

Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Mehmet İNBAŞI

1500 ve 1520 Tarihli Tapu - Tahrir
Defterlerine Göre

KAYSERİ KAZASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Dündar AYDIN

Erzurum — 1991

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ.....	I-II
KISALTMALAR.....	III
BİBLİYOGRAFYA.....	IV-X
GİRİŞ.....	1-5
B İ R İ N C İ B Ö L Ü M	
KAYSERİ'NİN TARİHİ GELİŞİMİ VE OSMANLI İDARİ TEŞKİLATINDAKİ YERİ..	6-30
A. TARİHİ.....	6-21
1.Osmanlı Hakimiyetine Kadar Tarihçesi.....	6-16
a.Türk Hakimiyetinden Önceki Devir.....	6-7
b.Kayseri'nin Türkler Tarafından Fethi ve Beylikler Dönemi..	7-16
2.Şehrin Osmanlı Hakimiyetine Geçmesi.....	16-21
B. İDARİ TEŞKİLAT.....	22-30
1.Karaman Beylerbeyliği.....	22-26
2.Kayseri Sancağı.....	26-30
İ K İ N C İ B Ö L Ü M	
KAYSERİ ŞEHİRİ.....	31-74
A. ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI, MAHALLELERİ VE NÜFUS DURUMU.....	31-47
1.Şehrin Fiziki Yapısı.....	31-32
2.Kayseri Kalesi.....	32-35
3.Mahalleleri.....	36-45
4.Nüfus Durumu.....	45-47
B. TARİHİ ESER VE VAKIFLARI.....	48-67
1.Camii ve Mescidler.....	48-55
2.Medreseler.....	56-60
3.Zaviyeler.....	61-64
4.Türebeler.....	65-66
5.Diğer Eserler.....	66-67
C. ŞEHRİN İKTİSADİ DURUMU.....	68-74
Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M	
KAZADA YERLEŞME VE NÜFUS.....	75-129
A. İSKAN BİRİMLERİ.....	75-76
B. KIR İSKAN MERKEZLERİ.....	77-125
1.Sahra Nahiyesine Tabi Köyler.....	77-83
2.Koramaz Nahiyesine Tabi Köyler ve Cemaatler.....	84-91
3.Cebel-i Ali Nahiyesine Tabi Köyler ve Cemaatler.....	92-93
4.Cebel-i Erciyes Nahiyesine Tabi Köyler ve Cemaatler.....	94-97
5.Karakaya Nahiyesine Tabi Köyler.....	98
6.Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'ne Tabi Köyler ve Cemaatler.....	99-110
7.Malya Nahiyesine Tabi Olan Cemaatler.....	111-117
8.Karataş Nahiyesine Tabi Olan Cemaatler.....	118-123
9.Bozatlü Nahiyesi'ne Tabi Olan Cemaatler.....	124-125
C.KAZANIN NÜFUS DURUMU.....	126-129

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

İKTİSADİ HAYAT VE TOPRAK İDARESİ.....	130-160
A. İKTİSADİ HAYAT.....	130-142
1.Reayadan Alınan Vergiler.....	130-136
2.Tarım Ürünleri ve Bunlardan Alınan Vergiler.....	137-138
3.Hayvancılık ve Arıcılık.....	139-140
4.Ticari Mallar ve Bunlardan Alınan Vergiler.....	140-141
5.Kazadaki İmalathaneler.....	141-142
B. TOPRAK İDARESİ.....	143-160
1.Toprağın Tasarruf Şekilleri.....	143-149
2.Has, Zeamet ve Tımarlar.....	150-160
SONUÇ.....	161-162
ABSTRACT.....	163
EKLER.....	164-167
A.KANUNNÂMELER.....	164-167
1.906/1500 Tarihli Kayseri Livası Kanunnâmesi.....	164-165
2.926/1520 Tarihli Karaman Vilayeti Kanunnâmesi.....	165-167
B.HARİTA.....	168

Ö N S Ö Z

Osmanlı Devleti ve teşkilatı hakkında, günümüze kadar gizli kalmış pek çok hususun ortaya çıkartılmasında en önemli kaynaklar hiç şüphesiz arşiv vesikalarıdır. Arşiv vesikalarının içinde ise, ihtiva ettikleri orijinal bilgiler dolayısıyla Tapu-Tahrir Defterleri'nin ayrı bir önemi vardır. Düzenlendikleri devre "Tahrir Çağı" denebilecek kadar ehemmiyete haiz olan Tapu-Tahrir Defterleri, Osmanlı Tarihi'nin aydınlatılmasında bir köprü görevi görmektedir. Bu defterlerin incelenmesiyle, Osmanlı toplumunun durumu, nüfus hareketleri, şehirleşme, idari ve iktisâdi yapı bütün tafsilatıyla ortaya çıkacaktır. Nitekim bu defterlere dayanmak suretiyle, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine ait araştırmalar yapılmıştır. Bunlar içerisinde, Ankara, Erzurum, Kütahya, Manisa, Tokat, Bayburt, Erzincan ve Kemah, Harput, Şarkî Karahisar vs. sancaklarını örnek olarak verebiliriz.

Biz de bu konudaki çalışmalara bir yenisini eklemek için Kayseri Kazası'nı konu olarak seçtik. Nitekim bu şehir üzerinde yapılan çalışmaların başında, Halil Edhem Beğ'in "Kayseriye Şehri" ve Ahmed Nazif Beğ'in "Mir'ât-ı Kayseriye" isimli eserleri gelmektedir. Daha sonra birçok araştırmalar yapılmış ancak bunların hiçbirisinde XVI. yüzyıldaki şehrin durumundan detaylı olarak bahsedilmemiştir. Ronald C. Jennings'in şehrin XVI. yüzyıldaki durumunu ihtiva eden bir araştırması vardır. Fakat bu araştırma objektif olarak hazırlanmamıştır. Yapmış olduğumuz bu araştırma, Kayseri Şehri ve bölgesinin XVI. yüzyıl başlarındaki durumunu ortaya koymayı amaçlayan bir çalışmadır. Bu araştırmamız mahiyet bakımından şu bölümlerden meydana gelmektedir:

Giriş bölümünde; araştırmamızın asıl kaynakları olan Tapu-Tahrir Defterleri hakkında genel bilgi verildikten sonra bu defterler tanıtılmıştır.

Birinci bölümde; Kayseri Şehri'nin ilk kuruluşundan başlamak üzere siyasi tarih içerisinde oynadığı rol belirtilmiştir. Müteakiben şehrin Türk hakimiyeti sırasındaki statüsü ve Osmanlılar zamanındaki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Kayseri Kazası'nın ve Karaman Vilâyeti'nin idari teşkilatı, arşiv belgeleri ve araştırma eserlere dayanılarak ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde; Kazanın merkezi olan Kayseri'nin fiziki yapısı, mahalleleri ve nüfus durumu belirtilmiştir. Ayrıca bu dönemde şehirde bulunan cami, mescid, medrese ve zaviye gibi dini ve sosyal müesseseler ile bunların vakıfları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca şehrin iktisadi ve ticari durumu günümüze kadar getirmek suretiyle incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Kır İskân Merkezleri olarak isimlendirilen nahiyeler ile tâbi köyler ve cemaatler hakkında bilgi verilmiştir. Bu arada köylerin nüfus durumu, mahsulleri, tâbi mezra'aları, vergi hasılları ve bu hasılların nerelere tahsis edildiği belirtilmiştir. Ayrıca her nahiyenin sonunda nahiyeye ile ilgili vergi gelirleri ayrı ayrı hesaplanarak tablo halinde gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde ise; Kayseri Kazası'nın iktisadi hayatı ve toprak idaresi tahrir defterlerine dayanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlgili kısımlarda tablolar verilerek, gelirler ayrıca hesaplanmıştır.

Araştırmamızın sonuna ise, Tapu-Tahrir Defterleri'nin başında bulunan kanunnâmeler ile bunların metinleri konulmuştur. Ayrıca XVI. Asır başlarında Kayseri Kazası'nın durumunu gösteren bir harita eklenmiştir.

Bu araştırmamız sırasında, kıymetli bilgileri ve tavsiyeleri ile değerli mesâilerini benden esirgemeyen, maddi ve manevi destekleriyle bana güç veren muhterem hocam Doç.Dr.Dündar AYDIN Beğ'e, ve zengin kütüphanesini bize açıp faydalanmamızı sağlayarak bize her konuda rehberlik eden muhterem hocam Prof.Dr.Enver KONUKÇU Beğ'e ve çalışmamıza emeği geçen bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Erzurum 1991

Mehmet İNBAŞI

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
BA	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DGİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DTCFD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Eİ	Encyclopedia of İslam, 2. baskı
IJMES	International Journal of Middle East Studies
İA	İslâm Ansiklopedisi
İFM	İktisat Fakültesi Mecmuası
I.KKSHKT.	I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları Tebliğleri
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
nr.	Numara
s.	Sahife
SAD	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
TD	Tapu-Tahrir Defteri
T D.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
TAD.	Türk Arkeoloji Dergisi
TDV İA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Terc.	Tercüme
THİTM	Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası
TİD	Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	Türk Tarih Kongresi
VD	Vakıflar Dergisi
vd.	Ve devamı
vr.	Varak

B İ B L İ Y O G R A F Y A

I. A R Ş İ V V E S İ K A L A R I

- 1.İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşiv Dairesi.
 - a. Tapu-Tahrir Defterleri(TD) ; 33, 387.
 - b. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD); 20,
- 2.Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA);D. 929, D. 5246, D. 5335, D. 8303, D. 9772, D.10057, 42. 1 R. 891 tarihli ferman. 18.333 E. 6276/1 ve E. 6315 nolu arz,

II. K A Y N A K E S E R L E R

- ABDURRAHMAN VEFİK; Tekâlif Kavâ'idi, İstanbul 1328.
- ABÜ BAKR-İ TİHRÂNİ; Kitâb-ı Diyârbakriyya, Akkoyunlular Tarihi I, yay. necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1962.
- AHMED NAZİF; Mir'ât-ı Kayseriyye veya Kayseri Tarihi, yay.Prof.Dr. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri 1987.
- Aksaraylı Kerimüddin Mahmud'un Müsâmeretü'l-Ahbâr Adlı Farsça Tarihinin Tercümesi; Selçuklu Devletleri Tarihi, Terc. M.Nuri Gencosman, Ankara 1943.
- ANDREASYAN, H.D.; Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619), İstanbul 1914.
- ARİFİ; Maraş ve Elbistanda Zülkadir-oğulları Devleti, TOEM, İstanbul 1331.
- AŞIKPAŞAOĞLU; Tevârih-i Âl-i Osman, neşr. Atsız, İstanbul 1970.
- AYNİ ALİ EFENDİ; Kanunnâme-i Âli-i Osman, Osmanlı Devleti Arazi Kanunları, çev. Hadiye Tuncer, Ankara 1962.
- AZİZ b. ERDEŞİR ESTERABADİ; Bezm u Rezm, Kilisli Rifat Neşri, İst.1925.
- CELAL-ZADE MUSTAFA; Selim-nâme, çev.Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990.
- EDİRNELİ ORUC BEĞ; Oruc Beğ Tarihi, neşr. Atsız, İstanbul 1972.
- EVLİYA ÇELEBİ; SEYAHATNÂME III, İstanbul 1314.
- GREGORY ABU'L-FEREC; Abu'l-Ferec Tarihi II, çev.Ömer R. Doğrul, Ankara 1950.
- HALİL EDHEM; Kayseriye Şehri Mebani-i İslamiye ve Kitâbeleri,İst.1334.
- HASAN RURLU; Ahsenü't-Tevârih, Tahran 1349.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ; Tâcü't-Tevârih III, yay.İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, 1979.
- KATİB ÇELEBİ; Cihannümâ, İstanbul 1145.
- MEHMED HEMDEMİ SOLAKZADE; Solakzâde Tarihi I-II, neşr.Vahit Çabuk Ankara 1989.
- MEHMED NEŞRİ; Kitâb-ı Cihannüma (Neşri Tarihi) I, yay.Faik N.Unat-M.Altay Köymen, Ankara 1987.

- M. ZEKERİYA KAZVİNİ; *Asârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd*, Beyrut 1969.
 MOLTKE, Feldmareşal Helmuth Von; *Türkiye Mektupları*, İstanbul 1969.
 MUHAMMED ET-TANCI; *İbni Batûta Seyahatnâmesi, Tuhfetü'n-Nuzzar Fi Garâibi'l-Emsâr I-II*, çev. Mümin Çevik, İstanbul 1983.
 NİZAMÜDDİN ŞAMÎ; *Zafernâme*, yay. Necati Lugal, Ankara 1987.
 ŞEMSEDDİN SAMÎ; *Ka'musü'l-A'lâm V*, İstanbul 1314.
 _____; *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 1314.
 ŞİKARÎ, Karmanoğulları Tarihi, neşr. Mesut Koman, Konya 1946.
 TEXIER, Charles; *Küçük Asya III*, İstanbul 1340.
 TURSUN BEĞ; *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
 XENOPHON; *Cyropaedia*, ed. T.E. Page VII, London 1925.
 YAKUT ER-RÖMÎ; *Mu'cemü'l-Buldan IV*, Beyrut 1957.

III. A R A Ş T I R M A E S E R L E R L E R

- AKDAĞ, Mustafa; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimâi Tarihi I-II*, İstanbul 1979.
 -----; *Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar*, DTCFD XIII/1-2, Ankara 1955.
 -----; *Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti*, Belleten XVIII, 1949.
 AKOK, Mahmut; *Kayseri'de Gevher Nesibe Sultan Dârüşşifası ve Sahibiye Medresesi Röleve ve Mimarisi*, *Türk Arkeoloji Dergisi (TAD)*, sayı:17, Ankara 1969.
 -----; *Kayseri'de Huand Mimarî Külliyesi*, TAD, XVI-1, 1972.
 -----; *Kayseri Şehri Tarihi İç Kalesi*, TAD XXIII-2, 1976
 AKURGAL, Ekrem ; *Die Kunst Der Hethiter*, München 1957.
 ALPTEKİN, Coşkun; *Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi*, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (DGİT) VIII*, İstanbul 1988.
 -----; *Selçuklular Döneminde Kayseri*, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları, Tebliğleri (I.KKSHKT), Kayseri 1987.
 -----; *Türkiye Selçukluları*, DGİT VIII, İstanbul 1988.
 ALTUNDAĞ, Şinasi; "Selim I", İA X, s.423-434.
 AYDIN, Dünder; *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilâtı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1972.
 -----; XVI. Yüzyıla Ait 1552 Tarihli Değişik Bir Cizye Tevzi'i Defteri, (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi'nde Yayınlanacaktır.)
 BALKAN, Kemal; *Kaniş Karumu'nun Kronolojik Problemleri Hakkında Müşahadeler*, Ankara 1955.
 BALTACI, Cahit; *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
 BARKAN, Ömer Lütfi; *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara 1988.
 -----; *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirâi Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları I Kanunlar*, İst.1943.
 -----; *Türkiye'de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri*, İFM II/1 İstanbul 1940.
 -----; *Tahrir Defterleri'nin İstatistik Verileri Hakkında Bir Araştırma*, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1952.

- BARKAN, Ömer Lütfi; İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar, İFM XXIII, İstanbul 1963.
- ; İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, VD II, Ankara 1942.
- ; Osmanlı Devrinin "Eşkinçülü Mülkler"i Veya "Mülk Tımarları Hakkında Notlar, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan, İstanbul 1950-55.
- ; İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti, Toplu Eserler I, İstanbul 1980.
- ; Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller: İmparatorluk Devrinde Toprak, Mülk ve Vakıfların Hususiyeti, Toplu Eserler I, İst.1980.
- ; Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller I. Mâlikâne-Divâni Sistemi, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası (THİTM) II, İstanbul 1939.
- ; "Çiftlik" İA III, s.392-397.
- ; "Tımar" İA XII/I, s.286-333.
- BAYDUR, Nezahat; Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul 1970.
- BAYKARA, Tuncer; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş I. Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara 1988.
- BECKER, C.H.; "Cizye" İA III, s.199-201.
- BELDİCEANU, Nicoara; XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar, Ankara 1985.
- ; Le Commandement De La Fortresse De Qayseri En 1498.
- ; İrené; Deux Villes De L'Anatolie Pre'Ottomane: D'Apres Des Documents Inédits Develi Et Qarahisar, Revue Des Etudes İslamiques, Extrait Du Tome XXXIX/2, 1971.
- BİLGİÇ, Emin; Kapadokya Tabletleri: Bunlardan Koloni ve Anadolu Tarihi Hakkında Çıkan Neticeler, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- BİTTEL, K.; Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens, Tubinger 1945.
- BÜYÜKNALBANT, Yılmaz; İktisadi Hayatımızda Kayseri'nin Yeri, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- CAHEN, Claude; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul 1984.
- ÇAĞATAY, Neşet; Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler DTCFD V,. Ankara 1947.
- ; Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayanın Mîrî Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları, IV. Türk Tarih Kongresi 10-14 Kasım 1948, Ankara 1952.
- ÇAYIRDAĞ, Mehmet; XV. Asırda Kayseri , I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- ; Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları, VD XIII, Ankara 1981.
- ; Kayseri'nin Mahalleleri, Erciyes Dergisi sayı:38, Kayseri 1981.
- ; Kayseri'de Vakfiyelere Göre Sosyal Hayat, (Erciyes Üniversitesi Dergisi'nde Yayınlanacaktır).

- ÇAYIRDAĞ, Mehmet; Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar, IX. Türk Tarih Kongresi II, Ankara 1988.
-----; Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezar Taşları, İÜEF. T D. sayı:34, İstanbul 1984.
- ÇETİN, Osman; Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı, İstanbul 1981.
- DARKOT, Besim; "Kayseri", İA VI, S.484-491.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1978.
- EMECEN, Feridun M.; XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989.
-----; "Ağnam Resmî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDV İA) I, İstanbul 1990.
- ERGİN, Osman; Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi, İstanbul 1939.
-----; Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışâfı, İstanbul 1936.
- ERZEN, Afif; İlkçağda Ankara, Ankara 1946.
- ERZİ, A. Sadık; Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar, Belleten XVIII/70, (1954), s.179-221.
- EYİCE, Semavî; "Mescid", İA VIII, s.1-118.
- FAROQHÎ, Süreyya; XVI-XVII. Yüzyıllarda Anadolu'da Şeyh Aileleri, Türk İktisat Tarihi Semineri, Metinler-Tartışmalar, Ankara 1975.
- FEKETE, L.; Türk Vergi Tahrirleri, çev.Sadrettin Karatay, Belleten XI/42, (1947).
- GABRİEL, Albert; Kayseri Türk Anıtları, çev.Ahmet Akif Tütenk, Ankara 1954.
- GENÇ, Mehmet; Osmanlı Maliyesinde Mâlikâne Sistemi, Türk İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar, Ankara 1975.
- Genel Nüfus Sayımının Geçici Sonuçları, Ankara 1990.
- Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 20.10.1985, DİE. Ankara 1989.
- GÖÇER, Lütfi; XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1964.
- GÖDE, Kemal; Eratnalılar (1327-1381) (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1981.
-----; Beylikler Döneminde Kayseri, I.KKSHKT. Kayseri 1987.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyib; XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul 1952.
-----; "Süleyman I", İA XI, 99-115.
-----; XVI.Asırda Mukataa ve İltizam İşlerinde Kadılık Müessesinin Rolü, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1952.
-----; XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livası, 60. Doğum Yılı Münâsebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan, İst.1950-55.
-----; Kanunî Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları, T D. sayı 22, İstanbul 1978.
-----; XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri, VD. VII, İstanbul 1968.
-----; 15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm, VD VI, İstanbul 1965.
- GÖTZE, A.Kulturgechichte des Älten Orients, München 1957.

- GÖYÜNÇ, Nejat; XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, İstanbul 1969.
 -----; Hane Deyimi Hakkında, T D. sayı 32, İstanbul 1979.
- GÜLER, Oğuz; Roma Kolonial Devir Sikkeleri, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- GÜNDOĞDU, Hamza; Dulkadır Beyliği Mimarisi, Ankara 1986.
- HALAÇOĞLU, Yusuf; XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, İstanbul 1991.
 -----; Osmanlı Devlet Teşkilatı, DGİT XII, İstanbul 1989.
- İNALCIK, Halil; Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Ankara 1987.
 -----; The Ottoman Empire, The Classical Age (1300-1600), London 1973.
 -----; "Murad II", İA VIII, s.598-615.
 -----; "Mehmed II", İA VIII, s.506-535.
 -----; "Çiftlik", Eİ II.
 -----; Türkiye'nin İktisâdi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle, Belleten XV, 1961.
 -----; Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipah Ordusu, Türk Kültürü, 118.
 -----; Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu, Belleten XXIII/92, 1959.
- JANKOWSKA, N.B.; A System of Rotation of Eponyms of The Commercial Association at Kanıs, Asia Minor XIX B.C. Archıs Orientalni, 35, 1965.
- JENNINGS, Ronald C.; "Kaysarıyya", Eİ IV, Leiden 1978,
 -----; The Population, Society And Economy Of The Region Of Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, Contr'butions a'Histoire Economique et Sociale de L'Empire Ottoman, Paris 1983.
 -----; Urban Population In Anatolia In The Sixteenth Century: A Study Of Kayseri, Karman, Amasya Trabzon and Erzurum, IJMES vol:VII, no:1, January 1976.
 -----; Kadı, Court, And Legal Procedure In 17th. Century Ottoman Kayseri, Stvdia Islamıca, Paris 1978, vol.XLVIII.
 -----; Sakaltutan Four Centuries Ago, IJMES, 9 no.1.
- KAYMAZ, Nejat; Pervâne Mu'ineddin Süleyman, Ankara 1970.
 Kayseri İl Yıllığı, 1968-1972.
- KEMALEDDİN, Kara Mehmed Ağa-zâde; Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Kayseri 1934.
- KÖPRAMAN, Kâzım Yaşar; Mısır Memlukleri Tarihi, Ankara 1989.
- KRAMERS, J.H.; "Karaman", İA VI, s.309-311.
 -----; "Mu'inü'd-din Süleyman Pervane", İA VIII, s.556-557.
- KUNT, İ.Metin; Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerâsı ve İl İdarresi, İstanbul 1978.
- KURAN, Aptullah; Tokat ve Niksar'da Yağlıbasan Medreseleri, VD VIII, İst.1968.
- KURT, Yılmaz; XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbekir Eyaleti'nde Sanayii ve Ticaret, Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD).V, İzmir 1990.
- EBU'L-ÛLÂ MARDİN; "Kadı", İA VI, s.42-46.
- MİROĞLU, İsmet; Kemah Sancağı ve Erzincan Kazâsı (1520-1566), Ankara 1990.
 -----; Fetret Devrinden II.Bayezid'a Kadar Osmanlı Tarihi, DGİT X, İstanbul 1989.
- OCAK, Ahmed Yaşar; Zâviyeler, VD XII, Ankara 1978.

- OĞUZOĞLU, Yusuf; XVII. Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- ORAL, M.Zeki; Fatih Sultan Mehmed'in Gevale Kalesi İle Karaman İllerini Fet-
hi ve Hamîdî'nin Terci-i Bendî, VD IV, Ankara 1958.
- ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul 1987.
-----;Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araş-
tırmalar, Derleyen Salih Özbaran, İzmir 1984.
- OSTROGORSKY,Georg; Bizans Devleti Tarihi, çev.Fikret Işıltan, Ankara 1986.
- ÖNSOY, Rifat; XIX. Yüzyılın Sonunda Kayseri'nin İktisâdi ve Ticari Durumu,
I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim; Danişmendliler, DGİT VIII, İstanbul 1988.
- ÖZCAN, Abdülkâdir; Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş
Katli Meselesi, T D. sayı 33,İstanbul 1982.
- ÖZDEĞER, Hüseyin; Ayıntâb Livası I, İstanbul 1988.
- ÖZDOĞAN, Kâzım; Kayseri Tarihi I, Kayseri 1987.
- ÖZGÜÇ, Tahsin; Kültepe Kazısı, Ankara 1953.
-----; Kültepe Kanisch Mittelpunkt der Assyrischen Handelskolonies
In Anatolien, Kunst und Kultur der Hethiter, Darmstadt 1961.
- ÖZKAYA, Yücel; XVIII. Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- PAKALIN, M.Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1971.
- REFİK Ahmed ; Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul 1989.
- SEVİM, Ali;Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, Ankara 1983.
- SİPAHİOĞLU, Hüseyin;Kayseri Gevher Nesibe Sultan Tıp Sitesi, Kayseri 1981.
Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul 1928.
- STEİNGASS, F.;Persian-English Dictionary, London 1957.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; Dünden Bugüne Kayseri, Kayseri 1986.
- SÜMER, Faruk; Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları,
İstanbul 1980.
-----;Yabanlu Pazarı, İstanbul 1985.
-----;Anadolu'da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi (SAD)I,
(1969) Ankara 1970.
-----; Bozoklu Oğuz Boylarına Dair, DTCFD XI/1, Ankara 1953.
-----;Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları, DTCFD VIII/2, An-
kara 1949.
-----;XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irakta Yaşayan Türk Aşiretle-
rine Umûmi Bir Bakış, İFM XI/1-4, İstanbul 1952. --
- ŞAHİN, İlhan;Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Tarihi, DGİT X, İst.1989,
- ŞİMŞİRGİL, Ahmed; Osmanlı Taşra Teşkilâtında Tokat (1455-1574), (Basılmamış
Doktora Tezi), İstanbul 1990.
- TANERİ,Aydın; Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun
Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı, Ankara 1978.
- TANSEL, Selahattin; Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi
ve Askerî Faaliyetleri, Ankara 1985.
-----;Sultan II.Bayezid'in Siyasi Hayatı, İstanbul 1969.
-----;Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969.
- TARHAN, Taner; Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler, I.Araştırma Sonuçları,Anka-
kara 1984.

- TEKİNDAĞ, Şihabeddin; "Karamanlılar", İA VI, s.316-330.
- TURAN, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984.
- ; Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul 1980.
- TURAN, Şerafettin; XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimâtı, Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, Ankara 1963.
- TÜRKAY, Cevdet; Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979.
- Türkiye Mülkî İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Belediyeler, Köyler, Ank.1971.
- Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara 1982.
- UĞUR, Ahmet; Yavuz Sultan Selim, Kayseri 1989.
- ; XVI. Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT, Kayseri 1987.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı; Osmanlı Tarihi I, Ankara 1982.
- ; Osmanlı Tarihi II, Ankara 1983.
- ; Osmanlı Devleti'nin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı, Ank.1984.
- ; Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Ankara 1987.
- ; Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, Ankara 1984.
- ; Anadolu Beylikleri Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1984.
- ; Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eratna Devleti, Belleten XXXII, 1968.
- ; Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, Belleten XXXII 1968.
- ; Kânûn-ı Osmâni Mefhûm-ı Defter-i Hakânî, Belleten XV 1961.
- ; "Bayezid II", İA II, s.392-398.
- ; "Eratna", İA IV. s.309-311.
- ÜNAL, Mehmet Ali; XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, Ankara 1989.
- VARLIK, Mustafa Çetin; XVI.Yüzyılda Kütahya Sancağı (Basılmamış Doçentlik Tezi) Erzurum 1980.
- ; Anadolu Beylikleri, DGİT IX, İstanbul 1989.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin; Ordu Kazası Sosyal Tarihi, Ankara 1985.
- YINANÇ, M.Halil; "Bayezid I", İA II, s.369-392.
- ; "Danışmendliler", İA III, s.468-479.
- YINANÇ, Refet; Dulkadır Beyliği, Ankara 1989.
- YÖRÜKOĞLU, Ömer; Kayseri Çeşmeleri, Kayseri 1987.
- YURDAKUL, Erol; Son Buluntulara Göre Kayseri'de Hunat Hamamı, SAD II, Ank.1981.
- YURDAYDIN, H.Gazi; Kanuni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri, Ankara 1961.
- YÜCEL, Yaşar; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II, Ankara 1989.
- ; Timur'un Ortadoğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), Ankara 1989.
- ; Osmanlı İmparatorluğu'nda Desentralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler, Belleten XXXVIII/152 1974.

G İ R İ Ő

Kayseri (Kaisareia-Mazaka) Şehri klasik ağlarda Kappadokia adı verilen bölgededir (1). Kayseri Şehrinin eski adı "Mazaka" olup bu eski Mazaka Şehrinin ilk tesis tarihi ihtilaflıdır (2). Bu kadar eski ve köklü bir yapıya sahip olan Kayseri'nin kuzeydoğusunda bulunan Kültepe, Karahyk köyünün güneyinde olup erken çağlarda ovanın baŐŐehriydi (3).

Şehrin tarihçesi kısmında geniş olarak belirtileceği gibi Kayseri, daha Halife Mu'tasım zamanında Afşin adlı bir Türk komutanı tarafından kuŐatılmıŐ ve 1067'de Şehir ilk defa Türklerin eline geçmiştir. 1072'de Isak Commenos kumandasındaki Bizans ordusunu mağlup eden Artuk Bey, Sivas-Kayseri ile Ankara-Sakarya boylarını kesin olarak Türk hakimiyeti altına almıştı (4). Sonraki dönemlerde Kayseri, Danişmendliler'in (5), müteakiben Kadı Burhaneddin'in hakimiyetinde kalmış (6) ve 1398'de ilk defa Yıldırım Bayezid tarafından feth edilerek Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır (7). Bir müddet Karamanoğulları idaresinde kalan Kayseri, Karaman Beyliği'nin ortadan kaldırılmasından sonra 1464'te yeniden Osmanlı hakimiyetine girmiş, sonraki dönemlerde de Dulkadirliiler ile Osmanlılar arasında ihtilaf konusu olmuştur (8). Kayseri ilk defa Karaman Beylerbeyliği'ne dahil edilerek 876/1474'te tahrir edilmiştir (9). Şehrin tarihçesinden kısaca bahsettikten sonra, araştırmamızın asıl kaynaklarını teşkil eden tapu-tahrir defterleri hakkında bilgi vermeye çalıŐacaęız.

Osmanlı Devleti'nde bir bölgenin idari, iktisadî ve sosyal yapısının ortaya çıkmasında hiç Şüphesiz en önemli belgeler tapu-tahrir defterleridir.

1. Nezahat BAYDUR; Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi zerine Araştırmalar, İst.1970, s.13.
2. AHMED NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye veya Kayseri Tarihi, Yay. Prof.Dr. Mehmet PALAMUTOğLU, Kayseri 1987, s.49.
3. BAYDUR, a.g.e., s.29.
4. Prof.Dr. Coşkun ALPTEKİN; Selçuklular Döneminde Kayseri, I.KKSHKT Kayseri 1987, s.16.
5. Prof.Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN; Danişmendliler, DGİT C.VIII, İst.1988, s.121.
6. Ronald C. JENNINGS; Kaysarıyya, Eİ Vol.4, Leiden 1978, s.843.
7. MEHMED NEŞRİ; Kitâb-ı Cihannümâ Neşrİ Tarihi, Yay. F.ReŐit UNAT-M.Altay KÖYMEN, C.I, Ank. 1987, s.317.
8. Prof.Dr. İ.Hakkı UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi, C.II, Ank. 1983, s.89-90
9. 906/1500 tarihli tahrir defterinde bu tahrir defterinden "Defter-i Khne" olarak bahs edilmektedir.

Bilindiği gibi arşivlerimizin en kıymetli hazinesini teşkil eden tapu-tahrir defterleri, idarî, içtimaî ve iktisadî yönden büyük ehemmiyet arz eder (10). Arazi tahrirleri genelde 30-40 senede bir yapılmakla beraber, saltanat değişikliği, vergi gelirlerinin herhangi bir sebeple çoğalması ya da eksilmesi gibi durumlarda daha kısa sürede yapılabilir-di (11). Bununla beraber tahrir işlerinde usulsüzlük yapıldığının tesbit edilmesi, reaya arasında arazi ihtilaflarının artması (12), defter haricinde kalan yerlerin deftere dahil edilmesi gibi sebepler, tahririn daha kısa sürede yapılmasına sebep olabilirdi (13).

Osmanlılar yeni feth ettikleri memleketin arazisini tescil ve top-
rağın mülkiyet ve tasarruf sistemini, vergi miktarlarını tayin ve tes-
bit maksadıyla muntazam bir şekilde yazdırırlardı (14).

Tahrir işleri, divan-ı hümayun âzalarından olup, kanunlara vâkıf "Tevki'i" denilen "Nişancı"nın nezareti altında cereyan ederdi. Bir yerin tahriri yapılacağı zaman, önce bu işi idare edecek namuslu, dirayetli, bilgili ve son derece itimada layık bir "emin" ve bir "katib" seçilirdi. Emin olarak seçilen kimseye "Muharrir-i Memalik", "Muharrir", "İlyazıcısı", "Mübaşir" veya "Vilayet Katibi" denilmekteydi (15). Devletin mahallî idari ve adlî teşkilatı muharririn istediği her türlü yardımı yapmakla mükellefti (16).

Tahrir işinin ehemmiyetine binaen başlangıçta Umur Bey, Halil Bey, Mevlana Vildan, İbni Kemal, Ebussuud Efendiler gibi geniş bir hukuk anlayışına sahip kadıaskerlik, kadılık, müderrislik, sancakbeyliği veya defterdarlık gibi mühim mevkiilerde başarılı hizmetleri ile tanınmış şahsiyetler bu göreve getirilmişlerdir. Bu tahrir komisyonlarının katip-

-
10. Prof.Dr.Ömer L.BARKAN; Türkiye'de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri İFM II/1 İst.1940 s.20-21
 11. BARKAN; a.g.m.s.42, L.FEKETE; Türk Vergi Tahrirleri çev.Sadettin Karatay, Belleten XI/42 1947 s.301
 12. Prof.Dr.Mustafa Ç. VARLIK; XVI.Yüzyılda Kütahya Sancağı (Basılmamış Doçentlik Tezi) Erzurum 1980 s.55, Prof.Dr.Nejat GÖYÜNÇ; XVI.Yüzyılda Mardin Sancağı, İst. 1969 s.IX.
 13. Prof.Dr.Halil İNALCIK; Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, Ank.1987 s.XVIII.
 14. Prof.Dr.İsmet MİROĞLU; Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566) Ank.1990, s.11. Ömer L.BARKAN; Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma, IV. Türk Tarih Kongresi, Ank.1952 s.290-293.
 15. İNALCIK; Arvanid Sancağı, s.XIX-XX.
 16. Doç.Dr.Dündar AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566) (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1972, s.178.

leri de tecrübeli defterdarlık memurları arasından seçilirdi (17).

İlyazıcı, yanında daha önce tutulmuş mücmel ve mufassal defterler de olduğu halde, tahrir yapılacak yerin mahalli idarecilerini de yanına alarak teftiş ve tahriri yapardı (18). Kadının ve dirlik sahiplerinin de yardımıyla her türlü gelirlerde meydana gelen değişiklikleri, mahallinde tesbit eden ve tahrir işini bitiren ilyazıcı, defter-i mufassal ve sancak kanunnâmeleri müsveddelerini merkeze getirir, burada onların birleştirilmesi neticesinde (19) her türlü malumatı ve aynı zamanda idarî teşkilatı ihtiva eden "mufassal defterler" ortaya çıkardı (20). Bundan başka bir de mufassal defterin "Defter-i İcmâl" veya "Defter-i Mücmel" denilen ve yalnız idari teşkilatla köy isimlerini ve yıllık hasılat miktarlarını tesbit eden kısaltılmış defterler de vardı (21). Her türlü ihtilaflarda bu defter esastı. İcmal ve mufassal defterler, Nişancı tarafından tetkik ve lüzumu halinde tashih edildikten sonra mufassal defterin bir nüshası tuğra çekilerek ait olduğu eyalete gönderilir, tuğrasız nüshası ise icmal defteriyle birlikte Defterhâne'ye konur ve burada muhafaza edilirdi (22). Yeni yazılan defterlere "Defter-i Cedîd", eskisine "Defter-i Atîk", daha eskisine de "Defter-i Köhne" adı verilirdi (23).

Tahrir edilecek yer, eğer yeni feth edilmiş ise, tahrir emini ilk iş olarak idari teşkilatı kurar, araziye kendisine verilen emre göre; padişah hasları, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi hasları, zeamet ve tımarlar, padişahlara mahsus vakıflar, amme vakıfları ve mülkler olmak üzere, muhtelif sınıflara ayırır ve bundan sonra en ince ayrıntısı bile dikkate alınarak tahriri yapardı (24).

Bu tahrir defterleri tetkik edildiği zaman belli bir bölgedeki erkek nüfus sayısını, bunların tasarruf ettikleri toprak miktarını ve devlete vermekle yükümlü oldukları vergilerini tesbit etmek mümkündür.

-
17. Ömer İ.BARKAN; Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I, Ank.1988 s.21.
 18. İ.Hakkı UZUNÇARŞILI; Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ank.1984 s.103-104.
 19. UZUNÇARŞILI; a.g.e. s.103
 20. İNALCIK; Arvanid Sancağı s.XX ve not:93
 21. BARKAN; Hakana Mahsus Defterler... s.20-21. İNALCIK; a.g.e.s.XXI ve not:98
 22. İNALCIK; a.g.e. s.XXI ve not:100, MİROĞLU; Kemah Sancağı s.12.
 23. BARKAN; Hüdavendigâr Livası... s.21.
 24. MİROĞLU; a.g.e. s.12.

Tahrir defterlerinde kaydedilen köylerin, kimin tasarrufunda olduğu ve köyde ne gibi mahsullerin yetiştirildiği yine bu defterlerden anlaşıl-
maktadır. Eyalet, sancak, kaza ve nahiyelerde bulunan sipahi, zâim gibi
dirlik sahiplerini, çeşitli meslek gruplarını, dini ve sosyal müesseseler-
lerde vazife almış bulunan kimseleri bu defterler sayesinde tesbit et-
memiz mümkün olmaktadır (25).

Bu nüfus ve arazi tahrirlerinin yapılması, devletin idarî-malî teş-
kilatı açısından bir zaruret teşkil etmekte idi. Bunun sebebi, Osmanlı
İmparatorluğu'nda takip edilen malî politikanın bir gereği olarak, me-
mur ve askerlere ödenecek maaşlarla, çeşitli harp ve amme masrafları,
araziden sağlanan gelirlerden karşılanmakta idi. Bu sebeple, devletin
gelir kaynaklarının en ince noktasına kadar sıhhatle tesbit edilmiş ol-
ması ve zamanla meydana gelmesi, tabii bulunan değişikliklerin sıkı bir
şekilde takip edilmesi gerekiyordu. Bu sebeple de tahrir defterleri tu-
tuluyordu (26).

Kayseri Kazası ile ilgili olarak araştırmamızın asıl kaynaklarını
teşkil eden 906/1500 ve 926/1520 tarihli tahrir defterlerine gelince :

a) MAD TD 20 : İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden
Müdevver Defterler Kataloğu'nda 20 numarada kayıtlı olan Mufassal Tapu-
Tahrir Defteri. Defterin tamamı 99 varaktır. Defterin başında "Defter-i
Mufassal ve Mücmel Tımarhâ ve Emlâk-i Livâ-i Kayseriye ki be fermân Sul-
tan bin Sultan Bayezid Hân bin Sultan Mehmed Hân halledallahu Tealâ mül-
kehu ve saltana ve ifâz-ı ale'l-âlemîn berre ve ihsana nebişde şûd be
ma'rifet-i âbideyn-i fâkıreyn Haydar bin Nasuh en-nesebü'l-meşhûr İbn-i
Hatib ve ale'l-kâtib affi anhümâ el-berri'l-mûcib fi tarih sene sitte ve
tis'a mie" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır(27).

Burada da belirtildiği gibi Kayseri vilayeti, müstakil olarak Sul-
tan II. Bayezid zamanında İbn-i Hatib lakabıyla meşhur olan Haydar bin
Nasuh tarafından tahrir edilmiştir (28). Defter sadece Kayseri Kazası'n-
daki şehirde bulunan mahalleleri, köylerdeki müslüman ve zımmî reâyâyı,
tımar sahiplerini, vilayet dahilinde bulunan muhtelif emlâkı, cemaat ad-

25. BARKAN; Hakana Mahsus Defterler..., s.20-21

26. MİROĞLU; Kemah Sancağı..., s.10.

27. BA MAD TD 20 vr. 4a.

28. Irené BELDICEANU -Steinher et N. BELDICEANU; Deux Villes De L'Anato-
lie Préottomane : D'Aprés Des Documents Inédits Develi Et Qarahısar,
Revue Des Etudes Islamiques, Extrait Du Tome XXXIX/2, 1971, s.378-380

larını ve mensuplarını ihtiva etmektedir. Tahrir defterinin baş tarafında bir mukaddime ile vr.2a-2b'de Kayseri Livası Kanunnâmesi vardır. Tahrir defterinde sırasıyla; Kayseri şehrinde bulunan mahalleler, tabi köyler, evkâf ve emlâk, cemaat adları ve Kayseri Sancakbeyi Mehmed Bey'in huzurunda tayin olunan bir sayfalık bir hududnâmesi vardır (29).

Tetkik ettiğimiz ve 906/1500 tarihli olan bu tahrir defterindeki vergi hâsıllarının toplamında bazı hatalar yapılmıştır. Tahrir kâtibinin dikkatsizliğinden kaynaklandığını tahmin ettiğimiz bu hatalar sonradan "Sahh" işareti konularak düzeltme yapılmıştır. Bu tahrir defterinde Kayseri Kazası nahiyelere göre ayrılmamış olup, kazaya bağlı olan yerler doğrudan doğruya yazılmıştır.

b) TD 387 : Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 387 numarada kayıtlı olan bu defter, Karaman ve Rum eyaletlerinin 926/1520'de tamamlanan tahririnin neticelerini ihtiva etmekte olup icmal defteridir. 12 Cemâziye'l-âhir 926 (30 Mayıs 1520) tarihini taşıyan ve Mehmed bin İbrahim'in tahrir emniğini yaptığı bu tahrir defteri Yavuz Sultan Selim'in saltanatı sonlarında tertib edilmiştir (30). Bu defterde XVI. asır başlarında Karaman ve Rum eyaletlerinin idarî, malî, iktisadî ve içtimaî durumu kayd edilmiştir. 978 sayfa olan bu defterin 2-3. sayfaları Karaman ve Rum vilayetlerinin fihristi olup sayfa 4 ve 5'te Karaman Vilayeti Kanunnâmesi vardır. Sayfa 6-45 ve 231-253 Konya Livası, sayfa 46-69 Beyşehir Livası, sayfa 70-105 Akşehir Livası, sayfa 106-123 Larende Livası, sayfa 124-159 Aksaray Livası, sayfa 159-198 Niğde Livası, sayfa 199-231 Kayseri Livası, sayfa 253-324 İç-il Livası bulunan tahrir defterinin 329-338 sayfalarında ise Karaman Vilayeti'nin icmali vardır (31). Karaman Vilayeti'nin fihristi yazılırken Kayseri Livası'nın üstüne "Makarr-ı Mîr-mîrân" (Beylerbeyi'nin oturduğu yer, Paşa Sancağı) ibaresi konulmuştur. Dolayısıyla Kayseri Sancağı, tahririn yapıldığı sırada (926/1520) Paşa Sancağı durumundaydı (32).

Burada, Kayseri Livası kısmında Kayseri Kazası ve tabi nahiyeler ile köyler kayd edilmiş ve defterin sonuna da bunların icmali yapılmıştır (33).

-
29. BA MAD TD 20 vr.95b-96a; Başbakanlık Arşivi'nde Tahrir Defteri Kataloğu'nda 33 numarada kayıtlı olan Tahrir Defteri ile bizim incelediğimiz MAD TD 20 numaralı Tahrir Defteri aynıdır. TD 33 numaralı defter de mufassal olup muhtemelen tetkik ettiğimiz defterin müsveddesidir.
30. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği..., Giriş, s.LIII ve not 181.
31. BA TD 387, s.2-340.
32. BA TD 387, "Fihrist-i Vilayet-i Karaman", Paşa Sancağı hakkında geniş bilgi için bkz. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği..., s.146-148.
33. MİROĞLU; Kemah Sancağı, s.10-11. BELDICEANU; Develi Et Qarahısar, s.381.

I. B Ö L Ü M

KAYSERİ'NİN TARİHİ GELİŞİMİ VE OSMANLI İDARİ TEŞKİLÂTINDAKİ YERİ

A. TARİHİ

1. OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR TARİHÇESİ

a. Türk Hakimiyetinden Önceki Devir

Kayseri şehrinden bahseden en eski buluntular, şehre 20 km. mesafede bulunan Kültepe (Kaniş)'ye aittir(1).M.Ö. II.bin yılının başlarında Anadolu zengin bir ülke idi.Bu zenginlikten faydalanmak isteyen Mezopotamyalılar, Assurlular'ın vasıtasıyla Anadolu ile ticari ilişkiye girmişlerdir(2). Assur ticaret kolonilerinin Anadolu'da kuruluşları M.Ö. 1900'lerde gerçekleşmişti(3). Anadolu'da kurulan bu merkezler kesinlikle siyasi değil, birer ticari merkez hüviyetindedirler.Kültepe kazılarında elde edilen tabletlerden anlaşıldığına göre, Anadolu'dan Assurlu tüccarlar altın, gümüş, simli kurşun gibi maden cevherinden başka keçi kılı ve yapağı toplayarak Assura gönderdikleri, oradan da kumaş ve kalay getirdikleri anlaşılmaktadır(4).

Assur koloni çağının sona ermesinden sonra başlayan Hititler döneminde de yerleşim özelliklerini korumuştur(5).Özellikle Kaşkalarla yapılan mücadeleden bahseden belgelerden Kaniş'in saldırıya uğradığı anlaşılmaktadır(6).Hititlerin yıkılışından sonra bölgeye Frigler hakim olmuştur.Anadolu'ya boğazlar ve Kafkaslar üzerinden gelen Kimmerler, Frig hakimiyetine son vermişlerdir(7).Roma döneminde Kaniş, önemini kaybetmiş ve bu dönemde Kaisareia ön plana çıkmıştır.Kaisareia'nın tarihi gelişimi hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Assurlular'la yapılan savaşta başarılar kazanan Mschak'ın burada şehir kurduğu, bu şehrin daha sonra genişletilerek Kaisareia adını aldığı iddia edilmektedir (Ermeni tarihçi Choreneli Moses). Ancak antik kaynaklarda şehrin ismi "Mazaka", "Maza" ya da "Mazakus" şeklinde geçmektedir. Mazaka adının Firigce'de Zeus anlamına gelen "Mazeus"dan geldiği önce "Maza" şeklinde kullanıldıktan son-

1. Tahsin ÖZGÜÇ; Kültepe Kazısı, 1948, Ank.1953, s.8.
2. N.B.JANKOWSKA; A System of Rotation of Eponyms of the Commercial Association at Kanis, Asia Minor XIX B.C. Archis Orientalni, 35, 1965, s.524 vd.
3. Kemal BALKAN; Kaniş Karumu'nun Kronolojik Problemleri Hakkında Müşahadeler, Ank. 1955, s.1 vd.
4. A.GÖTZE; Kulturgeschichte des Alten Orients, München, 1957, s.73.
5. Ekrem AKURGAL; Die Kunst Der Hethiter, München, 1961, s.19 vd.
6. K.BITTEL; Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasien, Tübingen, 1945, s.75.
7. Taner TARHAN; Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler, I.Araştırma Sonuçları, Ank. 1984, s.109-120.

ra Pers hakimiyeti sırasında ise "Mazaka" şeklini almış olabileceği düşünülmektedir. Kappadokia Krallarından Ariarathes V (M.Ö.163-130) şehre Eusebes ismini vermişse de bu isim uzun süre kullanılmamıştır. Kaisareia ismini ise Kappadokia Kralı Archelos (M.Ö.36-M.S.17) tarafından Roma İmparatoru Augustus'un şerefine verilmiştir (8).

Kayseri'nin bugünkü şehir merkezi Frigler çağında Muşki ve Tabal Krallığı içerisinde M.Ö. XI. yüzyıldan bu yana tarih sahnesine çıkmıştır (9). Tabal Krallığı'nın politik ilişkileri hakkında ilk bilgilerimiz Assur Kralı Salmanassar III (858-824)'ın obeliskinden öğreniyoruz. Kimmerler'in Assur devletini ortadan kaldırmaya kadar bu ilişkilerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Kayseri'nin M.Ö. 630 yıllarında kurulan Kilikia devletinin hakimiyetine girdiği ve bu hakimiyetin yaklaşık olarak M.Ö.590'a kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Daha sonra Pers hakimiyetine geçen şehir VI. yüzyıl başlarında Med Kralı Kyaxares'in bölgeyi ele geçirmesiyle Medler'in egemenliği altına girmiş oluyordu (10). Pers Kralı Kyros tekrar Kapadokya bölgesini topraklarına katmıştır (11).

Şehir, Roma hakimiyetine ise Büyük İskender'in seferi sırasında girmiştir (12). Roma dönemi Kayseri için oldukça parlak geçmiştir. M.S.17'de şehir, eyaletin başşehri olmuştur. Şehrin bu parlak dönemi Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasıyla son bulmuş olmasına rağmen ticarî alandaki önemini korumuştur.

Bizans İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinde ise İran İmparatoru II. Hüsrev, Dara yakınlarında Roma ordularını büyük bir bozguna uğratarak bütün Anadolu'ya hakim olmuştu. Aynı zamanda bu karışıklık Bizans İmparatorluğu'nun kuruluşunu da hazırlamıştır (13).

İslamiyet'in yayılışından sonra Arapların Anadolu'ya akınları sıklaşmış, 647'de Muaviye Kayseri'yi ele geçirmiştir (14). Daha sonra Bizans'ın eline geçen Kayseri diğer Anadolu şehirleriyle beraber bu amansız mücadelede durmadan el değiştirmiştir. Bu durum Selçuklular'ın Anadolu'ya girmesine kadar devam etmiştir.

b. KAYSERİ'NİN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ VE BEYLİKLER DÖNEMİ

Kayseri, daha halife Mu'tasım zamanında Afşin adlı bir Türk komutanı tarafından kuşatılmışsa da alınamamıştır. Kayseri'nin Türk hakimiyetine girmesi, Selçuklular zamanında Türkler'in büyük gruplar halinde Anadolu'ya

8. BAYDUR; Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.77-83.
9. Tahsin ÖZGÜÇ; Kültepe Kanisch Mittelpunkt der Assyrischen Handelskolonies in Anatolien, Kunst und Kultur der Hethiter, Darmstadt, 1961, s.45-52.
10. BAYDUR; a.g.e., s.88.
11. XENOPHON; Cyropaedia, ed. T.E. Page, London 1925, VII, s.4 vd.
12. Afif ERZEN; İlk Çağda Ankara, Ank. 1946, s.39.
13. G.OSTROGORSKY; Bizans Devleti Tarihi, Çev: Fikret İŞILTAN; Ank. 1986, s.78-79.
14. OSTROGORSKY; a.g.e., s.108.

gelmelerinin ilk zamanlarına rastlamaktadır (15).

Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Türkmenler, büyük gruplar halinde Anadolu'ya gelerek Doğu ve Orta Anadolu'da yani Fırat Havzası ile Kızılırmak-Yeşilirmak Havzası arasında fetih hareketlerine başladılar. Sultan Alparslan'ın Kars ve Ani'yi fethetmesinden sonra Anadolu'ya gelen Türkmen gruplarının başında bulunan ve Anadolu'da yaptığı fetihlerle meşhur olan Afşin Bey (16), Gümüştigin'i öldürdükten sonra Alparslan'ın kendisini cezalandırmasından korktuğu için Anadolu'da harekete başlamıştı (17). Afşin Bey, Malatya civarında büyük bir Bizans ordusunu mağlup ettikten sonra 1067'de Kızılırmak vadisini takiple Kayseri'yi fethetmiştir (18).

Türkler, artık Sivas, Kayseri, Ankara, Sakarya boylarına ve Çukurova'ya tamamen hakim olmuşlardı (19). Buna rağmen fethedilen yerler Malazgirt Zaferi'ne kadar tamamiyle ele geçirilmemişti. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkmenler akın akın Anadolu'ya gelmeye ve buralarda Türk feodal devlet anlayışına uygun olarak yerleşmeye başlamışlardı (20). Böylece kısa zamanda Anadolu'nun etnik menşei değişmeye ve Türkler yaylaklara, köylere, şehirlere yerleşmeye ve göçebelik hayatını bir tarafa bırakarak yerleşik hayata geçmeye başladılar (21). Alparslan, Anadolu'da fütuhâтта bulunan bu komutanlarını merkezi bir kuvvet etrafında toplamak istiyordu. Bu sebeple Artuk Bey idaresinde büyük bir orduyu Anadolu'ya göndermiş, Artuk Bey de Yeşilirmak ve Kızılırmak havzalarında fütuhâтта bulunmuştu. 1072'de Isak Commenos kumandasındaki bir Bizans ordusunu yenen Artuk Bey, Sakarya Vadisi'ne kadar ilerlemiş böylece Sivas, Kayseri, Ankara ve Sakarya boyları kesin olarak Türk hakimiyetine girmiştir. Alparslan'ın vefatından sonra yerine geçen Melikşah, Artuk Bey'i geri çağırılmış ancak Kutalmışoğlu Süleyman Bey'in 1075'te İznik'i fethetmesi ile Anadolu'daki Türkleşme hareketi büyük ölçüde artmıştır (22). Melikşah, Anadolu'yu ve Kutalmışoğullarını itaat altına alabilmek maksadıyla Emir Porsuk'u Anadolu'ya göndermiş, o da imparatoru sıkıştırarak haraca bağlamıştı. Aynı zamanda Emir Porsuk, Konya, Aksaray, Kayseri ve bütün Rum beldelerini alarak Süleyman Bey'e vermiş ve onu Rum ülkesine melik yapmıştı (23).

Anadolu fatihi olarak bilinen Süleyman Şah, 1085'te Antakya üzerine sefere çıktığı zaman Ebu'l-Gazi Hasan Bey'i Kayseri'de bıraktı. Bu sırada

-
15. ALPTEKİN; Selçuklular Döneminde Kayseri, s.16.
 16. Prof.Dr. Osman TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İst.1984, s.19.
 17. Ali SEVİM; Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, Ank.1983, s.21-48.
 18. ALPTEKİN; Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi, DGİT. VIII, İst.1988, s.115; Osman ÇETİN; Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı, İst.1981, s.33
 19. Claude CAHEN; Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler, İst.1984, s.45 vd.
 20. ALPTEKİN; Selçuklular Döneminde Kayseri, s.16.
 21. Mustafa AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi, I, Ank.1979, s.3-5.
 22. ALPTEKİN; a.g.m., s.16.
 23. TURAN; a.g.e., s.57 vd.

Gümüştengin Ahmed Gazi de Sivas'tan sonra Yeşilırmak Havzası'nda fetihlerde bulunarak Danişmend İli olarak isimlendirilecek olan bölgede hakimiyetini kurmak üzereydi (24).

Diğer taraftan Melikşah'ın ölümünden sonra İznik'e gelerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen I.Kılıç Arslan, 1097'de başlayan ve Türkleri Anadolu'dan atmaya yönelik olan Haçlı Seferleri sırasında Danişmenli Beyi Emir Gazi'den ve Kayseri Emiri Ebu'l-Gazi Hasan Bey'den yardım istemişti(25). Eskişehir Muharebesi'nden sonra Türklerin fütuhatı durmuş ve Türkmenler Orta Anadolu'da toplanmaya başlamıştı.I.Kılıç Arslan Konya'dan ilerleyen Frank ordusunu durdurmaya teşebbüs etmişse de başarılı olamamıştır.Haçlılar, Türklerin tahliye ettikleri Kayseri, Komana, Göksun, Maraş ve çevresini işgal ettiler.Bu arada Kayseri Emiri Hasan Bey, bütün direnmelere rağmen bugün kendi adıyla anılan Hasan Dağı'na çekilmek zorunda kalmış ve Kayseri, Haçlılar tarafından işgal edilmiştir(26).Anadolu'daki Haçlı hakimiyeti uzun sürmemiştir.Diğer taraftan Malatya'nın Danişmendliler tarafından fethi, Danişmendlilerle Selçukluların arasını açmıştı.I. Kılıç Arslan'dan sonra tahta geçen Sultan Mes'ud zamanında da Selçuklu-Danişmend mücadelesi devam etmiş, bu mücadeleler sırasında Kayseri, Danişmendlilerin hakimiyeti altında kalmıştır(27).

DANIŞMENDLİLER DEVRİ : Danişmendliler, 1071-1178 yılları arasında Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Amasya ve civarında hüküm süren Türkmen hanedanıdır(28). Hanedanın kurucusu olan Danişmed Gazi'nin nesebi hakkında muhtelif rivayetler vardır(29). Anadolu hükümdarları arasında yüksek bir mevkiye sahip olan Emir Gazi'ye, Bağdat Halifesi ve Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, çesitli alametler göndererek "Melik" ünvanını verdiler.Fakat elçiler geldiklerinde Emir Gazi hasta olup tören yapılmadan öldüğünden elçiler, onun oğlu Mehmed'i Melik ilan ettiler(30).Melik Mehmed, Kayseri'yi kendisine merkez yapmış ve şehirde imar faaliyetlerine girişmiştir(31). Melik Mehmed Gazi, 1099 ve 1124 tarihlerinde olmak üzere iki defa Haçlılara karşı galip geldi. Melik Mehmed, 1136'da Ermeniler üzerine de yürüyerek Maraş'ı elde edip Ceyhan bölgesine hakim olmuştu.Fethedilen bütün bu yerler, merkez olan Kayseriye bağlı olup buradan idare edilmekteydi(32).

Melik Mehmed Gazi'nin 1143'de ölmesiyle devlet taht kavgalarıyla sarsılmaya başladı.Ölümünden önce veliaht ilan edilen Zünnûn, Kayseri'de tahtı elde ettiyse de devlet üçe ayrıldı.Alaü'd-Devle Malatya'da, amcası Yağıbasan

24. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.58-59

25. ALPTEKİN; Selçuklular Döneminde Kayseri, s.16

26. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye... s.104

27. ALPTEKİN; a.g.m. s.16

28. Abdülkerim ÖZAYDIN; Danişmendliler, DGİT VIII, s.121

29. Mükrimin Halil YINANÇ;"Danişmendliler", İA III, s.468

30. ALPTEKİN; a.g.m. s.17

31. Osman TURAN; Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İst.1980, s.48

32. A.NAZİF; a.g.e. s.59

ise Sivas'de hüküm sürmeye başlamıştı(33). Danişmendlilerin parçalanmasından istifade eden Sultan Mes'ud, Danişmendli topraklarını ilhak etmek istedi. Kayseri'de hüküm süren Zünnûn zaten damadı olup kendisine itaat etmekte idi. Sultan Mes'ud, harekete geçerek Malatya ve Sivas kollarını hakimiyeti altına aldı(34).

Sultan Mes'ud'un ölümüyle yerine geçen Kılıç Arslan II. kendisine mukavemet eden kardeşini destekleyen Yağıbasan'ı bertaraf etmek için harekete geçmiş, ancak harb olmadığı gibi çok geçmeden Yağıbasan 1164'de vefat ettiğinden bu tehlike ortadan kalkmıştır(35). Daha sonra harekete geçen II. Kılıç Arslan, kardeşini bertaraf ettikten sonra Danişmendliler üzerine giderek Elbistan havalisini, Tohma Çayı vadilerini ve Gedük bölgelerini hakimiyeti altına aldı(36). Kılıç Arslan, bir süre sonra 1169'da Kayseri'yi Danişmendlilerden aldı(37). Zünnûn ve Şehinşah, Atabeg Nureddin'e sığındı. Nureddin Mahmud, Zünnûn'a Kayseri'nin geri verilmesini istemiş, kabul edilmeyince etrafına topladığı kuvvetlerle II. Kılıç Arslan'a karşı harekete geçmişti(38). Müttefikler Kayseri Kapısı'na kadar ilerlemişlerse de din adamlarının araya girmesiyle harb olmadan sulh yapılmış(39), Nureddin Mahmud çekildikten sonra Zünnûn'un Sivas'ta hüküm sürmesi kabul edilmiştir(40).

Böylece Kayseri Şehri, 1084 tarihinden 1162'ye kadar Danişmendli idaresinde kalmış, müteakiben Selçuklu hakimiyeti altına alınmıştır(41).

ANADOLU SELÇUKLULARI DEVRİ: Sultan II. Kılıç Arslan, 1169'da Kayseri'yi Danişmendlilerden alarak Selçuklu hakimiyetini tesis etmişti(42). II. Kılıç Arslan, uzun süren saltanatı sonunda ihtiyarladığından ataları gibi Türk hakimiyet telakkisine göre devleti 11 oğlu arasında paylaştırdı. Kayseri ve çevresi oğullarından Nureddin Sultan-şah'ın hissesine düşmüştü(43). Kardeşler arasında saltanat mücadelesinin başlaması gecikmedi. Sivas'da hüküm süren Kutbeddin, Kayseri'yi ele geçirerek Nureddin Mahmud Sultan-şah'ı ve

33. ÖZAYDIN; Danişmendliler DGİT VIII s.133

34. YINANÇ; Danişmendliler İA, s.469-470

35. ALPTEKİN; Selçuklular Zamanında Kayseri s.17

36. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye... s.203

37. Gregory ABU'L-FEREC; Abu'l-ferec Tarihi, Çev.Ömer R. Doğrul, II Ank. 1950, s.406

38. ALPTEKİN; Türkiye Selçukluları, DGİT VIII, İst.1988, s.248

39. Abu'l-Ferec Tarihi II, s.410

40. YINANÇ ; a.g.m. s.474

41. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.62

42. Aksaraylı Kerimüddin Mahmud'un Müsameret-al-Ahbar Adlı Farsça Tarihi'nin Tercümesi, Selçuklu Devletleri Tarihi, Trc. M.Nuri GENCOSMAN, Ank.1943, s.126

43. HALİL EDHEM; Kayseriye Şehri Mebani-i İslamiye ve Kitabeleri, İst.1334 s.1-8

onun veziri Hoca Hasan'ı öldürdü(44).

1192'de II.Kılıç Arslan'ın ölmesiyle onun vasiyeti üzerine Selçuklu tahtına I. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti.Keyhüsrev kardeşlerini bertaraf ettikten sonra Kayseri'ye çağrılarak burada 1204'de sultan ilan edildi(45). Gıyaseddin Keyhüsrev idareyi ele alınca Kayseri valiliğini oğlu İzzeddin Keykavus'a vermişti. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine tahta Alaaddin Keykubad geçecek iken, devlet ileri gelenlerinin bir kısmı Kayseri'de İzzeddin Keykavus'a 1210'da biat etmişlerdir(46). Bunun üzerine Alaaddin, harekete geçerek Kayseri'yi muhasara etmiş, ancak emirlerinin ihaneti üzerine kaçmış, bir süre sonra da yakalanarak Malatya'da bir kaleye hapsedilmiştir(47). İzzeddin Keykavus ise Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştur. İzzeddin'in 1220'de ölmesi ile(48) Selçuklu tahtına kardeşi Alaaddin Keykubad geçmiştir. Kayseri şehri onun zamanında en müreffeh dönemini yaşamıştır.

Alaeddin Keykubad'ın saltanatı sırasında doğuda Moğol tehlikesi ortaya çıkmıştı. Alaeddin Keykubad, Moğol tehlikesini önleyebilmek için Doğu Anadolu seferine çıkarak ordusunu 1228'de Kayseri'de topladı. Erzincan'ı alarak Mengücek-oğullarına son verdi(49). Bu büyük sultan 1237'de yediği av etinden zehirlenerek öldü(50). Alaeddin Keykubad'ın ölümüyle oğulları arasında saltanat mücadelesi başladı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev saltanatı elde ederek Kayseri'de sultanlığını ilân etti(51). Bu arada doğuda Moğol tehlikesi yeniden ortaya çıkarak 1242'de Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Erzurum'u ele geçirmişti(52). Gıyaseddin Keyhüsrev, ordusunu Kayseri'de toplayarak Moğollar üzerine yürümüş, ancak 1243'de Köseadağ Savaşı'nda mağlup olarak Konya'ya çekilmişti(53). Selçuklu ordusunun zengin ağırlığını ellerine geçiren Moğollar bununla yetinmeyip Sivas'ı kısmen ve bir Ermeni dönmesinin hıyaneti yüzünden de Kayseri'yi işgal ederek yağma ve talandan sonra pek çok insanı katletmişlerdir(54). Selçuklu Devleti parçalanmış, Rükneddin Kılıç Arslan 1254'de hükümdarlığını ilân etmiş, Kayseri ve Malatya'da da sultanlığı tanınmıştı(55). Baycu'nun Anadolu'dan ayrıldığını duyan İzzeddin Keykavus, Bizanstan yardımcı kuvvetler alarak harekete geçmişti. Keykavus ve Kılıç Arslan'ın kuvvetleri Kırşehir-Kayseri arasındaki Ahmet-hisar düzlüğünde karşılaştılar. Bu muharebede Kılıç

44. A.NAZİF; Mir'ât-ı Kayseriye, s.64.

45. TURÂN; Selçuklular Zamanında Türkiye ... s.333.

46. H. EDHEM; Kayseriye Şehri, s. 34-35.

47. H. EDHEM; a.g.e, s. 36.

48. A. NAZİF; a.g.e, s. 66.

49. ALPTEKİN; Selçuklular Zamanında Kayseri, s.17.

50. SÜMER; Anadolu'da Moğollar, SAD I (1969) Ank. 1970, s.7

51. AKSARAYİ; Müsameretü'l-Ahbar ... s. 181.

52. ALPTEKİN; a.g.m. s.17.

53. ALPTEKİN;Türkiye Selçukluları, DGİT VIII, s.308.

54. SÜMER ; a.g.m. s.10.

55. Nejat KAYMAZ;Pervâne Mu'ineddin Süleyman, Ank.1970, s.58

Arslan mağlup olarak esir olmuş ve II. İzzeddin Keykavus tahta geçmişti(56). İzzeddin Keykavus'u tahttan bertaraf etmek isteyen Pervane Muineddin Süleyman, IV. Kılıç Arslan'ı alarak Kayseri'ye gitmişti. Fakat bu teşebbüsünde muvaffak olamamış, tahta İzzeddin geçmişti(57). Baybars'ın Anadolu'ya gelmesinden sonra Pervane, Moğol ve Selçuklu askerlerini Kayseri'de toplayarak süratle Elbistan yolunu tutmuştur. Öncü Memluk kuvvetleri bertaraf edilmiş ancak 15 Nisan 1277'de Memluk Sultanı Baybars, Selçuklu-Moğol kuvvetlerini mağlup etmişti(58). Durumun aleyhine döndüğünü gören Pervane kaçarak 17 Nisan'da Kayseri'ye ulaşmış(59), müteakiben Tokat'a çekilmişti. Memluk sultanı Baybars da Kayseri'ye girerek burasını ele geçirmiş ve etrafa fetihnâmeler yollamıştır(60). Bir süre sonra Pervane yakalanarak maiyeti ile birlikte katledilmiştir(61). Memluk sultanı Kayseri'de beş-altı gün kaldıktan sonra ülkesine dönmüştür(62). Bu hadiseden sonra Selçuklu tahtına Cimri çıkmış ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev onunla mücadele etmek zorunda kalmıştı(63). Diğer taraftan Baybars'ın ölümünden sonra onun varisleri Anadolu'yu ikiye bölerek doğu bölümünü Kayseri merkez olmak üzere Mesud'a, batı bölümünü ise Konya merkez olmak üzere Keyhüsrev'in oğullarına vermişlerdi(64). Böylece II. Mesud 1283-84' te Selçuklu tahtına çıktı. Moğollar Selçuklu idaresine tam olarak el koyduktan sonra Fahreddin Kazvini Kayseri'den uçlara kadar uzanan batı bölgesinin idaresini eline almıştı. Fakat çok geçmeden öldürüldü. Bundan sonraki dönemlerde Anadolu'da yağma ve talan hareketleri büyük ölçüde arttı(65).

Anadolu Selçuklu Devleti 1308'de tarihe karıştıktan sonra, Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır. İlhanlıların Anadolu valisi olan Emir Timurtaş bir süre sonra Anadolu idaresinde kendisine merkez seçtiği Kayseri'den hareketle Memluklu sultanlığına sığınmış ve Anadolu umumi valiliğini vekâleten kayınbiraderi Uygur Türklerinden Emir Eretna'ya bırakmıştır(66).

ERETNALILAR-DEVİRİ: İlhanlıların siyasi varisi sıfatıyla, Anadolu umumi valiliğini yürüten Emir Eretna, tâbi olduğu Ebu Said'in ölümü üzerine 1335'te istiklâlini ilân etmiştir(67). Ailesi ve nesebi hakkında muhtelif rivayetler bulunan (68) Emir Eretna, Kayseri, Sivas ve eski Danişmend İli topraklarına hâkim oldu (69).

-
56. KAYMAZ; Pervane Muineddin ... s. 58-59.
 57. J.H. KRAMERS; Muinü'd-din Süleyman Pervane, İA VIII, s. 556-557.
 58. KAYMAZ; a.g.e, s. 160-163.
 59. Abu'l-Ferec Tarihi II, s. 599.
 60. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye ... s. 543-549.
 61. KAYMAZ; a.g.e, s. 175-179.
 62. CAHEN; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, s. 282.
 63. H.EDHEM; Kayseriye Şehri, s. 101.
 64. CAHEN; a.g.e, s. 288.
 65. SÜMER; Anadolu'da Moğollar, s. 61.
 66. Kemal GÖDE; Beylikler Döneminde Kayseri, I. KKSHKT, s. 18.
 67. A. NAZİF; mir'at-ı Kayseriye, s. 95.
 68. İ.H.UZUNÇARŞILI; Sivas-Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti, Belleten XXXII 1968, s.161.
 69. UZUNÇARŞILI; Eretna, İA IV, s. 309 vd.

Aladağ Harbi'nden sonra Anadolu'da Büyük Şeyh Hasan'ın vekili olarak bulunan Eretna'ya, harbin galibi Küçük Şeyh Hasan tabi olmayı teklif etmişti. Bunun Eretna tarafından reddedilmesi üzerine Şeyh Hasan, onun topraklarına tecavüz etmişti(70). Şeyh Hasan'ın tecavüzünden kurtulmak ve Orta Anadolu'da nüfuzunu artırmak isteyen Eretna, Kayseri Kadısı olup Kadı Burhaneddin'in dedesi olan Siraceddin Süleyman'ı Memluk Sultanı Melikü'n-Nasır'a elçi olarak gönderdi(71). Eretna'nın Memluk Sultanı'nın himayesini kabul etmesi 1337 senesine rastlamaktadır. Memluk Sultanı Eretna'ya, "Memalik-i Rum Naibi" ünvanını verdi(72). 1341'de Melikü'n-Nasır ölünce Haleb valisi Taşt Emir, Karaca Beğ'in yardımıyla Kayseri'ye gelerek Emir Eretna'ya sığınmıştı(73). Melikü'n-Nasır'ın ölümünden sonra Eretna'nın "Sultan" ünvanını kullanmaya başladığı ve adına sikke kestirdiği görülür(74).

Eretna'nın en büyük rakibi Çobaniler'den Küçük Şeyh Hasan ile Eretna Bey arasında 1343'de Karanbük Ovası'nda cereyan eden savaşta, Eretna Bey galip gelerek Anadolu'daki hakimiyetini kuvvetlendirmiştir(75). Eretna Bey, 1352'de vefat ederek Kayseri'de Köşk Dağı adı verilen yerde olup kendisi tarafından yaptırılan medresedeki türbeye defnedilmiştir(76). Alaüddin Eretna, emirliği sırasında Anadolu'yu ziyaret eden ve 1333'de Kayseri'ye gelen meşhur seyyah İbni Battuta ile de görüşmüştür. Nitekim İbni Battuta, şehir hakkında bilgi verdikten başka, Eretna Bey'in hanımıyla da görüştüğünü ve birçok hediyeler aldığını belirtmektedir(77).

Eretna'nın vefatından sonra tahta "Gıyaseddin" ünvanıyla oğlu Mehmed Bey geçti. Mehmed Bey'e karşı kardeşi Cafer Bey, saltanat mücadelesine girişmiş bu dönemde Kayseri, Eretna Devleti'nin kerkezi olma özelliğini devam ettirmiştir(78). Mehmed Bey, saltanat mücadelesinde bulunanları bertaraf ettikten sonra, bu defa da sultanın küçük yaşta olmasından istifade etmek isteyen Türkmenler başkaldırdılar ve Dulkadirîliler, Eretna topraklarına tecavüze başladılar. Bu karışıklıklar üzerine Mehmed Bey, 1354'de tahtan feragat ederek Konya'ya çekildi(79). Mehmed Bey, 1365'de devlet erkanı tarafından düzenlen bir suikast sonucu öldürülmüştür(80). Mehmed Bey'in yerine

70. UZUNÇARŞILI; Sivas-Kayseri ve Dolaylarında ... s.166.
71. Prof.Dr.Yaşar YÜCEL; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II, Ank.1989. s.6-7.
72. Y.Doç.Dr.Kemal GÖDE; Eretnalılar (1327-1381), (Basılmamış Doktora Tezi) Kayseri 1981, s.46-49.
73. SÜMER; Anadolu'da Moğollar, SAD I, s.104.
74. UZUNÇARŞILI; a.g.m. s.168.
75. GÖDE; Eretnalılar, s.56-62.
76. UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri Ank.1984, s.156.
77. Muhammed Et-TANCİ; İbni Battûta Seyahatnâmesi, Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-Emsâr, I-II, çev.Mümin ÇEVİK., İst.1983, s.202-203.
78. GÖDE; Eretnalılar, s.97.
79. UZUNÇARŞILI; a.g.e. s.158.
80. YÜCEL; a.g.e. s.18 ; GÖDE; Eretnalılar, s.97.

küçük yaştaki oğlu Alaüddin Ali Bey geçmiş, devlet işleri ümeranın eline kalmıştır.Sultanın küçük yaşta olması ve devlet işlerinden anlamaması Kayseri'deki halkın Eretna idaresinden soğumasına sebep olmuştur(81). Bu durumdan faydalanan Karamanoğlu, Samargar ve Çaykozan Moğol aşiret kuvvetleriyle Kayseri'ye hücum ederek şehri elde edip Ali Bey'i Sivas'a çekilmeye zorlamıştır(82).Bunun üzerine Kadı Burhaneddin, Kayseri'yi geri almaya teşebbüs etmiş ancak muvaffak olamamıştır(83).

Kadı Burhaneddin, 1378'de Eretna Devleti'nin veziri olarak devleti bilfiil idare etmeye başladı. Alaüddin Ali Bey, 1378'de vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.Ali Bey'in yerine geçen oğlu Mehmed Bey, henüz 7 yaşında bulunduğundan devletin bütün işlerini yürüten Kadı Burhaneddin, karışıklıktan istifade ile Kayseri'yi ele geçiren Cüneyd'in elinden şehri sulh yoluyla almıştır(84). Sultanın idareye hakim olamamasından istifade ile onu öldürerek Eretna Hanedanı'na son vermiştir(85).

KADI BURHANEDDİN AHMED DEVRİ: Kadı Burhaneddin, 1345'de dünyaya gelmiş olup nesebi Oğuzların Salur boyuna dayanmaktadır(86).Kadı Burhaneddin, 1365'de Kayseri Kadısı(87), 1381'de de Eretna hanedanından II.Mehmed'i bertaraf ile hükümdarlığı elde ederek(88) Sivas,Tokat ve Kayseri taraflarına hakim olmuştur(89).Kadı Burhaneddin, Karamanoğullarının eline geçmiş bulunan Kayseri'yi Cüneyd'in elinden alarak yeğeni Şeyh Müeyyed'i Kayseri'ye emir tayin etmiştir(90). Kadı Burhaneddin'e karşı birkaç defa suikast teşebbüsünde bulunmuş ancak muvaffak olunamamıştır(91). Kadı Burhaneddin ile Osmanlı Sultanı I.Murad zamanında dostane başlayan münasebetler, I.Bayezid zamanında düşmanca bir şekil alarak devam etmiştir(92). Nitekim I.Bayezid, Kadı Burhaneddin'in düşmanca davranışları neticesinde oğlu Ertuğrul'u onun üzerine göndermiş, ancak Osmanlı kuvvetleri Kırkdilim mevkiinde mağlub olmuşlar-

-
81. Ronald C. JENNINGS; The Population, Society And Economy Of The Region Of ErciyesDağı In The Sixteenth Century, Contributions a'Histoire Economique et Sociale de L'Empire Ottoman, Paris 1983, s.157.
 82. ŞİKARİ; Karamanoğulları Tarihi, neşr. Mesut Koman, Konya 1946, s.79; Şihabeddin TEKİNDAĞ; Karamanlılar, İA VI, s.322.
 83. Aziz b.Ardaşir-i ASTARÂBÂDÎ; Bezm u Rezm, Kilisli Rifat Neşri, İst.1925 s.100.
 84. UZUNÇARŞILI; Sivas-Kayseri ve Dolaylarında... s.183-185.
 85. YÜCEL;Anadolu Beylikleri Hakkında... s.22
 86. Bezm u Rezm , s.42-48.
 87. Abû Bakr-i TİHRÂNÎ; Kitâb-i Diyârbakriyya.Akkoyunlular Tarihi I, yay. Necati Lugal-Faruk Sümer, Ank.1962, s.14-52.
 88. JENNINGS; Kaysarıyya, Eî IV, s.843.
 89. Mehmed Hemdêmî SOLAK-ZÂDE; Solak-zâde Tarihi.I, neşr.Vahit Çabuk, Ank. 1989, s.77.
 90. Bezm u Rezm, s.291-292,
 91. UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri... s.203-204.
 92. VARLIK; Anadolu Beylikleri, DGİT. VIII, İst.1988, s.49.

dı (93).Bu savaşı müteakip yağma ve talana izin veren Kadı Burhaneddin, daha sonra Kayseri'ye dönmüştür(94).

Kayseri valisi ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in yeğeni olan Şeyh Müeyyed, 1396'da isyan ederek Karamanoğullarına tabi olmuştu(95).Kadı Burhaneddin, Kayseri üzerine yürüyerek şehri zapt ile Şeyh Müeyyed'i katletti(96). Bu arada Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman Bey ile arası açılmış,yapılan savaşta Kadı Burhaneddin 1398'de mağlup ve maktül düşmüştür(97).

Kadı Burhaneddin'in katlinden ziyadesiyle memnun olan ve bu sırada Hind sefeinde bulunan Timur,süratle Anadolu'ya döndü(98).Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra devlet ricali toplanarak onun oğlu Zeynel Âbidîn'i tahta geçirmişlerdi(99).Fakat onun idari yönden her hangi bir fonksiyonu olmamıştır.Durumdan istifade eden Kara Yülük Osman Bey,Sivas'ı tazyîke başladı.Bunun üzerine I. Bâyezid,büyük oğlu Süleyman Çelebî'yi Sivas'a göndermiş,Kara Yülük Osman Bey mağlup edilerek 1398'de Tokat,Niksar,Sivas ve Kayseri bölgeleri Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştır(100).Kadı Burhaneddin Ahmed'in hâkim olduğu toprakların büyük bir kısmının Osmanlılara geçmesinden sonra Alâüddîn Ali Bey,eniştesi Dulkadıroğullarının yanına gönderildi.Daha sonra Kadı Burhaneddin'in tek vârisi olan Zeynel Âbidîn'in 1442'de ölmesiyle Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti tarihe karışmış oldu(101).

93. UZUNÇARŞILI;Osmanlı Tarihi,c.I,s.261 vd.

94. Bezm u Rezm;s.404-406.

95. H.EDHEM;Kayseriye Şehri, s.122.

96. Bezm u Rezm;s.504-506;TEKİNDAĞ;Karamanlılar,İA,VI,s.323.

97. YÜCEL;Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar... s.201;UZUNÇARŞILI; Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed,Belleten XXXII 1968,s.230-232.

98. VARLIK;Anadolu Beylikleri,DGİT X,s.51.

99. H.EDHEM;Kayseriye Şehri,s.122.

100. MEHMED NEŞRÎ;Kitâb-ı Cihânnümâ,s.317;Aşıkpaşa-oğlu Tarihi,ATSIZ,İst. 1972,s.55-56; AYDIN;Erzurum Beylerbeyliği,s.XXXII.

101. A.NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye,s.107.

2. ŞEHRİN OSMANLI HÂKİMİYETİNE GEÇMESİ

Yukarıda belirtildiği gibi Kayseri, I. Bâyezid'in oğlu Süleyman Çelebi'nin, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'i mağlup etmesinden sonra 1398'de Osmanlı hâkimiyetine girmişti.

Yıldırım Bâyezid, Timur tehlikesinin ortaya çıkması üzerine Kayseri ve Aksaray taraflarının hâsılatını Kara Yusuf ve adamlarına dirlik olarak verdi. Timur'un tehdit dolu mektuplarını alan Kara Yusuf, Kırşehir ve Kayseri civarında yağma ve talanda bulunduktan sonra Hit sahrasına inmişti(102). Timur, Osmanlılar'a müşkilât çıkarmak maksadıyla Sivas, Kayseri ve Malatya taraflarında bulunan ve Moğol istilasından arta kalan Osmanlılara tâbi göçebe Tatarları da Osmanlılar aleyhine tahrik etmekteydi(103). Timur'un Anadolu içlerine yürüyeceğini tahmin eden I. Bâyezid onu dâhilde karşılamayı düşünerek kuvvetleriyle birlikte Kayseri'ye gelip Timur'u beklemeye başladı(104). Diğer taraftan Timur, Emir-zâde Süleyman-şâh'ı külliyetli miktarda bir ordu ile Sivas şehrinden Kayseri taraflarına gitmesini emretti(105). Buna karşılık I. Bâyezid, oğlu Süleyman Çelebi'nin, Timur'un Sivas'ı zaptetmesi üzerine bölgeyi terketmesinden sonra oğlu Mehmed Çelebi ve Anadolu Beylerbeyisi Timurtaş Paşa'yı büyük bir kuvvetle Sivas'a gönderdi. Kayseri yakınlarında meydana gelen bu ilk çatışmada Osmanlı kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğradı(106). Bu mağlubiyetten sonra Kayseri ve çevresi Timur'un ordusu tarafından yağma ve talan edildiği gibi şehirde katliam yapıldı. Emir Timur, bundan sonra Sivas'tan hareketle beş konak sonra Kayseri'ye geldi. Kayseri'de Emir Şeyh Nureddin Bahadır'ı muhafız olarak bırakan Timur, Ankara doğru yola çıktı(107). Böylece Timur, I. Bâyezid'in aldığı bütün tedbirlerle rağmen Kayseri üzerinden Ankara'ya giderek Çubuk Ovası'na yerleşip savaşı düzenini almıştı(108). 1402'de burada meydana gelen ve Ankara Savaşı diye bilinen savaşta Yıldırım Bâyezid mağlup olarak esir düşmüştü(109). Timur zaferden sonra Bursa'ya giderek Osmanlıların elinde esir bulunan Karamanoğlu II. Mehmed'i serbest bırakmış, Kırşehir ve Kayseri'yi de dâhil ederek Karaman beyliğini yeniden kurmuştu(110). Kayseri'nin Karamanoğulları idaresinde ne kadar kaldığı belli değildir. Bununla beraber Kayseri kalesinde bulunan 1411 tarihli bir kitabede bu tarihte Kayseri'nin Dulkadıroğul -

102. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi, I, s.302.

103. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi, I, s.303; AYDIN, Erzurum Beylerbeyliği, s.XXXIV

104. YÜCEL; Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları(1393-1402) Ank. 1989, s.134-135.

105. NİZAMÜDDİN ŞAMÎ; Zafernâme, yay. Necati Lugal, Ank. 1987, s.302.

106. YÜCEL; Timur'un Ortadoğu ..., s.80

107. NİZAMÜDDİN ŞAMÎ; Zafernâme, s.302

108. Solakzâde Tarihi, I, s.98.

109. JENNINGS; Kaysariyya, Eİ IV, s.843.

110. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.157-158.

oğulları idaresine geçtiği anlaşılmaktadır(111). Bununla beraber Kayseri'deki Dulkadir hakimiyetinin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Memluk Sultanı Melik Müeyyed, Karamanlıların kendisine tabi Ramazan-oğullarına saldırması üzerine Dulkadiroğlu Nasireddin Mehmed Bey ile anlaşarak Karamanlılara rakip çıkarmak istediğinden, Nasreddin Mehmed Bey'e, Kayseri'yi tevcih ettiğine dair bir mensur göndermiş, onu yapılacak sefere katılmaya davet etmiştir(20 Şubat 1419) (112). Ülkesini genişletmek isteyen Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey, Sultan Melik Müeyyed'in oğlu İbrahim komutasında Elbistan'dan geçen Memluk ordusuna katılarak Kayseri'ye gitti(113). İbrahim Kayseri'de bulunan Karaman Valisi Şeyh Çelebi'nin şehri terketmesi üzerine Kayseri'yi işgal ederek babası adına hutbe okuttuktan sonra şehri, 16 Nisan 1419'da Nasreddin Mehmed Bey'e teslim etti(114). Nasreddin Mehmed Bey, Melik Müeyyed'in oğlu İbrahim Bey'in yardımıyla Kayseri'deki hakimiyetini kuvvetlendirmiştir. Memluk kuvvetlerinin bölgeden çekilmesini fırsat bilen Karamanoğlu Mehmed Bey, Kayseri'ye gelerek şehri Dulkadirlılardan kurtarmaya çalışmıştır. Fakat Nasireddin Mehmed Bey, derhal Elbistan'dan gelerek Karaman kuvvetlerine saldırmış, onları mağlup ederek Karamanoğlu Mehmed Bey'i esir etmişti(115). Bundan sonra Nasireddin Mehmed Bey, Kayseri'nin idaresini oğlu Hasan'a bırakmıştı(116). Bu arada Dulkadirlıların komşularıyla arasının açılmasını fırsat bilen Karamanoğlu Memluk Sultanı'ndan yardım isteyerek, Kayseri'yi geri alması halinde Sultana senelik 10.000 Dinar vergi vermeyi teklif etmişti. Sultan Baybars, bu teklifi kabul edince bundan haberdar olan Dulkadiroğlu Mehmed Bey, Karamanoğlu'nun bu teşebbüsünü bertaraf etmek istediğinden, derhal Kahire'ye bir elçilik heyeti göndererek şehrin anahtarlarını takdim ettirdiği gibi, senelik verginin verileceğini de taahhüt etmiştir(117). Sultanın Karamanoğlu tarafını tuttuğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu sırada Karaman tahtına geçen İbrahim Bey, Kayseri'yi almak için Dulkadiroğlu üzerine yürüdüğü bir sırada Memluk Sultanı'nın Haleb nabi Korkmas Bey de Karamanoğlu'na yardım için hareket geçmiştir. İbrahim Bey, Dulkadir kuvvetlerini mağlup ederek Temmuz 1435'de Kayseri ve havalisine hakim olmuştur(118). Bu hadise Osmanlılarla Memlukların arasını açmıştır. Nitekim Dulkadiroğlu Mehmed Bey'in, Kayseri'nin Karamanoğullarından alınıp kendisine verilmesi için oğlu Süleyman'ı Sultan II. Murad'a gönderdiği görülmektedir(119). Bunun üzerine Osmanlılar, Şahrüh tehlikesi ortadan

-
111. Mehmet ÇAYIRDAĞ; XV. Asırda Kayseri, I.KKSHKT. s.21
 112. Kazım Yaşar KOPRAMAN; Mısır Memlükleri Tarihi, Ank.1989, s.177
 113. ARİFİ; Maraş ve Elbistan'da Zülkadir-oğulları Devleti, TOEM 1331, s.373.
 114. Refet YINANÇ; Dulkadir Beyliği, Ank.1989, s.44.
 115. ŞİKARİ; Karaman-oğulları Tarihi, s.144-145.
 116. Mükrimin Halil YINANÇ; Dulkadirlıların, İA III, s.659.
 117. R.YINANÇ; a.g.e. s.47.
 118. Halil İNALCIK; Murad II. İA VIII, s.606; VARLIK; Anadolu Beylikleri DGİT. X, s.107.
 119. TEKİNDAG ; Karamanlılar, İA VI, s.325.

kalkınca, Kayseri'yi ele geçirmiş olan Karamanoğlu'na karşı Dulkadirli'leri desteklediler. Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri ve Develi havalisini ele geçirdiği gibi, Sivas'ı da tehdiye başlamıştı. 1436/37 Kışında Karaman kuvvetleri Amasya Beylerbeyi Yörgüç Paşa'yı sıkıştırdılar(120). Bunun üzerine II.Murad, 1437 Baharında Dulkadirli'lerle beraber doğudan ve batıdan Karaman ülkesine taarruz etti. Tokat'tan yola çıkan kuvvetli bir Osmanlı ordusu, Dulkadirli Süleyman Bey ile birlikte Kayseri'yi kuşatırken, II.Murad da ordusuyla Akşehir'e girdi. İbrahim Bey mağlup edilerek topraklarının bir kısmı elde edildi. Buna karşılık Dulkadiroğlu ise Kayseri'ye karşı giriştiği harekatta başarılı olamadı. Bunun sebebi, Memlûkluların bu hadiseleri yakından izlemeleri ve bir Memlûklu Seferi'nin yapılmasından endişe edilmesidir. İbrahim Bey, itaatten ayrılmayacağına söz verdiğinden Haziran 1437'de sulh yapıldı(121).

1464'de Karamanoğlu İbrahim Bey'in vefatı üzerine oğulları arasında saltanat mücadelesi başlamış, bunlardan Pir Ahmed ve İshak Beyler Fatih'e müracaat etmişlerdi(122). Fatih, halası-oğlu olan Pir Ahmed Bey'i desteklemişti(123). Fatih'in Karaman Beyliği'ndeki taht mücadelesine müdahale etmesiyle Anadolu'daki durumun aleyhine döndüğünü gören Uzun Hasan, Karamanoğulları arasındaki taht mücadelesinde İshak Bey lehine harekete geçmeye karar vermişti. Fatih'in Bosna'da meşgul olduğu bir sırada, Dulkadiroğlu Melik Aslan üzerine yürüyerek onu mağlup eden Uzun Hasan, Kayseri, Konya, Aksaray, Develi ve Beyşehir'i alarak İshak Bey'e teslim etti (124). Uzun Hasan'ın yardımıyla bölgeye hakim olan İshak Bey, yağma ve talanda bulundu (125). Bunun üzerine Pir Ahmed, Fatih'e sığındıktan sonra Dulkadirli'lerle eskiden beri münakaşa konusu olan Kayseri'yi Osmanlılara bıraktığı gibi Fatih'in yüksek hakimiyetini de kabul etmişti (126). Fatih, 1464'te Pir Ahmed'in Karaman Beyi olmasını sağlamış, Pir Ahmed de Seykalan Hisarı ve bir kısım Karaman toprakları ile (127) Kayseri şehrini Fatih'e vermişti (128). Pir Ahmed'in Fatih'e tabi olarak Orta Anadolu'ya hakim olması, Akkoyunlu ve Memlûkluların menfaatlerine ters düşmekteydi. Fatih'in bütün himayesine rağmen Osmanlı nüfuzundan kurtulmak isteyen Pir Ahmed, Memlûklularla ve

-
120. İNALCIK; Murad II, İA VIII, s.606.
 121. İsmet MİROĞLU; Fetret Devrinden II.Bayezid'e Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi, DGİT X; İst. 1989, s.195.
 122. İbrahim Bey'in hakim olduğu yerler hakkında bkz. Hasan RUMLU; Ahsenü't-Tevârih, Tahran 1349, s.455.
 123. VARLIK; Anadolu Beylikleri, DGİT X, s.36.
 124. Halil İNALCIK; Mehmed II, İA VIII, s.524.
 125. Solak-zâde Tarihi, s.323.
 126. İNALCIK; a.g.m., s.524.
 127. Adnan Sadık ERZİ; Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar, Belleten, Sayı:70, s.214-215; İlhan ŞAHİN; Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Tarihi, DGİT X, İst. 1989, s.163 vd.
 128. Aşık Paşaoğlu Tarihi, s.189; Neşrî; Cihannümâ II, s.775.

Akkoyunlu Devleti ile dostane münasebetlere girişmekten çekinmedi. Fatih, Pir Ahmed'in müttelikleriyle birleşmesine fırsat vermeden harekete geçip müstahkem Gevale Kalesi'ni zabtetti (129). Pir Ahmed, kaçarak Memluk topraklarına girmiş ve Uzun Hasan'ı Osmanlılara karşı tahrik etmiş, Uzun Hasan da Tokat'ı yağma ettirdikten sonra kuvvetlerini Kayseri üzerine göndermiş, ancak halkın şiddetli mukavemeti yüzünden muvaffak olamamıştır(130).

1473'te Otlukbeli'nde Uzun Hasan'ı mağlup eden Fatih, Gedik Ahmed Paşa'yı Karaman topraklarını zabta memur etmişti(131). Pir Ahmed ve kardeşlerinin bertaraf edilmesinden sonra Fatih, Karaman Beyliği'ni istila edip valiliğini oğlu Şehzâde Mustafa'ya verdi. Bundan sonra Kayseri başta olmak üzere Karaman topraklarında tahrir yapıldı(1476)(132). Diğer taraftan Karaman Beyliği'nin ortadan kaldırılmasına rağmen gerek Karaman'da ve gerekse Kayseri taraflarında Karamanlılar'a tabi bazı komutanların hala direndikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Kayseri ile Niğde arasında bulunan Develi-hisarı, Karamanoğulları adına müdafaa edilmekte olup kalenin komutanı Atmaca Bey, kendisine artık Karamanoğullarından yardım gelmeyeceğini bildiği için kaleyi teslim etmeye karar vermiş, ancak teslimi sadece Karaman valisi Şehzâde Mustafa'ya yapabileceğini bildirmiştir. Şehzâde Mustafa da buraya gelerek kaleyi teslim almıştır(133). Sultan Mustafa uzun süre hastalık çekmiş ve babasının gönderdiği hekimlerin tedavileri de sonuçsuz kalmıştı. Şehzâde Mustafa Bor'da vefat edince na'sı Bursa'ya nakledilerek dedesi Sultan Murad'ın yanına defnedilmiştir. Onun ölümünden sonra Fatih, Karaman valiliğine diğer oğlu Cem Sultan'ı tayin etmiştir(134).

Sultan II.Bayezid zamanında meydana gelen Osmanlı-Memluk harbi sırasında, Çukurova muharebesi için Kayseri'den de kafi miktarda asker sevkedilmesiyle(135) Karaman beylerbeyi Karagöz Mehmed Paşa(136) kumandası altında Çukurova yönüne hareket etmiş ve bu kuvvetlerin serdarlığına Kayseri sancakbeyi Yularkıstı lakabıyla bilinen Sinan Bey tayin olunmuştu(137). Osmanlı-Memluk harbinde uygunsuz hareketlerde bulunup savaştan firar edenler arasında bulunan(138) Yularkıstı Sinan Bey, diğerleriyle birlikte zın-

-
129. Aşık Paşaoğlu Tarihi, s.170; TURSUN BEY; Tarih-i Ebu'l-Feth, Çev:Mer-tol TULUM, İst. 1977, s.139; M.Zeki ORAL; Fatih Sultan Mehmed'in Ge-vale Kalesi ile Karamân İllerini Fethi ve Hamidî'nin Terci'-i Bendi, VD IV, Ank. 1958, s.81-89.
130. Neşrî Tarihi II, s.803; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih III, Yay. İsmet Parmaksızoğlu, İst. 1979, s.111.
131. MİROĞLU; Fetret Devrinden..., DGİT X, s.243-244.
132. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi II, s.89-90.
133. Selahattin TANSEL; Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri, Ank. 1985, s.298.
134. Hasan Rumlu; Ahsenü't-Tevârih, s.548.
135. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.115.
136. TSMA Fermanlar, numara 42'de 1 Rebiu'l-evvel 891'de Karaman Beyler-beyi Karagöz Mehmed Paşa idi.
137. A.NAZİF; a.g.e., s.115.
138. Selahattin TANSEL; Sultan II.Bayezid'in Siyasî Hayatı, Ank,1969,s.112.

cire vurularak İstanbul'a gönderilmişti(139).

Osmanlıların desteğiyle Dulkadır Beyliğini elde etmiş olan Alâüddevle, Çukurova Muharebesi'nde Osmanlılar'ın mağlup olması üzerine Memluklarla işbirliğine girerek, Osmanlılara karşı ittifak yapmıştı(140). Alâüddevle'nin bu ihaneti sırasında Kayseri Sancakbeyliği'ne getirilen Mihal-oğlu İskender Bey'e, Osmanlılar tarafından Dulkadır Beyliği'ne tayin edilen Budak Bey'i desteklemesi emredildi(141). Budak Bey, Karaman Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın gelmesini beklemeden harekete geçerek Mihal-oğlu İskender Bey'le birlikte, Alâüddevle'nin oğlu Şahruh'u bertaraf etmişti. Bunun üzerine süratle harekete geçen Alâüddevle, Budak Bey ile İskender Bey'i mağlup etmiş ve İskender Bey esir edilerek Kahire'ye gönderilmişti(142). Alâüddevle'nin teşvikiyle Anadolu'ya girip Osmanlı askerinin müşkül durumundan istifade etmek isteyen Emir Özbek, Alâüddevle ile birlikte Kayseri'yi muhasara etmişti. Bunun üzerine durumdan haberdar olan II.Bayezid, Hersek-zâde Ahmed Paşa'yı Kayseri'ye gönderdi. Kayseri'yi ele geçiremeyen Memluk-Dulkadır kuvvetleri, Kayseri civarından çekilerek Niğde taraflarında yağma ve talanda bulunmuşlardır(143).

II.Bayezid devrinde, Anadolu'da şi'i tehlikesinin başgöstermesi üzerine bazı tedbirler alınmıştı. Teke bölgesinde Şah İsmail'in halifelerinden olup, burada şi'i propogandası yapan Şahkulu yada diğer adıyla Şeytankulu, Şehzâde Kokud'un da bulunduğu birliğe saldırarak onların ağırlıklarını yağma etmişti. Şahkulu Baba Tekeli'yi bertaraf etmek isteyen Vezir-i azam Hadım Ali Paşa, harekte geçmiş ancak Şahkulu, Kayseri üzerinden kaçmaya çalışmış Kayseri-Sivas arasındaki Gök Hanı, Bükün Hanı veya Sarımsaklı denen yerde taraflar mücadeleye girişmişlerdi. 1511'de meydana gelen bu mücadelede Hadım Ali Paşa, mağlup ve maktül düşmüş ve Osmanlı askeri dağılmıştı(144).

Öte yandan 1509'da Dulkadır topraklarına giren Şah İsmail, kuvvetlerini göndererek Kayseri ve çevresini yağma ve tahrip ettirmiştir(145).

II.Bayezid devrinde oğulları arasında saltanat mücadelesi başladığı sırada Ahmed Amasya'da, Korkud Teke'de, Selim Trabzon'da, Şehzâde Şehinşah da Karaman'da vali olarak bulunmaktaydı(146). Ancak Şehzâde Şehinşah'ın ölmesi üzerine Konya valiliğine Şehinşah'ın oğlu Şehzâde Mehmed getirilmişti(147). Selim'in tahtı elde ettikten sonra kardeşlerini bertaraf etmeye başlaması üzerine, Konya'ya çekilen Şehzâde Ahmed, 19 Haziran 1512'de Konya'da padişahlığını ilan etmişti(148). Şehzâdelerin Konya'ya gönderildikleri

139. Solak-zâde Tarihi I, s.407.

140. ARİFİ;Elbistan ve Maraş'da ... s.335-336.

141. HOCA SADEDDİN;Tâcü't-Tevarih III, s.264.

142. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.116.

143. HOCA SADEDDİN ;Tâcü't-Tevarih III, s.266.

144. Ahmet UĞUR; Yavuz Sultan Selim, Kayseri 1989,s.17-18 ; UĞUR; XVI.Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT, s.24-26.

145. HOCA SADEDDİN; Tâcü't-Tevarih , s.351.

146. UZUNÇARŞILI; Bayezid II. , İA II, s.395

147. TSMA. 18.333 E.6276/1

148. Şinasi ALTUNDAĞ; Selim I., İA X, s.425.

bu dönemde beylerbeyleri Kayseri'de ikamet etmekteydi.

Anadolu'daki Şi'i tehlikesini bertaraf etmek isteyen ve kardeşlerini ortadan kaldıracak tahta geçen Selim, Safevi Devleti üzerine sefere çıkarak Konya'ya gelmiş, oradan hareketle Kayseri'ye gelerek burada dört gün kalmıştır. Karaman kuvvetlerinin orduya ilhakından sonra Kayseri'den hareketle Sivas'a gelinmiştir(149). Yavuz Sultan Selim, burada Şah İsmail'e gönderdiği mektupta Sivas-Kayseri arasında kırk bin kişilik bir kuvvetin bırakıldığını belirtiyordu(150). Çaldıran Seferi sırasında askerin hoşnutsuzluğuna tercüman olan Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa katledilerek yerine Zeynel Paşa getirilmiştir(151). Çaldıran Zaferi'nden sonra ise Karaman Beylerbeyliği'ne Hüsrev Paşa'nın getirildiği görülmektedir(152). Diğer taraftan Şehsüvar-oğlu Ali Bey, Sultan'a yaptığı hizmetten dolayı Kayseri Sancağı ona verildi(153). Şehsüvar-oğlu Ali Bey'e aynı zamanda Dulkadir toprakları işgal edildiği takdirde kendisine verileceği belirtilmişti(154). Ali Bey, Kayseri Sancağı'na Sancak Beyi olmakla Süleyman Bey'le aralarında ihtilaf çıkmış, Ali Bey onu mağlup ederek hakimiyeti altında bulunan Bozok Vilayetleri'ni ele geçirmişti(155).

Yavuz Sultan Selim'in Memluklar üzerine yaptığı ilk sefer sırasında, Eylül 1516 başlarında vezir-i a'zam Sinan Paşa, serdar tayin edilerek Kayseri taraflarına gönderilmiştir(156). Zaferden sonra askere ihsanda bulunmuş, Karaman ve Rum askerlerine izin verildikten sonra Kayseri taraflarında otağ kurulmuştur(157). Yavuz devrinin sonlarına doğru zuhur eden Celâlî fetreti sırasında Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Rum Beylerbeyi Şadi Paşa ve Şehsüvar-oğlu Ali Bey, 23 Nisan 1519'da Kayseri'de buluşarak yapacakları hareket hususunda meşverette bulundular(158).

Kanunî Sultan Süleyman zamanında da Kayseri, siyasî önemini koruyarak doğuya yapılan seferlerde ordunun toplanma yeri durumuna gelmiştir(159).

Osmanlı hakimiyeti sırasında Kayseri, hiçbir yabancı devletin istilasına uğramamış ve devlet yıkılıncaya kadar bir Osmanlı şehri olma özelliğini devam ettirmiştir.

-
149. Selahattin TANSEL; Yavuz Sultan Selim, Ank. 1969, s.42.
 150. Celâl-zâde Mustafa; Selim-nâme, Çev: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ank. 1990, s.369-371; Solak-zâde Tarihi II, s.17.
 151. Celâl-zâde Mustafa; Selim-nâme, s.372; Hemdem Paşa'nın 919/1513'de yazdığı bir arzdan, bu tarihte onun Karaman Beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır. TSMA Arzlar, E. 6315.
 152. Celâl-zâde; Selim-nâme, s.382.
 153. Celâl-zâde; a.g.e., s.389.
 154. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.120.
 155. Celâl-zâde; a.g.e., s.389; Ahmet UĞUR; Yavuz Sultan Selim, s.84.
 156. Solak-zâde Tarihi II, s.47.
 157. Celâl-zâde; a.g.e., s.397.
 158. TANSEL; a.g.e., s.97.
 159. M.Tayyib GÖKBİLGİN; Süleyman I, İA XI, s.116-121.

B. İDARİ TEŞKİLAT

1. KARAMAN BEYLERBEYLİĞİ

Osmanlı Devleti'nde sancak teşkilatının üstünde askerî bir birlik olarak ilk defa 1362'de Rumeli, müteakiben Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur. 1413 senesinde de Rum Beylerbeyliği ihdas edildi(160).

Kendilerini Selçuklular'ın gerçek varisi sayan, onların ilme, kültüre ve sanata verdikleri değeri yaşatmaya çalışan Karamanlılar, beyliklerinin bağımsızlığı için zaman zaman Osmanlı, Mısır, Eretna, Kadı Burhaneddin ve Dulkadir Devletleri'yle savaşmışlardı. Karaman ülkesinin Osmanlı Devleti'ne geçmesinin tamamlanması bilindiği gibi II. Mehmed zamanındadır. Karaman il-
lerinin fethi, Karaman-oğlu İbrahim Bey'in 1464'de ölümü üzerine açılan mü-
cadeleler sonucunda vuku bulmuş, fakat daha sonra da bu ülke üzerinde haki-
miyet iddiaları sürüp gitmiştir. Karaman, Osmanlı hakimiyetine alınmasından
sonra ayrı bir beylerbeylik halinde teşkil edilmiştir(161). Karaman'ın fet-
hini müteakip Fatih Sultan Mehmed, önce oğlu Şehzâde Mustafa'yı onun ölümün-
den sonra da diğer oğlu Şehzâde Cem Sultan'ı vali tayin etmişti(162). Fatih'
in ölümünü müteakip ortaya çıkan Bayezid-Cem mücadelesinde bölgede bazı karı-
şıklıklar meydana gelmiştir. Burada belirtildiği gibi Karaman'ın fethinden
sonra gerek Şehzâde Mustafa'nın gerekse Cem Sultan'ın vali tayin edildiği
kaynaklarda belirtiliyorsa da bu valilik bölgesinin ülkenin tamamını kapsa-
yıp kapsamadığı kesin olarak anlaşılamamaktadır.

Karaman vilayetine tabi sancaklar hakkında bilgi vermeden önce, Konya'
nın Şehzâde Sancağı olması dolayısıyla önce Şehzâde Sancağı, müteakiben vi-
layetin idarecisi olan beylerbeyi hakkında genel bilgi vermeyi faydalı bu-
luyoruz.

Şehzâde Sancağı : Şehzâde Sancakları genelde, Anadolu Beyleri'nden
zabtedilen sancaklardı. Şehzâdeler bu beyliklerin başşehirlerini kendile-
rine merkez yapmışlardı. Nitekim Anadolu'daki Şehzâde Sancak merkezlerinin
XIV. asır sonlarından itibaren Balıkesir, Kütahya, Manisa, Aydın, Amasya,
Sivas, Kastamonu, Trabzon ve Kırım yarımadasında Kefe şehirlerinin olduğu
görülmektedir. Daha sonraki tarihlerde Amasya, Manisa, Kütahya ve Konya di-
ğerlerine tercih edilmiş ve en son olarak yalnız Manisa Şehzâde Sancağı o-
larak kalmıştır. Şehzâdeler'in maiyetlerinde Divân-ı Hümâyûn'daki vazife
sahipleri gibi divan hey'eti ve padişah maiyeti gibi lalaları, kapı halkı,
solak, peyk vs. vardı. Şehzâdeler isimleriyle tuğra çekerler, hüküm yazar-
lar ve bu suretle kendi idareleri altındaki mıntikalarda bir hükümdar gibi
saltanat sürerlerdi. Vali şehzâdeler, yaptıkları tayinleri ve verdikleri
dirlikleri devlet merkezine bildirmeye mecbur olup esas defterlere işaret

-
160. M.Tayyib GÖKBİLGİN; 15. ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rûm, VD VI, İst. 1965, s.52.
161. GÖKBİLGİN; XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Lârende(Karaman) Vakıf ve Müesseseleri, VD VII, İst. 1968, s.29.
162. Hasan RURLU; Ahsenü't-Tevârih, s.548.

edilirdi. Sancak ve vilayetlerde valilik eden Őehzâdelere, Çelebi Sultan denilmekteydi. Çelebi Sultanlar yani Sancak Beyi olan Şehzâdelerin erkek çocuklarından bir tanesinin padişah olan büyükbabalarının yanına gönderilmeleri usuldendi. Şehzâdelerin maiyetinde onların hal ve hareketlerini kontrol ederek durumdan padiŐahı haberdar eden adamlar bulunduğu gibi, devlet merkezinde de oradaki durumu Őehzâdeye bildiren adamlar vardı(163).

Karaman Beyliği'nin ilhakından sonra yukarıda temas edildiği gibi önce Şehzâde Mustafa, onun ölümünden sonra da Şehzâde Cem vali tayin edilmişti. II.Bayezid devrinde ise Konya'da vali olarak Şehzâde Şehinşah bulunuyordu. Onun 1511'de ölümünden sonra yerine Şehzâde Mehmed gönderilmişti(164).

Şehzâde Sancağı hakkında genel bilgi verdikten sonra Şimdi de beylerbeyine kısaca temas etmek istiyoruz.

Beylerbeyliği : Beylerbeyi tabirine ilk defa XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları ile İlhanlılar'da rastlanmıŐtır. Bununla beraber, bu devletlerle Mısır Memlukluları ve Altınordu Devletleri'nde görölen "Mîr-i Mîrân", Melikü'l-Ümerâ", "Emîr-i Ulus", "Atabekü'l-Asâkir" ve "Emîr-i Kebîr" tabirlerinin de beylerbeyi manasında kullanıldığı bilinmektedir.

Osmanlılar'da beylerbeyi, taşra birliklerinin, bilhassa tımarlı sipahilerin bulunduğu "Vilayet" denilen bölgenin başında bulunan askerî valiydi(165). Osmanlı idarî teşkilatında, sancakların birleŐmesiyle eyaletler teŐekköl eder ve eyaletler beylerbeyler tarafından idare edilirdi(166). Eyaletin her sancağına merkezden bir sancak beyi gönderilmekte olup, Paşa Sancağı adı verilen eyalet merkezine de vali tayin edilirdi(167). Aynı zamanda beylerbeyi, eyalette hükümdarın mutlak vekili olup otoritesini temsil eden en yüksek idarecidir(168). Bu yöneticilerin çoğunluğu kul sisteminden yetiŐme olup bağlılıkları daha önceki görevde denenmiŐ, devlete ve hükümdara yararlılıklarından dolayı terfi ettirilerek bu göreve getirilmiŐ kimselerdi(169). Diğer taraftan kayıtlarda geçen eyalet, vilayet, liva, kaza ve nahiy tabirleri bazan birbirlerinin yerlerine kullanılmıŐtır(170). Beylerbeyiler, kendi idarî bölgelerinde bütün "Umûr-ı Siyasette" hükümdarın temsilcisi olmak, beylerbeyi divanında askerî hususlara dair meseleleri hallet-

163. UZUNÇARŞILI;Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı,Ank.1984, s.119-127.
164. UZUNÇARŞILI;Bayezid II,İA II, s.395.
165. AYDIN;Erzurum Beylerbeyliği..., s.146; Yusuf HALAÇOĞLU; XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı,Ank.1991,s.73.
166. HALAÇOĞLU;Osmanlı Devlet Teşkilatı,DĐT XII,İst.1989,s.367 vd; M.T. GÖKBİLGİN;Kanunî Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi ile İlgili Fermanları, T D, Sayı:22,s.35-48.
167. Yaşar YÜCEL; Osmanlı İmparatorluğu'nda Desentralizasyona(Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler, Belleten XXXVIII/152,Ank.1974, s.665.
168. Halil İNALCIK;The Ottoman Empire,The Classical Age(1300-1600),London 1973, s.117.
169. VARLIK;Kütahya Sancağı, s.189.
170. M.T.GÖKBİLGİN; XV.ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası,Vakıflar-Mülkler,Mukata'alar, İst.1952, s.8.

mek, bölgesinde güvenliği sağlamak, tımar tevcihi ve terakkileri yürütmek gibi vazifelerle mükellefti(171).

Beylerbeyi, vilayet merkezinde oturmakta olup kalabalık bir maiyeti vardı. Beylerbeyinin riyaseti altında bir divan vardı ve buraya ait yazı işleri divan efendisi tarafından görülürdü. Hazineye ait paraları hazine veya mal defterdarı tahsil ederdi. Zeamet işleri, tımar kethüdası, tımar işleri ise tımar defterdarı tarafından yürütülürdü(172).

Fatih Kanunnâmesi'nde beylerbeylere en az 800.000 akçe, en fazla 1.000.000 akçe has verileceği, eğer emekliye sevk edilirlerse 100.000 akçe ile emekli olacakları kayd edilmiştir(173). Fakat bu miktarlara her zaman riayet edilmediği ve bunların altında da beylerbeylere has verildiği bilinmektedir.

Beylerbeyi hakkındaki bu kısa açıklamalardan sonra, Karaman Vilayeti'nde görev yapmış, tesbit edebildiğimiz beylerbeyleri şunlardır:

Bayezid-Cem mücadelesinden sonra Karaman beylerbeyi olarak Hadım Ali Paşa görülmektedir(174). 1486'da Karaman beylerbeyi Karagöz Mehmed Paşa idi(175). Karagöz Mehmed Paşa'nın Memluk Harbi'ndeki gayretsizliğinden dolayı azledilmesinden sonra yerine Yakub Paşa beylerbeyi olarak tayin edilmiştir(176). II.Bayezid'in oğullarından Şehzâde Şehinşah bilindiği gibi Karaman'da vali olarak bulunmakta idi. Ancak Şehinşah'ın ölmesiyle 1511'de Konya valiliğine yukarıda belirtildiği gibi Şehzâde Mehmed getirilmişti(177). Selim'in tahta geçmesiyle mücadeleye girişen Şehzâde Ahmed, Konya'ya giderek burada padişahlığını ilan etmişti(178). Şehzâdelerin Konya'ya tayin edildiği bu dönemlerde beylerbeyleri, Karaman Vilayeti'nin ikinci sırada Paşa Sancağı durumunda olan Kayseri'de ikamet etmekteydiler. 1513'de Karaman beylerbeyliğinde Hemdem Paşa bulunmaktaydı(179). Yukarıda değinildiği gibi Hemdem Paşa, Çaldıran Seferi sırasında askerin hoşnutsuzluğunu dile getirmesi üzerine katledilmiş ve Zeynel Paşa Karaman beylerbeyliğine tayin edilmişti(180). Daha sonra Zeynel Paşa azledilerek Karaman beylerbeyliğine Hüsrev Paşa getirilmiştir(181). Hüsrev Paşa, Aralık 1520'ye kadar Karaman beylerbeyliği görevini sürdürmüştü(182), Ocak 1521'de Karaman beylerbeyliğine Kaptan Şadi Paşa tayin edilmiş ancak hakkında şikayet olması üzerine azledilerek yerine Halep Sancak Beyi Güzelce Kasım Paşa getirilmiştir(183).

171. HALAÇOĞLU; Osmanlı Devlet Teşkilatı, DGİT XII, s.368.

172. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi II, Ank. 1983, s.582.

173. Abdülkadir ÖZCAN; Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Mes'elesi, T D, Sayı:33, İst. 1982, s.33.

174. TEKİNDAĞ; Karamanlılar, İA VI, s.327.

175. TSMA Fermanlar, No.42, 1 R 891 tarihli ferman.

176. TANSEL; Sultan II.Bayezid'in..., s.99.

177. TSMA 18.333, E.6.276/1 nolu arz.

178. Şinasi ALTUNDAĞ; Selim I, İA X, s.425.

179. TSMA E.6315 nolu arz.

180. Celâl-zâde Mustafa; Selim-nâme, s.372.

181. Celâl-zâde Mustafa; a.g.e., s.382-401.

182. H.Gazi YURDAYDIN; Kanunî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri, Ank. 1961, s.8-11.

183. YURDAYDIN; a.g.e., s.17-21.

1521 kışında ise Karaman Beylerbeyi Güzelce Kasım Paşa'nın emekliye sevkedilmesi üzerine Karaman beylerbeyliğine Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa tayin edilmiştir(184). 1527'de Karaman beylerbeyliğinde Mahmud Paşa bulunmakta olup 700.000 akçe'lik hassı vardı(185).

Beylerbeyler hakkındaki bu kısa açıklamadan sonra şimdi de kuruluşundan itibaren Karaman beylerbeyliğine bağlı sancakları belirtelim :

Bilindiği gibi Karaman Eyaletini Konya, Lârende, Seydişehir, Beyşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray bölgeleri teşkil ediyordu(186). Karaman vilayetinin bilinen ve elde mevcut olan ilk kanunnâmesi II. Bayezid devrine aittir. Bu bölgenin tahrir emirlerinden ilki Mevlanâ Vildan, ikincisi ise meşhur İbn-i Kemâl idi(187).

Başbakanlık Arşivi'nde 387 numarada kayıtlı bulunan Karaman-Rum vilayetlerinin icmal defterinde , Karaman eyaletine tabi sancakları tesbit etmemiz mümkün olmaktadır. Mehmed bin İbrahim'in eminliğini yaptığı tahririn Karaman vilayeti kısmında şu sancaklar kayıtlıydı: Livâ-i Konya(188), Livâ-i Beyşehir(189), Livâ-i Akşehir(190), Livâ-i Lârende(191), Livâ-i Aksaray(192), Livâ-i Niğde(193), Livâ-i Kayseriye(194), Livâ-i İç-il(195) olmak üzere sekiz sancak olup 25 kadılık vardı(196). 1521-1522 tarihinde Karaman vilayetinde yine 8 sancak bulunuyordu(197).

1526'da Karaman vilayetine tabi sancaklar arasında Lârende ve Akşehir kaydedilmemişken, bu defa Maraş ve Bozok sancaklarının dahil edildiği görülür(198). 1527'de ise Karaman'a tabi sancaklar arasında Bozok sancağı dahil edilmemiş ve böylece tabi sancak sayısı 7'ye düşmüştür(199).

1568-1574 ve 1578-1588 yılları arasında Karaman eyaletinin sancak sayısı yine 7 idi(200). XVII. yüzyıl başlarında Aynî Ali Efendi, Karaman eyaletinin 7 sancağının bulunduğunu belirtmektedir(201). Buna karşılık 1653'de eyalet tabi sancakların sayısının 6 olduğu kaydedilmektedir(202).

184. YURDAYDIN; Kanunî'nin Cülusu..., s.33; GÖKBİLGİN; Süleyman I, İA XI, s.121.

185. TSMA. D.5246 vr.4a; TSMA D.10057 vr.4b.

186. J.H.KRAMERS; Karaman, İA VI, s.309.

187. GÖKBİLGİN; XVI. Asırda Karaman Eyaleti..., s.29.

188. BA TD 387, s.6-45, 231-252.

189. Aynı defter, s.46-69. 190. Aynı defter, s.70-105.

191. Aynı defter, s.106-123. 192. Aynı defter, s.124-159.

193. Aynı defter, s.159-198. 194. Aynı defter, s.199-231.

195. Aynı defter, s.253-324.

196. Aynı defter, s.2; TSMA D.929 vr.6b-7a.

197. TSMA D.9772 vr.4a-4b.

198. TSMA D.10057 vr.4b.

199. TSMA D.5246 vr.4a.

200. İ. Metin KUNT; Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerâsı ve İl İdaresi, İst. 1978, s.128, 133, 150.

201. AYNÎ ALİ EFENDİ; Kanunnâme-i Âl-i Osman, Osmanlı Devleti Arazi Kanunları, Çev: Hadiye Tuncer, Ank. 1962, s.5, 20, 178.

202. Şerafettin TURAN; XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı, Atatürk Üniversitesi Yıllığı 1961, Ank. 1964, s.204 vd.

2. KAYSERİ SANCAĞI

Osmanlı Devleti'ne ilhak edildiğinden itibaren Karaman vilayetine tabi bir livâ merkezi olarak gördüğümüz Kayseri, gerek Anadolu Selçukluları devrinde gerekse beylikler zamanında ehemmiyetli bir belde ve merkezdi. Yukarıda geniş olarak belirtildiği gibi Selçuklular'dan sonra bir zamanlar Eretina beyliğinin, bilahere Kadı Burhaneddin Ahmed devletinin mühim bir merkezi olan Kayseri, XV. asır başlarından itibaren Karamanoğulları'na intikal etmiş fakat Osmanlı Devleti ile de ihtilaf konularından biri haline gelmiştir. Yıldırım Bayezid devrinde Osmanlı hakimiyetine giren Kayseri, ancak Fatih devrinde Karamanoğulları beyliğinin ortadan kalkması ile kati olarak alınmıştır. Bu sancak dahilinde bazı yerlerin II.Bayezid devrinde, Dulkadir beyliği idaresinde veya onlarla iştirak halinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kayseri, ilhakını müteakip derhal, yeni teşkil edilen Karaman eyaletine bir livâ olarak bağlanmış ve şüphesiz ki bu sıfatla da tahrire tabi tutulmuştur(303).

Kayseri Sancağı'nın tabi olduğu yerlere geçmeden önce sancakta bulunan başlıca görevliler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır :

Sancakbeyi : Osmanlı merkezî idare sisteminde en önemli idarî birim sancaktır. Sancaklar, merkezden gönderilen ve buldukları yerde, padişahın icra yetkisini temsil eden sancak beyleri tarafından yönetilirdi(204). Sancak beyinin başlıca iki görevi vardı. Birincisi askerî, ikincisi idarî görevi ki, sancak beyi bu görevleri kadı ile müştereken çalışarak yerine getirirdi(205). "Mîr-i Livâ" da denilen sancak beylerini, yıllık maaşları demek olan dirlikleri veya hasları yönünden dörde ayırmak mümkündür.

1. Sancaklarda has tasarruf edenler,
2. Yurtluk ve ocaklık sancak verilenler,
3. Sâliyâneli olanlar,
4. Rumeli ve Anadolu'da bulunan müsellemler, piyade, voynuk, çingane birliklerinin başında bulunan ve zeamet tasarruf edenler(206).

Umumiyetle serbest olmayan tımarlardaki cerimelerin ve bâd-ı hava resimlerinin, yarısı sancak beyinin, yarısı ise tımar sahibinindir(207). Sancakların teşekkülünde coğrafi, etnik ve fârihî şartlar da önemli rol oynamaktadır. Devlet, sadece bir eyalete bağlı sancaklar arasında da eskiden

203. M.T.GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livâsı, 60.Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan,İst.1950-55,s.93.
204. M.Ali ÜNAL; XVI. Yüzyılda Harput Sancağı(1518-1566),Ank.1989,s.29; Sancakbeyi tayini hakkında bkz. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği...,s.282.
205. İNALCIK; The Ottoman Empire, s.104-117.
206. AYDIN; a.g.e., s.196; J.DENY; Sancak, İA X, s.188.
207. Ömer L.BARKAN; XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirafî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları I, Kanunlar, İst. 1943, s.287,321.

beri carî olan örf, adet, coğrafî, etnik, sosyal, dinî, iktisadî vb. gibi farklılıkları dikkate alarak bölge ve toplulukların özelliklerine göre kunnâmeler tertib etmek yoluna gitmiştir(208). Bunlar yapılırken devletin umumî ve genel prensibi olarak şer'î ve örfî adaletin sağlanmasına özen gösterilmiştir(209). Sancak beyinin sancağı ve tuğu da bulunmaktaydı(210). XVI. yüzyılda sancak beyleri genelde bir tuğa sahip olup iki tuğlu paşaların da sancak beyi olduğu görülmektedir(211).

Bu açıklamalardan sonra tetkik ettiğimiz devirde (1500-1520) tesbit edebildiğimiz sancak beyleri şunlardır : 1488'de Kayseri Sancakbeyi Yular-kıstı Sinan Bey'di(212). Onun Memluk harbindeki muvaffakiyetsizliğinden dolayı azledilmesi üzerine yerine Mihal-oğlu İskender Bey getirildi. Fakat Mihal-oğlu İskender Bey, Dulkadiroğlu Alaüddevle'ye karşı giriştiği mücadelede mağlup olarak esir edilmiştir(213). 1497-1498 yılları arasında ise Kayseri Sancakbeyliği'nde Şehzâde Şehinşâh'ın lalası olan Mustafa Bey bulunuyordu(214). 1500'de yapılan tahrir sırasında ise Kayseri Sancakbeyliği'nde Şehsüvar Bey'in adamı olup ilk defa Osmanlılar tarafından sancakbeyliğine tayin edilen Mehmed Bey bulunuyordu(215). Çaldıran Zaferi'ni müteakip sancakbeyliğine Şehsüvaroğlu Ali Bey getirilmiştir(216). 1521'de Kayseri Sancağı, sancakbeyi Süleyman Bey'in tasarrufunda olup, mezkûr Süleyman Bey'in 407000 akçelik hassı vardı(217). 1526'da Kayseri Sancakbeyliği mahlûl (boş) olup 276.000 akçelik hasıl kaydedilmişti(218). 1527'de ise Kayseri Sancağı yine mahlûl olarak kaydedilmiştir(219).

Kadı : Sancakta bulunan önemli bir idareci de kadı idi. Kadı, ilmiye sınıfına mensup olup padişahın yargı yetkisini temsil etmekteydi(220). Kadı, hükümlerinde bağımsız olup, doğrudan padişahın emir alır ve ona arzda bulunabilirdi. Beylerbeyi ya da sancakbeyi kadının hükmü olmadan kimseyi cezalandıramadığı gibi, kadı da beyin kuvvetine dayanmadan hükmünü icra edemezdi(221). Kazalarda en yüksek adlî merci kadılardır. Merkezî hükümetin tayin ettiği kadılar, hem devletin hem de halkın temsilcisi durumunda olduklarından onların muhtelif vazifeleri vardı(222). Kadılar, şer'î ve hukukî meselelerin, yanında buldukları idarî bölgede, şehir ve kasabaların

208. YÜCEL; Desantralizasyon..., s.665-666.

209. ÜNAL; Harput Sancağı, s.26.

210. Aydın TANERİ; Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı, Ank. 1978, s.224-225.

211. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği..., s.198.

212. Solak-zâde Tarihi I, s.407.

213. Hoca Sadeddin; Tâcü't-Tevârih III, s.264.

214. BA MAD TD 20, vr.61b.

215. BA MAD TD 20, vr.95a.

216. Celâl-zâde Mustafa, Selim-nâme, s.389.

217. TSMA D.9772, vr.4a. 218. TSMA D.10057, vr.4b.

219. TSMA D.5246, vr.4a.

220. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı, Ank. 1984, s.86-87.

221. VARLIK; Kütahya Sancağı, s.217.

222. İNALCIK; The Ottoman Empire, s.104.

beledî hizmetlerini, bugünkü manada bir noter gibi vekâletnâme ve alım-satım işlerini de yürütürlerdi(223). Avâriz hanelerinin tespiti ve avâriz be-dellerinin toplanması, nüzul ve sürsat zahiresi adı altında ordunun sefer sırasında iâşe işlerinin halledilmesi, kadının askeri görevleri arasında idi(224).

Kadıllara görevleri karşılığında günlük hesabı ile cihet adı altında bir miktar maaş verilmekteydi. Bu gelir, bir köyün vergi hasılı ile davalar-dan alınan diğer gelirlerden ibaretti(225).

Buna göre 1514'de Kayseri'de Sultan Bayezid döneminde kadı tayin edi-len Mevlana Süleyman, kadılık görevini sürdürmekteydi(226). 10 Şubat 1528'de ise, Kayseri Kazası'nda Mevlana Şemseddin Kadı olarak bulunmakta olup 9 ay-dan beri bu görevini yürütüyordu(227).

Subaşı:Sancaklarda bulunan önemli bir görevli de subaşı idi. Subaşı, beylerbeyi yada sancakbeyinin kendi görev bölgesinde asayişî sağlamakla gö-revli olan kimse idi(228). Kadının hükmünün uygulanmasında önemli bir rol oynayan subaşı, XVI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar merkezden tayin edilmekte iken(229), bundan sonra subaşılar beylerbeyi veya sancakbeyi tarafından tay-in edilmeye başlanmıştı(230). Subaşılara aynı zamanda zâim de denilmekte idi(231). Subaşının emri altında asesbaşî, asesler kethüdası ve aseslerden ibaret bir emniyet kuvveti vardı.Subaşılar, emrindeki kuvvetlerle, hem asa-yişî korurlar ve hem de hâsıl olan bâd-ı hava resimlerini ve şehir içi mu-kataa gelirlerini topluyorlardı(232).

Sancakta bulunan bu görevlileri kaydettikten sonra, Kayseri sancağının durumu hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Yukarıda belirtildiği gibi, Kayseri Sancağı ilk defa 1476'da tahrir e-dilmiş olup bu tahrir defteri elimizde mevcut değildir(233). XIX. yüzyıl ortalarına kadar Karaman Eyaleti'ne tabi olarak kaydedilen Kayseri'nin 906/1500 tarihli ayrı bir kanunnâmesi vardır(234). Bu defterde sadece Kay-seri Kazası ve tabi köyler ve cemaatler zikredildikten başka, kazanın hudu-du da belirtilmiştir. Burada kaydedilen sancağın hudutları değildir.

223. HALAÇOĞLU;Osmanlı Devlet Teşkilatı, DGİT XII, s.86-87.
 224. EBU'L-ÜLA MARDİN; Kadı, İA VI, s.44; M.T.GÖKBİLGİN; XVI.Asırda Muka-taa ve İltizam İşlerinde Kadılık Müessesesi'nin Rölü, IV.TTK.Ank.1952 s.433-444.
 225. AYDIN ;Erzurum Beylerbeyliği... s.213.
 226. TSMA. D.929, vr.7a.
 227. TSMA. D.5335, vr.4a.
 228. YÜCEL; Desentralizasyon... s.666.
 229. M.AKDAĞ;Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi II, İst.1979. s.70-71.
 230. Ronald C.JENNINGS; Kadı, Court, And Legal Procedure In The 17h Cen-tury Ottoman Kayseri, Stvdia Islamica, vol.XLVIII, Paris 1978, s.165vd
 231. AKDAĞ; a.g.e. s.69.
 232. AKDAĞ; a.g.e. s.70 vd.
 233. 906/1500 tarihli defterde bundan "Defter-i Köhne" olarak bahsedilir.
 234. GÖKBİLGİN; XVI. Asırda Karaman Eyaleti... VD VII, s.30.

Hududun tespiti o sırada Dulkadir Beyliği'nin başında bulunan Şehsuvar Bey'in bir adamı, Osmanlılar tarafından ilk defa sancakbeyliğine tayin edildiği anlaşılan Mehmed ve Subaşı Candar-oğlu marifetiyle yapılmış ve birçok kimsenin şahadetine de müracaat edilmiştir. Buna göre:

" Hudud-ı Vilayet-i Kayseriye ber müceb-i defter-i köhne. Kayseriye Sancağı-beği Mehmed Beğ ve âdemi amma subaşı Candar-oğlu huzurunda teftiş olup cem-i kesîr şahadetiyle zahir olub sebt olunmuş ber mucibince şerh olunur:

Kayseriye sınuru ki Karaman-oğlu zamanında tassarruf olunmuş Kaya ve Şeyh köyünden Kustere Dağı'na tâbi ne kadar mezra'a ve yaylak ve kışlak varsa Alaeddin Han'a varınca andan Kazık Deresi başına, andan Kılıç Deresi başına, andan Gedük hududuyla andan Çubuğ hududuyla andan Kurd Kulağına hududuyla andan Ilgun Deresi'ne, Darberne hududuyla andan Ortayola, andan Kabadağ hududuyla andan Özeke Başından Odunluğa varınca andan Eğri-bel, andan Dere Boğazı'na andan Koramaz hududuyla andan Orta Viran'a varınca andan Dikilitaş'a andan Pınarlıca Gözü andan Sahur Kalesi'nden berüsi andan Ağcaçalı eteğinden Su dikine andan Kızılca Irma' andan Harmancüğe andan Elkin'e andan Tekürtaş'ına hududuyla andan Beş Barmağa andan Omuzu Güçlü'ye andan Safâtaş'a Karahisar'dan gelince ulu yola varınca andan Yoran Köyü'nden andan Küçük Dikilitaş'a andan Çalılar andan Yuve Deresi'ne andan Su Virmez'in orta başına andan Boyalu Ensesi'nden andan Sivas Irmağı'na geçer. Akpınar'ın anaru(?) yanındaki çaydan İsmail Seferi'nin depesine varır, andan Akarca Pınarı başına andan Göl Oyuğa andan iki Kavağa andan İl-Dilake(?) andan Akpınar başına andan Osman Paşa'ya andan Sungur Köprüsü'ne andan Buladı Özü'nün iki geçesinden Rum Diki'ne varur andan Akdağ'ın burnundan Sarvani dibinden andan İğdir Özi'nin yukarı başından andan Yüzerlik Geçidi'ne andan Çubuk Boğazı'na varınca ki Malya Ovası'dır Kayseriye sınırıdır."(235).

926/1520 tarihinde yine Karaman Vilayeti'ne tabi olarak kaydedilen Kayseri, defterde kaza olarak zikredilmiştir. Buna göre bu tarihte Kayseri Kazası'nda bir nefis (şehir-kasaba) olmak üzere Sahra, Koramaz, Cebel-i Ali, Cebel-i Erciyes, Karakaya, Kenâr-ı Irmak, Malya , Karataş, Bozatlu olmak üzere 10 nahiye, 86 köy, 278 mezra'a, 121 cemaat kayıtlı bulunmaktaydı(236). Kayseri Kazası'na tabi ikinci kaza ise Karahisar (bugünkü Yeşilhisar) kazası idi(237).

Kayseri, 1568-1574, 1578-1588, 1632-1641 yılları arasında da Karaman Vilayeti'ne bağlı sancaklardan birisi idi(238). XVII. Yüzyıl müelliflerinden Aynî Ali Efendi de Kayseri'nin Karaman Eyaleti'ne tabi olduğunu(239), keza bu konuda araştırma yapan Şerafettin Turan da aynı şeyi söylemektedir(240). XVIII. yüzyılda da Karaman Eyaletine tabi olan Kayseri Sancağı, ilk defa XIX. yüzyıl ortalarında, yani 1856-1857 yıllarında Karaman Eyaleti'nden

235. BA MAD TD 20 vr. 95a-95b.

236. BA TD 387 s.334

237. BA TD 387 s.215 ; TSMA D.929, vr.7a.

238. KUNT; Sancaktan Eyalete ... s.128-182.

239. Aynî Ali Efendi; Kanunnâme-i Âl-i Osman ... s.5-185.

240. TURAN; XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ... s.201-232.

ayrılarak Bozok Eyaleti'ni bağlanmıştır. Bu tarihte Kayseri Sancağı, nefis, Sarı-oğlan, Develü, Karahisar-ı Develü, İncesi maa Kozanlı, Zamantı ve Kustere olmak üzere 6 nahiyeden ibaretti(241).

Kayseri Sancağı, 1876 senesinde Ankara vilayetine bağlanmıştır. Bu tarihte Kayseri Sancağında Nefs, İncesu ve Develi olmak üzere 3 kaza, Kustere ve Karahisar adlı iki nahije, 181 köy bulunmaktaydı(242).

1908 tarihinde yine Ankara'ya tabi olan Kayseri Sancağı'nın 2 kazası, 1 nahiyesi ve 199 köyü bulunmaktaydı(243). Bu dönemde müstakil bir mutasarrıflık olan Kayseri(244), 1923'de il olmuştur(245). 1928'de Kayseri; Merkez, İncesu, Bünyan, Develü, Aziziye(Pınarbaşı) olmak üzere 5 kaza, 21 nahije ve 314 köyden ibaretti(246).

Bugün ise Kayseri'de Merkez(Kocasınan ve Melikgazi), Bünyan, Develi, Yeşilhisar, Yahyalı, Tomarza, Felahiye, Hacılar, Sarıoğlan, Sarız, Pınarbaşı, İncesu, Akkışla, Özvatan ve Talas olmak üzere 16 ilçe ve 475 köy bulunmaktadır(247).

-
241. Tuncer BAYKARA; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdarî Taksimatı, Ank. 1988, s.101-116.
242. Şemseddin SAMİ; Kamusu'l-A'lâm V, İst. 1314, s.3803.
243. BAYKARA; a.g.e., s.136.
244. DARKOT; Kayseri İA VI, s.488.
245. ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.36.
246. Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları, İst. 1928, s.865-875.
247. Genel Nüfus Sayımı, Ank. 1989, s.5-8; 1990 Genel Nüfus Sayımı'nın Geçici Sonuçları, Ank. 1990, s.22-23.

I I . B Ö L Ü M

K A Y S E R İ Ş E H R İ

A.ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI, KALESİ, MAHALLELERİ VE NÜFUS DURUMU

1. ŞEHRİN FİZİKİ YAPISI

Eski çağlardan beri Anadolu'nun en önemli yerleşim merkezlerinden birisi olan Kayseri(1), İç Anadolu Bölgesi'nde olup tepesinde hiç karın eksik olmadığı(2) 3916 m yüksekliğindeki Erciyes Dağı'nın kuzeyinde kurulmuş bir şehirdir(3).Kızılırmak boyları, Karadeniz sahilleri ve Toros geçitlerinden gelen yollar üzerinde bir düğüm noktası teşkil eden Kayseri, eski zamanlardan beri ticaret sahasında ehemmiyet kazanmıştı(4).Nitekim meşhur coğrafyacılardan Kazvini, Kayseri'nin Anadolu'daki büyük şehirlerden biri olduğunu ve burada Selçuklular zamanında yapılmış pek çok eserin bulunduğunu kaydetmektedir(5). Yakut Er-Rûmi de şehrin imar yönünden gelişmiş olduğunu belirtmektedir(6). XIV. asrın ortalarına doğru Anadolu'ya gelen İbn-i Battuta da, şehirde ticaretin gelişmiş olduğunu ve burada birçok dükkanın bulunduğunu kaydeder(7). Katib Çelebi şehrin akarsuları ile güzelliğinden sitayişle bahsederken (8), Evliya Çelebi de şehrin tarihi eserleri hakkında bilgiler vermektedir(9).

Batılı seyyahlardan Polonyalı Simeon, iç ve dış kaleden bahsettikten sonra şehirde ticari hayatın önemli ölçüde gelişmiş olduğunu belirtmektedir(10). XIX. asır seyyahlarından Moltke ise yine şehrin ihtişamından övgüyle bahsetmektedir(11).

Bu seyyah ve müelliflerin yazdıklarından Kayseri'nin kurulduğu tarihten itibaren zamanımıza kadar önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu'nun ortasında olup bugün bütün illere yaklaşık olarak eşit uzaklıkta bulunması ve coğrafi konumu şehrin ticari önemini daha da ar-

1. BAYDUR; Kayseri Tarihi... s.13-14.
2. DARKOT; Kayseri İA VI, s.484.
3. JENNINGS; Kaysarıyya Eİ IV, s.842. Kara Mehmed Ağa-zâde KEMALLEDDİN; Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Kayseri 1934, s.19.
4. DARKOT; a.g.m. s.484.
5. M.ZEKERİYA KAZVİNİ;Âsarü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd, Beyrut 1969 s.553-554
6. YAKUT ER-RÜMİ; Mu'cemu'l-Buldan c.IV Beyrut 1957, s.421-422.
7. İBN-İ BATTUTA; Seyahatnâme I, s.202-203.
8. KATİB ÇELEBİ; Cihannüma, İst.1145, s.620
9. EVLİYA ÇELEBİ; Seyahatnâme III. İst.1314, s.176-189
- 10, Hrand D. ANDREASYAN;Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619) İst.1964, s.158-159
11. Feldmareşal H. von MOLTKE; Türkiye Mektupları, İst.1969, s.218-219, C.TEXIER; Küçük Asya III. İst. 1340, s.64-73.

tırmaktadır.Şehrin ticari ve sınai sahada gelişmesi manzarasında da esaslı değişikliklere sebep olmuştur.Bunun neticesi olarak Kayseri, bugün modern bir şehir haline gelmiştir(12).

İncelemekte olduğumuz XVI. yüzyılın başlarında ise, şehrin mahallelerini, demografik durumunu, tarihi eser ve abidelerinin hangi mahallelerde olduğunu, dolayısıyla şehrin fiziki yapısını, tahrir defterlerine dayanarak ortaya koymak mümkün olmaktadır. Bunlara göre şehrin garnizonu konumundaki kalesi, büyüme ve gelişme durumunu açık bir şekilde ortaya koyan mahallelerin nüfus durumu, iktisadi yapısı ve tarihi eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2. KALE

Ortaçağda Kayseri'de bulunan askeri-mimari abideler, şehrin suru kalesi ve hisarından ibaretti(13).Kale, iç ve dış kaleden meydana gelmekte iken bugün, büyük ölçüde ortadan kalkmış bulunan çevre surlarından sağlam durumda olanlar, sadece iç kaleye ait olanlardır. Bugün de ayakta olup doğu-batı doğrultusunda uzanan iç kalenin, asıl girişi güneydedir. Doğudaki Dizdar Kapısı ile güney kapısının önünde dış koruma surlarına ait iki kapı bulunmaktadır(14). İç kalenin güney yönünde olup "At Meydanı" adı verilen yerin ayrıca surla çevrilmiş olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır (15).

İç kaleyi tarihlemek oldukça güçtür. Kuzeyde doğuda ve batıdaki sur duvarlarının dış ve kulelerin yüzlerinde Selçuklu menşeli bezeme parçalarının kullanıldıkları görülür. Kalenin ihtiva ettiği kitabeler nadirdir ve tam açık değildir(16).Kaleye ait olduğu belirtilen ve Sultan I. Alaeddin Keykubad dönemine ait olan kitabede "Bu mübarek yapı, din ve dünyanın şerefi, fetihler sahibi, dünya sultanlarının efendisi, Sultanların büyüğü, mü'minlerin emirinin burhanı, yüce Sultan Kaykubad'ın devrinde 621/1224 yılında tamamlanmıştır." kaydı vardır. Her ne kadar metinde "bu kale" veya "küçükhisar" anlamına gelen "bu burç" gibi sözlerle kitabenin neye ait olduğu açıklanmamış ise de kalenin imar edilerek veya genişletilerek yapıldığını açıklamaktadır (17). Yine Sultan Alaeddin Keykubad devrine ait olduğu belirtilen diğer bir kitabe ise kalenin haricinde olup At Meydanı denilen yere bakan burcun üzerindedir. İki satır halinde, kalın Selçuklu hattıyla yazılan kitabede ne tarih ne de fazla bilgi vardır. Buna karşılık Alaeddin Keykubad'ın çoğu zaman Kayseri'de ikamet ettiği ve kalede tamir yaptırdığına bakılırsa adı geçen hükümdar tarafından yaptırıldığı söylenebilir (18).

12. DARKOT; "Kayseri İA VI, s.487.

13. Albert GABRIEL; Kayseri Türk Anıtları, Çev:A.Akif TÜTENK,Ank.1954,s.25

14. Doç.Dr.Hamza GÜNDOĞDU;Dulkadir Beyliği Mimarisi,Ank.1986,s.77

15. Halil EDHEM;Kayseriye Şehri, s.42.

16. GABRIEL; a.g.e., s.33-34.

17. Ahmed NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye, s.73.

18. Kazım ÖZDOĞAN;Kayseri Tarihi, C.I, Kayseri 1948, s.90.

İç kalenin doğu kapısı üzerinde bulunan kitabe, 814/1411 tarihinde Dulkadirli Emir Hüsami Hasan tarafından konulmuştur. Bu kitabe zikredilen tarihte Kayseri'nin Dulkadır hakimiyetine geçtiğini ve kalenin Emir Hüsami Hasan tarafından tamir edildiğini göstermektedir(19).

Karamanoğulları devrine ait olup iç kalenin güneye doğru açılan kapısının üzerinde bulunan mermer levha üzerine yazılmış iki satırlık kitabe, Farsça olup 1466'da kalenin II. Mehmed'in emriyle Karamanoğlu Pir Ahmed'in tamir ettirdiğini göstermektedir(20). İkinci kitabenin bulunduğu mermer levha güneydoğu kulesindedir.Kitabede, "Murad Han'ın oğlu Mehmed, bu mübarek kaleyi inşa etti. Mimar Yahya." ibaresi bulunmakta olup kitabenin noksan olması muhtemeldir(21).Kitabenin bulunduğu kapı ile doğuda bulunan giriş kapısı, güneydeki iç ve dış kapılar mimari bakımdan bağlı buldukları kale yapısından daha zarif ve ince yapıdır (22). Kale içerisinde bulunan kitabesiz caminin de II. Mehmed tarafından yaptırıldığı kaydedilmektedir(23).

Kalenin tamamlayıcı unsurlarından olan Yoğun Burç, 609/1212 tarihinde Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus, iç kale ve ok deposu 622/1224'te Alaeddin Keykubad tarafından, Hasan Bece Burcu ise 870/1465'te Karamanoğlu Pir Ahmed Bey tarafından yaptırılmıştır(24).

Kalenin beş kapısı olup bu kapılar; Sivas Kapısı, Meydan Kapısı, Boyacı Kapısı, Yeni Kapı ve Kiçi Kapı isimlerini taşımakta ve kalenin içinde 19 mahalle bulunmaktaydı. Yoğun Burç denilen kalenin alt katı zindan, ve üst katı "Pasbân" (Gece bekçisi) dairesi olup, bunun kapısı hükümet dairesine açılırdı.Eski surun dışı hendeklerle çevrili ve ilerisi otlak ve tarım alanlarından ibaret olup burada ev ve işyeri yoktu(25),

Evliya Çelebi Kayseri kalesi için; "...Bu güzel kale eski üslup yapı olup gayet sağlamdır...Kapısının kemeri üzerinde karşı karşıya ve yanyana bir Arslan ve bir Kaplan resimleri vardır.Bu kapıdan içeride erzak anbarları vardır.Fethinden beri darı, buğday, pirinç ve peksimetle doludur.Diğer malzeme, silah ve cephanenin hesabı belli değildir.Kale içinde altıyüz hane vardır..." demektedir (26).

Yukarıda belirtildiği gibi Dulkadır, Karaman ve Osmanlılar tarafından müteaddit defalar tamir gören iç kalenin surları bugün hâlâ ayakta

-
19. Mehmet ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları, VD XIII, Ank.1981,s.532. GÜNDOĞDU;a.g.e. s.77. krş.YINANÇ; Dulkadır Beyliği s.2'de Emir Hüsameddin Hasan şeklinde geçmektedir.
 20. H.EDHEM; Kayseriye Şehri s.129-130.
 21. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.34
 22. Mahmut AKOK; Kayseri Şehri Tarihi İç Kalesi, Türk Arkeoloji Dergisi (TAD), XXIII/2 1976, s.9-12.
 23. H.EDHEM; a.g.e. s.129-130.
 24. ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.90.; DARKOT;Kayseri, İA VI,s.488.
 25. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.68. ANDREASYAN; Simeon'un Seyahatnâmesi, s.158-159.
 26. EVLİYA ÇELEBİ; Seyahatnâme III. s.177-187.

olup (27), son şeklini XVIII. asırda aldıktan sonra zamanımıza kadar önemli bir tâdilata uğramadı(28). Yapılan son düzenlemeyle bugün burası Kuyumcular Çarşısı olarak hizmet vermektedir.

Tetkik ettiğimiz XVI. asır başlarında Kayseri Şehri İç Kalesi (Ahmedek)'nde 1 Dizdar, 1 Kethüda ve 96 müstahfız bulunmaktaydı(29).

906/1500 tarihinde kale muhafızlarına 18 köyden alınan gelirin, 14.577 akçesi cizye olmak üzere toplam 123.974 akçelik gelir tımar olarak tahsis edilmişti (30). 926/1520 tarihinde ise bu muhafızlara, 18 köy, 2 cemaat ve 11 mezra'anın gelirlerinin 24.262 akçesi cizye olmak üzere toplam olarak 159.709 akçe tımar olarak verilmişti(31).

1500 ve 1520 tarihli Tapu-Tahrir Defterleri'nde Kayseri Kalesi muhafızlarına tımar olarak tahsis edilen yerler ve vergi gelirleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

-
27. A.NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye, s.68. MOLTKE; Türkiye Mektupları, s.218.
 28. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.35. Şemseddin SÂMİ; Kamüsü'l-A'lam IV, İst.1314, s.3802.
 29. BA TD 387 s.216. ayrıca bkz. Ncoara BELDİCEANU; Le Commandement De La Forteresse De Qayseri En 1498, s.25-31
 30. BA MAD TD 20 vr.22a-60b.
 31. BA TD 387 s.217.

TİMAR OLAN YERLER	1 5 0 0		1 5 2 0	
	CİZYE	VERGİ HASILI	CİZYE	VERGİ HASILI
ANBAR VİRANI	-	4.131	-	5.079
SARAYCIK	-	1.364	-	2.140
KEKLİCİK MEZ.	-	-	-	720
GÜĞME ve MAMA MEZ.	-	-	-	2.314
GERMÜR	-	3.971	2.054	6.274
TEVANASUN	1.144	4.993	1.222	7.879
ÇUKUR KUYU-YALUNUZİN	-	-	-	1.440
ALAGÖZ	-	3.015	-	3.381
MARA (?)	-	-	238	8.677
MİHOSİN	3.363	20.028	4.992	20.059
BOZGAT	-	1.556	-	2.177
SARŞA ve SERÇE	-	-	-	540
İSPİLE, İSTAFANA...	-	-	5.070	-
GESİ	1.794	13.314	2.210	13.130
ÜSKÜBİ	910	3.228	1.248	4.113
KIÇI BÜRÜNGÜS	350	3.314	806	4.093
KIRYAT	-	814	-	1.115
TALAS	3.592	15.330	4.706	13.869
ANDRONİK	1.274	5.237	1.716	5.583
ÇAY	-	3.568	-	3.605
KOZLA (?)	-	-	-	1.598
HASAN ALP	-	4.852	-	4.885
KARAÖYÜK	-	-	-	5.049
AĞARNAS	1.890	9.230	-	13.447
CIRLAVUK	260	7.164	-	-
KAĞARLI	-	2,468	-	-
SÜKSÜN CEMAATİ	-	1.820	-	3.140
SÜLEYMANLU "	-	-	-	1.140
TOPLAM	14.577	109.397	24.262	135.447

3. MAHALLELER

Kale civarından itibaren genişlemeye başlayan Kayseri, şehir olarak kazanın tek merkezi durumundadır. Kayseri kazası hudutları içinde "Nefs" tabiri ile tarif edilen "Kasaba" veya "Şehir" mevcut değildir. Bilindiği gibi şehir veya kasaba, birçok istihsal faaliyetlerinin görüldüğü, hukuki bakımdan belirli bir statüye sahip toplanma merkezleridir(32).

Türk-İslam şehirlerinin ictimai ve fiziki unsurları olan mahalleler, genellikle bir mescid veya imaretin çevresinde yer alan evlerden meydana gelirdi(33). XVI. asırda Kayseri'de bulunan mahalleler, şehrin 4 kapısına nispeten 4 semte ve dış kale kapıları ile kale haricinde bulunan ve bir semt gibi gösterilen Lala Camiine tabi olarak kaydedilmişlerdir(34). Buna göre 1500 tarihinde Kayseri'de, 5 semt ve 37 mahalle bulunmakta idi(35), İncelediğimiz bu tahrir defteri üzerinde çalışma yapan Ronald C. Jennings, Kayseri'de 37 mahallenin bulunduğunu ve bunlardan 35 tanesinin Müslüman mahallesi, birisinin Rum, birisinin de Ermeni mahallesi olduğunu kaydetmiştir(36). Buna karşılık bu tahrir defterinde Jennings'in belirttiği gibi gayr-i müslimlerin mahalleleri ayrı olarak teşkil edilmiş olup, hepsi "Cemaat-i Zımmiyân-ı Der-Nefs-i Kayseriye" başlığı altında zikredilmişlerdir(37).

1520 tarihli tahrir defterine göre Kayseri şehrinde 39 mahalle ve 6 gayr-ı müslim cemaat bulunmaktaydı (38).

Yukarıda bahsettiğimiz 4 semt aslında kalenin kapıları olup bunlar, bugün tamamı yıkılarak ortadan kalkmış fakat yerleri belli olan kapılardır. Bunlar : Boyacı Kapısı; Kiçi Kapı ile Düvenönü arasındaydı. Kiçi Kapı; bugün aynı isimle anılan yerdedir. Sivas Kapısı; Cumhuriyet Mahallesi'nde Tennuri Sokağı'nın Seyyid Burhaneddin Bulvarı'na birleştiği yerdeki surlar arasındaydı. Meydan Kapısı ise, bugünkü Bürüngüz Camii yanındaydı. Lala Camii ise, bugün aynı isimle anılan camiin bulunduğu yerdir (39).

-
32. Osman ERGİN; Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı, İst.1936, s.116.
 33. Ömer L. BARKAN; İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar, İFM XXIII, İst.1963, s.238-296, Cengiz ORHONLU; Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, Der: Sali ÖZBARAN, İzmir 1984, s.3 vd.
 34. Mehmet ÇAYIRDAĞ ; Kayseri'nin Mahalleleri, Erciyes Dergisi, Sayı:38, Kayseri 1981, s.5.
 35. BA MAD TD 20 vr.4b-19a.
 36. Ronald C. JENNINGS; Urban Population In Anatolia In The Sixteenth Century, A Study Of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum, İJMES vol.VII, No.1 January 1976.
 37. BA MAD TD 20, vr.19a-21b.
 38. BA TD 387, s.199-200.
 39. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri, s.5.

Her mahallenin eşhâsı, nefer ve hâne olarak tesbit edilmiş, fakat mücerredlerle imam, fakih, ahi, a'mâ, pîr-fânî, kapucu, sipahi-zâde, bîrûnî (40) ve muaf olanlar vs. hâne adedine dahil edilmemiştir. Öteden beri muaf olan isimlerin yanında kimden berat veya hüccet aldığı tasrih edilmiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey'den, Kadı Burhaneddin'den berat ve hücceti olanlar, muafiyetliklerini sonradan yeniletmişler, Şehzâde Mustafa, Şehzâde Cem, Fatih ve II. Bayezid tarafından da muaf tutulmuşlardır (41).

İşte bu şekilde şehrin merkezini teşkil eden surların içinde ve dışında meydana gelen mahallelerin bir kısmı tarihi isimleri ile zamanımıza kadar gelmiştir. Sonradan istimlak edilen mahallelerin isimleri ise değiştirilmiş veya birleştirilmiş ve şehre yeni mahalleler ilave edilmiştir (42). XVI. asır başlarında (1500-1520) Kayseri şehrinde bulunan mahalleler şunlardır :

SULTAN CAMİİ MAHALLESİ (43) : Bugün Cami-i Kebîr veya Ulu Cami Mahallesi adını taşıyan mahalle, ismini Danişmend emirlerinden Mehmed Melik Gazi tarafından yaptırılan camiden almıştır (44). 1500 tarihinde Boyacı Kapısı'na tabi olarak kayd edilen mahallede 72 hâne (h), 20 mücerred (m) ve 1 a'mâ; 1520'de ise 83 h. ve 38 m. nüfus bulunmaktaydı.

TAVUKÇU MAHALLESİ (45) : Bugünkü ismi Tavukçular (46) olan mahallede 1500'de 13 h., 10 m. ve 1 imam; 1520'de ise 14 h. ve 6 m. nüfus bulunmaktaydı. 1500 tarihli tahrir defteri üzerinde çalışan Jennings, bu mahalleden hiç bahsetmemişken (47), aynı defter üzerinde çalışan Gökbilgin bu mahallenin adını "Tokacı" şeklinde okumuştur (48).

MUMCU HALİL MAHALLESİ (49) : Bugün bu isimde bir mahalle mevcut değildir. Boyacı Kapısı'na tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 16 h., 11 m., 1 imam, 1 sipahi-zâde ve 3 pîr-i fânî; 1520'de ise 15 h., 6 m. nüfus bulunmaktaydı.

TUTAK MAHALLESİ (50) : Bugün aynı isimde bir mahalle mevcuttur (51). 1500'de Kiçi Kapı'ya tabi olup Lala Cami Mahallesi'nin tetimmesi yani tamamlayıcısı olarak kayd edilen mahallede 15 h., 9 m. ve 1 imam; 1520'de ise 31 h., 4 m. nüfus bulunuyordu.

-
40. Birûnî; Muaf manasında olduğu gibi, dışarıdan gelen manasını da taşımaktadır. F. Steingass; Persian-English Dictionary, London 1957, s.219.
41. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri..., s.94.
42. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri, s.5.
43. BA MAD TD 20, vr. 4b-5a; TD 387, s.199.
44. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.14.
45. BA MAD TD 20, vr. 5a; TD 387, s.199.
46. ÇAYIRDAĞ; a.g.m., s.8.
47. JENNINGS; Urban Population..., s.23-24-25.
48. GÖKBİLGİN; a.g.m., s.94.
49. BA MAD TD 20, vr. 5a-5b; TD 387, s.199.
50. BA MAD TD 20, vr. 5b; TD 387, s.199.
51. Muhsin İlyas SUBAŞI; Dünden Bugüne Kayseri, Kayseri 1986, s.149.

LALA CAMİİ MAHALLESİ (52) : Bugün Lala Paşa Mahallesi olarak isimlendirilen mahalle (53), XVI. yüzyılda Kayseri şehrinin merkez semti ya da merkez mahallesi durumundaydı (54). Bu mahalle adını Lala Musliheddin Paşa tarafından inşa edilen camiden almıştır (55). Tetkik ettiğimiz devirde Kiçi Kapı'ya tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 144 h., 30 m., 3 derviş, 2 fakih, 2 birûnî, 1 hallaç, 2 çullah, 1 sipahi-zâde ve 51 avârizdan muaf kimse; 1520'de ise 81 h., 27 m. nüfus bulunmaktaydı. Burada avârizdan ve rûsûm-ı örfiyeden muaf olanlar Fatih ve II.Bayezid'in beratları dolayısıyla muaf olarak kayd edilmişlerdir. Lala Cami Mahallesi'nin hâne sayısının bu kadar düşmesinin sebebi 1500'de tek, 1520'de ise iki ayrı mahalle addedilerek tahrir edilmesinden ileri gelmektedir.

TUS-OĞLU MAHALLESİ (56) : Mahallenin bugünkü ismi Tos'dur (57). Lala Camii'ne tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 21 h., 5 m.; 1520'de 22 h., 6 m. nüfusu bulunuyordu. 1520 tarihli tahrir defterinde mahallenin isminin sonunda bulunan "oğlu" kelimesi kaldırılarak sadece Tus şeklinde kayd edilmiştir.

KONUKLAR MAHALLESİ (58) : Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Lala Camii'ne tabi olarak kayd edilen Konuklar Mahallesi'nde 1500'de 20 h., 6 m. ve 1 imam; 1520'de ise 17 h., 6 m. nüfus kayıtlıydı.

VARSAK MAHALLESİ (59) : Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur. XVI. yüzyıl başlarında muhtemelen Varsak Türkmen taifesine mensup kimseler tarafından iskân edilen mahalle, Lala Camii'ne tabi olarak kayd edilmiştir. Mahallede 1500'de 7 h., 7 m., 2 birûnî, 2 derviş ve ellerinde II.Bayezid'in muafnâmesi olan dört şeyh; 1520'de ise 11 h., 7 m. nüfus bulunuyordu.

HÜRREM ÇAVUŞ MAHALLESİ (60) : Bugün mevcut olmayan mahallenin Yoğun Burç ile Emir Sultan zaviyesi arasında bulunduğu tahmin edilmektedir (61). 1500'de Lala Camii'ne tabi olarak kayd edilen mahallede 27 h., 10 m. ve 1 imam; 1520'de ise 37 h., 7 m. nüfus kayıtlı idi. Bu iki tarih arasında mahalledeki nüfus %30 oranında artmıştır.

TÂC-I KIZIL MAHALLESİ (62) : Bu ismi taşıyan bir mahalle bugün yoktur. Mahalle adını İlhanlıların Anadolu valisi Zahirreddin Mahmud'un babası olup asıl adı Esen Kutluğ olan fakat Tâc-ı Kızıl olarak bilinen İlhan-

-
52. BA MAD TD 20 vr.5b,6a,6b,7a ; BA TD 387 s.199
 53. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri s.7 ; Kayseri İl Yıllığı s.84.
 54. GÖKBİLGİN; XVI Asır Başlarında Kayseri... s.94
 55. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye , s.21
 56. BA MAD TD 20 vr.7b-8a ; BA TD 387 s.199
 57. ÇAYIRDAĞ; a.g.m. s.8
 58. BA MAD TD 20 vr.7b ; BA TD 387 s.199
 59. BA MAD TD 20 vr.7b ; BA TD 387 s.199
 60. BA MAD TD 20 vr. 8a; BA TD 33 s.14; BA TD 387 s.199
 61. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden ... s.563
 62. BA MAD TD 20 vr.8a-8b ; BA TD 387 s.199

lı Emiri'nin adını taşımaktadır(63). 1500'de 32 h. 10 m. 1 kapucu, la'ma ve fakir olmalarından dolayı avârizve rüsumdan muaf 3 kişi; 1520'de ise 35 h. 3 m. nüfus bulunmaktaydı.

DEVECİYAN MAHALLESİ (64): Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Kiçi Kapı'ya tabi olarak kaydedilen mahallede 1500'de 25 h. 7 m., 1 hallaç, 1 muhassıl ve 1 derviş nüfus bulunuyordu. 1520 tarihli defterde Şutur-bânan (65), şeklinde kaydedilen mahallede 29 h. 2 m. nüfus bulunuyordu. Bu mahalle seçkin müslümanların meskun olduğu bir mahalle olup bunlar arasında Hıristiyanlara ait işletmeler de bulunmaktaydı (66).

KÖŞK MEDRESESİ MAHALLESİ(67): Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Mahalle bugünkü Gültepe Mahallesi civarında olup(68), mahalle adını Eretnalılar devrinde inşa edilmiş olan Köşk Dağı adı verilen dağın yanındaki medreseden almıştır(69). Sivas Kapısı'na tabi olarak kaydedilen mahallede 3 h. ve 1 medrese imamı olup, mahalle 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir.

YENİCE MAHALLESİ(70): Bugünkü ismi Yenice İsmail olan mahalle(71), incelediğimiz devirde Meydan Kapısı'na tabi idi.Mahallede 1500'de 53 h. 12 m. 1 imam, 1 fakih, 10 birûni, 1 sofî, 1 seyyid, ve 4 divane ; 1520'de ise 64 h. 12 m. nüfus bulunmaktaydı.

KABBAN MAHALLESİ(72): Aynı adı taşıyan bir mahalle bugün mevcut değildir.XVI. yüzyılda Meydan Kapısı'na tabi olan mahalle adını, Ulu Camiin kuzeyinde bulunan Kapan Hanı'ndan almıştır(73). Mahallede 1500'de 53 h. 13 m. 1 h^vace, 1 muaf ; 1520'de ise 51 h. 18 m. nüfus kayıtlı idi.

YALMAN MAHALLESİ(74): Bu mahalle bugün de aynı ismi taşımaktadır(75). Meydan Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 47 h. 11 m. 1 birûni, 10 muaf ; 1520'de ise 55 h. 30 m.nüfus bulunuyordu.

PERVANE MESCİDİ MAHALLESİ(76): Bugün Pervane ismini taşıyan bir ma-

-
63. Mehmet ÇAYIRDAĞ;Kayseri'de Vakfiyelere Göre XVI.Asırda Sosyal Hayat (Erciyes Üniv. Dergisinde Yayınlanacaktır) s.3 ; SÜMER; Anadolu'da Moğollar, SAD I, s.21,73,92.
64. BA MAD TD 20 vr.8b ; BA TD 33 s.15 ; BA TD 387 s.199.
65. Şutur-bânan; Deveciler. STEİNGASS; Persian-English... s.734
66. JENNINGS; Urban Population... s.28
67. BA MAD TD 20 vr.8b ; BA TD 33 s.15
68. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden... s.563
69. GÖDE; Eretnalılar... s.145
70. BA MAD TD 20 vr.9a-9b ; BA TD 33 s.16 ; BA TD 387 s.199
71. ÇAYIRDAĞ; a.g.m., s.563.
72. BA MAD TD 20, vr.9b-10a; BA TD 33, s.17; BA TD 387, s.199.
73. JENNINGS; a.g.m., s.29-30.
74. BA MAD TD 20, vr.10a-10b; BA TD 33, s.18; BA TD 387, s.199.
75. ÇAYIRDAĞ; a.g.m., s.564.
76. BA MAD TD 20, vr.10b; BA TD 33, s.19.

hallerle beraber, bu mahalle yeni kurulmuş olmasından dolayı tahrir defterinde kayd edilen mahalle olmasına imkan yoktur. Mahalleye ismini veren mescid Kapalı Çarşı'da bulunan Bakırcılar Çarşısı'ndaydı. Bu mescid şimdi tamamen yıkılıp yokolmuştur (77). Meydan Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 12 h., 11 m., 1 imam ve 5 muaf bulunmaktaydı. 1520 tarihli tahrir defterinde bu mahalle kayıtlı değildir. Mahallede bulunan 5 muaf sâdât olup Karamanoğlu İbrahim Bey'in beratıyla muaf olmuşlardır (78).

ESLEM PAŞA/ AHİ MAHMUD MAHALLESİ (79) : Bugün bu isimde bir mahalle mevcut değildir. İncelediğimiz devirde Kiçi Kapı'ya tabi olarak kayd edilen mahalle, yakın zamanlara kadar mevcut olan ve Lala Mahallesi'nin güneyinde bulunmakta olup İslim Paşa Mahallesi diye biliniyordu (80). Mahallede 1500'de 18 h., 10 m., 1 imam ve 3 muaf; 1520'de ise 19 h., 3 m. nüfus bulunuyordu. 1520 tarihli tahrir defterinde mahallenin ismi Eslem Paşa olarak değil Rüstem Paşa olarak kayd edilmiştir.

KARAGÜDEN/ EMİR SULTAN MAHALLESİ (81) : Günümüzde bu isimde bir mahalle yoktur. 1500'de Kiçi Kapı'ya tabi olan mahallede 16 h., 2 m., 3 muaf; 1520'de 17 h., 16 m. nüfus bulunuyordu. 1520 tarihinde mahallenin diğer bir isminin Emir Sultan olduğu kayd edilmiştir. Gökbilgin bu mahalleyi Karanu-dere şeklinde okumuştur (82).

SEYYİD BATTAL GAZİ MAHALLESİ (83) : Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Kayseri'de de Seyyid Battal Gazî'nin adına atfen yapılmış bir türbenin bulunmasından dolayı bu ismi almış olan mahalle bugün de mevcuttur (84). Mahalle, 1500 tarihli defterde sadece isim olarak kayd edilmiş olup 1520 tarihli defterde bu mahalleden hiç bahsedilmemektedir. Burada Battal Gazî zaviyesinin şeyhi olan bir kişi kayıtlı bulunuyordu.

NESİBE HATUN MAHALLESİ (85) : Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur. Mahalle adını, Gevher Nesibe Sultan adına yaptırılan külliyyeden almıştır. Mahallede, 1500'de 22 h., 7 m., 1 imam, 3 sipahi-zâde; 1520'de ise 16 h., 11 m. nüfus kayıtlıydı.

-
77. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar, IX. TTK, C.II, Ankara 1988, s.721-722.
78. Sâdât : Hazret-i Peygamber'in soyundan gelenlere verilen isimdir. UZUNÇARŞILI; İلميye Teşkilatı, s.161-172.
79. BA MAD TD 20, vr.10b-11a; TD 33, s.19; TD 387, s.199.
80. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitâbelerinden..., s.563.
81. BA MAD TD 20, vr.11a; TD 33, s.20; TD 387, s.199.
82. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri..., s.96.
83. BA MAD TD 20, vr.11a; TD 33, s.20; TD 387, s.199.
84. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri, s.7; Kayseri İl Yıllığı, s.84.
85. BA MAD TD 20, vr.11a-11b; TD 33, s.20; TD 387, s.199.

HASBEĞLİ MAHALLESİ (86) : Bu mahalle, bugün Hasinli adını taşımaktadır (87). Mahalle adını, Hastane Caddesi civarında olup Hasbek Kümbeti ismiyle bilinen Mesut Gülzar'ın türbesinden almıştır (88). Meydan Kapısı'na tabi olarak kayd edilen Hasbeğli Mahallesi'nde 1500'de 57 h., 10 m., 1 imam, 1 fakih, 1 h^vace, 1 divâne, 1 sipahi-zâde, 20 birûnî ve 8 muaf; 1520'de ise 25 h., 8 m. nüfus bulunuyordu. 1520 tarihli defterde mahallenin ismi "Haslu" şeklinde kayd edilmiştir. Hasbeğli Mahallesi şehrin surları dışında kurulmuş en büyük müslüman mahallelerinden birisidir (89).

KÖSE DANIŞMEND MAHALLESİ (90) : Bu isimde bir mahalle günümüzde mevcut değildir. Köse Danişmend Mahallesi Meydan Kapısı'na dahil olup 1500'de 10 h., 4 m., 1 imam, 1 hallaç ve 8 birûnî; 1520'de ise 29 h., 10 m. nüfus bulunuyordu.

MESCİD-İ HACET MAHALLESİ (91) : Bu isimde bir mahalle yoktur. Hâcet Mescidi Mahallesi, Cami-i Kebîr yakınında bulunmaktaydı (92). Meydan Kapısı'na tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 28 h., 9 m., 1 imam, 4 birûnî ve 9 muaf; 1520'de ise 35 h., 6 m. nüfus kayıtlıydı.

GÜLÜK MESCİDİ MAHALLESİ (93) : Mahallenin bugünkü ismi, Gülük'tür(94). Mahalle adını, burada bulunan ve aynı adla anılan cami ve hamamdan almıştır (95). Boyacı Kapısı'na tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 157 h., 45 m., 1 imam, 33 birûnî, 1 zaviyedâr, 4 derviş, 1 h^vace, 1 çullah, 1 kasâb, 1 taşçı, 2 kul, 3 divâne, 4 gülcü; 1520'de ise 79 h., 30 m. nüfus bulunuyordu. Gülük Mahallesi, şehrin surları dışında bulunan en büyük müslüman mahallesi olup, tahrir defterinde de belirtildiği gibi muhtelif meslek zümrelerini ihtiva eden bir mahalle idi. 1520 tahririnde mahallenin hâne sayısının azalmasının sebebinin, Gülük Mahallesi'nin iki ayrı mahalle olarak düzenlenmesinden ileri geldiği sanılmaktadır. Nitekim XVI. asır ortalarına doğru Gülük Mahallesi yeniden şehrin en büyük mahallesi olmuştur (96).

TABBAĞİN MAHALLESİ (97) : Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Mahalle adını, şehirdeki en eski meslekî faaliyetlerden olan dericiler esnafının bulunduğu yerden almaktadır (98). Tarihi yönden de büyük bir önem arzeden mahalle, 1243'de Moğollar'ın Kayseri'yi muhasaraları esnasında konakladık-

-
86. BA MAD TD 20 vr.11b.-12a ; TD 387 s.199
 87. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri s.8
 88. -----;Kayseri'de Kitabelerinden... s.564
 89. JENNINGS; Urban Population ... s,28
 90. BA MAD TD 20, vr.12a; TD 33, s.22; TD 387, s.200.
 91. BA MAD TD 20, vr.12a-12b; TD 33, s.22; TD 387, s.200.
 92. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitâbelerinden..., s.564.
 93. BA MAD TD 20, vr.12b-13a-13b-14a; TD 33, s.23-24; TD 387, s.199.
 94. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri, s.8.
 95. H.ETHEM; Kayseriye Şehri, s.32-33.
 96. JENNINGS; a.g.m., s.29-30.
 97. BA MAD TD 20, vr.14a-14b-15a; TD 33, s.26-28; TD 387, s.199.
 98. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Sosyal Hayat, s.2.

ları yer olmuştur (99). Sivas Kapısı'na tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 104 h., 31 m., 1 imam, 1 imam ve hatip, 3 hallaç, 1 sabuncu, 1 deb-bağ, 1 taşçı, 1 divâne, 1 korucu, 2 hergeleci (100), 2 külahdüz, 1 zaman-tılı; 1520'de ise 112 h., 39 m. nüfus bulunmaktaydı.

HACI İVAZ MAHALLESİ (101) : Bugün aynı isimde bir mahalle mevcut de-ğildir. Bugünkü Cami-i Kebîr ile Boyacı Kapısı arasında bulunan bölgede yer alan mahallede (102) 1500'de 17 h., 3 m., 1 imam, 1 a'mâ, 1 kapucu, 1 okçu, 1 gazi, 3 birûnî; 1520'de ise 29 h., 12 m. nüfus bulunuyordu.

EKMEL MAHALLESİ (103) : Bugün mevcut olmayan mahalle adını, burada bulunan ve aynı adı taşıyan mescidden almıştır. Kiçi Kapı'ya tabi olarak kayd edilen mahallede 1500'de 7 h., 2 m.; 1520'de ise 3 h., 2 m. nüfus bulunmaktaydı.

KÜRTLER MAHALLESİ (104) : Bugün aynı isimde bir mahalle mevcut de-ğildir. Bu mahalle, bugünkü Orduevi'nin arkasında Zekai Bey Mahallesi yerin-deydi (105). Meydan Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 19 h., 10 m., 1 imam, 1 hattat ve 3 muaf; 1520'de ise 28 h., 11 m. nüfus bulunuyordu.

GÜRCÜ MAHALLESİ (106) : Mahallenin bugünkü ismi, Cürcürlere Mahalle-si'dir (107). Yakın zamana kadar mevcut olan mahalle, Boyacı Kapısı ile Kiçi Kapı arasında idi. Burada Gürcü Kapısı, Gürcü Hamamı ve Gürcü Melek Hatun türbesi bulunmaktaydı. Boyacı Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 33 h., 4 m., 2 imam, 2 birûnî ve 1 a'mâ; 1520'de ise 29 h., 11 m. nüfus bulunmaktaydı. Bu mahallede müslüman Gürcüler meskundü (108).

MESCİD-İ EMREM MAHALLESİ (109) : Bugün mevcut olmayan mahalle Kiçi Kapı'ya tabi olup 1500'de 16 h., 3 m., 1 imam, 1 kassâb ve 1 muaf; 1520'de ise 10 h., 3 m. nüfusa sahipti.

MESCİD-İ AHİ İSA MAHALLESİ (110) : Bu mahallenin bugünkü ismi İsa Ağa Mahallesi'dir (111). Sivas Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 14 h., 1 m., 1 imam, 1 birûnî ve 4 muaf; 1520'de ise 17 h., 8 m. nüfus ka-yıtlı idi.

99. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye... s.440

100. Hergeleci; Binmeğe ve yük taşımaya alışmamış at, katır ve kısrakları güden kimse.

101. BA MAD TD 20 vr.15a-15b; TD 33 s.28; TD 387 s.199

102. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitâbelerinden... s.563

103. BA MAD TD 20 vr.15b ; TD 387 s.199

104. BA MAD TD 20 vr.15b ; TD 387 s.199

105. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar... s.720

106. BA MAD TD 20 vr.16a ; TD 33 s.30 ; TD 387 s.200

107. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri s.7

108. -----; Kayseri'de Kitâbelerinden ... s.563 ; Gürcü Melek Hatun hk. geniş bilgi için bkz. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye s.415-455

109. BA MAD TD 20 vr.16a-16b ; TD 33 s.30 ; TD 387 s.199

110. BA MAD TD 20 vr.16b ; TD 387 s.200

111. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri s.7

MESCİD-İ MERKEBCİ MAHALLESİ(112):Bugün bu isimde bir mahalle mevcut değildir.Boyacı Kapısı'na tabi olan mahallede 1500'de 33 h. 8 m. 1 imam, 1 kassab, 1 merkebcı, 1 Sisli, 2 Aksaraylı, 5 Dulkadirli, 2 Sevahillu, 1 yapucu ve 1 muaf; 1520'de ise 35 h. 20 m. nüfus bulunmaktaydı.Bu mahallede meskun olan Dulkadirli, Sisli ve Aksaraylı gibi biruni olan kimsele-
rin de muaf tutulduğu anlaşılmaktadır(113).

KALENDERHANE MAHALLESİ(114):Bugün aynı isimde bir mahalle yoktur.Bu mahalle,bugünkü Serçeönü ile Cürçürler Mahallesi yerinde idi(115).

Meydan Kapısı'na tabi olarak kaydedilen mahallede, 1500'de 49 h. 23 m. 1 imam, 14 birûni, 2 muaf ; 1520'de ise 57 h. 9 m. nüfus bulunmaktaydı. 1520 tarihli defterde Kalenderhane'ye tabi olarak kaydedilen Mescid-i Dandin (?) mahallesinde ise 38 h. 4 m. nüfus bulunuyordu. Bu mahallede muaf olarak kaydedilen iki kişi, Karamanoğlu İbrahim Bey ve Şehzade Mustafa'nın beratıyla muaf tutulmuşlardır(116).

MESCİD-İ BAYRAM BEĞ MAHALLESİ(117):Bu isimde bir mahalle yoktur.Mahalle adını, bugün Gavremoğlu Mahallesi'nde Siraceddin Medresesi önünde bulunan fakat sonradan harap olup yıkılan Bayram Beğ Mescidi'nden almıştır(118). Sivas Kapısı'na tabi olarak kaydedilen mahallede 1500'de 27 h. 10 m: 1 derviş, 1 birûni, 1 sipah, ve 12 muaf ; 1520'de ise 59 h. 5 m. nüfus bulunmaktaydı.Buna göre Bayram Beğ Mahallesinde iki tahrir arasında hane sayısında %100'lük bir artış meydana gelmiştir.

HUNAD(HUAND-HAND-HUNDİ) CAMİİ MAHALLESİ(119):Bugün aynı isimde bir mahalle mevcut değildir.Mahalle adını, Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad'ın zevcesi Mahperi Hundî Hatun tarafından yaptırılan camii ve külli-yeden almıştır(120).Sivas Kapısı'na tabi olan mahallede, 1500'de 28 h. 13 m. 1 imam, 1 derviş, 1 nalbant, 1 kaşıkçı, 1 yaya, 1 moytab(121), 3 çullah, 2 tellal, 1 Türkmen, 5 muaf ; 1520'de ise, 35 h. 6 m. nüfus bulunmaktaydı.Bu mahalledeki Türkmen, okçu, moytab,kaşıkçı gibi kimselerin de muaf tutuldukları anlaşılmaktadır.

SASIK MAHALLESİ(122):Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. Boyacı Kapısına tabi olarak kaydedilen mahallede, 1500'de 34 h. 5 m. 2 imam, 2 hatib,

112. BA MAD TD 20 vr.16b-17a ;TD 33 s.31 ; TD 387 s.199
 113. GÖKBİLGİN; XVI Asır Başlarında... s.96 ve not 15
 114. BA MAD TD 20 vr.17a-17b ; TD 33 s.31 ; TD 387 s.199
 115. ÇAYIRDAĞ; Kayseride Kitabelerinden ... s.564
 116. BA MAD TD 20 vr.17a-17b
 117. BA MAD TD20 vr.17b-18a ; TD 33 s.33 ; TD 387 s.199
 118. ÇAYIRDAĞ; a.g.m. s.563
 119. BA MAD TD 20 vr.18a-18b ; TD 33 s.34 ; TD 387 s.199
 120. H.EDHEM; Kayseriye Şehri s.63-85 ; GABRİEL; Kayseri Türk ...s.48 vd.
 121. Moytab:Kıl dokuyan, kıldan eşya yapan. DEVELLİOĞLU; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ank.1978 s.833.
 122. BA MAD TD 20 vr.18b-19a ; TD 33 s.35-36 ; TD 387 s.199-200

1 kethüda, 5 bezirci, avrızve rüsümdan muaf 80 kişilik nüfus bulunmaktaydı. 1520 tarihli defterde bu mahalle kayıtlı değildir. Sasık Mahallesi'nde bulunan bu muafların kimin beratıyla muaf oldukları belirtilmemiştir.

ESKİ BEDESTEN MAHALLESİ(123): Bu mahalle bugün de aynı ismi taşımaktadır(124). 1500 tarihli tahrir defterinde bu mahalle kayıtlı değildir. 1520 tarihinde Eski Bedesten Mahallesi'nde 35 h. 18 m. nüfus kayıtlı bulunmaktaydı.

TACEDDİN HALİFE MAHALLESİ(125): Bu mahallenin bugünkü ismi Taceddin Mahallesi'dir(126). Mahalle adını h.735'de vefat eden Şeyh Taceddin'den almıştır(127). 1500 tarihli defterde kaydedilmeyen Şeyh Taceddin Mahallesi'nde 1520'de 28 h. 8 m. nüfus bulunuyordu. Bu mahalleye tabi bir de "Cemaat-ı Müridân-ı Şeyh Taceddin" cemaatı vardı ki, Şeyh Taceddin'in talebelerinin meskun olduğu bu yerde 7 h. 2 m. nüfus kayıtlı bulunmaktaydı.

TAŞKUN MAHALLESİ(128): Bu isimde bir mahalle bugün mevcut değildir. 1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde de kayıtlı olmayan Taşkun Mahallesi'nde 1520'de 5 h. 2 m. nüfus bulunuyordu.

GEBE İLYAS MAHALLESİ(129): Bugün bu isimde bir mahalle yoktur. 1500 tarihli tahrir defterinde de kayıtlı değildir. Gebe İlyas Mahallesi'nde 1520'de 59 h. 17 m. nüfus kayıtlı idi. Mahalledeki müslim ve gayr-i müslim belirtilmemiş olmasına rağmen bu defter üzerinde tetkik yapan Jennings, bu mahallenin şehirdeki enbüyük hıristiyan mahallesi olduğunu belirttikten sonra, XVI asır sonlarına doğru mahallenin Bostancı Çelebi Mahallesi ismini aldığını kaydetmektedir(130).

-
123. BA MAD TD 20 vr.19a ; TD 33 s.7-36 ;TD 387 s.199
 124. Kayseri İl Yıllığı 1968, s.84 ; SUBAŞI;Kayseri ...s.149
 125. BA TD 387 s.199
 126. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'nin Mahalleleri s,9
 127. -----; Kayseri'de Sosyal Hayat... s,3
 128. BA TD 387 s.200
 129. Aynı defter. s.199
 130. JENNINGS; Urban Population In Anatolia... s.29

3. ŞEHRİN NÜFUS DURUMU

Mahalleler hakkında verilen izahatlardan sonra, yine tahrir defterlerine dayanılarak Kayseri Şehri'nin 1500 ve 1520 tarihlerinde vergi nüfusu ile tahmini nüfus miktarı ortaya konulabilir. Elde edilen bu verilere muaf zümrelerle, kale cemaati eklenerek şehrin nüfusunu ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Tahrir Defterlerimizin ikisinde de gayr-i müslimlere ait olan mahalleler ayrı olarak zikredilmemiştir. 1500 tarihli defterde gayr-i müslimler; "Cemaat-i Zımmiyân der Nefs-i Kayseriye" adı altında(131), 1520 tarihli defterde ise "Cemaat-i Ermeniyân ve Kayseryân ve Sisiyan ve Şarkiyân" başlığı altında zikredilmişlerdir(132). Bu sebeple Kayseri'nin mahalleleri ile ilgili tabloda gayr-i müslimler kaydedilmemiştir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, XVI yüzyıl başlarında Kayseri Şehri'nin en büyük mahalleleri; Gülük Mescidi, Lala Camii ve Tabbağın Mahalleleridir. Bu mahalleler surların dışında bulunan en büyük müslüman mahalleleridir. Bu devirde gayr-i müslimlerin müstakil mahalleleri bulunmuyordu. Bunlar daha ziyade Kiçi Kapı, Sivas Kapısı ve Boyacı Kapısı semtlerinde dağınık olarak meskun idiler(133). Bu gayr-i müslimlerin arasında ; Emir, Ayvad, Bülbül, Yedigâr, Yusuf, İskender, Dursun, Yahşi vb. gibi Türk isimleri taşımakta olanlar da görülmektedir.

1500'de Kayseri Şehri'nde 268 hane Ermeni, 62 hane Rum olmak üzere toplam 330 hane, 34 mücerred nüfusa sahip bulunuyorlardı(134).

1520'de ise Kayseri'de;

Ermeniyân ve Kayseryân ;	173 h.,	20 m.
Rumiyân ;	55 h.,	7 m.
Ermeniyân ve Şarkiyân ;	46 h.,	1 m.
Ermeniyân ve Sisiyân ;	126 h.,	-

TOPLAM -----
400 h., 28 m.

nüfusları bulunmaktaydı(135).

Aşağıdaki tabloda 1500-1520 tarihleri arasında Kayseri Şehrinde bulunan müslüman mahalleler ile bu mahallelerde meskun bulunan hane, mücerred ve muaflar ayrı ayrı zikredilmiştir.

131. BA MAD TD 20 vr.19a,21a.

132. BA TD 387 s.200

133. BA MAD TD 20 vr.19a

134. Aynı defter vr.19a-19b-20a-20b-21a-21b.

135. BA TD 387 s.200 ; Burada verilen toplamlar hatalı olup doğrusu yukarıda belirtilmiştir.

M A H A L L E L E R

	1 5 0 0			1 5 2 0		
	HANE	MÜC.	MUAF	HANE	MÜC.	MUAF
CAMİİ SULTAN	72	20	1	83	38	-
TAVUKÇU	13	10	1	14	6	-
MUMCU HALİL	16	11	5	15	6	-
TUTAK	15	9	1	31	4	-
LALA CAMİİ	144	30	62	81	27	-
TOSOĞLU	21	5	-	22	6	-
KONUKLAR	20	6	1	17	6	-
VARSAK	7	7	8	11	7	-
HÜRREM ÇAVUŞ	27	10	4	37	7	-
TAC-I KIZIL	32	13	5	35	3	-
DEVECİYAN	25	7	3	29	2	-
KÖŞK MEDRESE	3	-	1	-	-	-
YENİCE	53	12	18	64	12	-
KABBAN	53	13	2	51	18	-
YALMAN	47	11	1	55	30	-
PERVANE MESCİDİ	12	11	6	-	-	-
ESLEM PAŞA	18	10	4	19	3	-
EMİR SULTAN	16	2	3	17	16	-
SEYYİD BATTAL GAZİ	-	-	-	1	-	1
NESİBE HATUN	22	7	4	16	11	-
HASBEYLİ	57	10	33	25	8	-
KÖSE DANIŞMEND	10	4	10	29	10	-
MESCİD-İ HACET	28	9	14	35	6	-
MESCİD-İ GÜLÜK	157	45	54	79	20	-
TABBAĞİN	104	31	15	112	39	-
HACI İVAZ	17	3	8	29	12	26
EKMEL	7	2	-	3	2	-
KÜRTLER	19	10	5	28	11	-
GÜRCİ	33	4	5	29	11	-
MESCİD-İ EMREM	16	3	3	10	3	-
MESCİD-İ AHİ İSA	14	1	6	17	8	-
MESCİD-İ MERKEPCİ	33	8	21	35	20	-
KALENDERHANE	49	23	17	57	9	-
MESCİD-İ DANDİN (?)	-	-	-	38	4	-
MESCİD-İ BAYRAM BEY	27	10	15	59	5	-
HUNAT CAMİİ	28	13	18	35	6	-
SASIK	34	5	89	-	-	-
ESKİ BEDESTEN	-	-	-	35	18	-
TACEDDİN HALİFE	-	-	-	35	10	-
TAŞKUN	-	-	-	5	2	-
GEBE İLYAS	-	-	-	59	17	-
TOPLAM	1.249	375	443	1.352	423	27

Kayseri'de bulunan mahallelerin nüfus durumunu verdikten sonra şimdi de şehirde bulunan müslüman, gayr-i müslim, mücerred ve muaflarla birlikte, kale görevlilerini de dahil etmek suretiyle şehrin tahmini nüfusunu ortaya koymaya çalışalım:

	1 5 0 0					1 5 2 0				
	HANE*	MÜC.	MF.	T.N.	%	HANE	MÜC.	MF.	T.N.	%
MÜSLÜMAN	1.249	375	435	7.055	80.7	1.352	423	27	7.210	77.2
GAYR-İ MÜSLİM	330	34	3	1.687	19.3	400	28	-	2.028	21.6
KALE GÖREVLİLERİ	-	-	-	-	-	-	-	98	98	1.2
TOPLAM	1.579	709	438	8.742	-	1.752	451	125	9.336	-

H: Hane, MÜC.: Mücerred, MF.: Muaf, TN.: Tahmini nüfus.

Buna göre 1500 tarihinde Kayseri'de müslümanların tahmini sayısı 7.055 olup bu tarihte şehirdeki bütün nüfusun %80.7'sini oluşturuyorlardı. 1520'de ise müslümanların tahmini sayısı 7.210 olup toplam nüfusun %77.2'sini oluşturuyorlardı.

(*) Bir hanenin kaç kişiden ibaret olabileceği hakkında bkz. Nejat GÖYÜNÇ; Hane Deyimi Hakkında, T D 32, İst. 1979, s.331-348.

B. TARİHİ ESER VE VAKIFLARI

Dini ve sosyal eserler, yapılış gayelerine göre birkaç bölümde gruplandırılabilir. Bunlar; camii, mescid, zaviye, türbe gibi dini yapılar; medrese mektep gibi eğitim gayesi ile yapılmış olanlar; dârü's-şifa gibi sıhhat ile ilgili olanlar; hamam gibi temizlikle ilgili olanlar; yemek pişirilen ve dağıtılan yerler ile bu müesseselerde çalışanların kalacakları ikâmetgâhlar; su, suyolu, kanalizasyon gibi medeni tesisler, ve nihayet bunlara gelir sağlamak için yapılmış olan han, çarşı, fırın, değirmen, boyahane, bozahane ve mumhane gibi kuruluşlardır(136). Bu eserler yeni kurulacak şehrin veya eski şehrin, imar ve iskan edilmesi istenen semtin çekirdeğini teşkil eder(137).

Gerçekten de tamamlayıcı unsurlarıyla camii, mescid, medrese ve imaretlerin tesisi ve bunlara yapılan vakıflar, şehir ve kasabaların kurulması ve gelişmesinde başlıca amil olarak gözükmektedir(138). Ayrıca meydana getirilen zaviye, hângâh, ribat vb. gibi müesseseler, Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerini geniş ölçüde kolaylaştırmıştır(139).

Nitekim tetkik ettiğimiz devirde Kayseri Şehri'nin de gelişmesi aynı usulle gerçekleşmiştir. 1500 ve 1520 tarihleri arasında 41 mahallelerden birçoğu mescid ve zaviye ismini taşımaktadır. Bunlar arasında; Yalman Mescidi, Şeyh Çelebi Mescidi, Ahi İsa Mescidi, Eslem Paşa Mescidi Mahalleleri gibi.

XVI asır başlarında Kayseri'de mevcudiyeti bilinen bu dini ve sosyal kuruluşların durumları, evkafları hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

1. CAMİİ VE MESCİDLER

Bir ibadet yeri olarak "Cuma" ve "Bayram" namazlarının da kılındığı ve bu sebeple hutbe okunması için minberi olan büyük yapılara "Camii" denilmektedir(140). Camii, Türk şehirciliğinin en mühim unsurudur ve mahalle biriminin merkezidir. Genellikle her biri bir mahalleye adını vermiş olan camii ve mescidler, çoğunlukla yaptırınların adını taşımaktadır.

Mescidler, Cuma ve Bayram Namazları dışında diğer ibadetlerin yapıldığı, fakat hutbe okunmadığı için minberi olmayan yapılardır. Bunlar genellikle mahalle aralarında ahşap olarak inşa edilmiş küçük mabedler durumundadır. XVI. asır başlarında Kayseri Şehri'nde tahrir defterlerinde kaydedilmiş olan 3 camii ve 18 mescid bulunmaktaydı.

-
136. Y.Doç.Dr.Ahmet ŞİMSİRGİL; Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat(1455-1574) (Basılmamış Doktora Tezi) İst.1990 s.92 ; ORHONLU; Şehircilik ve Ulaşım... s,1
137. Osman ERGİN; Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı, İst.1939 s.115
138. -----; Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi İst.1939, s.63
139. AKDAĞ;Türkiye'nin İktisadi ve... I, s.38-39
140. Semavi EYİCE; "Mescid" İA VIII, s.101 vd.

SULTAN CAMİİ: Bugün Kayseri'de bulunan camilerin en eskisi ve en güçlü olup, Kapalı Çarşı yakınında ve şehrin hemen hemen ortasında yer almış halk arasında Ulu Camii ve Cami-i Kebîr denilmekle meşhur olmuştur(141).

Bu camii, hicri V. asrın başında Danişmendli Emirlerden Melik Mehmed Gazi tarafından inşa edilmiştir(142). Daha sonra camii, Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 602/1205 tarihinde emirlerinden Muzafferü'd-din Mahmud bin Bağban tarafından imar edilmiş olup, kuzeye bakan duvarın üstüne bu tamirle ilgili kitabe konulmuştur(143). 1750 m² yer işgal eden bu camii, şüphesiz inşa edildiği tarihte Kayseri'nin en büyük camisi idi(144). İki adet kubbesi olan cami'in, batı kapısının yanında yüksek ve kalın bir minare mevcuttur(145).

Evlîya Çelebi, Sultan Camii için;"Bu camie halk dilinde Ulu Camii denilmektedir.Tuğladan yüksek ve uzun bir minaresi vardır.Kayseri'de bulunan en eski ve en büyük camiidir" demektedir(146).

Sultan Camii, 1722,1817, 1837 ve 1870 yılları ile daha sonraki tarihlerde birçok defa tamir görmüş olup bugün hâlâ hizmet vermektedir(147). Tetkik ettiğimiz devirde Sultan Camiine vakfedilen yerler şunlardır: Cırlavuk köyünün malikane hissesi olan 6.820 akçe, Mârâ köyünün gelirinden 3.818 akçe, Zaviyecik mezra'asından 750 akçe ve Mevlevihane civarındaki zeminden elde edilen senelik 30 akçe olmak üzere Sultan Camiine vakfedilen gelirlerin toplamı 11.418 akçeydi(148).

XIX asır başlarında Sultan Camisinin bitişiğine kubbeli ve güzel bir kütüphane ilave edilmiştir.III.Selim zamanında Reisü'l-küttâb olan Raşid Efendi'nin vakfı olan bu kütüphanede pekçok yazma eser bulunmaktadır(149).

HUNAD (HAND-HOAND-HUNDİ) HATUN CAMİİ VE KÜLLİYESİ:İç Kale'nin güneydoğusunda Kağrı Pazarı denilen yerde bulunmaktadır(150).Camii, medrese türbe ve hamamdan meydana gelen bu binalar Anadolu'da bulunan Selçuklu eserlerinin en önemlileri sayılmaktadır(151). Selçuklu Sultanlarından Alaeddin Keykubad bin Keyhüsrev'in zevcesi Mahperî Hunad Hatun(152) tarafın-

-
141. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye s.14
 142. H.EDHEM; Kayseriye Şehri s.18; Abdullah KURAN; Tokat ve Niksar'da Yağlıbasan Medreseleri, VD,VII İst.1968, s.39
 143. A.NAZİF; a.g.e. s.15; ÇAYIRDAĞ;Kayseri'de Tarihi Binalar...s.719
 144. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.17
 145. H.EDHEM ;a.g.e. s.17
 146. EVLİYA ÇELEBİ; Seyahatnâme III, s.833
 147. A.NAZİF; a.g.e. s.15
 148. BA MAD TD 20 vr.36a ; TD 387 s.220
 149. H.EDHEM; a.g.e. s.17
 150. KEMALİDİN; Erciyes Kayserisi... s.60
 151. Mahmud AKOK; Kayseri'de Huand Mimari Külliyesi, TAD XVI/I, s.5-12
 152. BA TD 387 s. 218

dan bina ve inşa edilmiş, doğuya açılan kapı üzerindeki mermerde binanın yapımı ile ilgili kitabe konulmuştur(153).Üç kapısı bulunan camiiin doğu ve batı kapısı tezyinatlıdır(154).Batı kapısı üzerindeki kitabede isim zikredilmemişken, doğu kapısında bulunan kitabede "Mahperi Hatun" ismi kaydedilmiştir(155).Medrese ile camiiin ortasında yer alan türbenin cephesi fevkalade tezyinatlıdır. Medrese camiiin kuzey tarafında(156), hamam ise camiiin güneybatısındadır(157).

Evliya Çelebi, bu camii için; "...Geçmiş hükümdar hatunlarından bir melikenin camii olup, medrese ve imareti vardır ve cemaati çoktur!" demektedir(158).

Hunad Hatun Camii 1726 ve 1900 tarihlerinde esaslı bir tamir görmüş ve minaresi yenilenmiştir(159). Hunad Hatun Camii'ne vakfedilen yerler şunlardır:

Salur köyünün malikane gelirinin yarısı olan 6.825 akçe, Zincidere köyünden 2.880 akçe, Yabani köyünden 1.455 akçe, Erkiilet köyünden 6.100 akçe, Emir Han mezra'asından 780 akçe, Hasan Beğ Bahçesi'nden 300 akçe, Hunad Hatun Hamamı'ndan 6.840 akçe, bir fırından elde edilen senelik 60 akçe olmak üzere, Hunad Hatun Camiine toplam olarak 26.360 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(160).

MUHLİSEDDİN LALA CAMİİ: Kiçi Kapı semtinde bulunan camii, Lala Paşa ya da Lâle Camii olarak bilinmektedir(161).Yapı tarzı olarak Selçuklu eserlerine benzemekte ise de inşa tarihi belli değildir.Bânisi Lala Muhliseddin olarak meşhur ise de bu şahıs hakkında bilgi yoktur(162).Camiiin güneydoğusunda bulunan ve sekiz köşeli bir salonu olan türbeye bakılacak olursa bunun h.VIII. asrın ikinci yarısına çıktığı tahmin edilebilir ve muhtemelen camii de bu devirden kalmadır(163). Lala Camii 829 m² alanı ihtiva etmekte olup, kırk kemer ayağı ve ortasında muntazam bir kubbe üzerine bina edilmiştir(164).

XVI. asır başlarında Lala Camiiin vakıfları şunlardır: Salur köyünden 3.412 akçe, Eyimliü köyünden 420 akçe, Bozca, Oyum Ağaç, Karakaya ve Ağca İn mezraalarından 450 akçe, zeminlerden elde edilen 735 akçelik gelir olmak üzere Lala Camiine, toplam 5.017 akçelik gelir vakfedilmişti(165).

-
153. ÖZDOĞAN; Kayseri Tārīhi, s.91
 154. AKOK; Huand Mimari Külliyesi... s.5-7
 155. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.52
 156. DARKOT; Kayseri, İA VI,s.489; AKOK; a.g.m. s.9-10
 157. Erol YURDAKUL; Son Buluntulara Göre Kayseri'de Hunat Hamamı, SAD II Ank.1971, s.141-151
 158. EVLİYA ÇELEBİ; Seyahatnâme III, s.179
 159. A.NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye, s.20 ; GABRİEL; a.g.e. s.48
 160. BA MAD TD 20 vr.26b ; TD 387 s.218
 161. KEMALLEDDİN; Erciyes Kayserisi... s.71
 162. A.NAZİF; a.g.e. s.21
 163. ÖZDOĞAN; a.g.e. s.91
 164. A.NAZİF;a.g.e. s.21
 165. BA TD 387 s.221

ŞEYH ÇELEBİ MESCİDİ:Halk arasında "Şih Camii" diye bilinen ve vakfiyelerde "Çardak Mescidi" olarak kaydedilen camiidir.Bu camiye bitişik bir türbe ve çeşme bulunmaktadır ki, camii ve türbe Fatih'in hocası Akşemseddin'in halifelerinden olup, fıkıh ve tasavvuf konularında eserleri bulunan Şeyh İbrahim Tennuri'ye aittir(166).Camiin inşa tarihi olarak 878/1473 verildiği gibi(167), 889/1494 olarak da gösterilmektedir(168). Camiin bitişikindeki türbede Şeyh Tennuri ile evlatları medfundur(169).

Türbeye bitişik ve türbeden sonra yapıldığı anlaşılan camii, XVI. yüzyıl ve daha sonra Kayseri'de çok görülen, ahşap örtülü önü açık son cemaat mahalli camii-mescitlerdendir(170).

XVI. asır başlarında Şeyh Çelebi Mescidine; Ağarnas köyünün malikane hissesinden 4.504 akçe, Dadasun köyünden 577 akçe, Sırtsaray ile tabi mezaralardan 450 akçe, zeminlerden ve dükkanlardan 380 akçe olmak üzere toplam olarak 5.911 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(171).

BATTAL MESCİDİ:Battal gazi mahallesinde bulunan bu mescidin inşa tarihi belli değildir.Hakkında bilgi bulunmayan bu mescide XVI. asır başlarında Çay köyünden elde edilen 785 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(172).

İÇ KALE (AHMEDEK) MESCİDİ: İç Kale diye adlandırılan kalenin içinde yer alan fevkalade sağlam yapılı bir cami olup, vakıf defterlerinde Fatih Cami-i Şerifi diye kayıtlıdır. Kayseri, Karamanlılar'dan Osmanlılar'a intikal edince İç Kale'de yer alan şimdiki camiin yerinde Karamanoğlu Mescidi adıyla küçük bir mescid bulunmaktaydı. Bu mescidin harab bir halde bulunmasından dolayı Gedik Ahmed Paşa'nın arzı üzerine, Sultan II.Mehmed'in emriyle yeniden bina ve inşa edilmiş ve eski mescid Talim Okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır (173). Nitekim Fatih'in 883/1478-79 tarihli bu camie ait bir vakfiyesi vardır (174). İç Kale Mescidi kuzeybatı sur duvarına bitişiktir. Camiin giriş kapısı kuzeybatıya açılır. Tek kubbeli, küçük bir salondur. Batı cihetinde cami ile kale duvarı arasında bir avlu bulunuyordu. Avlunun güneye doğru kısmı kubbeli olup kapının üstünde bir minare, kapının önünde ise kitablesiz bir çeşme vardır (175).

-
166. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden..., s.544; Şeyh Mescidi Çeşmesi hk., bkz. Ömer YÖRÜKOĞLU; Kayseri Çeşmeleri,Kayseri 1987, s.47-51.
167. -----; a.g.m., s.544.
168. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.28.
169. -----; a.g.e., s.28-42.
170. ÇAYIRDAĞ; a.g.m., s.545.
171. BA MAD TD 20, vr.59a; TD 387, s.219.
172. BA TD, 387, s.219.
173. Mahmut AKOK;Kayseri Şehri Tarihi İç Kalesi,TAD.,XXIII/2, s.9-10.
174. ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.35.
175. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.32-33.

İç Kale Mescidi 1778 ve 1886 tarihlerinde esaslı bir tamir görmüş olup bugün sağlam bir vaziyettedir (176). XVI. yüzyıl başlarında İç Kale Mescidi'ne; bir mezraa ile iki adet dükkandan elde edilen 1.600 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmiştir (177).

YALMAN MESCİDİ : Yalman Mahallesi'nde bulunan bu mescid hakkında bilgi yoktur. İncelediğimiz devirde Yalman Mescidi'ne, bir mezradan elde edilen senelik 370 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti (178).

ESLEM PAŞA MESCİDİ : Lala Mahallesi'nin güneyinde bulunan ve aynı adla anılan Eslem Paşa Mahallesi'ndeydi. 1500-1520 tarihleri arasında Eslem Paşa Mescidi'ne Gökçe Hisarı köyündeki değirmenden elde edilen gelirin 3/4'ü olan 600 akçelik gelir vakfedilmişti (179).

TAC-I KIZIL MESCİDİ : Aynı adı taşıyan mahallede bulunmakta olan mescid, bugünkü Cincıklı (Çiğdeli-zâde) Camii civarındaydı. Mescid adını, İlhanlılar'ın Anadolu valisi Esen Kutluğ'un ünvanı olan Tâc-ı Kızıl'dan almıştır (180). İncelediğimiz dönemde bu mescide, dükkan zeminlerinden elde edilen senelik 565 akçelik gelir vakfedilmişti (181).

PERVANE MESCİDİ : Bugün mevcut olmayan ve Kapalı Çarşı içerisindeki Bakırcılar Çarşısı'nda bulunan Pervane Medresesi'nin bünyesinde olması muhtemel olan mescid, adını Selçuklu Veziri Pervane Mu'ineddin Süleyman'dan almıştır(182). Bu mescide Eyimli köyünden 600 akçe ve iki dükkandan elde edilen senelik 540 akçe olmak üzere toplam 1.140 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(183).

EFENDİ GEDE(?) HATUN MESCİDİ: Hakkında bilgi bulunmayan bu mescide, XVI. asır başlarında Nekşana/Darsiyak köyünün malikane hissesi olan 1.264 akçelik gelir vakfedilmişti(184).

HÜRREM ÇAVUŞ MESCİDİ: Bu mescid, aynı adla anılan ve bugünkü Yoğun Burç ile Emir Sultan Zaviyesi arasında bulunan mahalledeydi. İncelediğimiz dönemde Hürrem Çavuş Mescidi'ne Tuğ mezra'asından elde edilen 285 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(185).

HÂCET MESCİDİ : Ulu Camii yakınında bulunan bu mescid bugün tamamen yıkılmıştır. XVI asır başlarında Hâcet Mescidi'ne Çay köyünün malikane gelirinin 1/4'ü olan 785 akçelik gelir vakfedilmişti(186).

-
176. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye s.32
 177. BA TD 387 s.220
 178. BA TD 387 s.220
 179. Aynı defter s.222
 180. SÜMER; Anadolu'da Moğollar SAD I, s.21
 181. BA TD 387 s.221
 182. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar... s.721
 183. BA MAD TD 20 vr.53b ; TD 387 s.221
 184. BA TD 387 s.221
 185. Aynı defter s.221-222
 186. Aynı defter s.221

MESCİD-İ VELED-İ HASBEĞ :Hastahane Caddesi civarında bulunan Hasbeğli Mahallesiindeki bu mescid hakkında bilgi yoktur.İncelediğimiz dönemde bu mescide bir dükkandan elde edilen 50 akçelik gelir vakfedilmişti(187).

KENDÜRCÜLER MESCİDİ :Hakkında hiçbir bilgi bulunamıyan bu mescide XVI. asır başlarında üç adet handan elde edilen 72 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(188).

BAYRAM BEĞ MESCİDİ : Bugünkü Gavremoğlu Mahallesi'ndeki Siraceddin Medresesi önünde bulunan bu mescid yıkılarak ortadan kalkmıştır(189). Tetkik ettiğimiz dönemde Bayram Beğ Mescidi'ne bir zeminden elde edilen 200 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(190).

HACI İVAZ ŞAH MESCİDİ : Bu mescid Ulu Camii ile Boyacı Kapısı arasında bulunan Hacı İvaz Mahallesi'nde idi(191).Bu mescide 3 tane dükkanın senelik hasıllı olan 150 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(192).

HOCA İZZEDDİN MESCİDİ : Hakkında bilgi bulunmayan bu mescide, Sarac dükkanından elde edilen gelir 110 akçelik gelir ile çeşitli zeminlerden elde edilen 380 akçelik gelir olmak üzere toplam 490 akçelik gelir vakfedilmişti((193).

EMRE MESCİDİ :Kiçi Kapı'ya tabi olan ve aynı adla anılan mahallede bulunan bu mescide 90 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(194).

HACI İSA MESCİDİ: Hakkında bilgi bulunmayan bu mescide Mancusun köyünün malikane geliri olan 9.225 akçelik gelir vakfedilmişti(195).

HACI MANSUR MESCİDİ : Bu mescid hakkında bilgi bulunamamıştır.İncelediğimiz dönemde Hacı Mansur Mescidi'ne 4 adet dükkandan elde edilen 350 akçelik gelir vakfedilmişti(196).

Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz camii ve mescidler, şehirde bulunan eserlerdir.1520 tarihli tahrir defterinde üç tane köyde bulunan mescid de zikredildiği için bu köymescidleri aşağıda verilmiştir...

AKCAKAYA KÖYÜ MESCİDİ: Cebel-i Ali Nahiyesine tabi olarak kaydedilen Akcakaya köyündeki mescide, bu köye tabi olan Bükük mezra'asından elde edilen 360 akçelik gelir vakıf olarak verilmiştir(197).

-
187. BA TD 387 s.221
 188. Aynı defter s.221
 189. ÇAYIRDAĞ ; Kayseri'de Kitabelerinden... s.563
 190. BA TD 387 s.221
 191. ÇAYIRDAĞ; a.g.m. s.563
 192. BA TD 387 s.221
 193. Aynı defter s.221
 194. Aynı defter , s.222
 195. Aynı defter s.222
 196. Aynı defter s.222
 197. Aynı defter s.222

MANCUSUN KÖYÜ MESCİDİ : Sahra Nahiyesi'ne tabi olan Mancusun köyünde bulunan mescide, köyün malikane gelirinin bir kısmı ile tabi zeminden elde edilen gelirler olmak üzere toplam 4.716 akçe vakfedilmişti(198).

ULUBÜRÜNGÜZ KÖYÜ MESCİDİ : Koramaz Nahiyesi'ne tabi olan Ulubürüngüz köyünün mescidine, köyün malikane gelirinin yarısı olan 4.776 akçe vakıf olarak verilmişti(199).

Aşağıdaki tabloda, Kayseri Şehri'nde bulunan camii ve mescidler ile bunların vakıfları liste halinde verilmiştir.

CAMİİ-MESCİD ADI	YERİ	VAKIFLARI	HASIL
SULTAN CAMİİ	Cami-i Kebir	Cırlavuk ve Mara ky.	11.418
HUNAT HATUN	Kağrı Pazarı	Salur, Zincidere, Erkiilet, Yabancı ky.	26.360
LALA CAMİİ	Kiçi Kapı	Salur, Eğim ky.	5.017
ŞEYH ÇELEBİ	Cumhuriyet M.	Ağarnas, Dadasun ky.	5.911
BATTAL MESCİDİ	Battalgazi M.	Çay ky.	785
İÇ KALE "	Kale	İki dükkan	1.600
YALMAN "	Yalman M.	Bir mezra'a	370
ESLEM PAŞA "	Eslem Paşa M.	Gökçe Hisarı ky.	600
TAC-I KIZIL "	Cıncıklı Camii.	Dükkan zeminleri	565
PERVANE "	Bakırcılar	Eğim ky.	1.140
EFENDİ HATUN "	-	Darsiyak ky.	1.264
HÜRREM ÇAVUŞ "	Yoğunburç	Tuğ Mez.	285
HACET "	Cami-i Kebir	Çay ky.	785
HASBEY "	Hasbeyli M.	Bir dükkan	50
KENDÜRCÜLER "	-	Üç han	72
BAYRAM BEY "	Gavremoğlu M.	Bir zemin	200
HACI İVAZ ŞAH "	Hacı İvaz M.	Üç dükkan	150
HOCA İZZEDDİN "	-	Saraç dükkanı	490
EMRE MESCİDİ	-	Zemin	90
HACI İSA "	-	Mancusun ky.	9.225
HACI MANSUR	-	Dört dükkan	350
AĞCAKAYA KÖYÜ "	Ağcakaya	Ağcakaya ky.	360
MANCUSUN KÖYÜ "	Mancusun	Mancusun ky.	4.716
ULU BÜRÜNGÜZ " "	Ulu Bürüngüz	Ulu Bürüngüz ky.	4.776
TOPLAM :			76.579

198. BA TD 387 s.219

199. Aynı Defter s.221

2. MEDRESELER

Bir dersane ve etrafında yeteri kadar talebe hücrelerinden meydana gelen medreselere, tesis edenin anlayış ve mali gücüne göre, bunların dışında imaret, kütüphane, hamam vs. ilave edilirdi. Osmanlı medreseleri müderrislerin aldıkları yevmiyelere göre Yirmili, Otuzlu, Kırklı, Ellili, Altmışlı olmak üzere ayrılmaktaydı(200).

Medreselerin işleyişine dair bilgiler, evkaf vakfiyelerinde etraflı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre medreselerin idarecisi durumundaki mütevelliler, çalışanlara karşı nazik ve müşfik olacaklardı(201).

Medrese görevlileri arasında bulunan müderris, imam, müezzin, mu'id ferraş ile öğrenciler vakfiyelerde belirtildiği üzere maaş almakta idiler. Medresede öğrenim gören talebeler, medreselerin yanında inşa edilmiş özel binalarda ikamet etmekte ve yemeklerini de buradaki imarette yemekte idiler(202).

Medreselerin masrafları için arazi, emlak ve daha birçok gelir getirci şeylerden vakıflar yapılır, bunlardan elde edilecek hasılatın nasıl idare ve ne gibi hizmetlere sarf olunacağı tespit olunurdu Böylece yapılan müessese, senelerce idare ve idâme olunabilirdi(203).

XVI asır başlarında Kayseri Şehri'nde tahrir defterlerinde kayıtlı olan 10 medrese bulunmaktaydı.

PERVANE MEDRESESİ : Kayseri'de zamanımıza kadar gelememiş mühim yapılardan birisi de Pervane Beğ Medresesi'dir. Medrese Kapalı Çarşı'da Bakırcılar Çarşısı diye bilinen yerde bulunmaktaydı(204).

Selçuklu Veziri Mu'ineddin Süleyman Pervane'nin diğer bazı illerdeki hayratları gibi, Kayseri'de de büyük bir medrese yaptırdığı bilinmektedir. Pervane Beğ buraya devrin ileri gelen alimlerinden Kutbeddin Şirâzi'yi müderris olarak tayin etmiş, Şirâzi'nin göreve başlama günü yapılan merasime Mevlana'nın oğlu Sultan Veled ve III. Keyhüsrev'in emirlerinedn Alameddin Kayser(205) iştirak etmişlerdir(206).

Medrese dikdörtgen planlı açıklığa sahip bir çarşı bölümü bulunmakta olup, hadis medresesi olarak kullanılan yapıdan bugün hiç bir iz kalmamıştır(207).

XVI. asır başlarında bu medreseye, Ortaköy'den elde edilen 3.800 akçe ile muhtelif bezirhane ve zeminlerden elde edilen gelirler olmak üzere

-
200. UZUNÇARŞILI; İlmiye Teşkilatı, s.1-43; Cahit BALTACI; XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İst.1976, s.1-51.
201. ŞİMŞİRGİL; Tokat..., s.117.
202. BARKAN; İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyişi, İFM., s.241-242.
203. ŞİMŞİRGİL; Tokat..., s.117.
204. KAYMAZ; Pervâne Mu'ineddin Süleyman, s.113.
205. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye, s.569.
206. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar, s.721-722.
207. ÇAYIRDAĞ; a.g.m., s.722.

toplam 5.100 akçe vakıf olarak verilmişti (208).

SAHİBİYE MEDRESESİ : Bugün Cumhuriyet Meydanı'nda Yeraltı Çarşısı'nın kuzeyinde olup ticaret merkezi olarak kullanılmaktadır.

Sahibiye Medresesi, Selçuklu hükümdarlarından III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında ve 666/1267 tarihinde emirlerden Essahib Ali İbnü'l-Hasan adındaki zat tarafından inşa edildiği, kapının üzerindeki mermer kitabeden anlaşılmaktadır (209). Sahibiye Medresesi'nin sağında bulunan çeşmenin kitabesinden de çeşmenin 665/1266 tarihinde Sahib Ali tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (210).

İncelediğimiz devirde Sahibiye Medresesi'ne Küküreyn mezra'asından (ekinlik) elde edilen 2.100 akçe, Taşpınar mezra'asından 300 akçe, muhtelif zemin, han ve dükkanlardan elde edilen 3.680 akçe olmak üzere toplam 6.680 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti (211).

Daha önce içi harap bir durumda iken sonradan tamir ettirilerek bugün içinde birçok dükkanın bulunduğu bir ticaret merkezi haline getirilmiştir.

ÇİFTE MEDRESELER : Bu medreseler, şehrin kuzey tarafında ve sur dışında birbirine bitişik iki binadan ibaretti (212). Bu medreseden birisi Gıyaseddin Keyhüsrev'in adına izafeten Gıyasiye Medresesi (213), ve bir hastaneyi içine almasından dolayı Şifahiye Medresesi olarak isimlendiriliyordu (214).

İki satırdan ibaret olan ve kalın Selçuklu hattıyla yazılmış bulunan kitabede, Sultan Keyhüsrev zamanında sultanın kardeşi Melike Gevher Nesibe'nin vasiyeti üzerine 602/1205 yılında hastâne olarak inşa edildiği belirtilmektedir (215). Gevher Nesibe Hatun ve kardeşi Keyhüsrev tarafından yaptırılmış olan bu medreseler, Anadolu'nun ilk Dârüşşifâ'sı ve Tıp Medresesi'dir (216). Bu medresede yalnızca hastaların tedavisiyle uğraşılıp aynı zamanda tıp öğrenimi de yapılmaktaydı (217).

XVI. yüzyılın başlarında çok yönlü hizmet veren bu medreseye Efkere Köyü'nün mâlikânesi, Talas Köyü'nden 8.165 akçe, Erkilet Köyü'nden 11,300 akçe, Sultan Hamamı'ndan elde edilen senelik 6.120 akçe, Ahi Kulu mezra'asından 360 akçe, Bozgat Köyü'nden 555 akçe olmak üzere toplam olarak 26.490 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti (218).

-
208. BA MAD TD 20, vr. 55a; TD 387, s.217.
 209. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.34.
 210. H.EDHEM; Kayseriye Şehri, s.98.
 211. BA TD 387, s.217.
 212. Mahmut AKOK; Kayseri'de Gevher Nesibe Sultan Dârüşşifâsı ve Sahibiye Medresesi Röleve ve Mimarisi, TAD., Ank.1969, s.17.
 213. GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.68.
 214. H.EDHEM; a.g.e., s.30; ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.93.
 215. ÖZDOĞAN; a.g.e., s.181-185.
 216. ALPTEKİN; Selçuklular Döneminde Kayseri, s.8; Prof.Dr. Hüseyin SİPAHİ-OĞLU; Kayseri Gevher Nesibe Sultan Tıp Sitesi, Kayseri 1981, s.2 vd.
 217. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye, s.292.
 218. BA MAD TD 20, vr.22a; TD 387, s.218.

MELİK GAZİ MEDRESESİ : Ulu Cami'in bitişiğinde ve kible tarafında bulunan eski yapı bir medrese idi (219). Bu medrese, 1135'de Danişmend-oğullarından Melik Mehmed Gazi tarafından yaptırılmıştır (220). Mehmed Gazi'nin türbesi medrese hücrelerinden birisi olup caminin kible duvarına bitişiktir. Mezkur medrese, oniki odayı ihtiva etmekte olup içlerinde öğrenciler ikamet etmekteydi (221). Bugün tamamen ortadan kalkmış olan medresenin XX. yüzyıl başlarında tedrise devam ettiği bilinmektedir (222). 1500-1520 tarihleri arasında bu medreseye Germir Köyü'nden 3.811 akçe, Merenk Köyü'nden 3.075 akçe olmak üzere toplam 6.886 akçelik gelir vakf edilmişti (223).

KÖŞK MEDRESESİ : Kayseri'nin güneyinde olup şehir merkezine yakın Köşk Dağı adı verilen tepenin üzerinde bulunmaktadır (224). Eretnalılar'ın en ünlü mimari eserlerinden birisi olan ve Sultan Alaeddin Eretna tarafından hanımı Süli Paşa için 740/1339'da yaptırdığı, oğlu Mehmed ve torunu Alaeddin Ali'nin de gömülü olduğu Eretnalılar türbesi, aynı zamanda hangâh (Dervişler Tekkesi), ribat (Konak-han) ve medrese olarak da bilinmektedir (225).

Kesiti kare şeklinde olup kenarları 30 m. civarındadır. Kuzeye açılan bir kapıdan girilir (226). Uzaktan bir kaleyi andıran müstakil şekilli bu binanın avlusunun ortasında dört köşe kaide üzerine oturtulmuş sekiz köşeli bir türbe bulunmaktadır (227).

Bu medrese 1067/1656 yılına kadar ma'mur olup, bazen medrese, bazen hanegâh olarak isimlendirilmiş ve bu binanın önündeki tarım alanları medreseye vakf edilmiştir (228). Sonraki dönemlerde müteaddid defalar tamir gören bu bina, bugün hâlâ ayakta. XVI. yüzyıl başlarında Köşk Medresesi'ne Andronik/Endürlük Köyü'nden 3.490 akçe, Hacılar Köyü'nden 3025 akçe, Osmancık'a tabi Karsım, Barak Hacı, Yenitaş ve İkinci köylerinin senelik hasıllarından 14.476 akçe, zeminlerden 1.650 akçe, Köşk Nehri suyundan alınan senelik 780 akçelik kira, cerimeden alınan 150 akçe, Erdemisin Köyü'nden 2.422 akçe olmak üzere toplam 25.993 akçe vakıf olarak verilmişti (229).

-
219. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.18
 220. ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.93.
 221. A.NAZİF; a.g.e., s.18.
 222. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar..., s.718-719.
 223. BA TD 387, s.217.
 224. KEMALİDDİN; Erciyes Kayserisi..., s.78.
 225. GÖDE; Eretnalılar, s.145.
 226. H.EDHEM; Kayseriye Şehri, s.110.
 227. DARKOT; "Kayseri", İA. VI, s.489.
 228. A.NAZİF; a.g.e., s.101; GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.78.
 229. BA TD 387, s.218.

HOCA HASAN MEDRESESİ :Kayseri'de tespit edilen en eski kitabe, 589/1193 tarihini taşımakta olup şimdi tamamıyla harab bir halde bulunan Hoca Hasan Medresesi'ne aittir(230). Medrese gibi aynı vâkıfın eseri olan imaret ve han da harab bir durumdadır(231).Çok geniş sahaya yayılmış bulunan bu medresenin ancak iki hücre si kalmıştır(232). Bu medrese 1326 tarihine kadar harab bir durumda iken, bu tarihte tamir edilerek, tekrar tedrisata başlanmıştır(233).

XVI. asır başlarında Hoca Hasan Medresesine, 3 kıt'a zeminden elde edilen 1.330 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(234).

MEVLANA TÛSİ MEDRESESİ: Bugün Emek Caddesi'nde bulunan Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, tahrir defterinde yaptıranın adına izafeten "Mevlana Tûsi Medresesi" diye kaydedilmiştir(235).

Bu medrese, II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu İzzeddin Keykavus zamanında Ebu'l-Kasım İbn-i Ali El-Tûsi tarafından 647/1249 tarihinde yaptırılmıştır(236).Camii ve medrese bitişik olup her iki yapının da girişi ayrıdır(237).Her iki kapı da geometrik motiflerle süslüdür(238).

Evlıya Çelebi bu yapı için; "Medrese ve imaretleri vardır.Debbağhane yakınında olduğundan cemaati çoktur.Vakıfları güvenlidir. İmam, hatib ve hizmetkârları vardır..." demektedir(239).

Müteaddit defalar tamir gören camii ve medrese, bugün hâlâ sağlam olup hizmet vermektedir.İncelediğimiz dönemde bu medreseye bir mezra'adan elde edilen 60 akçelik gelir vakfedilmişti(240).

LALA MEDRESESİ : Lala Camiin bitişliğinde bir Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı(241). Muhtemelen bu Sıbyan Mektebi, tahrir defterinde kayıtlı olan medresedir. Hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bu medreseye, bir mezra'adan elde edilen 324 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(242).

TAHİRİYYE (?) MEDRESESİ : Hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bu medreseye, Kiçi Bürüngüz köyünden 1.586 akçe, İspile Köyünden 2.430 akçe, değirmen ve zeminden elde edilen 510 akçe olmak üzere toplam 5.526 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(243).

-
230. DARKOT; Kayseri İA VI, s.488 --
231. ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.93
232. H.EDHEM; Kayseriye Şehri, s.1
233. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.65
234. BA TD 387 s.218
235. Aynı defter s.221
236. A.NAZİF; a.g.e. s.23 ; GABRİEL; Kayseri Türk Anıtları, s.61
237. H.EDHEM; a.g.e. s.88
- 238.. GABRİEL; a.g.e. s.61
239. EVLİYA ÇELEBİ ; Seyahatnâme III, s.179
240. BA TD 387 s.221
241. A.NAZİF; a.g.e. s.21
242. BA TD 387 s.217
243. Aynı defter s.217

XVI. asır başlarında(1500-1520) Kayseri şehrinde bulunan ve tetkik ettiğimiz tahrir defterlerinde kayıtlı olan medreseler ile vakıf gelirlerini şu şekilde gösterebiliriz:

MEDRESENİN ADI	YERİ	VAKIFLARI	HASIL
PERVANE	Eski Bakırcılar Çar.	Yenice,Ortaköy Mez.	5.100
SAHİBİYE	Yeraltı Çarşısı'nın Üstü	Küküreyn,Taşpınar Mez.	6.680
ÇİFTE	Emek Mah.	Efkere,Talas,Erkilet ky.	26.490
MELİK GAZİ	Cami-i Kebir'in Önü	Germir,Merenk ky.	6.886
KÖŞK	Köşk Dağı	Endürlük,Hacılar ky.	25.993
HOCA HASAN	Hasbey Mah.	Üç kıta zemin	1.330
MEVLANA TUSİ	Hacı Kılıç Camii	Bir mezra'a	60
LALA	Lala Camii	Bir mezra'a	324
TAHİRİYYE	-	Kiçi Bürüngüz,İspile ky.	5.526

TOPLAM: 78.389

3. ZAVİYELELER

Zaviye, tekkenin küçüğüne verilen isimdir. Şehir ve kasabaların ekseriya hücre köşelerinde bulunan zaviye; hücre, küçük oda anlamlarına gelir(244).Zaviye, aynı zamanda tekke tarikat mensuplarının ikamet ettikleri yere de denmektedir(245).Zaviyeler, devletin kurulmasında hizmet etmiş hürmete layık bazı ahilere vakıf olarak verilen yerler olup, "Zaviyedâr" denilen zaviye sahibi, kendisine vakıf olarak verilen yeri ekip-biçer, buranın gelirini zaviyesine sarfederdi(246).

Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesinde bir kısım mutasavvıfların ıssız yerleri şenlendirerek ve yol üzerinde bulunan yerlerde gelen geçene hizmet ederek olumlu rol oynadıkları, iskan ve ulaşım konularında da faydalı oldukları bilinmektedir(247). Tekke ve zaviyelerin Osmanlı toplum hayatında çok büyük bir etkisi ve önemi vardı(248).Şehirde bazı büyük camiler yanında bulunan hanegâh yani zaviyeler yanısıra, müstakil zaviyeler de bulunmaktadır.Bilindiği gibi XVI. asırda Osmanlılarda zaviye ıstılahı; şehir,kasaba ve köylerdeki küçük tekkeler için kullanılmakla birlikte, asıl ticaret ve seyahat yolları üzerindeki misafirhaneleri ifade etmektedir(249).

XVI. asır başlarında Kayseri'de bulunan zaviyeler şunlardır:

HOCA KUTBEDDİN ZAVİYESİ : Haydar Beğ Köşkü civarına defnedilmiş olan Kutbeddin Sincâni adına izafeten yapılmış olan zaviyedir.Bu zaviyeye, Karaöyük Köyü'nden 3.800 akçe, Ilıç mezra'asından 350 akçe olmak üzere toplam olarak 4.150 akçelik gelir vakfedilmişti(250).

ALİ FAKİH ZAVİYESİ :Şeyh İbrahim Tennuri'nin torunlarından olan ve 921/1515 tarihinde vefat eden Şeyh Ali Efendi'nin adını taşıyan zaviyedir(251).Ali Fakih Zaviyesi'ne Gökce Hisarı Köyü'nden 4.190 akçe, bir zeminden 300 akçe, 2 değirmenden 240 akçe, bir hamamdan 80 akçe olmak üzere toplam 4.810 akçe vakıf olarak verilmişti(252).

HASAN BEĞ ZAVİYESİ : Bu zaviyeye Salur Köyü'nden 3.412 akçe, Kerkeban mezra'asından 570 akçe, Kızıl Viran ve Mamalı mezra'alarından 2.250 akçe, zeminden elde edilen 30 akçe olmak üzere toplam 6.262 akçe vakıf olarak verilmişti.Ancak tahrir defterinde bu rakam hatalı yazılmıştır(253).

-
244. Mehmed Zeki PAKALIN;Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İst.1971, s.648
245. VARLIK; Kütahya Sancağı, s.176
246. UZUNÇARŞILI; Osmanlı Tarihi I, Ank.1982, s.545
247. Prof.Dr.Ahmet Yaşar OCAK; "Zaviyeler" VD XII, Ank.1978 s.247 vd. Ömer L.BARKAN;İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, VD II, Ank.1942, s.279 vd.
248. Doç.DR.Mehmet A.ÜNAL; XVI.Yüzyılda Harput Sancağı, Ank.1989, s.217
249. Doç.Dr.Feridun M.EMECEN; XVI.Asırda Manisa Kazası, Ank.1989,s.105
250. BA TD 387 s.218
251. A.NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye, s.42
252. BA TD 387 s.218 . 253. BA TD 387 s.219.

HACI DAVUD ZAVİYESİ :Bu zaviyeye Hacılar Köyü'nden 2.970 akçe, Alağöz köyünden 300 akçe, cerimeden 151 akçe ve bir zeminden 60 akçe olmak üzere toplam 4.930 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(254).

ALAMEDDİN KAYSER VE HOCA AĞA ZAVİYESİ: Alameddin Kayser, III.Gıyasedin Keyhüsrev'in emirlerinden olup 1284 tarihinde vefat etmiştir(255).Onun adını taşıyan bu zaviyeye, mezra'alarıyla birlikte Tavlusun köyünün malikane geliri olan 6.332 akçe, Kerme köyü ile Gaziler mezra'asından alınan 4.220 akçe, 2 değirmenden elde edilen 311 akçe, olmak üzere toplam olarak 10.863 akçe gelir vakfedilmişti(256).Tahrir defterinde bu rakamlar hatalı olarak toplanmıştır.

ZEYNE'L-ABİDİN ZAVİYESİ:Halk arasında İmam Sultan da denilen bu zât, 817/1414 tarihinde vefat etmiş olup türbesi Kağrı Pazarı semtindedir(257). Bu zaviyeye, Ağca-in köyünden 751 akçe, Eyük mezra'asından 120 akçe ve 2 kıt'a zeminden elde edilen 260 akçe olmak üzere toplam 1.131 akçelik gelir vakfedilmişti(258).

HOCA MENAR(?) ZAVİYESİ:Bu zaviye Sahra Nahiyesine tabi Horsana köyünde bulunuyordu.Bu sebeple köyün malikane geliri olan 7.620 akçe buraya vakıf olarak verilmişti(259).

BOSTANCI ÇELEBİ ZAVİYESİ:Hakkında bilgi bulunamıyan bu zaviyeye, Anbar Viranı Köyü'nden 2.327 akçe, Torbacık mezra'asından 90 akçe, ve bir zeminden elde edilen 210 akçe olmak üzere toplam 2.627 akçe vakıf olarak ayrılmıştı(260).

SUBUR ALMIŞ HATUN ZAVİYESİ: Bu hatunun ismi vakıf kayıtlarında "Suya Kanmış Hatun" diye zikredilmektedir.Bu zaviyeye Burdamusun(?) mezra'asından elde edilen 300 akçe ile 3 kıt'a zeminden alınan 630 akçe olmak üzere toplam 930 akçe vakfedilmişti(261).

AHI İSA ZAVİYESİ:Bu zaviye Ahi İsa Mahallesi'nde bulunmaktaydı.Ahi İsa Zaviyesine 2 kıt'a zeminden elde edilen 930 akçe vakfedilmişti(262).

SARU ŞEYH ZAVİYESİ:Bu zaviyeye, 1 kıt'a çiftlikten elde edilen 200 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(263).

SEYDİ HÂLİL ZAVİYESİ:Karakaya köyünde medfun olan Seydi Halil'in adını taşıyan bu zaviyeye, Karakaya köyünden 4.875 akçe,Endük ve Aksarac mezra'alarından 1.440 akçe olmak üzere toplam 6.315 akçe vakfedilmişti(264).

-
254. BA MAD TD20 vr.49a ;TD387 s.219
 255. TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye... s.569
 256. BA TD 387 s.219
 257. A.NAZİF;Mir'at-ı Kayseriye, s.42
 258. BA TD 387 s,219
 259. Aynı defter s.219
 260. Aynı defter s.220
 261. Aynı defter s.220
 262. Aynı defter s.220 ; 263. Aynı defter s.220
 264. BA MAD TD 20 vr.54a ; TD 387 s.220

AHİ DEVLETYAR ZAVİYESİ:Hakkında bilgi bulunmayan bu zaviyeye, başhane ve bağdan elde edilen 920 akçelik gelir vakfedilmişti(265).

EMELEDDİN MİKAIL ZAVİYESİ: Bu zaviyeye Kosun mezraasından 450 akçe, 2 kıt'a zeminden 60 akçe olmak üzere toplam 510 akçe vakıf geliri ayrılmıştı(266).

HACI ŞAD GELDİ ZAVİYESİ:Bu zaviyeye, Ali Köse mezra'asından 2.340 akçe, Torbalı mezra'asından 540 akçe, Şad Geldi bağ ve zemininden 280 akçe, İkiz-in ve İlgazi zeminlerinden elde edilen 1.300 akçe olmak üzere 4.510 akçelik vakıf geliri tahsis edilmişti(267).

HANGÂH-I CELALEDDİN: Bu hangâha Karaviran mezra'asından elde edilen 180 akçe vakıf olarak ayrılmıştı(268).

EBU İŞHAK ZAVİYESİ: Alaca Mescid Mahallesiinde türbesi bulunan Ebu İshak Alemdâr-ı Kazerûni'in adını taşıyan bu zaviyeye, Gülveri köyünden 916 akçe, Develü'ye tabi İmaluburun köyünden 2.730 akçe, 1 çiftlikten 18 akçe olmak üzere toplam 3.826 akçe vakfedilmişti(269).

HOCA DEVLET ZAVİYESİ:Bu zaviyeye bir zeminden elde edilen 290 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(270).

SIRÇALU ZAVİYESİ: Hakkında bilgi bulunamayan bu zaviyeye, Pınarbaşı köyünden 750 akçe, Beğlük, Barak Arslan, Kayalu mezra'alarından 720 akçe olmak üzere 1.470 akçe vakıf geliri olarak belirlenmişti(271).

RENGAN ŞAH ZAVİYESİ:Bu zaviyeye Tutak ve diğer zeminlerden elde edilen 430 akçelik gelir vakfedilmişti(272)

ALEMDAR ZAVİYESİ:Bu zaviyeye pazarda bulunan sahaf dükkanından elde edilen senelik 100 akçelik gelir vakıf olarak ayrılmıştı(273).

Aşağıdaki tabloda Kayseri'deki zaviyeler ile bunların vakıfları ve vakıf gelirleri gösterilmiştir.

-
265. BA TD 387 s.220
 266. Aynı defter s.220
 267. BA MAD TD 20 vr.45b ;TD 387 s.220
 268. BA TD 387 s.220
 269. Aynı defter s.221
 270. Aynı defter s.222
 271. Aynı defter s.222
 272. Aynı defter s.222
 273. Aynı defter s.222

ZAVİYENİN ADI	YERİ	VAKIFLARI	HASIL
HOCA KUTBEDDİN	Haydar Bey Köşkü	Karaöyük ky., Ilıç Mez.	4.150
ALİ FAKİH	-	Gökçehisarı ky., zemin, iki değir.	4.810
HASAN BEY	-	Salur ky., Kızılviran Mez.	6.262
ALAMEDDİN KAYSER-		Tavlusun, Germir ky.	10.863
ZEYNE'-L ABİDİN	Kağrı Pazarı	Ağcaın ky., Eyük Mez.	1.131
HOCA MENNAN	Horsana	Horsana ky.	7.620
BOSTANCI ÇELEBİ	-	Anbar Viranı ky.	2.627
SUBUR-ALMIŞ	Yanıkoğlu	İki kıta zemin	930
AHİ İSA	Ahi İsa	İki kıta zemin	930
SARU ŞEYH	-	Bir kıta çiftlik	200
SEYDİ HALİL	Karakaya	Karakaya ky.	6.315
AHİ DEVLETYAR	-	Bağ ve dükkan	920
EMELEDDİN MİKAIL	-	İki kıta zemin	510
HACI ŞAD-GELDİ	-	Ali Köse, Torbalu Mez.	4.510
HANGAŞ-I CELALEDDİN	-	Kara Viran Mez.	180
EBU İSHAK	Alaca Mescid M.	Gülveri ky.	3.826
HOCA DEVLET	-	Zemin	290
SIRÇALU	-	Pınarbaşı ky.	360
RENGAN ŞAH	-	Tutak Mez.	430
ALEMDAR	-	Sahaf dükkanı	100
TOPLAM:			61.894

4. TÜRBELER

MELİK MEHMED GAZİ TÜRBESİ: Ulu Camiin kible tarafında olup camiye bitişiktir(274). Bu türbede, Kayseri'de birçok eser yaptırmış olup 539/1134 tarihinde vefat eden Danişmendli Emirleri'nden Melik Mehmed Gazi medfundur(275). İncelediğimiz dönemde bu türbeye, Arguncuk Köyü'nün malikane hissesinden 545 akçe, 2 kıt'a zeminden elde edilen 120 akçe olmak üzere toplam 665 akçe vakfedilmişti(276).

HOCA SEVİNÇ TEMUR-OĞULLARI TÜRBESİ: Hakkında bilgi bulunamayan bu türbeye, 3 adet Kaltak (kürtün) dükkanından elde edilen 600 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(277).

NESİBE HATUN TÜRBESİ: 602/ 1205 tarihinde I. Keyhüsrev tarafından kardeşi Gevher Nesibe Sultan için yaptırılan Çifte Medreselerin yanında bulunan türbede Nesibe Sultan medfundur(278).

XVI. asır başlarında Nesibe Sultan türbesine, Kürgan mezra'asının malikane gelirinin 2/3'ü olan 480 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(279).

H^VANİ CELİL HATUN TÜRBESİ: Bu türbe hakkında bilgi bulunamamıştır. Tetkik ettiğimiz dönemde bu türbeye, Kulu mezra'asının malikane gelirinin yarısı olan 780 akçelik gelir vakfedilmişti(280).

HUNAD (HAND-HOAND-HUNDİ) HATUN TÜRBESİ: Bu türbe, Hunad Cami'inin kuzeybatı köşesinde ve camii ile medresenin arasında bulunan bir açıklığın ortasındadır. Türbeye camiiden girilir ve türbenin dış yüzeyi çok süslüdür(281). Alaeddin Keykubad'ın zevcesi olan Hunad Hatun kendi adına yaptırılan külliyeinin içinde bulunan türbesine defnedilmiştir(282). Mahperi Hatun türbe içinde mihrab tarafında medfundur. Türbede üç kabir olup bunlardan birisi Mahperi Hatun, ikincisi torunu Selçuk Hatun'a ait olup üçüncü kabir hakkında bilgi yoktur(283).

Hunad Hatun türbesine, Susuz Viran ve Çukurlar mezra'asından elde edilen 1.080 akçelik gelir vakıf olarak belirlenmişti(284).

KIÇI CELAL TÜRBESİ: Hakkında bilgi bulunmayan bu türbeye, Bozatlu mezra'asından elde edilen 540 akçe vakıf olarak tahsis edilmişti(285)

274. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar... s.718

275. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.59 ; ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.97

276. BA TD 387 s.219

277. Aynı defter s.219

278. DARKOT; Kayseri İA VI, s.489

279. BA TD 387 s.219

280. Aynı defter s.220

281. H.EDHEM; Kayseriye Şehri, s.66

282. A.NAZİF; a.g.e. s.19

283. H.EDHEM; a.g.e. s.68-69 ; A.NAZİF; a.g.e. s.20

284. BA TD 387 s.221

285. Aynı defter s.221

KUTLU TİĞİN HATUN TÜRBEŞİ: Tetkik ettiğimiz dönemde bu türbeye, Susuz-viran mezra'ası ile Cırgalan Köyü'nün malikane geliri olan 6.090 akçe vakıf olarak tahsis edilmişti(286).

4. DİĞER VAKIFLAR

MİRİMEN-i (Küçük Testi) ILI SU VAKFI: Tahrir defterinde Ahmed Hisarı yakınında olduğu kaydedilen bu vakfa, Anbar Viran köyünden 1.163 akçe, Tahmil mezra'asından 810 akçe olmak üzere toplam 1.973 akçelik gelir vakıf olarak verilmişti(287).

İĞCEK VAKFI: XVI. asır başlarında bu vakfa, 3 kıt'a İğcek(=yün eğirilen demir çubuğun altına konulan tahtadır) zemininden elde edilen 60 akçelik gelir tahsis edilmişti(288).

GÜRCÜ KÖPRÜSÜ, KERVANSARAYI VE TÜRBEŞİ VAKFI: Tahrir defterinde Sivas Şehri yakınında olduğu kaydedilen bu müesseselere, Kırır, İmaret ve Çukur köylerinin malikane geliri olan 10.520 akçe vakıf olarak verilmişti(289).

HIZIR İLYASLU;Bugün Erkilet Köyü yakınında Hıdır-ellez köşkü olarak bilinen Hıdır İlyaslu hangâhına, Ulucak mezra'asının hasılı olan 150 akçelik gelir vakıf olarak tahsis edilmişti(290).

DARÜ'Z-ZAKİRİN:Zikir ile meşgul olan kimselerin bulunduğu bu yere İlmen(?) köyünün malikane geliri olan 2.765 akçe vakıf olarak verilmişti(291).

MEVLEVİHANE:Kayseri'de medfun bulunan Mevlana'nın hocası Seyyid Burhaneddin'den itibaren Mevlevilik başlamıştı.Seyyid Burhaneddin'in dergâhı ve ilk Mevlevi tekkelerinin nerede olduğu bilinmemektedir(292).

İncelediğimiz dönemde Mevlevihane'ye, Kozla(?) köyünden 1.428 akçe, çift zeminlerinden elde edilen 540 akçe olmak üzere 1.968 akçe vakıf geliri olarak belirlenmişti(293).

TABBAĞAN(DERICİLER):Deri işleriyle uğraşan kimselerin bulunduğu bu müesseseye, Ağcakal'a mezra'ası ile bağ ve dükkan gelirlerinden 210 akçe bahçe ve dükkan zemininden elde edilen 45 akçe olmak üzere toplam 255 akçelik gelir vakfedilmişti(294).

286. BA TD 387 s.222

287. Aynı defter s.220

288. Aynı defter s.221

289. BA MAD TD 20 vr.27b-31b-32b ; TD 387 s.222

290. BA TD 387 s.222

291. Aynı defter s.222

292. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Tarihi Binalar... s.726

293. BA TD 387 s.220

294. Aynı defter s.221

HARAMEYN(MEKKE-MEDİNE) VAKFI:XVI. asır başlarında Harameyn'e Gömülgen(bugünkü Gömürgen) köyü vakfedilmişti. İncelediğimiz dönemde gayr-i müslimlerle meskun olan köyün 13.689 akçelik geliri, Allah'ın şerefini yükselttiği Mekke'ye vakıf olarak tahsis edilmişti(295).

C. ŞEHRİN İKTİSADİ DURUMU

XVI. yüzyıl başlarında şehrin iktisadi yapısına geçmeden evvel, başlangıçtan itibaren şehrin ve bölgenin iktisadi yapısı hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Anadolu'nun iktisadi ve ticari faaliyetlerinde büyük rolü olan Kayseri'nin bu etkisi, çok eski devirlere dayanmaktadır. M.Ö.1900'lerde Orta Anadolu'da Asur ticaret kolonilerini kuran Asurlular, mallarını mübadele edebilmek için Anadolu'nun içlerinde bir ticaret şebekesi, yani bir ticari teşkilat kurmuşlardı(296). Asur ticaret kolonisinin merkezi, Kayseri Şehri'nin 20 km. kuzeydoğusunda bulunan Kültepe-Kaniş olmuştur. Üretilen birçok mal mübadele edilebilmek için Kaniş'e gelmeye başlamıştır. Halkın işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için bir nevi Lonca teşkilatları kurulmuştur. Bu teşkilat daha sonra Anadolu'da çok sık görülecek olan Lonca Teşkilatları'nın ilk nüvesi sayılabilir(297). Sonraki dönemlerde, Roma Kolonial Devri'ndeki sikkelerin bir kısmının Kayseri'de basıldığı bilinmektedir(298).

Tarihin bilinen en önemli İpek Yolu üzerinde bulunması sebebiyle Kayseri Şehri, her çağda tüm milletlerin dikkatini çekmiştir(299). Türklerden önce Bizans'ın elinde bulunan Anadolu, iktisadi yönden çökmüş bir durumda idi. Bu husus bilhassa Anadolu'nun milletler arası ticaret yollarının dışında kalmış olmasından ileri gelmekteydi. X. ve XI. yüzyıllarda en geri kalmış bölgeler, batı ve orta Anadolu idi. Buna karşılık Fırat'ın ötesinde bulunan doğu ve güneydoğu bölgeleri medeniyet yönünden oldukça gelişmişti. Bunun sebebi de dünya ticaretinde önemli rol oynayan Müslümanların bu bölgelere hakim olmalarıdır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler, Selçuklu idaresinde Anadolu'ya gelerek yerleşmeye başladılar(300). Selçuki Türkiyesi'nin Bizans'tan devraldığı başlıca şehirlerde, Türkmenlerin yayla hayatını seçmeleri, Türk-Müslüman nüfus unsurunun şehirlerde çok yavaş artmasına sebep olmuştur. XIII. yüzyıla gelindiğinde bile şehirlerde Hıristiyan nüfus hâlâ çoğunlukta bulunuyordu(301).

1176'da Bizans'a ve Haçlılara karşı kazanılan Miryakefalon Zaferi'nden sonra, Selçuklu hudutları genişlemiş güneyde Antalya ve Alaiye, kuzeyde Sinop ve Samsun, Selçukluların en işlek ticaret limanları haline gelmiştir. Aynı zamanda Selçuklu hükümdarları ticaretin gelişmesini sağlamak için, yollarda güveni sağladıkları gibi, güzergâhta han ve kervansaraylar yaptırmışlardır(302).

-
296. Prof.Dr.Emin BİLGİÇ; Kapadokya Tabletleri, Bunlardan Koloni ve Anadolu Tarihi Hakkında Çıkan Neticeler, I.KKSHKT. Kayseri 1987 s.1
 297. BAYDUR; Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar... s.49
 298. Oğuz GÜLER; Roma Kolonial Devri Sikkeleri, I.KKSHKT. s.9
 299. Yılmaz BÜYÜKNALBANT; İktisadi Hayatımızda Kayseri'nin Yeri, I.KKSHKT s.52
 300. Prof.Dr.Faruk SÜMER; Yabanlu Pazarı, İst.1985, s.1
 301. AKDAĞ; Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi I, s.14
 302. SÜMER; a.g.e. s.3-4

Selçuklular Anadolu'yu milletler arası ticaret sahasına sokabilmek için başlıca iki ana yola dikkat gösterdiler. Batı-doğu yolu ki, Antalya-Burdur-Isparta-Konya-Aksaray-Kayseri üzerinden Sivas'ta kuzey-güney yolu ile birleşiyor, oradan Erzincan üzerinden Tebriz'e ulaşıyordu(303). Kayseri'den pek mühim bir yol da Kayseri-Elbistan-Malatya ile Kayseri-Sarız yolları idi ki, ticari bakımdan oldukça ehemmiyetliydi. Kuzey-güney yolunun bir kısmı da kuzeyden gelen tacirler, yolun müsait olması dolayısıyla Sivas'tan Yabanlu Pazarı'na hatta Konya'ya ulaşabiliyorlardı (304).

Kayseri, belki de Erciyes ile Kızılırmak arasında doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının üzerinde bulunması dolayısıyla ticari yönden gelişmeye başlamıştı (305). Kayıtlarda belirtilen Yabanlu Pazarı, bugün Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı İlçe'sinin 20 km. batısında bulunan Pazarören Köyü'nün bulunduğu yerdeydi. Büyük mutasavvıf Mavlânâ Celaleddin-i Rumî'nin Mesnevîsi'nde "Yabanlu, şehirler arasında bulunduğu için oraya ülkelerden mallar gelir" şeklinde bir kayıt vardır. Müelliflerden bazıları Yabanlu'yu "Pazar, Kervan, Ticaret Malı" şeklinde değerlendirmişlerdir. Yabanlu, 1277'den itibaren Anadolu'nun Moğollar'ın hakimiyetine girmesiyle, Moğol umumî valilerinin yaylakları durumuna gelmiştir. Nitekim Moğol umumî valilerinden Samagar Noyan'ın burada oturduğu, Yabanlu Pazarı'nın kurulduğu Pazarören'in 10 km. batısındaki Samagar Köyü'nün ve yakında bulunan bir dağın onun adını taşıdığı bilinmektedir (306). Öte yandan birçok müellif "başka milletlere mensup olanların pazarı, yabancıların katıldığı pazar" şeklinde Yabanlu Pazarı'nın tarifini ve mahiyetini belirtmişlerdir. Yabanlu Pazarı'nın faaliyeti muhtemelen Moğol hakimiyeti devrinde XIII. yüzyıl sonlarında veya XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde sona ermiştir (307).

Yabanlu Pazarı'nın nerede olduğu hakkında ilk defa bilgi veren araştırmacı Osman Turan, Yabanlu'nun Kayseri-Elbistan arasındaki bölgede veya Kayseri-Haleb yolu üzerinde olduğunu belirtmiştir (308).

Diğer taraftan XIV. yüzyılda Anadolu'da esnaf birlikleri olan Ahi teşkilatlarının yanında dini teşekküller olan Mevlevî Tarikatı mensupları ile Babaî Tarikatı mensupları faaliyet göstermekte idiler. Konya'nın merkez olduğu Kayseri-Konya-Kütahya-Aydın hattı Mevlevîler'in nüfuzu altındaydı (309).

Karaman sahası Selçukî Türkiyesi'nin siyasî hayatında önemli bir rol oynadığı gibi Sivas ve Kayseri üzerinden geçen ticaret yollarına sahip ol-

-
303. İNALCIK; The Ottoman Empire..., s.121; JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.160.
 304. SÜMER; Yabanlu Pazarı, s.4-5.
 305. JENNINGS; Kaysariyya, Eİ., IV., s.843.
 306. SÜMER; a.g.e., s.12-14.
 307. SÜMER; a.g.e., s.15-20; SÜMER; Anadolu'da Moğollar, s.71.
 308. TURAN; Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, s.269; TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye, s.501,541-542.
 309. AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadî Tarihi..., s.52.

duğundan kervan ticaretinden fazlaca faydalanan bir bölgeydi (310).

Bununla beraber Anadolu'da Moğol istilası ve tahakkümü başlayınca memleketin iktisadî ve ticarî düzeni bozulmuş, karışıklık ve buhran devresi başlamıştır (311) Orta ve Doğu Anadolu'da iktisadî karışıklık devam ederken Moğol tehdidinden uzak kalan Marmara ve Ege sahillerinde sınır ticareti sayesinde halkın refah düzeyi artarak iktisadî-sosyal yönden gelişme olmuştur (312). Akdağ, Türkiye'nin iktisadî hayatının yeniden canlanmasını "Marmara İktisadî Ünitesi"'ne bağlarken (313), İnalçık iktisadî inkişafı, "göçebe-yerleşik mübadele sistemi"'ne dayandırmaktadır (314).

XIII. asırda Anadolu Selçukluları ile ondan sonra ortaya çıkan beyliklerin XIV. asırla XV. asrın ilk yarısına kadar sanayi ve ziraatle, ticarete verdikleri ehemmiyet oldukça fazladır. XIII. ve XIV. asırda Küçük Asya dahilindeki en büyük pazar ve ticaret yeri Sivas olup onu Kayseri ve Konya takip ediyordu (315).

Osmanlılar'ın Anadolu'ya hakim olup beylikten imparatorluğa geçtikleri XV. asır ortalarında Kayseri, ticarî ve iktisadî yönden önemini devam ettirmiştir. Kervan ticaretinin önemli uğrak yerlerinden birisi olan Kayseri'de büyük çaplı pazar yerleri ve ticaret hanları kurulmuştu. Konya ve Diyarbakır gibi Kayseri de debbâğcılıkta (dericilik) büyük mesafeler katetmiş ve deri işletmeciliğinin ana merkezlerinden birisi durumuna gelmiştir (316). Kayseri'de deri işletmeciliğinin gelişmesine paralel olarak da hayvancılık gelişmiştir. Kayseri, pamuklu dokumalarıyla da Anadolu'nun önde gelen şehirlerindendi. Konya ve Sivas gibi Kayseri de açık pazarlara, kapan hanlarına sahip olup toptan ticareti gelişmiş durumdaydı. Şehirde haftanın ve yılın belirli günlerinde büyük pazarlar kurulmaktaydı. Bu kapan ve hanların büyük bir kısmı hala ayaktadır (317).

Kayseri şehri uzun süre ticaret ve haberleşmedeki önemini korumuştur. Bununla beraber Kayseri, ürettiği mallar ve mübadele ticaretiyle Anadolu şehirleri arasında büyük bir ekonomik güce ulaştı. Köylüler, şehirli kısıacası Kayseri'deki bütün tüccarlar, ürettikleri yerli zirai ürünler ve ticarî mallarla büyük pazarlar meydana getirdiler (318)

Kayseri'de ticarî malların yanında zirai ürünler de büyük bir ehemmiyet arz etmekteydi. Zirai ürünlerden elde edilen mahsülleri iki kaynağa dayandırmak mümkündür. Birisi hava, diğeri ise Kızılırmak ile Palas'taki Tuzgölü'nün suladığı verimli Kayseri Ovası'ydı. Nitekim başlıca mahsülleri

310. AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi I, s.94.

311. AKDAĞ; a.g.e.,II, s.11.

312. -----; Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar, DTCFD XIII/1-2, Ank. 1955, s.41.

313. -----; Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti, Belleten XIII, 1949, s.447.

314. Halil İNALCIK; Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle, Belleten XV, 1951, s.640.

315. UZUNÇARŞILI; Anadolu Beylikleri, s.245-249.

316. AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî...,II, s.209-211.

317. H.EDHEM; Kayseriye Şehri,Medhal.

318. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.160.

arpa, buğday gibi tahıl ürünleri ile bağ bostan, meyve ve ceviz olarak sıralamamız mümkündür(319).

Kayseri ve çevresinin Osmanlılardan önceki iktisadi ve ticari gelişimi hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, Osmanlılar devrinde tahrir defterlerimize göre Kayseri Şehri'nin iktisadi ve ticari hayatı hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Sultan II.Bayezid devrinde Kayseri Sancakbeği olan Mustafa Beğ'in(320) vakfiyesine göre, 903/1497 tarihinde Kayseri'de bugün de faaliyette bulunan Bedesten ile Kapalı Çarşı'da 35 dükkan inşa ettirdiği bilinmektedir. Bu bilgilerden Kayseri'de Osmanlı idaresinin henüz başlarında ticarete verdiği önem ve bir sancakbeğinin, şehirde yeni bir bedesten ve çarşı yaptırmasına ihtiyaç duyulacak kadar canlı bir ticari hayatın bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır.Nitekim Bedesten kitabesinde de binanın halkın ihtiyacını karşılamak için yaptırıldığı kaydedilmiştir. Bu bedestenin karşısında Şah Hatun isimli bir hanım tarafından yaptırılan bugün Pamuk, eskiden Pembe Han olarak bilinen Kapan Hanı bulunmaktaydı. Bedesten ve civarında sarraflar ve haffâflar (ayakkabıcılar) bulunuyordu. Diğer taraftan tahrir defterlerimizde kayıtlı olan ve mahalleler kısmında zikrettiğimiz Debbâğlar Mahallesi şehirdeki en eski meslekî faaliyetlerden olan dericiler esnafının bir mahalle teşkil edecek kadar genişlikte ve ehemmiyette olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte vakfiyelerde belirtildiğine göre evlerin arasında sebze bahçeleri de bulunmaktaydı (321).

Tahrir defterlerimizde kayd edilen meslek grupları hakkında bilgi vermeden evvel 1500 ve 1520 tarihleri arasında Kayseri şehrine ait vergi gelir kategorilerini vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Tabloda da görüleceği gibi 1500 tarihinde alınan vergi hasıllarının 1520'de düştüğü anlaşılmaktadır. 1500 tarihinde Bac-pazar, Kappan ve Kasâb resimleri 1520 tarihine nisbetle yüksek olduğu görülmüş, 1520 tarihindeki azalmanın sebebi anlaşılamamıştır. Buna karşılık Cendere ve Boyahâne resmi %350 artarak 30.000 akçeye yükselmiştir. Bunun gibi Meyhâne resminde %16, Şem'-i Hâne resminde %214, Bozahâne resminde %25'lik bir artış olmuştur.

319. JENNINGS; Kaysariyya, Eİ. IV, s.843.

320. BA MAD TD 20, vr. 61b.

321. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Sosyal Hayat, s.1-2; ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden..., s.545-547; JENNINGS; Kaysariyya, Eİ. IV, s.843.

VERGİ GELİR TÜRLERİ		1500	1520
İhtisâb Resmi	senede	5.400	5.400
Ser-asesi (Bekçibaşılık)	"	10.000	5.000
Mahsûlât-ı Nefs-i Kayseriye	"	133.335	36.000
Bac, kabbân, kassâb ve pazar	"	309.000	30.000
Kilçe Resmi	"	2.000	-
Cendere (baskı) ve boyahâne (322)kıstı	"	8.640	30.000
Meyhâne kıstı	"	25.200	30.000
Şem'ihâne (Mumhâne)	"	700	1.500
Beytü'l-mâl-i Divanî	"	7.000	10.000
Bağ ve Meyve Öşrü	"	13.000	13.000
Bostan ve Sebzevât Öşrü	"	5.000	5.000
Kovan ve Ganem Resmi	"	2.600	2.000
Bahçe Hasılı	"	600	1.400
Bozahâne Kıstı	"	4.000	5.000
Deşt-bânî (Tahıl Koruculuğu)	"	2.000	1.000
Çayır	"	-	1.500
Cizye-i Gebrân-ı Şehr	"	8.695	11.856
TOPLAM	"	537.170	187.256

Vedilen bu tabloda Kayseri Şehri'nden alınan vergi hasıllarının tamamı değil belli başlıları gösterilmiştir.

322. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kayseri'nin Boyahane geliri 45.000 akçeye yükselmiştir. Yılmaz KURT; XVI.Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakir Eyaleti'nde Sanayii ve Ticaret, Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD) V, İzmir 1990, s.194

XVI. asırda Kayseri Şehri'nde bulunan tahrir defterlerinde kaydedilmiş muhtelif meslek grupları şunlardır:

<u>MESLEK DALININ ADI</u>	<u>ADEDİ</u>
Çullah	6
Hallaç	6
Kassab	3
Taşcı	2
Zaviyedar	1
Hattat	1
Türbedar	2
Nalbant	1
Kaşıkçı	1
Moytab	2
Bezirci	5
Sabuncu	1
Korucu	1
Tellal	2
Merkebcı	1
Yapucu	1
Külahdüz	2
Hergeleci	2
Gülcü	4

Toplam: 44

Bu meslek dallarına bakıldığı zaman Kayseri Şehri'nde en fazla doku-macılıkla ilgili iş kollarında çalışanların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu meslek kolları; Çullah, hallaç, moytab olarak görülmektedir.

Kayseri Şehrinde meslek grupları dışında olduğu halde avarız-ı diva-niye ve rüsûmdan muaf olanlar da vardır. Bunlar:

<u>MUAF ZÜMRENİN ADI</u>	<u>ADEDİ</u>
İmam	24
Pir-i Fani	3
Sipahi-zâde	5
Birûni	101
Sofi	1
A'ma	3
Divane	9
Kul	2
Derviş	12
Dulkadırlu	5
Sisli	1
Aksaraylı	2
Sevahillü	2
Zamantı(11)	1
Fakih	4

Şeyh	4
Muhassıl	1
Seyyid	1
H ^v ace	3
Gazi	1
Avarızdan muaf	200

Toplam: 385

XVI.asır başlarında şehrin iktisadi durumu hakkında bilgi verdikten sonra şimdi de günümüze kadar olan iktisadi ve ticari hayatı hakkında kısaca bilgi verelim.

XVII. asırda şehrin iktisadi yapısı hakkında bilgi verenlerin başında Polonyalı Simeon gelmektedir.Simeon, şehirde kaftancılık ve terziğin önemli ölçüde gelişmiş olduğunu, hanlar, bedestenler,dükkanlar, çarşı-pazar ve kuyumcu dükkanlarının bulunduğunu kaydetmektedir(323).Yine bu dönem hakkında Evliya Çelebi; "..Şehirde iki büyük Kapalı Çarşı vardır.Bunlardan birisi Kuyumcular Çarşısı diğeri dokumacılar çarşısıdır.Büyük bedestende zengin tüccarlar alış-veriş yapmaktadır.Un Kapanı, attar, berber, terzi, bakkal dükkanları, kasaplar fırınlar, çörek ve börek dükkanları vardır..." demekte ve şehrin iktisadi hayatı hakkında detaylı bilgiler vermektedir(324).XVII. yüzyıldaki şer'iyeye sicillerinden de şehrin iktisadi-ticari hayatı hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır(325).

XVIII. yüzyılda şehirde en önde gelen meslek yine debbağcılıktır.Bunun yanında bu dönemde barut yapımında kullanılan güherçilenin Kayseri ve çevresinde bol miktarda çıkartılmaya başlandığı anlaşılmaktadır(326).

Kayseri, ekonomik gelişmesini XIX. yüzyılın sonuna, yani İmparatorluğun genel bir çöküntü dönemine girişine kadar sürdürmüştür.Bu dönemde şehir dışında halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.Bu dönemde Pastırma-Sucuk imalinin artması sebebiyle, kesilecek hayvan ihtiyacını karşılamak içindoğu ve güneydoğudan hayvan alımına başlamıştır.Buna bağlı olarak dericilik de gelişmiş olup XIX. yüzyılın sonunda şehirde 60 debbağhane bulunuyordu(327).

Bugün ise Kayseri, Türkiye'nin iktisadi, ticari yönden en gelişmiş şehri olup halkın refah seviyesi oldukça yüksektir.Kayseri denilince akla ticaret ve sanayii gelmektedir(328).

323. ANDREASYAN; Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi, s.158-159

324. EVLİYA ÇELEBİ; Seyahatname III, s.179-181

325. Yusuf OĞUZOĞLU; XVII. Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT. Kayseri 1987,s.32

326. Prof.Dr.Yücel ÖZKAYA; XVIII. Yüzyılda Kayseri, I.KKSHKT. s.36-39

327. Prof.Dr.Rifat ÖNSOY; XIX. Yüzyılın Sonunda Kayseri'nin İktisadi ve Ticari Durumu, I.KKSHKT. s.41-43

328. JENNINGS; Kaysarıyya, Eİ IV, s.842-845

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

KAZADA YERLEŞME VE NÜFUS

A. İSKAN BİRİMLERİ

1. KAZA : Kaza, bir kadılık bölgesidir ve adını da ordan alır. XVI. yüzyıl başlarından itibaren idarî ve kazaî bir taksimat halinde kaza tabirinin umumî şekilde kullanıldığı ve bölge tahrirlerinde bu ünitenin daha fazla göz önünde bulundurulduğu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi kaza, tabi nahiyeler ile köylerin bulunduğu bir kır iskan merkezidir.

2. NAHIYE : Nahiyeler, esas itibariyle doğal engellerin sınırladığı birer yöre olarak köy topluluğu mahiyetinde olup, aynı zamanda kazalara bağlı bir idarî ünite hüviyetini taşımaktadır. Bu fonksiyonları itibariyle nahiyeler adlı yönden umumiyetle kaza kadılarına tâbi naibler tarafından yönetilirdi(1). Birkaç köyü ihtiva eden nahie mıntikasının başında daha sonraki dönemlerde "Nahiye Müdürü" adı verilen yönetici bulunuyordu(2).

XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda; Sahra, Koramaz, Cebel-i Ali, Cebel-i Erciyes, Karakaya, Kenâr-ı Irmak, Malya, Karataş ve Bozatlı olmak üzere 9 nahie bulunmaktaydı. Bu nahiyelerden Kenâr-ı Irmak, Malya, Karataş ve Bozatlı'da daha ziyade konar-göçer cemaatler meskun bulunmaktaydı. Bu cemaatler, buralarını kışlak olarak kullanmaktaydılar.

3. KÖY : Bunlar, raiyetin veya sipahilerin oturdukları iskan merkezleridir. Fakat hemen hemen bütün faaliyeti, ziraat ve hayvancılığa dayanan köyler kendilerini çevreleyen ziraat sahalarıyla birlikte dikkate alınmalıdır. Bu sebepten köylerin istihsal sahaları hudutlarla belirlenmiştir. Sınırların belli olmaması halinde gerek reâyâ gerekse dirlik sahipleri arasında ihtilafın çıkmasına sebep olduğundan bu sınır tesbiti mühim bir önem arz etmekteydi(3). Umumiyetle, belirli bir sınırı olan ve "Karye" diye tahrir defterlerinde kayıtlı olan köy, nahiyelerin en küçük üniteleri idi(4). Nitekim tahrirler sırasında birbirine karışmış olan köy toprakların, tarla, yaylak, mezra ve ormanların sınırlarının tesbitine büyük bir ehemmiyet verilmekteydi. Tahrirden sonra çıkan sınır ihtilafı kadı tarafından mahalinde, reâyâ ve dirlik sahiplerinin ellerindeki berat ve defter hükmü, kadı-askerlerin tasdikiyle defterhâneye gönderilerek orada defterde ilgili yere iliştilirdi(5). Köy sınırlarını tayin için genellikle sınır taşları kullanılmaktadır. Sınırlamanın, sadece mer'a, orman vs. bakımından reâyâ için değil, bizzat tımar sahibi için birçok bakımdan büyük bir önemi vardır.

-
1. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği..., s.214.
 2. PAKALIN; Osmanlı Tarih Deyimleri...II, s.642.
 3. İNALCIK; Arvanid Sancağı, s.XXVIII.
 4. AYDIN; Erzurum Beylerbeyliği..., s.216.
 5. İNALCIK; a.g.e., s.28.

Çünkü bir tımar sahibi kendisine ait bir köyün sınırı içine hariçten gelip ekip biçenlerden öşür ve dönüm resmi, yahut muvakkat bir zaman için, mesele sadece kışlayanlardan tütün(duhan) resmi, koyunlarından kışlak resmi gibi vergiler alırdı(6). İncelediğimiz dönemde Kayseri Kazası'nda 86 köy, Kayseri Livâsı'nda ise 254 köy bulunmaktaydı(7).

4. MEZRA'A(EKİNLİK) : Mezra'a ziraat yapıldığı halde nüfus barınmayan geniş arazilere denilmektedir(8). Mezra'anın Türkçe olarak tam karşılığı ekinliktir(9). Bir yerin müstakil mezra'a olduğunu tayin için, harabesi, suyu ve müstakil mezarlığı olup olmadığına bakılmaktadır. Bir mezra'a, bir tımar erine gelir olarak yazılabilir. Zira mezra'alar, defterde yakın bir köyün ekinliği olarak tayin edilebildiği gibi haymana, yörük ve umumî bir tabirle hariç raiyyetin gelip işledikleri topraklar olarak da yazılabilirler. Mezra'a hangi tımar sahibi üzerine yazılmış ise, öşrünü o alır. Fakat gelip işleyen çiftçilerin şahsî örf vergileri, kime tabi iseler ona ödenir. Mezra'alar evvelce köy olduklarından umumiyetle sınırları vardır. Tayin olunmamış ise, tımar sahibi yalnız yurda yani harap köyün kapladığı arazi parçasına karışabilir. Yeni bir tahrirde mezra'a sahibi, tahrir eminine sınırlarını tayin ettirirdi. Mezra'alar, umumiyetle hâlî (boş) topraklar olduğundan tahrir sırasında çok defa "Haric ez-defter" kalırlardı. Bu gibi yerler tahrirden sonra ziraat olunursa vergilerini hazine adına haric eminleri alırlardı(10).

926/1520'de Kayseri Sancağı'nda 278 mezra'a kayıtlı olup bunların %5'i haric ez-defter olarak kalmış ve sonradan tahrir ve vergi tayini yapılmıştır(11). Bu defterde köylere tabi olan mezra'aların gelirleri malikâne veya divanî olarak ayrıca nakdi karşılığı belirtilmiştir. Bu sebeple mezkûr mezra'aların gelirleri, varsa tabi köyden sonra yazılmıştır.

6. İNALCIK; Arvanid Sancağı, s.XXIX; EMECEN; Manisa Kazası, s.116.

7. BA TD 387, s.334.

8. EMECEN; a.g.e., s.117; ÜNAL; Harput Sancağı, s.92.

9. İNALCIK; a.g.e., s.XXIX; Bahaeddin YEDİYILDIZ; Ordu Kazası Sosyal Tarihi, Ank. 1985, s.45 ve not 221.

10. İNALCIK; a.g.e., s.XXIX.

11. BA TD 387, s.334.

B. KIR İSKAN MERKEZLERİ

1. SAHRA NAHİYESİ :

Bugün aynı isimde bir nahiye yoktur. Kayseri şehrinin kuzeydoğusunda bulunan ve büyük bir kısmı bugün merkez ilçeye bağlı olan ova köylerini kapsayan Sahra Nahiyesi'nin(12), 32 köyü, 21 mezra'ası, 8 kıt'a zemini ve 1 kıt'a çiftliği bulunmaktaydı(13). Burada 1520 tarihli defterde kaydedilen tabi mezra'aların gelirleri, köy hasılından ayrı olarak belirtildiğinden biz de mezra'a hasıllarını ayrı olarak kaydettik. 906/1500 ve 926/1520 tarihli tahrir defterlerinde Sahra Nahiyesi'ne tabi olan köyler şunlardır:

GÖKÇE HİSARI KÖYÜ(14) : Bugün aynı isimde bir köy yoktur. 1500 tarihinde Kayseri'ye tabi olarak kaydedilen köyün malikâne hissesi vakfa, divanî hissesi tımara tahsis edilmişti. Köyde, 1500'de 36 hâne(h), 10 caba(c)(15), 15 mücerred(m), 1 imam, 2 pir-i fanî ve 1 a'mâ; 1520'de ise 44 müslüm-hâne, 4 gebran-hâne olmak üzere toplam 48 h. ve 15 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, bostan, meyve ve aluç idi. Köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Alınan divanî vergi hasılı 1500'de 8.866 akçe, 1520'de ise 10.403 akçeydi. Köydeki gayr-i müslimlerden alınan cizye miktarı ise her iki dönemde de 104'er akçeydi. Köyde ayrıca 1 değirmen ile 1 bezir-hâne bulunuyordu. Gökçe Hisarı Köyü'ne tabi olan Gulam Mezra'asının vergi hasılı 216 akçe, Şeyh Mezid Çiftliği'nin senelik vergi hasılı ise 1.940 akçeydi.

MEŞHED İNİ KÖYÜ(16) : Bugün bu isimde bir köye rastlanmamıştır. İncelediğimiz dönemde malikâne hissesi mülke, divanî hissesi kale muhafızlarına tımar olarak tahsis edilen köyde, 1500'de 36 h., 16 c., 27 m., 2 kullukçu ve 2 birunî; 1520'de ise 81 h., 40 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa-buğday gibi zirai ürünler olup, arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 3 tane de değirmen vardı. Alınan vergi hasılı 1500'de 9.402 akçe, 1520'de ise 11.859 akçeydi. Meşhed İni Köyü'ne tabi olan Yenice Mezra'ası'nın vergi hasılı 228 akçe, Kıracılık Mezra'ası'nın 216 akçe, zeminlerin ise 1.800 akçeydi.

-
12. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.155; A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.3; ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.36.
 13. BA MAD TD 20, vr.19a-59b; TD 387, s.202-204.
 14. BA MAD TD 20, vr.59b-60a; TD 387, s.202.
 15. Kayseri Kanunnâmesi'nde caba hakkında; "Caba oldur ki, çifti ve hiç yeri olmayan... ve haraç viren mücerred oğullarına resm-i caba kaydolundu, müslümanların mücerred oğullarına resm vaz' olunmadı. Mâdâm ki ataları tarzında olalar nesne taleb olunmaya...". BA MAD TD 20 vr.2a,buradan caba ve mücerredlerin avâriz hânesi yekununa dahil edilmediği anlaşılmaktadır. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri..., s.101.
 16. BA MAD TD 20, vr.27b-28a; TD 387, s.202.

ARGUNCUK KÖYÜ(17) : Bugün de aynı ismi taşımakta olan bu yerleşim birimi, Kayseri şehrinin merkez semtlerindedir. İncelediğimiz dönemde malikâne hissesi vakfa ve mülke, divanî hissesi tımara tahsis edilen Arguncuk Köyü'nde, 1500'de 35 h., 12 c., 16 m. ve 1 imam; 1520'de ise 55 h., 31 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, kendir ve piyaz idi. Arıcılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 1500'de 7.107 akçe, 1520'de ise 7.552 akçeydi. Bu köye tabi olan İkiyüzlü Mezra'ası köyün ekinliği idi.

KEYKUBAD KÖYÜ(18) : Bu yerleşim birimi bugün şehrin içinde yer almakta olup Keykubad Mahallesi olarak isimlendirilmektedir. Mahalle adını, burada bulunan ve bugün yıkılmış olan eski Selçuklu Keykubadiye Sarayı'ndan almıştır(19). 1500 tarihinde köy, tahrir defterinde Köşk-i Keykubad diye kaydedilmiştir. 1500'de köyde 4 h., 12 c.; 1520'de ise 11 h. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday ve bostan idi. Alınan divanî vergi hasılı 1500'de 1.900 akçe, 1520'de ise 1.983 akçeydi.

VENK KÖYÜ(20) : Bugün bu isimde bir köye rastlanmamaktadır. İncelediğimiz dönemde gayr-i müslimlerle meskûn olan köyün malikâne hissesi vakfa, divanî hissesi kale muhafızlarına tımar olarak tahsis edilmişti. 1500'de 30 h., 38 c., 16 m.; 1520'de ise 43 gebran-hâne, 1 müslim-hâne ve 11 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, meyve, bağ ve ceviz idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 1 değirmen bulunuyordu. Alınan vergi hasılı 1500'de 4.313 akçe kaydedilmiş ancak yaptığımız tesbitte bunun 4.660 akçe, cizyenin ise 2.236 akçe olduğu belirlenmiştir. 1520'de ise vergi hasılı 4.785 akçe, cizyesi ise 404 akçeydi.

AĞCA-İN KÖYÜ(21) : Bugünkü ismi Akin olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(22). Köyde 1500'de 13 h., 7 c., 2 m. ve 1 pir-i fanî; 1520'de 16 h., 5 m. nüfus bulunuyordu. Arpa ve buğday gibi tahıl ürünleri yetiştirilen köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Alınan vergi hasılı 1500'de 2.954 akçe, 1520'de ise 4.100 akçeydi.

MÂDESUN KÖYÜ(23) : Bugün bu isimde bir köy yoktur. 1500 tarihli tahrir defterinde Palas Köyü'ne tabi bir mezra'a olarak kaydedilen Mâdesun, 1520'de aynı adla ayrı bir köy olarak tahrir edilmiştir. Bu tarihte köyde 19 müslüm-hâne, 2 gebran-hâne ve 10 m. nüfus bulunuyordu. Alınan vergi hasılı 1500'de 300 akçe, 1520'de ise 6.750 akçeydi. Alınan cizye ise 104 akçeydi.

-
17. BA MAD TD 20, vr.52a-52b; TD 387, s.202.
 18. BA MAD TD 20, vr.43b; TD 387, s.202.
 19. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden..., s.564; GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri..., s.103.
 20. BA MAD TD 20, vr.26b-27a-27b; TD 387, s.202.
 21. BA MAD TD 20, vr.34b; TD 387, s.202.
 22. Türkiye Mülkî İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Belediyeler, Köyler, Ank. 1971, s.523; GÖKBİLGİN; a.g.m., s.105.
 23. BA MAD TD 20, vr.55b; TD 387, s.202.

CIRGALAN KÖYÜ(24) : Bugün de aynı ismi taşıyan bu köy, merkez ilçeye bağlıdır(25). Köyün malikâne hissesi vakfa, divanî hissesi tımara tahsis edilmişti. Köyde 1500'de 27 h., 30 c., 5 m. ve 1 sipahi-zâde; 1520'de 47 h., 12 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyden alınan vergi hasılı 1500'de 7.854 akçe, 1520'de ise 1.262 akçeydi. Cırgalan'a tabi Susuz Viran Mezra'ası'nın hasılı 720 akçe, Misivri Mezra'ası'nın 216 akçe, Hacıbağ Mezra'ası'nın 540 akçe, Yalunuz Öküz Mezra'ası'nın 1.800 akçe, Yazıkınık Mezra'ası'nın hasılı ise 540 akçeydi. Cırgalan Köyü'nden alınan vergi miktarındaki bu düşüşün sebebi anlaşılammıştır.

PAŞALU KÖYÜ(26) : Bu köy, bugün mevcut değildir. 1500 tarihli defterde de kaydedilmeyen köyün 1520 tarihinde iskan edildiği görülür. Bu tarihte köyde 9 h., 2 m. nüfus bulunmakta olup, köyün hasılı 3.482 akçeydi. Bu köye tabi olan Cağa Mezra'ası'nın hasılı ise 288 akçeydi.

SALUR KÖYÜ(27) : Bugün de aynı ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır(28). İncelediğimiz dönemde malikânesi vakfa, divanîsi sancakbeyine ve alaybeyine tımar olarak tahsis edilen köyde 1500'de 42 h., 26 c., 8 m.; 1520'de ise 68 h., 26 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, bostan, erzen(darı) ve bağ ürünleriydi. Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 1500'de 14.799 akçe, 1520'de ise 17.073 akçeydi. Salur'a tabi olan Hüsam Fakir Mezra'ası'nın hasılı 180 akçe, Gürciler Mezra'ası'nın ise 360 akçeydi.

KIZIK KÖYÜ(29) : Bugün de ayın ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Köyde 1500'de 28 h., 18 c., 15 m., 1 birûnî; 1520'de ise 47 h., 26 m. nüfus bulunuyordu(30). Köyün başlıca mahsülleri arpa ve buğday gibi zirai ürünler ile bağ, meyve, bostan ve ceviz idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde alınan vergi hasılı 1500'de 8.364 akçe, 1520'de 9.876 akçeydi.

KUMARLI KÖYÜ(31) : Bugün de aynı ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. İncelediğimiz dönemde malikânesi vakfa, divanîsi kale muhafızlarına tahsis edilen köyde, 1500'de 17 h., 4 c., 8 m. ve 1 imam; 1520'de 25 h., 9 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyde üretilen başlıca mahsüller arpa, buğday, bağ, bostan ve sebze idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 1500'de 6.463 akçe, 1520'de 6.517 akçeydi.

ERKİLAT KÖYÜ(32) : Bugün Erkilet ismini taşıyan köy, merkez ilçeye bağlı bir bucaktır(33). XVI. yüzyıl başlarında malikânesi vakfa, divanîsi tı-

24. BA MAD TD 20, vr.36b-37a; TD 387, s.202.

25. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ank. 1989, s.5.

26. BA TD 387, s.203.

27. BA MAD TD 20, vr.50b-51a; tD 387, s.203.

28. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

29. BA MAD TD 20, vr.35a-35b; TD 387, s.203.

30. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri, s.103.

31. BA MAD TD 20, vr.38b; TD 387, s.203.

32. BA MAD TD 20, vr.41b-42a; TD 387, s.203.

33. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

mara tahsis edilmişti. Meskûn halkın %75'i gayr-i müslim olan köyde 1500'de 44 h., 21 c., 30 m. ve 1 fanî(misafir); 1520'de 73 h., 24 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, meyve, bağ ve ceviz idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 1500'de cizye olarak 1.348 akçe, vergi hasılı olarak 14.569 akçe, 1520'de ise cizyesi 1.690 akçe, hasılı 14.283 akçeydi. Buna göre köyün hane sayısında %70'lik bir artış olmasına rağmen alınan vergi hasılında %1'lik gibi çok küçük bir artış olmuştur(34). Erkilet Köyü'ne tabi Sırtsaray ve Oyum Ağaç Mezra'aları'nın hasılı 1.440 akçe, Torbalı Mezra'ası'nın ise 540 akçeydi.

BAYEZİD KÖYÜ(35) : Bugün bu isimde bir köy yoktur. 1500 tarihli tahrir defterinde de kayıtlı değildir. 1520'de köyde 25 h., 12 m. nüfus bulunuyordu. Alınan vergi hasılı ise 6.379 akçeydi. Bayezid Köyü'ne tabi olan İlhan Mezra'ası'nın hasılı 2.160 akçeydi. Köye tabi olan 5 kıt'a zeminin hasılı ise 35 akçeydi.

ISBİDİN KÖYÜ(36) : Bugün Bağpınar ismini taşıyan köy, Gezi Bucağı'na bağlıdır. İncelediğimiz dönemde malikânesi mülke, divanîsi tımara tahsis edilen köydeki meskûn halkın %80'i gayr-i müslimdi. 1500'de 15 gebran-hâne, 4 müslüm-hâne, 6 c., 7 m. ve 3 pir-i fanî; 1520'de ise 23 gebran-hâne, 12 müslüm-hâne ve 11 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, meyve ve cevizdi. Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyde 1 değirmen ile 2 bezir-hâne vardı. Alınan vergi hasılı 1500'de 3.572 akçe, cizye olarak 624 akçe; 1520'de ise 5.469 akçeydi. Bu köye tabi olan Cüneyd ve Tepecik Mezra'aları ise iki baştan tımara tahsis edilmişti.

HORSANA KÖYÜ(37) : Bugünkü ismi Buğdaylı olan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Köyde 1500'de 34 h., 4 c., 15 m., 1 pir-i fanî; 1520'de 47 h., 25 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, bostan ve kendir olan köyün hasılı 1500'de 11.351 akçe, 1520'de ise 10.900 akçeydi. Köydeki hâne sayısında %25'lik bir artış olmasına rağmen, vergi hasılında sebebini bilemediğimiz %9'luk bir azalma olmuştur.

GELURİ KÖYÜ(38) : Bugün bu isimde bir köye rastlanmamaktadır. Malikânesi vakfa, divanîsi Kayseri Ser-askerine(39) tımar olarak tahsis edilen köyde 1500'de 21 h., 2 c., 3 m. ve 1 imam; 1520'de ise 17 h., 6 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyde arpa, buğday, bağ, bostan ve keten üretimiyle arıcılık ve hayvancılık yapılmaktaydı. Alınan vergi hasılı 1500'de 3.898 akçe, 1520'de ise 2.861 akçeydi.

34. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.229-232.

35. BA TD 387, s.203.

36. BA MAD TD 20, vr.25b; TD 387, s.203.

37. BA MAD TD 20, vr.51b-52a; TD 387, s.203.

38. BA MAD TD 20, vr.31a; TD 387, s.203.

39. Ser-asker: Şehrin zabıta işleri ve yangına karşı tedbir alma görevini yürüten kimseydi. PAKALIN; Osmanlı Tarih Deyimleri...III, s.176.

ÖYÜK ŞEYH KÖYÜ(40) : Bugün bu isimde bir köy yoktur. Köyde 1500'de 5 h., 2 c., 3 m.ve 1 zaviye-dâr; 1520'de ise 6 h., 2 m. nüfus bulunuyordu. Köyde üretilen başlıca mahsüller arpa, buğday gibi tahıl ürünleri ile sekererek idi. Köyün vergi hasılı 1500'de mezra'alarla birlikte 1.351 akçe, 1520'de ise 1.025 akçeydi. Köye tabi olan Karaca Viran, Başviran ve Kıracağı Viran Mezra'aları'nın hasılı 2.418 akçeydi.

MAHZEMİN KÖYÜ(41) : Bugün de aynı ismi taşımakta olan köy, merkez ilçeye bağlı Erkilet Bucağı köylerindedir(42). 1500 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen köyde 1520'de 18 h., 9 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün vergi hasılı 3.819 akçe idi. Jennings, Mahzemin Köyü'nün 1490'da iskan edildiğini ve 1500'e kadar nüfus artışının %42, 1500'den 1523'e kadar da bu artışın %82'ye ulaştığını(43) belirtmesine rağmen incelediğimiz 1500 tarihli tahrir defterinde bu köy kayıtlı değildir.

YENİCE KÖYÜ(44) : Bugün bu isimde bir köye rastlanmamıştır. Malikâne geliri vakfa, divanî geliri has olarak sancakbeyine tahsis edilen köyün 1500'deki tahrirde diğer bir isminin Seydi Salim olduğu kaydedilmiştir. Köyde 1500'de 6 h., 4 c., 1 imam; 1520'de ise 5 h., 2 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa ve buğday olup vergi hasılı 1500'de 644 akçe, 1520'de ise 727 akçeydi. Bu köye tabi olan Almaluca Mezra'ası'nın hasılı 108 akçe, Çatalağıl Mezra'ası'nın ise 360 akçeydi.

ANBAR VİRAN KÖYÜ(45) : Bugünkü ismi Anbar olan köy, şehrin bir semti durumundadır. Köyde 1500'de 24 h., 9 c., 14 m. ve 2 sipahi-zâde; 1520'de ise 40 h., 21 m. nüfus bulunuyordu. Arpa, buğday ve keten üretimi yapılan köyün arazisi zirai üretime elverişli olduğundan bu mahsüller oldukça fazla miktarda yetiştirilmekteydi(46). Alınan vergi hasılı 1500'de 4.131 akçe, 1520'de ise 5.079 akçeydi.

DADASUN KÖYÜ(47) : Bugün Akçatepe ismini taşıyan köy, merkez(Kocasinan) ilçeye bağlıdır. 1500'de meskûn halkın %95'i gayr-i müslim olan köyde, 15 gebran-hâne, 3 müslim-hâne, 2 c., 3 m. ve 1 birûnî nüfus bulunmaktaydı. 1500 tarihli tahrir defterinde bu köy kayıtlı değildir. Bugün de mevcut olan köyün ikinci tahrirde neden kaydedilmediği anlaşılamamıştır. Başlıca mahsülleri arpa, buğday ve bostan olan , ayrıca arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan cizye 78 akçe, vergi hasılı ise 4.915 akçeydi.

40. BA MAD TD 20, vr.48b; TD 387, s.203.

41. BA TD 387, s.203.

42. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

43. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteen Century, s.232-233.

44. BA MAD TD 20, vr.23b; TD 387, s.203.

45. BA MAD TD 20, vr.28b; TD 387, s.216.

46. JENNINGS; a.g.m., s.235-236.

47. BA MAD TD 20, vr.26a. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri, s.102.

HASAN ALP KÖYÜ(48) : Bugünkü ismi Hasan Arpa olan köy, Erkilet Bucağı'na bağlıdır. 1500'de 21 h., 7 c., 10 m.; 1520'de ise 30 h., 15 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ ve bostan olan köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Köyün hasıllı 1500'de 4.852 akçe, 1520'de ise 4.885 akçeydi.

ALAGÖZ KÖYÜ(49) : Bugün de aynı ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Malikânesi vakfa, divanîsi kale muhafızlarına tahsis edilen köyde 1500'de 7 h., 3 m.; 1520'de 11 h., 5 m. nüfus kayıtlıydı. Arpa, buğday, bağ ve bostan üretimi yanında arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasıllı 1500'de 3.015 akçe, 1520'de ise 3.381 akçeydi. Bu köye tabi olan Yalunuz İn Mezra'ası'nın hasıllı ise 720 akçe idi.

KARAÖYÜK KÖYÜ(50) : Bugünkü ismi Karahüyük olan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Köyde 1500'de 15 h., 8 c., 15 m.; 1520'de ise 31 h., 9 m. nüfus bulunuyordu. Köyde üretilen başlıca mahsüller arpa, buğday, bağ ve bostan idi. Köyün vergi hasıllı ise 1500'de 4.088 akçe, 1520'de ise 5,049 akçeydi.

BOZGAT/YORGAT KÖYÜ(51) : Bugün bu isimde bir köy mevcut değildir. Bu köy muhtemelen Alagöz Köyü yakınında bulunmaktaydı(52). Divanîsi Kayseri Kalesi muhafızlarına tımar olarak tahsis edilen köyde 1500'de 6 h., 6 c., 1 m.; 1520'de ise 10 h., 5 m. nüfus kayıtlıydı. Arpa, buğday, bağ ve bostan üretimi yapılan köyün hasıllı 1500'de 1.556 akçe, 1520'de ise 2.177 akçeydi. Bu köye tabi olan Sarşa Mezra'ası'nın hasıllı ise 180 akçeydi.

SARAYCIK KÖYÜ(53) : Bugün de aynı ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. 1500'de 3 h., 4 c., 2 m. ve 1 a'mâ; 1520'de ise 5 h., 4 m. nüfusu bulunan köyün başlıca mahsülleri arpa ve buğday idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasıllı 1500'de 1.364 akçe, 1520'de 2.140 akçeydi. Saraycık'a tabi olan Keklicik Mezra'ası'nın hasıllı 1.440 akçe, Güğme Mezra'ası'nın ise 412 akçeydi.

MUNCUSUN KÖYÜ(54) : Bugün de aynı ismi taşımakta olup merkez ilçeye bağlı bucaktır. Tetkik ettiğimiz dönemde divani hissesi kale muhafızlarına tahsis edilen köyün meskun halkının %95'i gayri müslim idi. Köyde 1500'de 3 müslim-hâne, 50 gebran-hâne, 62 c., 32 m., 2 a'mâ, 3 muaf; 1520'de 10 müslim-hâne, 110 gebran-hâne, 83 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, meyve, ceviz ve keten idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 4 tane de bezir-hâne vardı. Köydeki meskun halktan alınan cizye, 1500'de 3.363 akçe, 1520'de 4.992 akçe; vergi hasıllı ise

-
48. BA MAD TD 20 vr.34a ; TD 387 s.317.
 49. BA MAD TD 20 vr.40b ; TD 387 s.216
 50. BA MAD TD 20 vr.47a ; TD 387 s.217
 51. BA MAD TD 20 vr.37b ; TD 387 s.216.
 52. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri... s.103.
 53. BA MAD TD 20 vr.30a-30b ; TD 387 s.216.
 54. BA MAD TD 20 vr.47a-47b-48a-48b. ;TD 387 s.216.

1500'de 20.028 akçe, 1520'de ise 20.059 akçeydi. Bu köye tabi olan Hacıbağ, Sivri Kilise ve Yaz-ı Kınık mezra'aları köyün ekinliği idi.

KIRI KÖYÜ(55): Bugün aynı isimde bir köy mevcut değildir. Köyde 1500'de 3 h., 2 c., 1 pır-i mefluc (felçli), 2 muaf nüfus bulunuyordu. Bu köy 1520 tarihli tahrir defterinde kayıtlı değildir. Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday gibi tahıl ürünleri olup alınan vergi hasılı 921 akçeydi.

EVEREK KÖYÜ(56): Bugün bu isimde bir köy yoktur. İkinci tahrirde de bu köy kaydedilmemiştir. Köyde 1500'de 10 h., 3 c., 5 m., 1 imam, 1 muaf nüfus bulunmaktaydı. Hayvancılık da yapılan köyde 8 ay çalışan 8 değirmen bulunmakta olup alınan vergi hasılı 2.468 akçeydi.

ŞEVKETLİCE KÖYÜ(57): Bugün bu isimde bir köy mevcut değildir. Hasılı sancakbeyine has olarak verilen köyde, 1500'de Dulkadırlu Yörükleri'nden Kılıç Cemaati meskun olup bu tarihte 12 h., 6 m. nüfusları bulunmaktaydı. Köyden alınan vergi hasılı ise 510 okçeydi.

YABANİ KÖYÜ(58): Bu isimde bir köy, bugün mevcut değildir. 1500'de 7 h. 3 c., 2 m., 1 muaf nüfusu bulunan köyün başlıca mahsulleri, arpa, buğday, bostan ve bal idi. Alınan vergi hasılı ise 3.020 akçeydi.

1520 tarihinde Sahra Nahiyesi'ne tabi olan Abdülğani ve İshak zeminlerinin hasılı 512 akçe, Belviran mezra'asının 360 akçe, Sarmalı mezra'asının 180 akçe, Kara Pınar mezra'asının 216 akçe, Kilisecik mezra'asının 162 akçe ve 2 kıt'a zeminden elde edilen 216 akçeydi(59).

Buna göre Sahra Nahiyesi'nin nüfusu ve vergi durumu şu şekildedir:

	1 5 0 0						1 5 2 0			
	HANE	MÜC.	CABA	MUAF	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%
MÜSLÜMAN	435	192	201	33	2.601	74	709	335	3.880	75.4
GAYRİ MÜSLİM	144	70	117	3	910	26	236	85	1.265	24.6
TOPLAM	579	262	318	36	3.511		945	420	5.145	

YILLAR	1 5 0 0	%	1 5 2 0	%
CİZYE	7.752	4.6	7.294	3.6
VERGİ HASILI	159.122	95.4	193.353	96.4
TOPLAM	166.874		200.647	

55. BA MAD TD 20 vr.27b
56. BA MAD TD 20 vr.26a
57. Aynı defter vr.53a
58. Aynı defter vr.51a-51b
59. BA TD 387 s.202.

2. KORAMAZ NAHİYESİ

Bugün Kayseri'de, bu isimde bir nahije ve yerleşim birimi mevcut değildir. Nahije adını, Kayseri Şehri'nin kuzeydoğusunda bulunan ve Koramaz Dağı adı verilen bölgeden almıştır. Nitekim Ahmed Nazif ve Kazım Özdoğan, Bünyan ilçesi ile merkez ilçeye bağlı olup şehrin doğu kesiminde bulunan bazı köylerin bu nahiyeye bağlı olduklarını belirtmektedirler(60). XVI. Yüzyılın başlarında Koramaz Nahiyesi'nde 34 köy ve iki cemaat bulunmaktaydı. Bu yerleşim birimleri şunlardır:

ULUBÜRÜNGÜS KÖYÜ(61): Bugünkü ismi Büyük Bürüngüz olan köy, Bünyan İlçesi'ne bağlıdır(62). XVI. yüzyılın başlarında Ulubürüngüs Köyü'nde meskun olan halkın %85'i gayri müslim idi. Malikânesi vakfa, divanisi sancakbeyine tahsis edilen köyde, 1500'de 99 h., 10 c., 10 m. ve 2 a'ma; 1520'de ise 92 gebran hane, 10 müslim hane, 45 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday, bağ, bostan, meyve, ceviz ve keten idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 4 tane de bezirhane vardı. Alınan cizye 1500'de 2.900 akçe, 1520'de 3.406 akçe; vergi hasıllı ise 1500'de 15.973 akçe, 1520'de ise 14.632 akçeydi. Bu köye tabi olan İlbeği mezra'asının hasıllı 108 akçe, Arbad mezra'asının ise 540 akçeydi.

GERGEME KÖYÜ(63): Önce Doğanlar ismini alan köy(64), bugün Bünyan İlçesi'nin bir mahallesi durumundadır(65). XVI. asır başlarında gayri müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 11 h., 2 c., 6 m. nüfus vardı. Fakat bu köye tabi olan Meysun Mezra'ası da meskun olup aynı tarihte mezra'ada 4 h., 4 c. 2 m. nüfus bulunmakta olup 1520 tarihinde 18 h. 5 m. nüfus kayıtlı idi. 1500 tarihli defterde buradaki 10 çiftlik yerin Osmanlı-Memluk Harbi'nde (1485-1490) Şam askerinin tecavüzüne maruz kalması sebebiyle mahlül olduğu ve bu yüzden divani hasıl kaydedilmediği belirtilmektedir(66). Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday, bağ, meyve ve ceviz idi. Ayrıca köyde 4 değirmen ile 2' si harab 4 bezirhane vardı. Köyün vergi hasıllı mezra'a ile birlikte hesaplanmış olup 1500'de 3.378 akçe, 1520'de ise cizyesi 596 akçe olmak üzere hasıllı 2.296 akçeydi. Bu köye tabi olan Toraman ve Serşe mezra'alarının hasıllı 756 akçeydi.

BALÂ GESİ(Yukarı. Gesi)(67) : Bugün bu isimde bir köy bulunmamaktadır. XVI. yüzyıl başlarında gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 5 h., 6 m.; 1520'de ise 13 h., 5 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday, bağ, bostan ve meyve idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan cizye 1500'de 286 akçe, 1520'de 468 akçe, vergi hasıllı ise 1500'de 1.227 akçe, 1520'de ise 2.061 akçeydi.

60. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.3; ÖZDOĞAN; Kayseri Tarihi, s.36.
61. BA MAD TD 20, vr.24a-24b; TD 387, s.204.
62. Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz, s.868.
63. BA MAD TD 20, vr.49a; TD 387, s.204.
64. Türkiye Mülkî İdare Bölümleri, s.524.
65. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden..., s.565.
66. BA MAD TD 20, vr.49a.
67. BA MAD TD 20, vr.51a; TD 387, s.204.

MERSE KÖYÜ(68) : Bugün bu isimde bir köy yoktur. İlk tahrirde yani 1500 tarihli tahrir defterinde de kayıtlı değildir. 1520'de köyde 8 h., ve 1 m. nüfus bulunmaktaydı. Alınan vergi hasılı ise 1.047 akçeydi.

VANIYE KÖYÜ(69) : Bugün bu isimde bir köye rastlanmamıştır. 1500 tarihli tahrir defterinde de kayıtlı değildir. Gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 16 h., 4 m. nüfus bulunmaktaydı. Alınan cizye 520 akçe, vergi hasılı ise 3.689 akçeydi.

İSPİLE KÖYÜ(70) : Bugünkü ismi Başakpınar olan köy, Talas İlçesi'ne bağlıdır(71). Gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 46 h., 25 c., 17 m., 1 pir-i fanî, 2 âbid(kul); 1520'de ise 70 h., 6 m. nüfus bulunuyordu. Arpa, buğday, bağ ve bostan gibi ürünlerin yetiştirildiği köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmakta olup 1 tane de değirmen vardı. Bu köyden çıkan sudan komşu köylerden Venk, Tevanasun, Germir ve Cırlavuk köyleri halkının iki nöbet su almak hakları olduğu hususunda ellerinde hüccet-i şer'iyeye bulunduğu dair kayıt vardır(72). Köyün vergi hasılı 1500'de 7.038 akçe, cizye olarak 2.314 akçe; 1520'de ise 7.606 akçeydi. Bu köye tabi olan Kızılca İn Mezra'ası'nın hasılı 540 akçe, Kemerliç Mezra'ası'nın 720 akçe, Sebeş(?) Mezra'ası'nın ise 540 akçeydi.

MANCUSUN KÖYÜ(73) : Bugünkü ismi Yeşilyurt olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(74). Malikânesi vakfa, divanîsi kale muhafızlarına tahsis edilen köyün nüfusunun %95'i gayr-i müslim idi(75). 1500'de 3 müslim-hâne, 57 gebran-hâne, 40 c., 35 m.; 1520'de ise 8 müslim-hâne, 115 gebran-hâne, 58 m. nüfusu bulunmaktaydı. Köyde üretilen başlıca mahsüller arpa, buğday, bağ, bostan, meyve, ceviz ve kendir idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 6 bezir-hâne ile 9 değirmen vardı. Köydeki gayr-i müslimlerden alınan cizye 1500'de 3.354 akçe, 1520'de ise 4.212 akçeydi. Vergi hasılı olarak ise 1500'de 11.101 akçe, 1520'de ise 14.026 akçeydi. Bu köye tabi olan Ali Köse Mezra'ası'nın hasılı 2.340 akçe, Zaviyecik Mezra'ası'nın ise 720 akçe idi.

KANBAR KÖYÜ(76) : Bugünkü ismi Kamber olan köy, Talas İlçesi'ne bağlıdır. 1500 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen köy, 1520'de iskan edilmiş olup gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 9 h. nüfus bulunmaktaydı. Alınan cizye 234 akçe, vergi hasılı ise 1.766 akçeydi.

68. BA TD 387, s.204.

69. Aynı defter, s.204.

70. BA MAD TD 20, vr.44b-45a; TD 387, s.204.

71. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.196; Genel Nüfus Sayımı, s.5.

72. BA MAD TD 20, vr.44b; GÖKBİLGİN; XVI.Asır Başlarında Kayseri...,s.104.

73. BA MAD TD 20,vr.45b-46a-46b; TD 387, s.204.

74. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

75. BA MAD TD 20, vr.45b-46a-46b; GÖKBİLGİN; a.g.m., s.104 ve not 35.

76. BA TD 387, s.204.

BARSAMA KÖYÜ(77) : Bugün Çavuşağa ismini taşıyan köy merkez ilçeye bağlıdır(78).Malikânesi vakfa divanisi Kayseri Kalesi Dizdâr'ına tahsil edilen köyde 1500'de 34 h., 16 c., 10 m., 2 pir-i fâni; 1520'de ise 42 h., 19 m. nüfus bulunuyordu.Başlıca mahsulleri arpa, buğday ve bağ olan köyde, arıcılık ve hayvancılık da yapılmakta olup, 3 değirmen ile 2 bezirhane vardı.Köyün vergi hasılı 1500'de 8.828 akçe, 1520'de ise 8.107 akçeydi.Bu köye tabi olan Belviran mezra'asının hasılı 1.800 akçeydi.

SALKUMA KÖYÜ(79): Bugünkü ismi Gürpınar olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(80). Köyde 1500'de 14 h., 9 c., 6 m.,1 imam, 3 birüni; 1520'de ise 21 h. 5 m. nüfus kayıtlı idi.Köyde arpa, buğday, sebze, bağ, ceviz üretimi ile hayvancılık yapılmaktaydı. Köyün vergi hasılı 1500'de 3.219 akçe, 1520'de 3.948 akçeydi.Bu köye tabi Sınur Viran mezra'asının hasılı 1.080 akçeydi.

TÖLÖS KÖYÜ(81): Bu isimde bir köy bugün yoktur.1500 tarihli tahrir defterinde de kaydedilmeyen köy, 1520'de iskan edilmiştir. Bu tarihte köyde, 10 müslim hane, 2 gebran hane, 3 m. nüfus kayıtlıydı.Köyden alınan cizye 52 akçe, vergi hasılı ise 1.975 akçeydi.

EFKERE KÖYÜ(82): Bugünkü ismi Bahçeli olup Gezi Bucağı'nın bir mahallesi durumundadır(83).Malikânesi vakfa divanisi Sancakbeyine tahsis edilen köy, gayr-i müslimlerle meskun olup, 1500'de 122 h., 44 m. ;1520'de ise 119 h., 37 m. nüfusa sahipti.Köyde arpa, buğday gibi tahıl ürünleri yanında, bağ, bostan, meyve ve ceviz üretimi de yapılmaktaydı.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde, 4'ü ma'mur 2'si harab 6 değirmen ile, 2'si ma'mur, 1'i harab 3 bezirhane vardı.Alınan vergi hasılı 4.800 akçesi cizye olmak üzere 17.436 akçe; 1520'de ise 4,056 akçesi cizye olmak üzere toplam 18.184 akçe idi.

NİZİYYE KÖYÜ(84): Bugünkü ismi Güzelköy olup merkez ilçeye bağlıdır(85). Gayr-i müslimlerle meskun olan köyde, 1500'de 18 h., 13 c., 4 m., 2 a'ma; 1520'de ise 28 h., 2 m. nüfus bulunuyordu.Arpa, buğday, bağ, bostan, meyve, ceviz ve keten üretimi yanında, hayvancılık da yapılan köyde 3 değirmen vardı.Alınan cizye, 1500'de 362 akçe; 1520'de ise 780 akçeydi.Köydeki meskun halktan alınan vergi hasılı ise, 1500'de 4.434 akçe, 1520'de ise 4.892 akçe idi.

DARSİYAK KÖYÜ(86):Bugün Kayabağ ismini taşıyan köy, merkez ilçeye bağlı

-
77. BA MAD TD 20 vr.30b-31a; TD 387 s.204.
 78. Genel Nüfus Sayımı s.5
 79. BA MAD TD 20 vr.52b; TD 387 s.205
 80. GÖKBİLGİN;XVI. Asır Başlarında Kayseri... s.103
 81. BA TD 387 s.205
 82. BA MAD TD 20 vr.22a-22b-23a; TD387 s.205
 83. ÇAYIRDAĞ ;Kayseri'de Kitabelerinden... s.564
 84. BA MAD TD 20 vr.28b-29a; TD 387 s.205
 85. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.196; Genel Nüfus Sayımı s.5
 86. BA MAD TD 20 vr.42a-42b; TD 387 s.205.

bulunmaktadır(87).1500 tarihli defterde Nekşana ismiyle kaydedilen ve daha sonra Darsiyak ismini alan köyün meskun halkının %95'i gayr-i Müslim idi. Köyde 1500'de 38 gebran hane, 2 müslim hane, 31 m.; 1520'de ise 57 gebran hane, 2 müslim hane, 17 m. nüfus bulunmaktaydı.Köydeki meskun halktan alınan cizye, 1500'de 1.794 akçe, 1520'de 1.924 akçe; vergi hasılı ise 1500'de 11.864 akçe, 1520'de ise 7.624 akçeydi.Bu köye tabi olan Toy mezra'asının hasılı 1.260 akçe, Közlenesun mezra'asının ise 900 akçeydi.

SARIMSAKLI KÖYÜ(88):Bugün Kayseri'ye bağlı olan Bünyan İlçesi'nin eski adı Sarımsaklı olup Bünyan ismini XIX. asırda Bünyan-ı Hamid olarak almıştır(89). Meskun halkın %60'ının gayr-i müslim olduğu köyde, 1500'de 54 gebran hane, 37 müslim hane, 15 c., 21 m., 1 imam, 1 a'ma, 1 birûni, 1 zaviyedar, 1 pir-i fani ve 2 gaip; 1520'de 35 müslim hane, 78 gebran hane, 13 m. nüfus bulunmaktaydı.Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday ve bostan idi.Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyde, 2 bezirhane ve 4 değirmen vardı.Alınan vergi hasılı, 1500'de 18.934 akçe, cizye olarak 1.338 akçe, 1520'de ise 19,946 akçeydi. Bu iki tahrir arasındaki nüfus artışı %2 kadardır(90).Sarımsaklı Köyü'nden çıkan sudan, bu köyün hudutları dahilinde öteden beri hüccet-i şer'iyeye ile mîr-âblık alınmadığı tahrir sırasında belirlenince hüccet verilerek deftere kaydedilmiştir(91). Bu köye tabi olan Höngele Mezra'asının hasılı 720 akçe, İsa ve Emirze Bey çiftliklerinin hasılı ise 1.100 akçeydi.

DİMİTRE KÖYÜ(92): Bugünkü ismi Turanköy olup merkez ilçeye bağlıdır(93).Malikanesi vakfa, divanisi sancakbeyine has olarak tahsis edilen köyde, 1500'de 37 h., 8 c., 13 m., 1 imam, 1 muhassıl, 4 pir-i fâni; 1520'de ise 48 h., 13 m. nüfus bulunmaktaydı.Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday, meyve, bağ, bostan ve ceviz idi.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 1500'de 5.265 akçe, 1520'de ise 5.384 akçeydi.Bu köye tabi olan Halil Mezra'asının vergi hasılı 1.080 akçe idi.

GERMÜR KÖYÜ(94): Bugünkü ismi Konaklar olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(95).Malikânesi vakfa, divanisi kale muhafızlarına tahsis edilen köyün meskun halkının %95'i gayr-i müslim idi.Köyde 1500'de 32 gebran hane, 2 müslim hane, 26 c., 20 m., 3 fâni; 1520'de ise 79 gebran hane, 4 müslim hane

87. Genel Nüfus Sayımı s.5

88. BA MAD TD 20 vr.29a-29b-30a ; TD 387 s.205

89. Mehmet ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezar Taşları, İÜEF.T D. sayı.34, İst.1984, s.507.

90. JENNINGS;The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.223-225.

91. BA MAD TD 20 vr.30a;.GÖKBİLGİN;XVI.Asır Başlarında Kayseri.. s.103. ve not 30.

92. BA MAD TD 20 vr.25a-25b ; TD 387 s.205

93. GÖKBİLGİN; a.g.m. s.102

94. BA MAD TD 20 vr.37b-38a ;TD 387 s.216

95. Genel Nüfus Sayımı s.5

nüfus bulunmaktaydı.Başlıca mahsulleri arpa, buğday, meyve ve bağ ürünleri olan köyde, arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı.Köydeki gayri müslimlerden alınan cizye 1500'de 885 akçe, 1520'de ise 2.054 akçeydi.Alınan vergi hasılı ise 1500'de 3.971 akçe, 1520'de ise 6.274 akçeydi.

TEVANASUN/TAVLUSUN KÖYÜ(96): Bugün Aydınlar ismini taşıyan köy merkez ilçeye bağlıdır(97). Malikânesi vakfa, divanisi kale muhafızlarına tahsis edilen köy, gayr-i müslimlerle meskundu.Köyde 1500'de 22 h., 15 c., 6 m., 1 a'ma ; 1520'de 40 h., 9 m. nüfus bulunmaktaydı.Köyün başlıca mahsulleri, arpa, buğday gibi tahıl ürünleri ile meyve, bostan ve ceviz idi.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı; 1500'de cizye olarak 1.144 akçe ve hasıl olarak 4.993 akçe; 1520'de ise cizyesi 1.222 akçe, hasılı ise 7.879 akçeydi.Bu köye tabi olan Çukurkuyu mezra'asının hasılı ise 720 akçeydi.

CIRLAVUK KÖYÜ(98):Bugün Mimarsinan ismini taşımakta olup merkez ilçeye bağlı bir bucaktır(99).XVI. asır başlarında malikânesi vakfa, divanisi kale dizdarına tahsis edilen köyün meskun halkının %15' gayr-i müslim idi.Köyde 1500'de 22 müslim hane, 4 gebran hane, 11 c., 7 m., 1 birûni, 1 meczup (deli) bulunuyordu.Bugün de mevcut olan köyün 1520 tarihinde neden tahrir edilmediği bilinmemektedir.Köyün başlıca mahsulleri, arpa, buğday, bağ, bostan, ve meyve idi.Köydeki meskun halktan alınan vergi hasılı 7.164 akçe, cizye ise 260 akçeydi.

VEKSE KÖYÜ(100):Bugünkü ismi Özlüce olup merkez ilçeye bağlıdır(101). 1500'de gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 11 h., 4 c., 4 m. nüfus bulunuyordu.Bu köy de Cırlavuk Köyü gibi ikinci tahrirde kaydedilmemiştir.Köyün başlıca mahsulleri, arpa, buğday, bağ, meyve ve ceviz idi.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde, 1 değirmen ile 1 bezirhane vardı.Köyden alınan vergi hasılı 3.559 akçe, cizye ise 494 akçeydi.

GESİ KÖYÜ(102): Bugün Gezi ismini taşımakta olup merkez ilçeye bağlı bucaktır(103).Malikânesi vakfa divanisi kale muhafızlarına tahsis edilen köydeki meskun halkın %75'i gayr-i müslim idi.Köyde, 1500'de 35 gebran hane, 13 müslim hane, 35 c., 28 m.; 1520'de ise 79 gebran hane, 33 müslim hane, 13 m. nüfus bulunmaktaydı. Üretilen başlıca mahsuller, arpa, buğday, bağ, bostan, meyve ve ceviz idi.Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyde 6 tane de değirmen vardı.Alınan vergi hasılı, 1500'de 1.794 akçesi cizye olmak üzere 13.314 akçe, 1520'de ise 2.210 akçesi cizye olmak üzere toplam 15.520 akçeydi.Bu köye tabi Kulu mezra'asının hasılı ise 2.160 akçeydi.

96. BA MAD TD 20 vr.40a ; TD 387 s.216

97. Genel Nüfus Sayımı s.5

98. BA MAD TD 20 vr.36a-36b .

99. Genel Nüfus Sayımı s.5

100. BA MAD TD 20 vr.35b

101. Genel Nüfus Sayımı s.5

102. BA MAD TD 20 vr.38a-38b-39a ;TD387 s.216

103. GÖKBİLGİN; XVI.Asır Başlarında Kayseri... s.103

ÜSKÜBİ KÖYÜ(104): Bugünkü ismi Subaşı olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(105). İncelediğimiz dönemde gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500' de 15 h., 16 c. ve 4 m.; 1520'de ise 35 h., 13 m. nüfus bulunuyordu. Köyde arpa, buğday, meyve, bağ ve ceviz üretimi yanında arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Köyde 1 tane de bezir-hâne bulunuyordu. Köyün vergi hasıllı 1500'de 910 akçesi cizye olmak üzere 4.138 akçe, 1520'de ise 1.248 akçesi cizye olmak üzere toplam 5.361 akçeydi. Bu iki tahrir arasında hane sayısında iki katına varan artış olurken alınan hasılda %77'lik bir artış olmuştur.

KIÇI BÜRÜNGÜS KÖYÜ(106) : Bugün Küçük Bürüngüz adını taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır(107). XVI. yüzyıl başlarında gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 12 h., 10 c., 3 m.; 1520'de 22 h., 9 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, meyve ve bağ idi. Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyde 1 de bezir-hâne vardı. Alınan vergi hasıllı 1500' de 350 akçesi cizye olmak üzere 3.314 akçe, 1520'de ise 806 akçesi cizye olmak üzere 4.899 akçeydi.

AĞARNAS KÖYÜ(108) : Bugün de aynı ismi taşımakta olan köy, merkez ilçeye bağlıdır(109). Köydeki meskun halkın %95'i gayr-i müslim olup köyde 1500' de 53 gebran-hâne, 3 müslim-hâne, 15 c., 8 m.; 1520'de ise 72 gebran-hâne, 2 müslim-hâne, 36 m. nüfus bulunuyordu. Köyde arpa, buğday, bağ, bostan , meyve ve keten üretilmekte olup ayrıca hayvancılık ve arıcılık da yapılmaktaydı. 2 değirmen ile 4 bezir-hânesi bulunan köyden alınan vergi hasıl 1500' de 1.890 akçesi cizye olmak üzere 11.447 akçe, 1520'de ise 13.447 akçeydi. Ağarnas'a tabi Yama Mezra'ası'nın hasıllı 2.088 akçe, Mevlânâ Hasan zemininin hasıllı ise 216 akçeydi.

SULTAN HANI KÖYÜ(110) : Bugün de aynı ismi taşıyan köy, ismini burada bulunan Selçuklular dönemine ait bir kervansaraydan almıştır(111). Köyde 1500'de 11 h., 8 c., 4 m. ve 1 a'mâ; 1520'de ise 21 h. ve 3 m. nüfus bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsülleri arpa ve buğday gibi tahıl ürünleri idi. Alınan vergi hasıllı 1500'de 4.275 akçe, 1520'de ise 4.799 akçeydi.

PALAS KÖYÜ(112): Bugün Gölova ismini taşıyan köy, Sarıoğlan İlçesi'ne bağlıdır. Köyde 1500 tarihinde 53 h., 8 c., 15 m., 1 imam, 1 pir-i fanî; 1520'de ise 46 h., 30 m. nüfus bulunuyordu. Arpa ve buğday gibi tahıl ürünleri üretilmekte olan köyden alınan vergi hasıllı 1500'de 11.888 akçe, 1520' de ise 13.635 akçeydi. Palas Köyü'ne tabi olup padişah hassı olarak kaydedilen otlaklardan senelik 20.000 akçe gelir temin edilmekteydi. Yine ilk

104. BA MAD TD 20, vr.39b-40a; TD 387, s.216.

105. A.NAZİF; Mir'at-ı Kayseriye, s.196.

106. BA MAD TD 20, vr.60b; TD 387, s.217.

107. ÇAYIRDAĞ; Kayseri'de Kitabelerinden..., s.564.

108. BA MAD TD 20, vr.59a-59b; TD 387, s.217.

109. Bu köy, meşhur Mimar Sinan'ın doğduğu köydür.

110. BA MAD TD 20, vr.53b; TD 387, s.205.

111. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.226-227.

112. BA MAD TD 20, vr.54b-55a-55b; TD 387, s.205.

tahrirde tabi mezra'alardan alınan vergi hasılı 13.012 akçe olarak kaydedilmişti. İkinci tahrirde ise köydeki gölden toplanan otlardan alınan senelik vergi hasılı 40.000 akçe tabi mezra'aların hasılı ise 2.575 akçe olarak belirtilmişti.

SELASİRA(?) KÖYÜ(113): Bugün bu köy tesbit edilememiştir. Köyde 1500 tarihinde 6 h., 3 c., 1 m. nüfus bulunuyordu. 1520 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen köyün hasılı 1.707 akçeydi.

KAL'A-İ HİRİSTOS KÖYÜ(114): Bu isimde bir köy bugün yoktur. Meskun halkının %5'i gayr-i müslim olan köyde 1500'de 31 h., 10 m., 9 c. ve 5 muaf nüfus bulunuyordu. 1520 tarihli defterde kaydedilmeyen köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, meyve ve cevizdi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 10.216 akçeydi. Köye tabi olan Kozluca Mezra'ası'nın hasılı ise 325 akçeydi.

KIRIF(?) KÖYÜ(115): Bu köy tesbit edilememiştir. 1500 tarihinde 8 h., 4 c., 5 m. nüfusu bulunan köy, ikinci tahrirde bilemediğimiz herhangi bir sebepten dolayı kaydedilmemiştir. Arpa, buğday üretimi yanında arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı 2.904 akçeydi.

KOZLA KÖYÜ(116): Bu isimde bir köy yoktur. Divanîsi kale muhafızlarına tahsis edilen köy, 1500 tarihli tahrir defterinde de kayıtlı değildir. 1520'de iskan edilen köyde 4 h., 1 m. nüfus bulunmakta olup vergi hasılı 1.598 akçeydi.

KİRYAT KÖYÜ(117): Bugün bu isimde bir köye rastlanmamıştır. Divanîsi kale muhafızlarına verilen köyde 1500'de 5 h., 2 c., 1 m.; 1520'de 13 h. nüfus kayıtlıydı. Başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ ve bal olan köyden alınan vergi hasılı 1500'de 814 akçe, 1520'de 1.115 akçeydi.

SAĞARKA KÖYÜ(118): Bu isimde bir köy yoktur. 1500 tarihli defterde Kayseriye tabi olarak kaydedilen köy, 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir. 1500'de 5 h., 5 c. 1 m. nüfusu bulunan köyden alınan vergi hasılı, 1.471 akçeydi.

ŞAVALAK KÖYÜ(119): Bu köy bugün de mevcut olup Bünyan İlçesi'ne bağlıdır. Köyde 1500 tarihinde 16 h. nüfus bulunmaktaydı. 1520 tarihli defterde kaydedilmemiştir. Bunun nedeni bilinmemektedir. Başlıca mahsülleri arpa ve buğday olan köyde, hayvancılık da yapılmaktaydı. Alınan vergi hasılı ise 1.630 akçeydi.

113. BA MAD TD 20, vr.45b.

114. Aynı defter, vr.31a-31b-53b.

115. Aynı defter, vr.34b.

116. BA TD, 387, s.216.

117. BA MAD TD 20, vr.60a; TD 387, s.216.

118. BA MAD TD 20, vr.48b.

119. BA TD, 387, s.216.

CANBAZ KÖYÜ(120): Bugün bu isimde bir köy yoktur. 1500 tarihli tahrir defterinde köyün reâyâsı Mancusun Köyü'nün reâyâsı olarak kaydedilmiştir. 1500'de 8 h. nüfusa sahip olan köy, 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir. Bunun sebebi muhtemelen Canbaz Köyü'nün Mancusun Köyü'ne dahil edilmiş olmasıdır. Köyün vergi hasılı 1.303 akçeydi.

SÜKSÜN CEMAATI(121):Yörük Türkmen taifesinden olan cemaat, 1500'de 16 h., 31 m.; 1520'de 43 h., 24m. nüfusa sahipti. Ziraat ve hayvancılıkla meşgul olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 1.820 akçe, 1520'de 3.140 akçeydi(122). Bugün bu cemaatin isimin taşıyan iki ayrı köy bulunmaktadır(123).

SÜLEYMANLI CEMAATI(124): 1500 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Sindeler Mezra'ası'nda meskun olup ödedikleri vergi miktarı 1.140 akçeydi(125).

Buna göre Koramaz Nahiyesi'nin nüfusu ve vergi durumu şu şekilde gösterilebilir:

	1 5 0 0					1 5 2 0				
	HANE	MÜC.	CABA	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%	
MÜSLÜMAN	319	95	164	1854	34	366	136	1966	28.4	
GEBRAN	628	224	220	3584	66	940	235	4935	71.6	
TOPLAM	939	319	384	5438	-	1306	371	6901	-	

YILLAR	1 5 0 0		1 5 2 0	
		%		%
CİZYE	24.925	10	23.788	8.7
VERGİ HASILI	220.363	90	247.336	91.3
TOPLAM	245.288	-	271.124	-

120. BA MAD TD 20, vr.46b.

121. Cevdet TÜRKAY; Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İst. 1979, s.686.

122. BA MAD TD 20, vr.75a; TD 387, s.217.

123. Bunlardan biri Bünyan İlçesi'ne bağlı Süksün Köyü. diğeri İncesu İlçesi'ne bağlı Süksün Köyü. Genel Nüfus Sayımı, s.6-7.

124. TÜRKAY; a.g.e., s.866. 125. BA TD 387, s.217.

3. CEBEL-İ ALİ (ALIDAĞI) NAHIYESİ

Bugün bu isimde bir nahiye bulunmamaktadır.Nahiye ismini, Kayseri Şehri'nin güneyinde bulunan ve Ali Dağı adı verilen yerden almıştır.Tetkik ettiğimiz devirde Cebel-i Ali Nahiyesi'ne tabi 4 köy, 8 mezra'a bulunmaktaydı. Bu köyleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

İSTEFANA KÖYÜ(125): Sonraki dönemlerde Reşadiye adını alan köy, bugün Erciyes Belediyesi'ne dahil bir mahalle durumundadır(126).

İncelediğimiz dönemde malikânesi mülke, divanisi tımara tahsis edilen köy gayr-i müslimlerle meskundu. Köyde, 1500'de 23 h., 8 c., 4 m.; 1520'de ise 34 h., 12 m. nüfus bulunuyordu.Köyde üretilen başlıca mahsuller, arpa, buğday, bağ ve meyve idi.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 3 tane de değirmen olup alınan cizye, 1500'de 936 akçe, 1520'de 1.196 akçeydi. Köyün vergi hasıllı ise 1500'de 3.256 akçe, 1520'de ise 4.429 akçeydi.

AKCAKAYA KÖYÜ(127): Bugün de aynı ismi taşıyan köy, Talas İlçesi'ne bağlıdır. Tetkik ettiğimiz devirde malikânesi mülke, divanisi subaşıya tahsis edilen köyde, 1500'de 39 h., 22 c., 13 m., 1 pir-i fâni, 1 a'ma; 1520'de 59 h., 28 m. nüfus bulunmaktaydı.Köyde arpa, buğday, bostan ve meyve üretimi yanında arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı.Alınan vergi hasıllı 1500'de 7.070 akçe, 1520'de ise 8.036 akçeydi.Bu köye tabi Denlük mezra'asının 360 akçe, Argun Mezra'asının 792 akçe, Merenk, Eryeskes ve Karaviran mezra'alarının hasıllı ise 1.002 akçeydi.

TALAS KÖYÜ(128): Bugünde aynı ismi taşımakta olup Kayseri'ye bağlı bir ilçedir.Meskun halkının %95'i gayr-i müslim olan köyün malikânesi vakfa, divanisi tımara tahsis edilmişti.Köyde, 1500'de 63 h.,49 c., 30 m., 3 a'ma; 1520'de ise 3 müslim hane, 133 gebran hane, 48 m. nüfus kayıtlı bulunuyordu. Başlıca mahsulleri arpa, buğday, bağ, bostan, meyve ve ceviz olan köyde, arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı.Köydeki gayr-i müslim halktan alınan cizye, 1500'de 3.592 akçe, 1520'de 4.706 akçeydi.Köyden alınan vergi hasıllı ise, 1500'de 15.330 akçe, 1520'de ise 13.869 akçeydi.Bu köye tabi olan Sırça mezra'asının hasıllı 360 akçeydi. Talas Köyü'nün hane sayısı gibi hasıllında da önemli artışlar olmuştur((129).

ÇAY KÖYÜ(130):Bugün bu isimde bir köy yoktur.Çay Köyü'nün bugünkü yeri Kayseri-Talas arasında Ali Dağı önündeki bağ semtlerinin bulunduğu yerdeydi. Malikânesi vakfa divanisi kale muhafızlarına tahsis edilen köy, ilk tahrirde diğer isminin Sağar olduğu belirtilmiştir.1500'de köyde, 11 h.,3 c.,3 m.,ve

-
125. BA MAD TD 20 vr. 35a;TD 387 s.206
 126. ÇAYIRDAĞ;Kayseri'de Kitabelerinden. .s.564.
 127. BA MAD TD 20 vr. 43b-44a; TD 387 s.206.
 128. BA MAD TD 20 vr. 33a-33b-34a; TD 387 s.216.
 129. JENNINGS;The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century,s.212.
 130. BA MAD TD 20 vr. 23b; TD 387,s?216.

1 Bîrûnî,1520'de ise 12 h.,1 m. nüfus bulunmaktaydı.Köyün başlıca mahsül-leri arpa,buğday,bağ,bostan,meyve ve bal idi.Bu köye tabi olan Kara Yusuf ve Sasılı mezraları köyün ekinliği idi.Köyden alınan vergi hâsılı 1500'de 3.568 akçe,1520'de ise 3.605 akçe idi.

Cebel-i Âli Nahiyesinin nüfusu ve vergi durumunu şu şekilde gösterme-
miz mümkündür

	1 5 0 0					1 5 2 0				
	HANE	MÜC.	MUAF	T.N	%	HANE	MÜC.	T.N.	%	
MÜSLÜMAN	51	16	28	299	37	74	29	399	31	
GEBRAN	85	34	62	521	63	167	60	895	69	
TOPLAM	136	50	90	820		241	89	1294		

YILLAR	1500	%	1520	%
CİZYE	4.528	13	5.902	16
VERGİ HASILI	29.224	87	31.661	84
TOPLAM	33.752		37.563	

4. CEBEL-İ ERCİYES (ERCİYES DAĞI) NAHİYESİ

Bugün bu isimde bir nahije yoktur.XVI.yüzyıl tahrir defterlerinde kayıtlı olan bu nahije adını,Kayseri'nin ve İç Anadolu'nun simgesi olan Erciyes Dağından almıştır(131).Tetkik ettiğimiz dönemde (1500-1520) Cebel-i Erciyes nahiyesine tabi olarak 8 köy ve 8 cemaat bulunmaktaydı.

Bu nahiyeye tabi olan köyler ve cemaatler şunlardır:

HACILAR KÖYÜ (132): Bugün de aynı ismi taşımakta olup Kayseri'ye bağlı bir ilçedir (133).Tetkik ettiğimiz devirde mâlikânese vakfa dîvânise tımara tahsis edilen Hacılar Köyü'nde,1500'de 25 h.,17 c.,7 m.,4 Bîrûnî; 1520'de ise 50 h.,15 m. nüfus bulunmaktaydı.Avârız vergisi alınmaması hususunda pâdişahın hükmü olduğu tahrir defterinde kayıtlıdır.Köyün başlıca mahsülleri arpa,buğday,bağ,meyve,ceviz,badem,sımah idi.Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hâsılı 1500'de 4.495 akçe,1520'de ise 4.827 akçe idi.

Hacılar Köyü,1500 tarihlerine doğru büyük bir ekonomik krize girmiş ve halkın refah seviyesi oldukça düşmüştü.Köyün nüfusu 1500-1523 tarihleri arasında % 22 oranında artış göstermiştir.XVI. asrın ortalarına doğru Hacılar Köyünün ekonomik krizi sona ermiş,tarım ürünleri ile elde edilen gelirlerde büyük bir artış olmuştur (134).

HİSARCIK KÖYÜ (135):Bugün de aynı ismi taşımakta olup merkez ilçeye bağlı bir belediyedir.XVI. yüzyıl başlarında köyün mâlikâne hissesi mülke, dîvânî hissesi tımara tahsis edilmmişti.Köyde 1500'de 34 h.,46 c.,18 m.; 1520'de ise 54 h., 18 m. nüfus bulunuyordu.Köyün başlıca mahsülleri arpa buğday gibi tahıl ürünleri ile ceviz idi.Hayvancılık ve arıcılık da yapılan köyde,8 tane de değirmen vardı.Köyün bağlarından elde edilen öşrün karşılıksız olarak Şeyh Çelebi oğullarına verilmesi hususunda padişah hükmü bulunmaktaydı.Alınan vergi hâsılı 1500'de 4.382 akçe,1520'de ise 4.777 akçe idi.Bu köye tabi olan Yazır mazraasının hâsılı 540 akçe İstenik-ini(?) mezraasının 72 akçe,Kara Sökmen mezraasının 384 akçe ,Salur mezraasının 384 akçe,Selin mezraasının ise 360 akçe idi.

ZİNCİDERE KÖYÜ(136):Bugün Erciyes Belediyesine dahil bir yerleşim birimidir.XVI. yüzyıl başlarında meskûn halkının % 95'i gayr-i müslim olan köyde 1500'de 1 müslim-hâne,20 gebran hâne,6 c.,8 m., 4 muaf;1520'de 3 müslim-hâne, 28 gebran-hâne, 18 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsülleri arpa, buğday, bağ, bostan, meyve, ceviz ve keten olan köyden alınan cizye 1500'de 884 akçe, 1520'de 1.128 akçe; vergi hasılı ise 1500'de 3.814 akçe, 1520'de 4.276 akçeydi. Zincidere Köyü'nün nüfus oranı 1490-1500 arasında

131. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.149-151.

132. BA MAD TD 20, vr.49a-49b-50a; TD 387, s.206.

133. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

134. JENNINGS; a.g.m., s.219-222.

135. BA MAD TD 20, vr.40b-41a; TD 387, s.203.

136. BA MAD TD 20, vr.26b-27a-27b; TD 387, s.206.

%34, 1500-1523 arasında %26, 1523-1550 arasında %7 oranında artmıştır(137).

KIRANARDI KÖYÜ(138): Bugün de aynı ismi taşımakta olan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Malikânesi mülke, divanîsi tımara tahsisedilen köyde 1500'de 4 h.,1520'de 3 h. nüfus bulunuyordu. Ziraatla meşgul olan köy halkından alınan vergi hasılı 1500'de 432 akçe, 1520'de ise 808 akçeydi. Köyün hane sayısında düşme olmasına rağmen alınan vergi hasılında %85'lik bir artış olmuştur.

TORMARZA KÖYÜ(139): Bugün Tomarza ismini taşımakta olup Kayseri'ye bağlı bir ilçedir. Tetkik ettiğimiz tarihte iki baştan tımara tahsis edilmiş fakat divanî hissesi Dulkadıroğulları ile müşterek kaydedilmişti. Gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 56 h., 48 c., 24 m., 2 muaf; 1520'de ise 57 h., 61 m. nüfus bulunuyordu. Köyün başlıca mahsülleri arpa, buğday gibi tahıl ürünleri olup ayrıca arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Köydeki meskun halktan alınan cizye 1500'de 2.870 akçe, 1520'de 3.068 akçe idi. Vergi hasılı ise 1500'de 17.964 akçe, 1520'de ise 10.319 akçeydi. Tomarza Köyü'ne tabi olan Maverhor, Kesmir, Kirkos, Madramasun(140), Kep-rin(141) ve Esendik Mezra'aları ile diğer birkaç mezra'a köyün ekinliği olup vergi hasılları 13.840 akçeydi. Tomarza sonraki dönemlerde yarı göçebe yörüklerin yerleştikleri bir yer olmuştur. Köyün nüfusunun büyüme hızı 1490-1500 arasında %60 olup 1500-1523 arasında %15 oranındaydı. Buna bağlı olarak üretim ve alınan vergide de artış olduğu görülmektedir(142).

HIRKA KÖYÜ(143): Bugünkü ismi Hırkaköy olup Erkilet Bucağı'na bağlıdır. 1500 tarihli tahrir defterinde mezra'a olarak kaydedilen Hırka'dan alınan vergi hasılı 1.500 akçeydi. 1500 tarihli tahrir defterinde köy olarak kaydedilmiş olup bu tarihte köyde 6 h., 4 m. nüfus bulunuyordu. Alınan vergi hasılı 1.744 akçeydi.

ANDRONİK KÖYÜ(144): Bugünkü ismi Endürlük olan köy, Talas İlçesi'ne bağlıdır. Malikânesi vakfa, divanîsi tımara tahsis edilen köyde gayr-i müslimler meskundü. 1500(de 27 h., 11 c., 13 m., 2 a'mâ; 1520'de 1 müslim-hâne, 44 gebran-hâne, 21 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsülleri arpa, buğday, ceviz, keten, bağ, bostan, meyve, şalgam, kenevir ve nohut olan köyde hayvancılık ve arıcılık da yapılmaktaydı. Köyde 5 tane de değirmen bulunuyordu. Gayr-i müslim halktan alınan cizye miktarı 1500'de 1.274 akçe, 1520'de ise 1.716 akçeydi. Köyün vergi hasılı ise 1500'de 5.237 akçe, 1520'de ise 5.583 akçeydi.

137. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.215-217.

138. BA MAD TD 20, vr.23a; TD 387, s.206.

139. BA MAD TD 20, vr.56a-56b; TD 387, s.206.

140. Bugün Tomarza'ya bağlı Toklar Bucağı köylerindedir.

141. Bugünkü Tomarza'ya bağlı Toklar Bucağı köylerindedir.

142. JENNINGS; a.g.m.,s.209-211.

143. BA MAD TD 20, vr.58a; TD 387, s.207.

144. BA MAD TD 20, vr.37a-37b; TD 387, s.216.

YAZIR KÖYÜ(145): Bugün de aynı ismi taşımakta olan köy merkez ilçeye bağlıdır.Tetkik ettiğimiz tarihte köyün hasılının yarısı tımar, yarısı da sancakbeyine has olarak verilmişti. 1500'de 18 h., 4 m., 1 imam ve 4 muaf; nüfus bulunuyordu.Köyün başlıca mahsulleri, arpa, buğday bağ, bostan ve bal idi.Alınan vergi hasılı 5.940 akçeydi. Bu köy 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir.

SOSUN CEMAATİ(146): Cebel-i Erciyes Nahiyesi'ne tabi Sosun(147) kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de 15 h., 6 m.; 1520'de 10 h., 3 m. nüfustan ibaretti.Ziraat ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 1.060 akçe, 1520'de 1.240 akçeydi(148). Bu cemaatin tasarrufunda bulunan Kızılca İn, Sakal Tutan (149) mezra'alarının hasılları 1.440 akçeydi.

EVLAD-I YAMAÇ CEMAATİ(150):Yuvalı kışlağında meskun olan cemaatin hasılı sancakbeyine tahsis edilmişti.1500'de 5 h., 1520'de 8 h., 2 m. nüfustan ibaret olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 318 akçe, 1520'de ise 910 akçeydi (151).

BAHADIR HACILU CEMAATİ(152):Kırancık mezra'asında meskun olan cemaat, 1500'de 25 h.,8 c., 4 m.; 1520 tarihinde ise 29 h., 3 m. nüfusa sahipti. Tahrir Defteri'nde, Bahadır Hacılı Cemaati mensuplarının bizzat gelerek çift ve bennaka kayd oldukları ve ziraatle uğraşıp çiftçilik ve hayvancılık yaptıkları kayıtlıdır.Alınan vergi hasılı 1500'de 2.728 akçe, 1520'de ise 3.312 akçeydi.Mezra'anın hasılı ise 1.800 akçeydi(153).

SEYDİ HACILU CEMAATİ (154): Bu cemaat Karahisar Kazası'ndaki Mescidlü mezra'asında meskundu.1500'de 32 h., 6 m. 1 imam; 1520'de 18 h., 12 m. nüfusa sahip olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 1.590 akçe, 1520'de 1.290 akçeydi(155).

YARANLU CEMAATİ(156): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, ikinci tahrirde Şam'dan gelen bir cemaat oldukları belirtilmiştir.1520'de 8 h. nüfusa sahip olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1.290 akçeydi(157).

-
145. BA MAD TD 20 vr.23a-23b
 146. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler... s.684
 147. Bugün Tomarza İlçesi'ne bağlı Ortakavak Köyü.
 148. BA MAD TD 20 vr.76b-77a ; TD 387 s.215
 149. Bugün de aynı ismi taşıyan köy Talas'a bağlıdır. Geniş bilgi için bkz. Ronald C.JENNINGS; Sakaltutan Four Centuries Ago, IJMES, 9 no:1,s.89vd.
 150. TÜRKAY; a.g.e. s.361
 151. BA MAD TD 20 vr.90a ; TD 387 s.215
 152. TÜRKAY; a.g.e. s.220
 153. BA MAD TD 20 vr.91b-92a ; TD 387 s.215
 154. TÜRKAY; a.g.e. s.673
 155. BA MAD TD 20 vr.78b-79a; TD 387 s.215
 156. BA TD 387 s.215
 157. Aynı defter s.215

PAŞALU CEMAATİ(158):Seyyidilü, Canbaz,Tatırı ve Niğdeli kışlağında meskun olan cemaat, "haric ez-defter" olarak kaydedilmişti. Sis tarafından gelen bu cemaat, 1500'de 35 h., 1 c., 6 m., 8 muaf; 1520'de 12 h., 8 m. nüfusa sahipti.Bu cemaatin mensuplarından tütünlük adı altında 6'şar akçe resm alındığı tahrir defterlerinde kaydedilmiştir.Cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 1.360 akçe, 1520'de 400 akçeydi(159).

EVLAD-I MARACAK CEMAATİ: Söğüt mezra'asında meskun olan cemaatin 1500'de 6 h.; 1520'de 19 h., 4 m. nüfusu bulunuyordu.Alınan vergi hasılı, 1500'de 200 akçe, 1520'de 860 akçe, mezra'anın hasılı ise 720 akçeydi(160).

BAŞLADIK (?) CEMAATİ: Yuvalu yörüklerinden olan cemaat, ilk tahrirde kaydedilmemiştir.Güllüce mezra'asında meskun olan cemaatin 1520'de 34 h., 5 m. nüfusu bulunmakta olup hasılı, 1.170 akçeydi.(161).

Cebel-i Erciyes Nahiyesi'nde bulunan müslüman ve gayr-i müslim nüfus ile bunların ödedikleri cizye ve vergi miktarlarını şu şekilde göstermemiz mümkündür:

	1 5 0 0				1 5 2 0					
	HANE	MÜC.	CABA	MUAF	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%
MÜSLÜMAN	200	51	63	27	1.141	64.3	255	74	1.349	64.9
GAYR-İ MÜSLİM	103	45	65	8	633	35.7	129	82	727	35.1
TOPLAM	303	96	128	35	1.774		384	156	2.076	

YILLAR	1 5 0 0		1 5 2 0	
		%		%
CİZYE	5.028	8.9	5.912	8.6
VERGİ HASILI	51.029	91.1	62.306	91.4
TOPLAM	56.048		68.218	

158. TÜRKAY;Oymak ve Aşiretler... s.624
 159. BA MAD TD 20 vr.91a-91b ; TD 387 s.215
 160. BA MAD TD 20 vr.91b; TD 387 s.215
 161. BA TD 387 s.215.

5. KARAKAYA NAHİYESİ

Bugün bu isimde bir nahije bulunmamaktadır. Bununla beraber aynı ismi taşıyan köy, bugün Bünyan İlçesi'ne bağlıdır(162). Karakaya Nahiyesi, Kayseri Şehri'nin kuzeydoğusunda Kızılırmak'ın sağ tarafında bulunuyordu(163).

İncelediğimiz dönemde bu nahiyeye bağlı yerleşim birimleri şunlardır:

KARAKAYA KÖYÜ(164): Bugün de aynı ismi taşıyan köy, Bünyan İlçesi'ne bağlı bir belediyedir. İlk tahrirde köy olarak kaydedilen Karakaya, ikinci tahrirde Kayseri Kazası'na bağlı bir nahije olarak tahrir edilmiştir. Mali-kâne hissesi, köyde bulunan Seyyid Halil Zaviyesi'ne, divani hissesi ise tımara tahsis edilmiştir. 1500'de köyde, 12 h., 8 m., 11 c. ve 1 imam nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsulleri arpa, buğday ve ceviz olan köyde, arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Karakaya Köyüne tabi olarak kaydedilen, Zirve(165), Ağca İn, Ağca Yonca, Koyulca, Kara Anbar, Döğüş, Kırca İn, Yağmurbeğ(166), ve Karaca Viran mezra'aları köyün ekinliği idi. Alınan vergi hasıllı ise 2.896 akçeydi.(167).

EYİMLÜ KÖYÜ(168): Bugün Eyim ismini taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. İncelediğimiz dönemde köyde, 1500'de 4 h., 3 c.; 1520'de ise 10 h., 4 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsulleri arpa, buğday gibi tahıl ürünleri olan köyden alınan vergi hasıllı, 1500'de 1.970 akçe, 1520'de ise 2.152 akçeydi.

Karakaya Nahiyesi'nin nüfus ve vergi durumu şu şekildedir:

	1 5 0 0						1 5 2 0			
	HANE	MÜC.	CABA	MUAF	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%
MÜSLÜMAN	16	8	14	1	103	100	10	4	54	100
GAYR-İ MÜSLİM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	16	8	14	1	103		10	4	54	

Karakaya Nahiyesinden alınan vergi hasıllı ise; 1500'de 4.866 akçe, 1520'de ise 2.152 akçeydi. Bu iki tahrir arasında nahiyenin gelirinin neden düştüğü anlaşılammıştır.

162. Türkiye Mülki İdare Bölümleri, s.525
 163. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.228
 164. BA MAD TD 20 vr.54a
 165. Bugün merkez ilçeye bağlı Doruklu Köyü.
 166. Bugün de aynı ismi taşımakta olup Bünyan İlçesi'ne bağlıdır.
 167. JENNINGS; a.g.m. s.228-229
 168. BA MAD TD 20 vr.53b; TD 387 s.207

6. KENAR-I IRMAK NAHIYESİ

XVI. yüzyıl başlarında, Erciyes Dağı'nın kuzeyinde kalan ve Kızılırmak'ın geçtiği yerlerdeki yerleşim birimlerinin bulunduğu nahiyeye "Kenâr-ı Irmak Nahiyesi" olarak isimlendirilmiştir(169). Tetkik ettiğimiz dönemde Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'ne tabi 5 köy, 51 cemaat bulunmaktaydı.

Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'ne tabi köyler şunlardır:

ÇUKUR KÖYÜ(170): Bugün Özvatan ismini taşımakta olup, Kayseri'ye bağlı bir ilçedir(171).

Tetkik ettiğimiz devirde, köyün malikâne hissesinin Beğ Gürce adında birisinin Sivas Nehri (Paşa Suyu) üzerindeki köprüsü, kervansarayı ve türbesine vakfedildiği, bu hissenin 1/5'inin mütevellî evladından olmak üzere cihet-i tevliyet bulunduğu vakfiyesinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Divani hissesi tımara tahsis edilen köyün bir adının da "Sirfe" olduğu 1500 tarihli tahrir defterinde kayıtlıdır. Bu dönemde meskun halkının %55'i müslüman olan köyde, 1500'de 42 h., 10 c., 31 m., 3 pir-i fâni; 1520'de ise 36 müslim hane, 31 gebran hane, 29 m. nüfus kayıtlı bulunmaktaydı. Köyün başlıca mahsulleri arpa, buğday, bağ ve bostan ürünleri idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyde 3 tane de değirmen vardı. Alınan vergi hasılı, 1500'de 9.402 akçe, 1520'de ise 11.138 akçe olup 1.096 akçe de cizye alınmakta idi. Bu köye tabi olan Kemerlik(172).mezra'sının vergi hasılı 360 akçe, İlî Su, Avlusun, Kuşan Kışlası ve Bağ mezra'alarının hasılları ise 3.864 akçe idi. Çukur Köyü'nün büyüme hızı, 1490-1500 arasında %47, 1500-1523 arasında %8.9, 1523-1550 arasında %16, 1550-1584 arasında %209 oranında arttığı tespit edilmiştir(173).

İMARET KÖYÜ(174):1928'e kadar aynı ismi taşımakta olan köy(175), daha sonra Amarat ismini almıştır(176).

İncelediğimiz dönemde köyün malikâne hissesi Çukur Köyü'nde olduğu gibi Beğ Gürce köprü, kervansaray ve türbesine vakfedilmişti. Köyde 1500'de 18 h., 7 c., 7 m.; 1520'de ise 31 h., 9 m. nüfus bulunuyordu. Başlıca mahsulleri arpa, buğday gibi tahıl ürünleri ile bağ olan köyde, arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktaydı. Alınan vergi hasılı, 1500'de 2.734 akçe, 1520'de 3.568 akçeydi. Bu köye tabi olan Sa'di Mezra'sının vergi hasılı 216 akçe idi. Köydeki nüfus artışı 1500-1523 arasında %27 olmuştur(177).

169. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.154-155

170. BA MAD TD 20 vr.31b-32a-32b ; TD 387 s.207.

171. 1990 yılına kadar burası Çukur ismini taşımakta olup, bu tarihte Özvatan adı verilerek ilçe yapılmıştır.

172. Bugünkü Kermelik Köyü.

173. JENNINGS; a.g.m. s.236-238

174. BA MAD TD 20 vr.32b ; TD 387 s.207

175. Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimiz... s.866

176. Genel Nüfus Sayımı s.5

177. JENNINGS; a.g.m. s.233-234.

MOLU KÖYÜ(178): Bugün de aynı ismi taşıyan köy, merkez ilçeye bağlıdır. Bu devirde gayr-i müslimlerle meskun olan köyde 1500'de 26 h., 6 c., 5 m.; 1520'de ise 38 h., 20 m. nüfus kayıtlı bulunuyordu. Köyde arpa ve buğdayın yanında bağ meyve ve ceviz de üretilmekte idi. Arıcılık ve hayvancılık da yapılan köyden alınan vergi hasılı, 1500'de 3.395 akçe, 1520'de ise 7.964 akçe olup alınan cizye 1500'de 787 akçe, 1520'de 3.538 akçeydi. Bu köye tabi olan Korkurus Mezra'ası'nın hasılı ise 180 akçeydi.

ŞEYH-YAR SALUR KÖYÜ(179): Bugün bu isimde bir köy yoktur. 1500 tarihli defterde de kaydedilmeyen köyün nüfusunun %10'u gayr-i müslim idi. Bu tarihte köyde 37 müslim-hâne, 6 gebran-hâne, 45 m. nüfus bulunuyordu. Köyden alınan cizye 208 akçe, vergi hasılı ise 8.946 akçeydi.

KEMERCİLÜ KÖYÜ(180): Bu köyün bugünkü ismi Kermelik olup, 1500 tarihli defterde Çukur Köyü'ne tabi bir mezra'a idi. 1500'de köy olarak kaydedilen Kermelik'te 24 h., 13 m. nüfus bulunuyordu. Alınan vergi hasılı 1.626 akçe olup bu köye tabi Höbek Mezra'ası'nın hasılı 61 akçe, Saka Mezra'ası'nın 324 akçe, Mescidlü Mezra'ası'nın ise 420 akçeydi.

KENÂR-I IRMAK NAHİYESİ CEMAATLERİ

Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'nde meskun olan cemaatlere geçmeden önce, bu cemaatlerin iskan şekilleri hakkında kısaca bilgi verelim:

Konar-Göçer Teşekküller ve İskan: Umumiyetle, Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren batı taraflarından Marmara ve Ege Denizi'ne kadar uzanan saha ile Rumeli'de yaşayan yaylak-kışlak mahalleri arasında, devamlı bir hareket içinde olup at, koyun, keçi, deve ve katırdan ibaret sürülere sahip bulunan Türkmen aşiretlerine yörük adı verilmektedir(181). Yörükler, konar-göçer bir hayat tarzı içinde bulduklarından ve bu durumun icabı olarak, yaylak-kışlak mahalleri arasında hareket halinde olduklarından "Nomads"(Göçebe) tabiriyle isimlendirilmekte iseler de, Anadolu'daki aşiretlerin bu kelimenin ifade ettiği hayatı tam manasıyla yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Zira bunlar yaylakta hayvanlarını otlatmakta, kışlakta ise buldukları yerde küçük çaplı da olsa ziraat yapmaktaydılar. İşte tam bir göçebe hayat tarzı içinde olmayan Yörükler, göçebelikle yerleşik hayat arasında bir "Araşekle" sahip bulduklarından, resmî vesikalarda ekserî "Konar-Göçer" lafzıyla tarif olunmaktadırlar(182).

Osmanlılar devrinde Anadolu'nun muhtelif mıntika ve bölgelerinde yaşayan aşiretler arasında da âlim, müderris, kadı, fakih gibi yüksek din ve

178. BA MAD TD 20, vr.45a-45b; TD 387, s.207.

179. BA TD 387, s.207.

180. BA MAD TD 20, vr.32b; TD 387, s.209.

181. EMECEN; Manisa Kazası, s.127; F.SÜMER; XVI. Asırda Anadolu-Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış, İFM XI/1-4, İst. 1952, s.511-522.

182. Cengiz ORHONLU; Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İst.1987, s.12.

ilim adamlarının mevcudiyeti hakkında arşiv kaynaklarında mühim kayıtlara tesadüf edilmektedir. İmam ve hatip gibi daha ziyade umuma hitabeden ve o zamanın hakiki birer öğretmenleri olan şahıslar ise en küçük oymaklarda dahi bulunmaktadır. Bu din adamları bilhassa XIV. ve XV. asırlarda aşiretler arasında o kadar ehemmiyetli bir nüfuz ve mevkiye sahip idiler ki, göçebe aristokrasisi ve kabileler bile Hacılı, Hocalu, Fakılı, Hoca Hacılı, Hatiplü, İmamlu, Kadılı gibi dini tabir ve meslek adları almışlardır. Bu şahısların bazılarının göçebe aristokrasisinin zayıfladığı veya ortadan kalktığı devirlerde siyasi sahneye atılmış oldukları malumdur(183).

İşte, Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'nde meskun olan cemaatler de bu yöreye belirtilen şekillerde gelip yerleşmişlerdir. Bu cemaatlerin adları ve etkinlikleri şunlardır:

Yahyalu Kışlağında Meskun Olan Cemaatler:

KAFİRLÜ CEMAATİ(184): Yahyalu Kışlağı'na tabi olarak kaydedilen Kafir-lü(185) ya da diğer adıyla Hızır Hacılı(186) Cemaati, Alaca ve Eksi Bazram Mezra'aları'nda meskun bulunuyordu. 1500'de 10 h., 2 c. ve 3 m.; 1520'de ise 27 h., 11 m. nüfusu bulunan cemaatin mensuplarının çift, bennak ve caba resmi vermeyip sadece ağnâm resmi verdikleri kaydedilmiştir. Alınan vergi hasıllı 1.160 akçe olup cemaatin tasarrufundaki Alaca Mezra'ası'nın hasıllı 1.080 akçeydi.

KONUKLAR CEMAATİ(187): Saraycık Mezra'ası'nda meskun olan cemaat hakkında 1500 tarihli defterde bilgi bulunmamaktadır. 1520'de 105 h., 29 m. nüfusu bulunan cemaatten alınan vergi hasıllı 4.630 akçeydi. Bu cemaatin tasarrufunda bulunan Çök-viren Mezra'ası'nın hasıllı ise 2.160 akçeydi.

BOZCA CEMAATİ(188): Bu cemaat Ramazanlu Ulusu'na tabi olup Esenlüyü Bozca diye de kaydedilmektedir(189). İlk tahrirde Yahyalu Cemaati'ne tabi bir bölüm olarak kaydedilen cemaat, 1500'de 32 h., 3 m., 1 imam; 1520'de ise 28 h., 7 m. nüfusa sahip olup alınan vergi hasıllı 820 akçeydi.

TAĞAR CEMAATİ(190): Danişmendli aşiretinin bir boyu olan cemaat(191), Yahyalu Cemaati'nin bir bölümü idi. Bu cemaat, Kanukas, Oğuz ve Günay-ağıl Mezra'aları'nda meskun olup 1500'de 53 h., 15 m., 1 birûnî; 1520'de 71 h., 25 m. nüfusa sahipti. Alınan vergi hasıllı 1520'de 5.310 akçeydi. Cemaatin tasarrufunda bulunan Kanukas Mezra'ası'nın hasıllı 1.440 akçe, Oğuz, Alaca Mescid ve Günay-ağıl Mezra'aları'nın hasıllı ise 1.440 akçeydi.

183. Faruk SÜMER; Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları, DTCFD VII/2, Ank. 1949, s.342-343.

184. BA MAD TD 20, vr.90a; TD 387, s.208.

185. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.451.

186. Hacılı ismi hakkında bkz. SÜMER; a.g.m., s.342-343.

187. BA TD 387, s.208.

188. BA MAD TD 20, vr.89a-89b; TD 387, s.208.

189. SÜMER; Bozoklu Oğuz Boylarına Dair, DTCFD XI/1, Ank. 1953, s.71.

190. BA MAD TD 20, vr.88b-89a; TD 387, s.208.

191. TÜRKAY; a.g.e., s.707.

SARU ÖMERLÜ CEMAATİ(192): Konar-göçer Türkmen taifesinden olan cemaat(193), Gömezoğlu Cemaati'nin bir bölümü olarak kaydedilmişti.Saru Ömerlü ve Özi kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de 17 h., 1 m.; 1520'de 26 h., 3 m. nüfusa sahip olup alınan vergi hasılı 5.180 akçeydi.

MİHMADLU(?) CEMAATİ(194): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, ikinci tahrirde kaydedilmiş olup Keklicik Mezra'asında meskun idi.1520'de 12 h. nüfusa sahip olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı670 akçeydi.

HAMIRKESEN CEMAATİ(195): 1500'de Yahyalu Cemaati'ne tabi olarak kaydedilen cemaat, Yarımca Mezra'asında meskundu.Daha sonra İncircik Mezra'asına yerleşen cemaat, 1500'de 10 h., 6 m.; 1520'de 15 h., 4 m. nüfustan ibaret olup vergi hasılı 5.300 akçeydi.

HACILAR CEMAATİ(196):Konar-göçer Türkmen taifesinden olan cemaat(197), Yahyalu Kışlağındaki Eğercik Mezra'asında meskundu.1500'de 23 h., 7 m., 5 muaf; 1520'de 21 h., 10 m. nüfusa sahip olup vergi hasılı, 1500'de 875 akçe 1520'de ise 990 akçeydi.

TAŞKUN HACI-OĞLU CEMAATİ(198):Beğdilli Ulusu'na tabi olan cemaat(199), ilk tahrirde Bozca Cemaati'nin bir bölümü olarak kaydedilmiştir.Ak-in mezra'asında meskun olan cemaat, 1500'de 7 h.; 1520'de 6 h., 1 m. nüfustan ibaret olup hasılı, 160 akçeydi.

HOCA HACILU CEMAATİ(200):İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Kemerli Mezra'asında meskun olup 6 h., 7 m. nüfustan ibaretti.Cemaatin hasılı ise 160 akçe olup tasarrufundaki mezra'anın hasılı ise 1.080 akçeydi.

GÜRGE (?) CEMAATİ(201): Gürge Cemaati(202), 1520'de Ağca-in ve Gökdere mezra'alarında meskun olan cemaat, 22 h., 6 m. nüfusa sahip olup vergi hasılı 610 akçeydi.

YAHYALU CEMAATİ(203):Öyük Mezra'asında meskun olan cemaat, 11 h. nüfustan ibaret olup hasılı 210 akçeydi. Cemaatin tasarrufundaki Öyük Mezra'asının hasılı ise 720 akçeydi(204).

192. BA MAD TD 20, vr.82a-82b; TD 387, s.208. --

193. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.660.

194. BA TD 387, s.208.

195. Aynı defter, s.208.

196. BA MAD TD 20, vr.77b; TD 387, s.208.

197. AHMED REFİK; Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1989, s.145.

198. BA MAD TD 20, vr.89b; TD 387, s.208.

199. TÜRKAY; a.g.e., s.713; SÜMER; Anadolu'da Oğuz Boyları..., s.359.

200. BA TD 387, s.208.

201. TÜRKAY; a.g.e., s.421; SÜMER; a.g.m., s.342-343.

202. BA TD 387, s.208.

203. TÜRKAY; a.g.e., s.761.

204. BA MAD TD 20, vr.92b-93a; TD 387, s.208.

TAŞAN CEMAATİ(205): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat(206), 1520'de Ağca Asma Mezra'ası'nda meskun olup 46 h., 1 m. nüfusa sahipti. Vergi hasıllı ise 720 akçe olup cemaatin tasarrufunda bulunan Kal'a-i Avşar Mezra'ası'nın hasıllı 1.080 akçeydi.

YÖRÜK CEMAATİ(207): 1500'de Yahyalu Cemaati'nin bir bölümü olan cemaat, Akin Kışlağı'nda meskundu. 1500'de 12 h., 5 m., 2 muaf; 1520'de 16 h., 3 m., nüfusu bulunan cemaat Gökçe Asma, Bademli ve Kabaklı Mezra'alarında meskun olup hasıllı 680 akçeydi. Cemaatin tasarrufundaki mezra'aların hasıllı ise 2.160 akçeydi.

EVLAD-I TORAMAN CEMAATİ(208): 1520 tarihinde Yahyalu Kışlağı'nda meskun olan bu cemaat, 4 h., 1 m. nüfusa sahipti. Vergi hasıllı 100 akçe olan cemaatin tasarrufunda bulunan Eğri-in Mezra'ası'nın hasıllı 180 akçeydi(209).

MUSA HACILI CEMAATİ(210): 1500 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Keykubad Köyü'ne tabi Yenice Kışlağı'nda meskun olup 9 h. nüfustan ibaretti. Cemaattan alınan vergi hasıllı 90 akçeydi(211).

UZUNLU CEMAATİ(212): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, 1520 tarihli defterde belirtildiğine göre sahil bölgesinden gelmiştir. Bu tarihte cemaat 8 h., 1 m. nüfusa sahip olup hasıllı 110 akçeydi(213).

Yahyalu Cemaati'ne mensup olup ilk tahrirde kaydedildiği halde 1520 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen cemaatler şunlardır:

YAHYALU BÖLÜĞÜ(214): Türkmen yörükleri taifesinden olan cemaat, 1500'de Saraycık Mezra'ası'nda meskun olup 70 h., 21 m., 1 imam, 1 a'mâ ve 1 çul-lah nüfusa sahipti(215). Bu cemaata tâbi bölükler hakkında 1500 tarihli defterde; köhne defterdeki kayda dayanılarak muhtelif mezra'alar cemaatlerin tasarrufunda bulunduğu belirtildikten sonra tasarruf edilmeyen yerlerin bir başka cemaata tahsis edildiği şekilde bir kayıt vardır(216).

CEVDET BÖLÜĞÜ(217): 1500'de Yahyalu Cemaati'ne tabi bir bölük olarak kaydedilen cemaat, 14 h., 1 m. ve 1 imam nüfustan ibaretti.

205. BA TD 387, s.208.

206. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.713.

207. BA MAD TD 20, vr.92b; TD 387, s.208.

208. TÜRKAY; a.g.e., s.732.

209. BA TD 387, s.208.

210. TÜRKAY; a.g.e., s.595; A.REFİK; Anadolu Türk Aşiretleri, s.145.

211. BA TD 387, s.208.

212. TÜRKAY; a.g.e., s.752.

213. BA TD 387, s.208.

214. TÜRKAY; a.g.e., s.761.

215. BA MAD TD 20, vr.87b.

216. BA MAD TD 20, vr.87b-88a-88b.

217. BA MAD TD 20, vr.89b.

PALACLU BÖLÜĞÜ(218): Hasılı tımara tahsis edilen cemaat, 15 h., 4 m. ve 1 imam nüfusa sahip idi. Bu cemaat mensuplarının koyunu olmayanlardan bennak resmi alınması hususunda kayıt vardır. Cemaattan alınan vergi hasılı 395 akçeydi.

MUZAFFER FAKİHLÜ CEMAATİ(219): Yahyalı yörüklerinden bir grup olarak kaydedilen, cemaat 1 h., 1 m. ve 1 hatib-i İslamlu nüfustan ibaret olup hasılı 220 akçeydi(220).

GAVURGALU CEMAATİ(221): Yahyalı yörüklerinden olan cemaat, Sis ve Kars (Kadirli) taraflarından gelerek Kayseri'ye yerleşmişlerdir. Bunlardan alınan vergi hasılı 500 akçeydi(222).

Yahyalı Kışlağı'nda meskun olan cemaatlerin isimleri ile meskun oldukları yerler, hane, mücerred ve muaf nüfuslarını ve hasıllarını şu şekilde göstermemiz mümkündür:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0			HASILI	1 5 2 0		
		H.	M.	Mf.		H.	M.	HASIL
KAFİRLÜ	Alaca	10	5	-	-	27	11	1.160
KONUKLAR	Saraycık	-	-	-	-	105	29	4.630
BOZCA	-	32	3	1	-	28	7	820
TAĞAR	Konukaz	53	15	1	-	71	25	5.310
SARI ÖMERLÜ	Sarı Ömerlü	17	1	-	-	26	3	5.180
MİHMADLU	Keklicik	-	-	-	-	12	6	670
HAMİRKESEN	Ekbercik	10	6	-	-	15	4	5.300
HACILAR	Eğercik	23	7	5	875	21	10	990
TAŞKUN	Akin	7	-	-	-	6	1	160
HOCA HACILU	Kemerli	-	-	-	-	6	7	1.080
GÜRGE	Ağca-in	-	-	-	-	22	6	610
YAHYALU	Öyük	-	-	-	-	11	-	930
TAŞAN	Ağca Asma	-	-	-	-	46	1	1.405
YÖRÜK	Akin	12	5	2	-	16	3	680
E.TORAMAN	Eğri-in	-	-	-	-	4	1	280
MUSA HACILU	Yenice	-	-	-	-	9	-	90
UZUNLU	-	-	-	-	-	8	1	110
YAHYALU	Saraycık	70	21	3	-	-	-	-
CEVDET	-	14	1	1	-	-	-	-
PALACLU	-	15	4	1	395	-	-	-
M.FAKİHLÜ	-	1	1	1	250	-	-	-
GAVURGALI	-	-	-	-	500	-	-	-
TOPLAM		264	69	15	14.050*	433	115	29.405

218. BA MAD TD 20, vr.93a-93b.

219. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.597.

220. BA MAD TD 20, vr.93b.

221. TÜRKAY; a.g.e., s.497.

222. BA MAD TD 20, vr.93b.

(*) Buradaki hasıl, 1500 tarihli tahrir defterinde vr.90a'da verilen toplam hasıldır.

Verilen tablodan da anlaşılacağı üzere 1500 tarihli tahrir defterinde kaydedilen cemaatlerin hasılları ayrı ayrı değil hepsi bir verilmiştir. Buna karşılık 1520 tarihli defterde kaydedilen cemaatlerin hane ve mücerred nüfusu belirtilmişken muaflar zikredilmemiş ancak her cemaatin hasılı ayrı ayrı kaydedilmiştir.

İslâmlu Yörükleri

Tahrir defterinde Kenâr-ı Irmak Nahiyesi hududları içinde olup İslâmlu Yörükleri diye kaydedilen bu cemaat(223), sanki ayrı bir nahiyeye izlenimi vermektedir(224).

İslâmlu Yörükleri adı altında zikredilen cemaatler şunlardır:

İLİÇ/HACI BAYRAM CEMAATİ(225): Çukur Köyü'ne tabi Koz-in ve Ağca-in Mezra'alarında meskun olan cemaatin 1500'de 25 h., 15 m., 1 imam, 2 sipahi-zâde; 1520'de 45 h., 28 m. nüfusu bulunmaktaydı. İlk tahrirde İliç diye kaydedilen cemaatin diğer bir adının Hacı Bayram olduğu belirtilmiştir. Cemaatin hasılı 2.810 akçe olup tasarruflarında bulunan Avşar Mezra'asının hasılı ise 2.160 akçeydi(226).

SELDÜKE(?) CEMAATİ(227): İslâmlu yörüklerinden olan cemaat Gökçe ve Saka kışlağında meskundu. 1500'de 14 h., 16 m. ve 2 muaf; 1520'de 26 h., 13 m. nüfus bulunmaktaydı. Cemaatin hasılı 1520'de 3.850 akçe olup tasarruflarındaki mezra'aların hasılı ise 2.160 akçeydi.

ALEM BEY CEMAATİ(228): Kızılca-in Mezra'asında meskun olan cemaat 1500'de 13 h., 3 m.; 1520'de 13 h., 5 m. nüfustan ibaret olup hasılı 470 akçeydi(229).

DEMİRCİLÜ CEMAATİ(230): XVI. asır başlarında Ağ-in kışlağında meskun olan Demircilü cemaati 1500'de 22 h., 3 m., 2 muaf; 1520'de 31 h., 13 m. nüfusa sahipti. Demircilü cemaatinin vergi hasılı 1.750 akçeydi(231).

OKÇU CEMAATİ(232): 1500 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaat Reyhanlı aşiretine tabi idi. Kulu, Kesiliç ve Kiçi-baş Mezra'alarında meskun olan cemaatin 1520'de 27 h., 12 m. nüfusu bulunmakta olup vergi hasılı 970 akçe idi(233).

223. BA TD 387, s.208.

224. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.167-168.

225. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.390-441.

226. BA MAD TD 20, vr.80b; TD 387, s.208.

227. BA MAD TD 20, vr.79b; TD 387, s.208-209.

228. TÜRKAY; a.g.e., s.197.

229. BA MAD TD 20, vr.81b; TD 387, s.209.

230. TÜRKAY; a.g.e., s.318.

231. BA MAD TD 20, vr.80b; TD 387, s.209.

232. TÜRKAY; a.g.e., s.610; A.REFİK; Anadolu'da Türk Aşiretleri, s.201.

233. BA TD 387, s.209.

ŞEYHLER CEMAATİ(234): Kulu, Kesiliç ve Ahmed Hisarı Mezra'alarında meskun olan cemaat, ilk tahrirde kaydedilmemiş olup 1520'de 9 h., 3 m. nüfusa sahipti. Cemaatin tasarrufunda bulunan Venk Mezra'asının hasılı 360 akçe, Ahmed Hisarı Mezra'asının 720 akçe, Döğer Mezra'asının hasılı 1.800 akçe, Kiçi-baş Mezra'asının hasılı ise 432 akçeydi.

AHMED FAKİH CEMAATİ(235): İslâmlu yörüklerinden olan cemaat, Çukur-virân ve Yarbat Mezra'alarında meskun olup 1500'de 45 h., 7 m.; 1520'de 33 h., 22 m. nüfustan ibaretti. Cemaatin vergi hasılı 1520'de 3.422 akçe olup cemaatin tasarrufundaki Kemer Mezra'asının hasılı 1.060 akçeydi(236).

YEMLİHA-İ İSLAMLU CEMAATİ(237): İlk tahrirde kaydedilmeyen bu cemaatin adını taşıyan Yemliha köyü bugün mevcut bulunmaktadır(238). Cemaat 1520'de 18 h., 8 m. nüfustan ibaret olup cemaatin tasarrufundaki Saka-i Büzürg Mezra'asının hasılı 2.040 akçeydi. Ederlüs Mezra'asının hasılı ise 216 akçeydi(239).

TOKALU CEMAATİ(240): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Ağca-in ve Güllüce Mezra'alarında meskun olup, bu tarihte 36 h., 10 m. nüfusa sahipti. Cemaatin vergi hasılı ise 1.910 akçeydi(241).

ÖMERLÜ CEMAATİ(242): İslamlu yörüklerinden olan cemaat, Özi, Yosunluca, Yılanluca ve Yarımca-virân Mezra'alarında meskundü. Bu cemaatin 1500'de 17 h., 1 m.; 1520'de 21 h., 7 m. nüfusu bulunuyordu. Cemaatin vergi hasılı 1520'de 2.070 akçe, mezra'aların hasılı ise 1.794 akçeydi(243).

İNEHANLU CEMAATİ(244): Kalkancık mezra'asında meskun olan cemaat, 1500'de 10 h., 3 m.; 1520'de 11 h., 4 m. nüfusa sahip olup vergi hasılı 1.520 akçeydi(245).

MAMALU CEMAATİ(246): Bu cemaatin Pehlivanlı aşiretine tabi olarak kaydedildiği gibi(247), Bozulus aşiretinden olduğu da belirtilmektedir(248). Kıracık Mezra'asında meskun olan cemaat ilk tahrirde kaydedilmemiş olup 1520'de 30 h., 7 m. nüfustan ibaretti. Cemaatin vergi hasılı 1.810 akçe olup tasarrufundaki Karaköy Mezra'asının hasılı 4.320 akçe, Üç-in Mezra'asının 360 akçe, İnkuyu Mezra'asının ise yine 360 akçelik vergi hasılı bulunuyor...

234. BA TD 387, s.209.

235. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.185.

236. BA MAD TD 20, vr.81b-82a; TD 387, s.209.

237. TÜRKAY; a.g.e., s.771.

238. Genel Nüfus Sayımı, s.5.

239. BA TD 387, s.209.

240. TÜRKAY; a.g.e., s.727.

241. BA TD 387, s.209.

242. TÜRKAY; a.g.e., s.660.

243. BA MAD TD 20, vr.82a-82b; TD 387, s.209.

244. TÜRKAY; a.g.e., s.436.

245. BA MAD TD 20, vr.82b; TD 387, s.209.

246. A.REFİK; Anadolu'da Türk Aşiretleri, s.113; TÜRKAY; a.g.e., s.574.

247. SÜMER; Anadolu'da Oğuz Boyları, s.323.

248. BA TD 387, s.209.

du(249).

EVLAD-I ŞEREF CEMAATI(250): İslamlu yörüklerinden bir grup olarak kaydedilen cemaat, Emirdağ Mezra'asında meskundu. İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaatin 1520'de 39 h., 4 m. nüfusu bulunmakta olup hasılı 1.420 akçeydi(251).

KIZIL MAMALU CEMAATI(252): 1520'de 19 h. nüfusa sahip olan cemaatten alınan vergi hasılı 1.840 akçeydi. Bu cemaatin tasarrufundaki İzzetlü, Uzun Ağıl ve Karkuyusu Mezra'alarının vergi hasılı 3.240 akçeydi(253).

İSLAMLU CEMAATI(254): Aydoğmuş Veled-i Toklar bölüğü adı altında kaydedilen bu cemaat, Gökçe kışlağında meskun olup 1500'de 16 h., 16 m. nüfusa sahipti. Bu cemaat 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir(255).

YILKILI CEMAATI(256): 1500'de Saka ve Gürçiçek Mezra'alarında meskun olan cemaat, 18 h., 3 m. ve 3 muaf nüfusa sahipti. Cemaatin vergi hasılı kaydedilmemiştir.

ENBEL CEMAATI(257): Emirgan kışlağında meskun olan cemaat, 12 h., 5 m., 2 muaf nüfusa sahipti. 1520 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen cemaatin vergi hasılı da belirtilmemiştir.

İSLAMOĞLU BÖLÜĞÜ(258): Akşar kışlağında meskun olan cemaat 1500'de 5 h., 2 m. nüfustan ibaret olup, 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir.

BOYACALU BÖLÜĞÜ(259): Sika kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de 16 h., 3 m. nüfustan ibaret olup ikinci tahrirde kaydedilmemiştir. Bu cemaatin de vergi hasılı belirtilmemiştir(260).

SAVCI BÖLÜĞÜ(261): Danışmendlü aşiretine mensup olup konar-göçer Türkmen taifesinden olan cemaat, Kınacık kışlağında meskundu. Cemaatin 1500'de 21 h. nüfusu bulunmakta olup, bu cemaat ikinci tahrirde kaydedilmemiştir(262).

249. BA TD 387, s.209.

250. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.697.

251. BA TD 387, s.209.

252. TÜRKAY; a.g.e., s.574; SÜMER; Anadolu'da Oğuz Boyları, s.323.

253. BA TD 387, s.209.

254. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.167-169.

255. BA MAD TD 20, vr.79b.

256. BA MAD TD 20, vr.80a-80b.

257. Aynı defter, vr.81a.

258. Aynı defter, vr.82a.

259. TÜRKAY; a.g.e., s.250.

260. BA MAD TD 20, vr.82b.

261. TÜRKAY; a.g.e., s.663-664.

262. BA MAD TD 20, vr.82b.

İslamlu Yörüklerine tabi olan cemaatlerin isimlerini, hane, mücerred, muafklarını ve vergi hasıllarını şu şekilde gösterebiliriz:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0			HASILI	1 5 2 0		
		H.	M.	MF.		H.	M.	HASIL
İLİÇ	Ağca-in	25	15	3	-	45	28	2.810
SELDÜKE	Gökçe	14	16	2	-	26	13	3.850
ALEM BEĞ	Kızılca-in	13	3	-	-	13	5	470
DEMİRCİLÜ	Ağın	22	3	2	-	31	13	1.750
OKCU	Kiçi-baş	-	-	-	-	27	12	970
ŞEYHLER	Ahmed Hisarı	-	-	-	-	9	3	-
AHMED FAKİH	Çukur Viran	45	7	-	-	33	22	3.412
Y.İSLAMLU	Büzürk	-	-	-	-	18	8	2.040
TOKALU	Güllüce	-	-	-	-	36	10	1.910
ÖMERLÜ	Yosunluca	17	1	-	-	21	7	2.070
İNEHANLU	Kalkancık	10	3	-	-	11	4	1.520
MAMALU	Kınacık	-	-	-	-	30	7	1.810
EVLAD-I ŞEREF	Emirdağ	-	-	-	-	39	4	1.420
KIZIL MAMALU	İzzetlü	-	-	-	-	19	-	1.840
İSLAMLU	Gökçe	16	16	-	-	-	-	-
YILKILI	Gürçiçek	18	3	3	-	-	-	-
ENBEL	Emirgan	12	5	2	-	-	-	-
İSLAMOĞLU	Akyar	5	2	-	-	-	-	-
BOYACALU	Sika	16	3	-	-	-	-	-
SAVCI	Kınacık	21	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		234	77	12	19.510	358	136	25.582

H.Hane, M.Mücerred, MF.Muaf,

İslamlu Yörükleri'nde de vergi hasılı tahrir defterinde bütün cemaatlerinki birden verildiği için buraya bu yekün alınmıştır.

Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'nde meskun bulunan diğer cemaatler :

ÇAKIRLU CEMAATİ(263):Yörük Türkmen taifesinden olan cemaat, Kızıl Ağıl Yassıca kışlakları ile, Malya Nahiyesi'ne tabi Yanık Viran, Canib-ağa ve Eyücek mezraalarında meskundu.1500'de 39 h., 2 m., 1 imam; 1520'de 44 h.,13 m. nüfusa sahip bulunan cemaatin mensupları, arpa, buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla uğraşmaktaydı.Alınan vergi hasılı, 1500'de 3.247 akçe, 1520'de ise 5.420 akçeydi.Cemaatin tasarrufunda bulunan bu mezra'aların hasılı ise, 2.880 akçeydi(264).

263. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.282

264. BA MAD TD 20 vr. 78a ; TD 387 s.214.

SARU MEHDİ CEMAATİ(265): Haric ez-defter olarak kaydedilen ve Çerkes Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500'de 7 h., 3 m., 1 muaf nüfustan ibaret olup hasıllı 150 akçeydi. Bu cemaat ikinci tahrirde kaydedilmemiştir.

GEDES (?) CEMAATİ(266):Kırac-in, Kaş-in ve Ulucak mezra'alarında meskun olan cemaat, 1500'de 29 h., 9 m., 1 muaf nüfustan ibaretti.Ziraat ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasıllı, 1.938 akçeydi.

MUHTELİF TÜRK CEMAATLERİ(267):Bu başlık altında kaydedilen cemaatlerin başında Ramazanlu Ulusu'na tabi olan Dünderî Cemaati zikredilmiştir(268). Bu cemaat 1500'de 3 h. nüfustan ibaret olup hasıllı 130 akçeydi.Bu cemaat de ikinci tahrirde kaydedilmemiştir.

İlk tahrirde kaydedilmeyip (1500), İkinci tahrirde 1520) Kaydedilen Cemaatler:

KURUMAILU CEMAATİ(269):Kesice mezra'asında meskun olan cemaat, 1520'de 10 h., 7 m. nüfusa sahipti.Cemaat mensuplarından alınan vergi hasıllı 460 akçeydi.

YUNUS CEMAATİ(270):Yörük Türkmen taifesinden olan bu cemaat, 1520'de 10 h., 7 m. nüfustan ibaret olup Obruk mezra'asında meskundu.Cemaatten alınan vergiler iki baştan tımara tahsis edilmiş olup hasıllı 1.650 akçeydi.

ÇAPANLU CEMAATİ(271):Yörüklerden olarak kaydedilen cemaat, Baş-pusak mezra'asında meskun olup, 1520'de 24 h., 11 m. nüfustan ibaretti.Cemaat mensuplarından alınan vergi hasıllı 5.210 akçe, mezra'adan alınan vergi hasıllı ise 2.880 akçeydi.Bu cemaatin tasarrufundaki Tamaşlak Mezra'asının hasıllı 720 akçe, Gökçe Mezra'asının ise 2.160 akçeydi(272).

GEDESENLÜ CEMAATİ(273):Yörüklerden olan cemaat, Küçük Kavak ile Ovacık kışlağı ve Kalaba, Kaş-in, Karaca-in ve Yahya Pınarı mezra'alarında meskundu.1520'de 40 h., 5. nüfusa sahip olan cemaatten alınan vergi hasıllı 2.840 akçe olup cemaatin tasarrufundaki mezra'alardan alınan vergi hasıllı 1.440 akçeydi.Gedesenlü Cemaatine tabi olan bir grup, Kovacık Mezra'asında meskun olup 6 h., 1 m, nüfustan ibaret olup vergi hasılları, 530 akçeydi(274).

MALAMALU CEMAATİ(275):Yörükler taifesinden olup Merek Köyü'nde meskun olan cemaat, 19 h., 3 m. nüfusa sahipti.Bu cemaat mensuplarından alınan

265. BA MAD TD 20 vr.86a.

266. Aynı Defter vr.92a-92b,

267. Aynı Defter'vr.77b-78a.

268. F.SÜMER; Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, İst.1980, s.627.; SÜMER;Oğuz Boyları... s.357.

269. BA TD 387 s.214. 270. Aynı Defter s.214

271. TÜRKAY;Oymak ve Aşiretler... s.231; A:REFİK;Anadoluda Türk ... s.201

272. BA TD 387 s.214

273. TÜRKAY; a.g.e. s.369.

274. BA TD 387 s.214

275. TÜRKAY; a.g.e.s.222

vergi hasılı 450 akçeydi(276).

BEKTAŞ CEMAATİ(277): Baş-viran Mezra'asında meskun olan bu cemaat, 1520'de 14 h., 2 m. nüfusa sahip olup vergi hasılı 1.250 akçeydi. Bu cemaatin tasarrufunda bulunan mezra'anın vergi hasılı ise 1.080 akçeydi(278).

PALANCILAR CEMAATİ(279): Kenar-ı Irmak Nahiyesi'ne tabi Akca-kal'a Mezra'asında meskun olan cemaat, 9 h., 1 m. nüfusa sahipti. Alınan vergi hasılı 1520'de 180 akçeydi.

Kenar-ı Irmak Nahiyesi'ne tabi olan Sevinç, Kesice, Viran-ını mezra'alarının hasılı 1.800 akçe, Su-virmez, Ab-gâr Ağıl ve Sukarası Büyük mezra'alarını hasılları ise 12.672 akçe olmak üzere toplam 14.472 akçeydi(280).

Bu cemaatlerin hane, mücerred ve muafları ile vergi hasılları şu şekilde gösterilebilir:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0			HASILI	1 5 2 0		
		H.	M.	MF,		H.	M.	HASIL
ÇAKIRLU	Kızıl-ağıl	39	2	1	3.247	44	13	5.400
KURUMAILU	Kesice	-	-	-	-	10	7	460
YUNUS	Obruk	-	-	-	-	10	7	1.650
ÇAPANLU	Baş-pusak	-	-	-	-	24	11	5.210
GEDESENİLÜ	Küçük Kavak	-	-	-	-	40	5	2.840
MALAMALU	Merek	-	-	-	-	19	3	450
BEKTAŞ	Baş-viran	-	-	-	-	14	2	1.250
PALANCILAR	Akcakal'a	-	-	-	-	9	1	370
SARU MEHDİ	Çerkes	7	3	1	150	-	-	-
GEDES	Ulucak	29	9	1	1.938	-	-	-
MUHTELİF TÜRK C. -		3	-	-	130	-	-	-
TOPLAM		78	14	3	5.465	170	49	17.650

Kenar-ı Irmak Nahiyesi'nin nüfus ve vergi durumuna gelince;

	1 5 0 0					1 5 2 0				
	HANE	MÜC.	CABA	MUAF	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%
MÜSLÜMAN	617	192	17	33	3.227	93.3	1.092	382	5.842	93.5
GAYR-İ MÜSLİM	45	11	6	-	242	6.7	75	34	409	6.5
TOPLAM	662	203	23	33	3.569		1.167	416	6.251	

VERGİ DURUMU:	1 5 0 0		1 5 2 0	
		%		%
ÇİZYE	787	1.4	4.842	4.1
VERGİ HASILI	56.576	98.6	111.304	95.9
TOPLAM	57.363		116.146	

276. BA TD 387 s.214
 277. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler... s.239
 278. BA TD 387 s.214
 279. Aynı Defter s.214
 280. Aynı Defter s.214.

7. MALYA NAHIYESİ

Bugün aynı ismi taşıyan bir nahiye ve yerleşim birimi bulunmamaktadır. Malya Nahiyesi, Erciyes Dağı'nın güneyinde olup bugünkü Tomarza İlçesi ve civarındaki yerleşim birimlerini kapsamaktaydı. Malya Nahiyesi, XVI. yüzyılda pekçok konar-göçer cemaatin meskun olduğu bir yerleşim birimi idi(281). Nitekim Malya Nahiyesi'ne tabi olan Kustere Yörükleri Cemaati(282), nahiyeye içerisinde en fazla nüfusa sahip olan kesimdi. 1500-1520 tarihleri arasında Malya Nahiyesi'nde meskun 31 cemaat bulunmaktaydı.

Bu cemaatleri şu şekilde belirtmemiz mümkündür.

SEYDİ HACILU CEMAATİ(283): 1500 tarihli tahrir defterinde Karahisar (Yeşilhisar) Kazası'nda meskun olduğu kaydedilen cemaat 32 h., 6 m., 1 imam nüfusa sahipti. 1520 tarihinde, Malya Nahiyesi'ne tabi olarak kaydedilen cemaat, Seyrek, Hacı Bozca, Kırdiken ve Kızıl-viran mezra'alarında meskun olup bu tarihte, 35 h., 20 m. nüfustan ibaret idiler.Cemaatin vergi hasılı, 1500'de 1.590 akçe, 1520'de ise 6.110 akçeydi.Seydi Hacılı Cemaati'nin tasarrufundaki Pirköy mazra'asının 720 akçe, Hacı Bozca'nın 720 akçe, Çayır-keven, Kızıl-viran, Saru Danışmendlü ve Saru Ağıl mezra'alarının hasılı ise 1.440 akçeydi(284).

BOYALUCA CEMAATİ(285): İlk tahrirde Boyacılı, ikinci tahrirde Boyaluca diye kaydedilen cemaat, 1500'de 55 h., 28 m. 1 imam, 1520'de 79 h.,22 m. nüfusa sahip olan cemaat mensupları Kürtler Kışlağı'ndaki Kuruca mezra'asında meskun idiler. Cemaat mensuplarının ilk tahrirde ziraat ve hayvancılıkla uğraştıkları belirtildiği halde, ikinci tahrirde çift resmi vermedikleri kaydedilmiştir. Alınan vergi hasılı, 1500'de 4.147 akçe, 1520'de ise 5.860 akçeydi(286).

KARASU VE AĞCA-İN CEMAATİ(287):Tetkik ettiğimiz devirde Karasu ve Ağca in'de meskun olan cemaat, 1500'de 27 h., 1 m., 14 birûni, 1520'de ise 35 h. 9 m. nüfustan ibaretti.Arpa, buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarının buldukları yerde bir tane de değirmen vardı. Alınan vergi hasılı, 1500'de 4.752 akçe, 1520'de ise 2.625 akçeydi. Cemaatin tasarrufunda bulunan Acı-göl mezra'asının hasılı, 360 akçe, Bulacak ve Kurd-ini mezra'alarının hasılı ise toplam 720 akçe idi(288).

-
281. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.154-155.
 282. Kustere; 1928'e kadar Develi Kazası'na bağlı bir nahiye olarak mevcut iken, sonradan kaldırılmıştır. Son Teşkilatı Mülkiyede ... s.871.
 283. TÜRKAY; Olmak ve Aşiretler ... s.673.
 284. BA MAD TD 20 vr.78b-79a; TD 387 s.210.
 285. TÜRKAY; a.g.e. s.250.
 286. BA MAD TD 20 vr.70a-70b ; TD 387 s.210.
 287. TÜRKAY; a.g.e. s. 181, 486.
 288. BA MAD TD 20 vr.71a-71b ; TD 387 s.210.

DERRAÇALU CEMAATİ(289): Ağca-in, Oyma Ağaç ve Karakaya mezra'alarında meskun olan cemaat, 1500'de 33 h., 16 m., 1 muaf, 1520'de 4 h., 2 m. nüfustan ibaretti. Arpa ve buğday gibi zirai üretim yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 3.028 akçe, 1520'de 3.020 akçeydi. Cemaatin tasarrufundaki mezra'aların hasılı ise 2.520 akçe idi.

VİRANCIKLU CEMAATİ(290): Akyar Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500'de 3 h., 4 m., 1520'de ise 4 h., 2 m. nüfusa sahipti. Tahıl üretimi ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensupları, Hacı Dede, Köse Dede ve Derecik mezra'alarını ekilik olarak kullanmaktaydılar. Alınan vergi hasılı, 1500'de 2.185 akçe, 1520'de ise 2.000 akçeydi. Cemaatin tasarrufundaki, Akyar, Hacı Dede, Köse Dede, ve Derecik mezra'alarının vergi hasılı ise 1.820 akçeydi(291).

YÖRÜK CEMAATİ(292): 1500 tarihli defterde Kayseri'ye tâbi olup geliri sancakbeyine has olarak tahsis edilen Yörük Cemaati, Erikli-taş Kışlağı'nda meskundu. İlk tahrirde kaydedildiği halde hane ve mücerred sayısı belirtilmeyen cemaat, 1520'de 15 h. nüfustan ibaretti. Cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı ise 1.120 akçeydi.

ŞEYH BARANLU CEMAATİ(293): Tetkik ettiğimiz devirde Ahmed Hisarı Kışlağı ile Baranlı Mezra'asında meskun olan cemaat, 1500 tarihli defterde Şeyh Lapur olarak kaydedilmiştir. Cemaatin, 1500'de 32 h., 12 m., 1520'de 47 h., 3 m. nüfusu bulunmakta olup hasılı, ilk tahrirde kaydedilmemişken ikinci tahrirde 7.220 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu cemaatin tasarrufunda bulunan Baranlı Mezra'asının hasılı ise 1.080 akçeydi(294).

MEHMED VE TEBERRÜK HACILU(295) VE SARU DANIŞMENDLÜ CEMAATİ(296): Bu cemaat, Seydi Hacılı Cemaati ile birlikte Çayır-keven Kışlağı ile Bozca ve Kızıl-viran Mezra'alarında meskun bulunuyordu. Hasılı, sancakbeyi hassı olarak kaydedilen cemaat, Seydi Hacılı Cemaati ile birlikte tahrir edilmiş olup 1500'de 69 h., 20 m., 1 imam ve 1 birûni nüfustan ibaret olup 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir. Ziraat ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 6.610 akçeydi(297).

KAMAN CEMAATİ(298): "haric ez-defter" olarak kaydedilen bu cemaat, Kurd-uran Kışlağında meskun olup, 1500'de 17 h., 8 m. nüfusa sahip olan cemaat ikinci tahrirde kaydedilmemiştir. Cemaatin vergi hasılı 1500'de, 980 akçeydi(299).

-
289. BA MAD TD 20 vr.77a-77b ; TD 387 s.210.
 290. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler... s.758.
 291. BA MAD TD 20 vr.79a ; TD 387 s.210.
 292. BA MAD TD 20 vr.83a ; TD 387 s.210
 293. TÜRKAY; a.g.e. s.699.
 294. BA MAD TD 20 vr.80a ; TD 387 s.210
 295. Bu cemaat Mamalu Aşireti'ndendir. TÜRKAY; a.g.e. s.579.
 296. TÜRKAY; a.g.e. s.652.
 297. BA MAD TD 20 vr.78b-79a-79b.
 298. TÜRKAY; a.g.e. s.453.
 299. BA MAD TD 20 vr.86a.

Malya Nahiyesi'ne tabi olup buraya kadar zikrettiğimiz cemaatlerin hane, mücerred, muaf nüfusu ile vergi hasıllarını şöyle gösterebiliriz:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0				1 5 2 0		
		HANE	MÜC.	MF.	HASIL	HANE	MÜC.	HASIL
SEYDİ HACILU	Çayır-ı Keven	32	6	1	1.590	35	20	8.990
BOYALUCA	Kuruca	55	28	1	4.147	79	22	5.860
KARASU-AĞCA İN	Karasu, Ağca-in	27	1	14	4.752	35	9	3.705
DERRAÇALU	Oyum-ağaç	33	16	1	3.028	15	13	5.540
VİRANCIKLU	Akyar	3	4	-	2.185	4	2	3.820
YÖRÜK	Eriklütaş	-	-	-	-	15	-	1.120
ŞEYH BARANLU	Ahmed Hisarı	32	12	-	-	47	3	5.420
MEHMED HACILU	Kızıl-viran	69	20	2	6.610	-	-	-
KAMAN	Kurd-uran	17	8	-	980	-	-	-
TOPLAM		268	95	19	23.292	230	69	34.455

KUSTERE YÖRÜKLERİ CEMAATİ

Yukarda belirtildiği gibi Kustere, Develi Kazası'na tabi bir nahije olarak bu yüzyılın başlarına kadar mevcut iken sonradan bu nahije kaldırılmıştır. Kustere Yörükleri olarak tahrir edilen bu cemaatlerin buldukları yer, bugünkü Tomarza İlçesi ve çevresinde bulunan yerleşim birimleridir. Burada yerleşmiş olan cemaatler, Dulkadirli Türkmenleri'nden olup, bu bölgede sonradan birçok köy oluşturmuşlardır(300).

Bu cemaatleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

AŞAĞI MERSİN CEMAATİ(301): İlk tahrirde kaydedildiği halde ikinci tahrirde kaydedilmeyen cemaatin 1500'de 25 h., 20 m. nüfusu bulunmaktaydı. Bu cemaatin hasıllı Dulkadiroğullarıyla müşterek olup, 1.128 akçesi Dulkadirli'lara ait olmak üzere toplam 2.333 akçeydi(302).

MAYNA (?) CEMAATİ(303): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Çerme ve Ezlisun Mezra'alarında meskun olup bu tarihte 20 h., 4 m. nüfustan ibaretti. Bu cemaatin hasıllı 2.670 akçeydi. Cemaatin tasarrufunda bulunan Çerme, Sildin, Rekaki, Tomaruc ve El-viran mezra'alarının hasıllı 3.768 akçeydi.

SEVİNCLÜ CEMAATİ(304): Kustere Yörükleri'nden olan cemaat, Gelinli Kışlağı ile Çüregen(305) mezra'asında meskundu. Cemaatin 1500'de 22 h., 7 m. 1520'de 18 h., 4 m. nüfusu bulunmakta olup, mensupları arpa ve buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydı. Bunlardan alınan vergi

-
300. JENNINGS; The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.166-168.
 301. GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında... s.104'de Aşağı Marason şeklidir.
 302. BA MAD TD 20 vr.49b-50a.
 303. BA TD 387 s.210.
 304. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler ... s.672.
 305. Bugün Tomarza İlçesi'ne bağlı Çukurağaç Köyü.

hasılı 1500'de 1.086 akçe, 1520'de ise 1.616 akçeydi.. Sevnçlü Cemaatinin tasarrufunda bulunan Gelinli, Pasun ve Sasun Mezra'aları'nın hasılı ise 1.296 akçeydi(306).

KAÇAK CEMAATİ(307): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Kurd-ören, Çömlekçi ve Çüregen mezra'alarında bulunuyordu.Bu tarihte cemaat, 32 h., 2 m. nüfustan ibaret olup vergi hasılı 1.182 akçeydi.Cemaatin tasarrufunda bulunan Kurd-ören veÇömlekçi Mezra'alarının hasılı ise toplam 720 akçeydi

EVLAD-I SİNAN CEMAATİ(308):Efkere ve Soğan Kışlakları'nda meskun olan cemaat, 1500'de 37 h., 3 m., 2 muaf, 1520'de ise 37 h., 7 m. nüfustan ibaret olup hasılı, 1500'de 2.017 akçe, 1520'de 2.096 akçeydi.Cemaat mensupları arpa ve buğday üretimi yanında hayvancılık da yapmaktaydılar(309).

SARU AHMEDLÜ CEMAATİ(310): 1500 tarihli defterde hakkında bilgi bulunmayan cemaat, 1520'de 8 h., 8 m. nüfustan ibaret olup vergi hasılı, 260 akçeydi.Bu cemaatin tasarrufundaki Günlük, Efkan ve Karaca Mezra'aları'nın hasılı ise 1.350 akçeydi(311).

VARTAN CEMAATİ(312):Yörük Türkmen taifesinden olan cemaat, Vartan ile Söğütlüce Mezra'asında meskun bulunmaktaydı. 1500'de 4 h., 3 m. ; 1520'de 11 h., 6 m. nüfusa sahip olan cemaatin mensupları arpa, buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılık da yapmaktaydılar. Cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 457 akçe, 1520'de ise 1.030 akçeydi.Bunların tasarrufundaki Vartan, Söğütlüce ve Orta-viran mazra'alarının hasılı ise 854 akçeydi(313).

FİRUZ KETHÜDA CEMAATİ(314): Kustare'ye tabi Yukarı Mersin kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de 20 h., 5 m., 1520'de ise 30 h., 8 m. nüfustan ibaretti.Zirai üretim ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 1.142 akçesi Dulkadırlu hissesi olmak üzere toplam 2.284 akçe, 1520'de ise 2.650 akçeydi.Cemaatin tasarrufundaki mezra'aların hasılı ise 1.800 akçeydi(315).

PUSADLU CEMAATİ(316):Aşağı Mersin Kışlağı'nda meskun olan cemaatin, 1500'de 7 h., 14 m., 1520'de 28 h., 1 m. nüfusu bulunmaktaydı.Ziraat ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensupları; Ağca-in, İli-su, Uzun-ağıl.ve

-
306. BA MAD TD 20 vr.87a-87B ; TD 387 s.210.
 307. BA TD 387 s.211.
 308. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler... s.361.
 309. BA MAD TD 20 vr.84b ; TD 387 s.211.
 310. TÜRKAY; a.g.e. s.185.
 311. BA TD 387 s.211,
 312. TÜRKAY; a.g.e. s.755.
 313. BA MAD TD 20 vr.86a ; TD 387 s.211.
 314. TÜRKAY; a.g.e. s.366-367.
 315. BA MAD TD 20 vr.84b ; TD 387 s.211.
 316. BA MAD TD 20 vr.79b ; TD 387 s.211.

Koyunlu Mezra'alarını ekinlik olarak kullanmaktaydılar.Cemaatten alınan vergi hasılı ilk tahrirde kaydedilmemişken ikinci tahrirde 2.250 akçe olarak belirtilmiştir.Bu cemaatin tasarrufunda bulunan mezra'anın vergi hasılı ise 1.440 akçeydi.

EVLAD-I SARU FAKİH CEMAATİ(317): Güzgüden Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500'de "Cemaat-i Güzgüden" olarak kaydedilmiştir.1500'de 13 h., 3 m 1520'de 25 h., 15 m. nüfusa sahip bulunan cemaatin mensupları, arpa ve buğday gibi zirai üretim yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydılar.Alınan vergi hasılı, 1500'de 640 akçe, 1520'de 1.340 akçeydi.Güzgüden Mezra'asının hasılı ise 720 akçeydi(318).

HACI PAŞA CEMAATİ(319):Keprin(320) Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500'de, 11 h., 2 m., 1520'de 12 h.,3 m. nüfustan ibaretti. Hayvancılık ve zirai üretimle uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 636 akçe, 1520'de ise 770 akçeydi. Cemaatin tasarrufundaki Keprin kışlağının hasılı ise, 540 akçeydi(321).

EMRE KETHÜDA CEMAATİ(322):Bu cemaat Köse Döğer mezraasında meskundu. Bu cemaat 1500 tarihli defterde, 12 h. 1 m., 8 muaf, 1520'de 30 h., 16 m. nüfusu bulunduğu kaydedilen cemaatten alınan vergi hasılı 1500'de 1.710 akçe, 1520'de ise 2.000 akçeydi(323).

YENİBEĞLÜ CEMAATİ(324):Yörük Türkmen taifesinden olan cemaatin, 1500'de 6 h.,1 m.,1 a'ma, nüfusu bulunmakta olup ikinci tahrirde (1520) kayıtlı değildir.

CEVNİ YÖRÜKLERİ CEMAATİ(325):Kustere'ye tabi Cevni Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500'de 26 h., 5 m. nüfustan ibaret olup 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir.Hayvancılık ve tarımla uğraşan cemaat mensuplarının hasılı, Dulkadırlularla müşterek olup toplam 2.668 akçeydi.

KABAKLU,HÜSEYİNLÜ VE SARU KEÇİLÜ CEMAATİ(326): Kenar-göçer Türkmen yöruk taifesinden olan cemaat, 1500'de Kabaklu Kışlağı'nda meskundu.Bu tarihte cemaatin 25 h., 4 m. nüfusu bulunmakta olup, cemaat ikinci tahrirde kaydedilmemiştir.Cemaatin vergi hasılı ise, 917 akçeydi(327).

KEVNİ CEMAATİ(328): 1500 tarihinde Kevni Mezra'ası'nda meskun olan

-
317. TÜRKAY;Oymak ve Aşiretler... s.361.
 318. BA MAD TD 20 vr.86b ; TD 387 s.211.
 319. TÜRKAY; a.g.e. s.397.
 320. Bugün Tomarza İlçesi Toklar Bucağına bağlı olan Köprüküy.
 321. BA MAD TD 20 vr.86b ; TD 387 s.211.
 322. TÜRKAY; a.g.e. s.352.
 323. BA MAD TD 20 vr.92a ; TD 387 s.211.
 324. BA MAD TD 20 vr.74b.
 325. Aynı Defter vr.74b. 326. TÜRKAY; a.g.e..s.446,424,503.
 327. BA MAD TD 20 vr.85a.
 328. TÜRKAY; a.g.e.s.511.

cemaatin, 25 h., 7 m. nüfusu bulunmakta olup, zirai üretim yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 893 akçesi Dulkadırlu hissesi olmak üzere toplam 1.786 akçeydi(329).

SARAÇLU YÖRÜKLERİ CEMAATİ(330):Kustere'ye tabi olarak kaydedilen cemaat, Everek köyünde meskundu.1500'de 4 h., 2 m. nüfusu bulunan ve 1520 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaat mensupları, ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı.1500 tarihli defterde mükerrer olarak kaydedilen cemaatin vergi hasılı, 3.459 akçeydi(331).

SEYYİDULLAH-OĞLU CEMAATİ(332):1500'de "Haric Ez-defter" olarak kaydedilen cemaat Kustere'ye tabi Şelmere Kışlağı'nda meskundu.Hane sayısı belirtilmeyen cemaat mensupları arpa ve buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydılar. 1520 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaatin hasılı, 456 akçeydi(333).

DOSTLU (?) CEMAATİ(334):Çapaklu ve Pirceli Kışlağı'nda meskun olan cemaat, 1500 tarihli tahrir defterinde kayıtlı değildir. 1520'de 35 h., 10 m. nüfusa sahip olan cemaatten alınan vergi hasılı 1.960 akçe, cemaatin tasarrufundaki yerlerden alınan vergi hasılı ise 1.440 akçeydi.

EVLAD-I TUTAK CEMAATİ(335): 1500 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de 5 h. nüfusa sahipti. Alınan vergi hasılı 690 akçe olup cemaatin tasarrufundaki mezra'aların hasılı ise 540 akçeydi(336).

KIMIZLU YÖRÜKLERİ CEMAATİ(337): Kustere'ye tabi olan ve Karaca-viran Mezra'ası'nda meskun olan cemaat ilk tahrirde kaydedilmemiştir. 1520'de 10 h., 2 m. nüfusa sahip olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1.084 akçeydi.

SÜLEYMANLU YÖRÜKLERİ CEMAATİ(338): 1500 tarihli defterde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Sinlük Mezra'ası'nda meskundu. Bu tarihte 18 h. nüfusa sahip olan cemaatten alınan vergi hasılı 696 akçeydi(339).

Malya Nahiyesi'ne tabi olup "Haric Ez-defter" olan mezra'alar ise; Kaymazca, İkiyüzlü, Öyük-kışla, Domuz-deresi, Toprak-kuyu, Bademlüce-viran, Akça Ağıl ve Sakalluca, Issih-göl, Galupcu-kışlası ve Öyük-kışla mezra'alarının vergi hasılları toplam olarak 11.584 akçeydi(340).

-
329. BA MAD TD 20, vr.87a.
 330. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.646-647.
 331. BA MAD TD 20, vr.50a,87a.
 332. TÜRKAY; a.g.e., s.673.
 333. BA MAD TD 20, vr.87b.
 334. BA TD 387, s.211.
 335. TÜRKAY; a.g.e., s.741.
 336. BA TD 387, s.211.
 337. Aynı defter, s.211.
 338. TÜRKAY; a.g.e., s.687.
 339. BA TD 387, s.211.
 340. BA TD 387, s.215.

Malya Nahiyesi'ne tabi olan Kustere Yörükleri cemaatlerinin hane, mücerred, muaflarını ve vergi hasıllarını şu şekilde göstermemiz mümkündür:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0				1 5 2 0		
		H.	M.	MF.	HASIL	H.	M.	HASIL
AŞAĞI MERSİN	Aşağı Mersin	25	20	-	2.333	-	-	-
MAYNA	Derme	-	-	-	-	20	4	6.438
SEVİNÇLÜ	Çüregen	22	7	-	1.086	18	4	2.912
KAÇAK	Çömlekçi	-	-	-	-	30	2	1.902
EVLAD-I SİNAN	Efkere	37	3	2	2.017	37	7	2.096
SARU AHMEDLÜ	Karaca	-	-	-	-	8	8	1.610
VARTAN	Söğütlüce	4	3	-	457	11	6	1.894
FİRUZ KETHÜDA	Yukarı Mersin	20	5	-	2.284	30	8	4.450
PUSATLU	Aşağı Mersin	7	14	-	-	28	1	3.690
SARU FAKİH	Güzugüden	13	3	-	640	25	15	2.060
HACI PAŞA	Keprin	11	2	-	636	12	3	1.310
EMRE KETHÜDA	Döğer	12	1	8	1.710	30	16	2.000
YENİ BEĞLÜ	-	6	1	1	-	-	-	-
CEVİNİ	Cevni	26	5	-	2.668	-	-	-
KABAKLU...	Kabaklu	25	4	-	917	-	-	-
KEVNİ	Kevni	25	7	-	1.786	-	-	-
SARAÇLU	Everek	4	3	-	3.459	-	-	-
SEYYİDULLAH	Şelmere	-	-	-	456	-	-	-
DOSTLU	Çapaklu	-	-	-	-	35	10	3.400
E.TUTAK	-	-	-	-	-	5	-	1.230
KIMIZLI Y.	-	-	-	-	-	10	2	1.084
SÜLEYMANLU Y.	-	-	-	-	-	18	-	756
TOPLAM		237	78	11	20.449	317	86	48.416

Malya Nahiyesi'nin tamamında mevcut olan yörük cemaatlerinin hane, mücerred ve muaflarıyla tahmini nüfuslarını ve vergi hasıllarını şu şekilde göstermemiz mümkündür :

	1 5 0 0				1 5 2 0				
	HANE	MÜC.	MF.	T.N.	%	HANE	MÜC.	T.N.	%
YÖRÜK CEMAATLERİ	505	173	30	2.728	100	547	155	2.890	100

Vergi hasıllı ise; 1500'de 43.741 akçe, 1520'de ise 82.871 akçeydi. Bu gelirlerin 1500'de %53.2'sini diğer cemaatler, %46.8'ini de Kustere Yörükleri karşılıyordu. 1520'de ise Kustere Yörükleri'nden alınan vergi hasılında artma meydana gelmiş ve elde edilen gelirlerin %58.5'i onlardan alınmıştır.

8. KARATAŞ NAHİYESİ

Bugün bu isimde bir nahiye mevcut değildir. Karataş Nahiyesi, yörük cemaatlerinin meskun olduğu nahiyelerden birisidir. Burada meskun olan cemaatler de Malya Nahiyesi'nde olduğu gibi Dulkadirli'lara mensup aşiretlerdendir(341). Karataş Nahiyesi, bugünkü İncesu İlçesi ve çevresindeki bölgeyi içine almaktaydı.

Karataş Nahiyesi'nde meskun olan cemaatler şunlardır:

KARATAŞLU CEMAATİ(342): Karataş Nahiyesi'ne ismini veren bu cemaatin bir adı da "Bezircilü Cemaati" idi. 1500 tarihli defterde Yahyalı Cemaati'nin bir kısmı da buna dahil edilmiş ve böylece Karataşlu Cemaati'nin nüfusu tahrir defterinde fazla gösterilmiştir. Buna göre 1500'de 89 h., 20 m., 1 imam nüfusa sahip olan Karataşlu Cemaati, Şurunca, Kızıl-viran ve Hamalu Mezra'aları'nda kışlamakta olup aynı zamanda buralarını ekinlik olarak kullanmaktaydılar. Arpa ve buğday gibi zirai üretim yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 5.512 akçeydi. Bu cemaat, 1520 tarihli tahrir defterinde kayıtlı değildir(343).

BUĞALU TATAR CEMAATİ(344): Kızılca-in kışlağı ile Yenice mezra'asında meskun olan bu cemaatin vergi geliri sancakbeyine has olarak verilmişti. 1500 tarihinde cemaat, 131 h., 27 m., 4 imam, 1 pir-i fanî, 4 sipahi-zâdegân ve avârizdan muaf 16 kişi; 1520'de ise 60 h., 16 m. nüfustan ibaretti. Arpa ve buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılık da yapan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 7.615 akçe, 1520'de ise 7.106 akçeydi. Buğalu Tatar Cemaati'nin tasarrufunda bulunan Konak, Dilmes ve Sa'di mezra'alarının vergi hasılları ise toplam 3.155 akçeydi(345).

SARI İBRAMİM VELED-İ ALİŞAR CEMAATİ(346): Derepınar kışlağında meskun olan cemaat "Haric Ez-defter" olarak kaydedilmişti. 1500 tarihinde cemaat, 16 h., 5 m., 4 muaf; 1520'de 21 h., 2 m. nüfustan ibaret olup, bu cemaatin meskun olduğu Derepınar kışlağında Yahyalı Cemaati'ne tabi 2 ve Yenibeğlü Cemaati'ne tabi 2 kişi olmak üzere toplam 4 kişi bulunmaktaydı. Cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 390 akçe, 1520'de 980 akçe, cemaatin tasarrufundaki mezra'anın hasılı ise 720 akçeydi(347).

SARUM HACILU CEMAATİ(348):Dulkadirli yörüklerinden olan cemaat, Gökce-emir Mezra'ası'nda meskun bulunuyordu.1500'de kaydedilmeyen bu cemaatin, 1520'de 5 h., 3 m. nüfusu vardı.Cemaatin vergi hasılı ise, 232 akçe idi(349).

-
341. JENNINGS;The Erciyes Dağı In The Sixteenth Century, s.167-168.
 342. TÜRKAY;Oymak ve Aşiretler... s.486.
 343. BA MAD TD 20 vr.71b-72a-72b.
 344. TÜRKAY;a.g.e.s.762.
 345. BA MAD TD 20 vr.75a-75b-76a-76b ; TD 387 s.212.
 346. TÜRKAY; a.g.e.s.655.
 347. BA MAD TD 20 vr.83b ; TD 387 s.212.
 348. TÜRKAY; a.g.e. s.654.
 349. BA TD 387 s.212.

İVAZ HACILU CEMAATİ(350):Yortan-bükü Kışlağı ve Gelbolas mezra'asında meskun olan cemaatin, 1500'de 40 h., 20 m., 1 pir-i fâni; 1520'de ise 47 h. 22 m. nüfusa sahip olup, arpa ve buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydılar.Bu cemaatin mensuplarından alınan vergi hasılı 1500'de 2.880 akçe,1520'de ise 2.200 akçeydi(351).

BÖLÜK-İ ALİ CEMAATİ(352):1500'de İvaz Hacılı'ya tabi olup buraya yeni gelen cemaatin mensupları, haricтен geldikleri için altışar akçe tütün resmi verdikleri kaydedilmiştir. 1500'de 18 h., 9 m.,8 muaf, 1520'de 38 h. 21 m. nüfustan ibaret olan cemaatin mensuplarından alınan tütün resmi hasılatı, 1500'de 210 akçe, 1520'de 920 akçeydi(353).

ALİ BEĞ HACILU CEMAATİ(354): Karataş Nahiyesi'ndeki Boran kışlağında meskun olan cemaatin hasılı sancakbeyi hassı olarak kaydedilmiştir.Cemaatin 1500'de 29 h., 20 m., 1 imam, 1520'de 36 h., 19 m. nüfusu bulunmakta olup mensupları, rapa ve buğday gibi tahıl üretimi ve hayvancılıkla meşgul olmaktadır.Bunlardan alınan vergi hasılı, 1500'de 2.427 akçe, 1520'de ise 2.150 akçeydi. Bu cemaatin tasarrufunda bulunan Beğ-argun, Ezemlisun(355), İncesu'daki Kaldırım Hanına tabi olan zeminlerden elde edilen gelirler olmak üzere toplam 10.800 akçeydi(356).

EVLAD-I CUMALILAR CEMAATİ(357):1500 tarihli defterde hakkında bilgi bulunmayan cemaat, Kızıl-vıran ve Kara-kilisa mezra'alarında meskundu. 1520'de 17 h. nüfusa sahip olan cemaatin mensuplarından alınan vergi hasılı, 1.500 akçeydi.(358).

DERVİŞAN CEMAATİ(359): Kara-kilisa ve Arapgir kışlağında meskun olan cemaat, ilk tahrirde "Gömezoğlu" diye kaydedilmişken ikinci tahrirde Dervişan olarak tahrir defterine kaydedilmiştir.1500'de 15 h., 10 m., 1520'de 5 h. nüfusa sahip olan bu cemaatin mensuplarının ödedikleri vergi hasılı kaydedilmemiştir.Her iki dönemde de kaydedilmemesi sebebiyle bunların tamamının muaf olduklarını düşündürmektedir(360).

BEZİRCİLÜ CEMAATİ(361):Boran ve Sürtme kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de mükerrer olarak kaydedilmiştir. 1520'de 22 h., 4 m. nüfusa sahip olan cemaatin mensuplarından alınan vergi hasılı 3.300 akçeydi.Cemaatin

350. TÜRKAY;Oymak ve Aşiretler... s.442.
 351. BA MAD TD 20 vr.83a-83b ; TD 387 s.212.
 352. TÜRKAY; a.g.e.s.257.
 353. BA MAD TD 20 vr.83b-84a ; TD 387 s.212.
 354. TÜRKAY; a.g.e. s.197.
 355. Bugün İncesu İlçesi Karahisar Nahiyesi'ne bağlı olan Erdemisin Köyü.
 356. BA MAD TD 20 vr.73b ; TD 387 s.212.
 357. TÜRKAY; a.g.e. s.281.
 358. BA TD 387 s.212.
 359. TÜRKAY; a.g.e. s.322.
 360. BA MA TD 20 vr.81b ; TD 387 s.212.
 361. BA TD 387 s.212.

tasarrufunda bulunan Çoban-salar Mezra'ası'nın vergi hasılı 720 akçeydi.

KANA(?) ÖKÜZ CEMAATİ(362):Avşar ve Baş(363) mezra'alarında meskun olan cemaat, Bezircilü Cemaatine tabi idi.1500 tarihli defterde hakkında bilgi bulunmayan cemaat, 1520'de 34 h., 12 m. nüfusa sahipti.Cemaatin vergi hasılı 5.090 akçe, tabi mezra'aların hsaılı ise 4.200 akeç ve burada bulunan otlaklardan elde edilen 1.200 akçeydi.

ALİ HACILU CEMAATİ(364): 1500 tarihinde Ali Beğ Hacılı(365) diye kaydedilen cemaat, 28 h., 21 m., 1 imam, 1520'de ise 22 h., 7 m. nüfusa sahipti.Kuyucak Mezra'ası'nda meskun olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 1520'de 850 akçe idi(366).

ÇANAKLU CEMAATİ(367):Boran Mezra'asında meskun olan cemaatin hasılı sancakbeyine has olarak tahsis edilmişti. 1500'de 80 h., 40 m., 5 muaf, 1520'de 67 h., 14 m. nüfusa sahip olan cemaatin mensupları, arpa ve buğday üretimi yanında hayvancılık da yapmaktaydılar.Çanaklu Cemaati'nin vergi hasılı 1500'de 6.030 akçe, 1520'de ise 9.620 akçeydi(368).

SAR VE HALİD BAHADİR CEMAATİ(369): İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaat, Viran-şehri Mezra'ası'nda(370): meskundu.1520'de 42 h., 7 m. nüfusa sahip olan cemaatin vergi hasılı 11.200 akçeydi(371).

EVLAD-I MUKBİL CEMAATİ(372):1500'de kaydedilmeyen cemaat, Bostan Mezra'asında meskun olup 1520'de Malya Nahiyesi yörüklerinden Sarum Hacılı Cemaati'ne katılmıştır.1520'de 16 h., 7 m. nüfusa sahip olan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı 2.410 akçeydi(373).

SÜLEYMAN KETHÜDA CEMAATİ(374): Garibşalu Yörükleri'nden olan cemaat, Gökce-emir ve Tepesi-dölek Mezra'aları'nda meskundu.Hasılı sancakbeyine has olarak verilen cemaatin 1500'de 45 h., 9 m., 17 birûni, 1520'de ise 18 h., 12 m. nüfusu bulunmaktaydı.Arpa-buğday gibi zirai üretim yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 5.790 akçe, 1520'de ise 1.890 akçeydi(375).

-
362. BA TD 387 s.212.
 363. Bugünkü İncesu İlçesi merkez bucağa bağlı olan Başköy.
 364. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler ...s, 198.
 365. SÜMER; Osmanlılar Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları, s.323.
 366. BA MAD TD 20 vr.73b ; TD 387 s.212.
 367. TÜRKAY; a.g.e.s.289-290.
 368. BA MAD TD 20 vr.72b-73a ; TD 387 s.212.
 369. TÜRKAY; a.g.e. s.646.
 370. Bugün İncesu İlçesi merkez bucağa bağlı Örenşar Köyü.
 371. BA TD 387. s.212.
 372. TÜRKAY;a.g.e. s.360-361.
 373. BA TD 387 s.212.
 374. TÜRKAY; a.g.e. s.686.
 375. BA MAD TD 20 vr. 90b-91a ; TD 387 s.212.

HÜSEYİN HACI CEMAATİ(376):Garibşalu yörüklerinden olan cemaat, Gökce-emir ve Tepesi-dölek kışlağında meskun idiler.1500'de 30 h., 9 m., 1520'de 37 h., 27 m. nüfusa sahip olan cemaat halkından alınan vergi hasılı 1500 tarihli defterde kaydedilmemişken, 1520'de 6.038 akçe olarak kaydedilmiştir(377).

OMUZU GÜÇLÜ CEMAATİ(378):Omuzu Güçlü Mezra'ası'nda meskun olan cemaat 1500'de 4 h., 1 m. ve şehzâde beratıyla avâriz ve rüsûmdan muaf olan bir zaviye şeyhi, 1520'de ise 6 h. nüfus bulunmaktaydı.Arpa-buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1520'de 180 akçeydi.

EVLAD-I SEFERLÜ CEMAATİ(379):1500 tarihli tahrir defterinde kaydedilmeyen cemaat, 1520'de Güllü(380) İmamlu Mezra'ası'nda meskun olup 18 h., 1 m. nüfusu bulunmaktaydı.Cemaatten alınan vergi hasılı, 4.248 akçeydi.

KARALAR/HACI BEĞ CEMAATİ(381):İlk tahrirde kaydedilmeyen cemaatin bir ismi Karalar diğer ismi ise Hacı Beğ idi.Çublu Kışlağı ve Tepecik Mezra'asında meskun olan cemaatin 1520'de 55 h., 17 m. nüfusu bulunmaktaydı. Alınan vergi hasılı 2.610 akçeydi.Cemaatin tasarrufunda bulunan Tepecik ve Çukur Mezra'aları'nın hasılı, 828 akçe, cemaatin ürettiği mahsullerden alınan vergi hasılı ise 72 akçeydi(382).

SOFU CEMAATİ(383):1500'de kaydedilmeyen cemaat, Çublu Yörüklerinden olup 1520'de Hisartepe kışlağında meskundü.1520'de 53 h., 11 m. nüfusu bulunan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 2.360 akçe olup cemaatin tasarrufundaki mezra'anın hasılı ise 720 akçeydi.

EVLAD-I MAHAN CEMAATİ(384):İlk tahrirde kaydedilmeyen ve 1520'de İki-yüzlü Mezra'ası'nda meskun olan cemaatin 32 h., 5 m. nüfusu bulunmaktaydı. Mahan Cemaati'nin vergi hasılı, 2.300 akçeydi.

TACİRLÜ CEMAATİ(385): Çublu Yörükleri'nden olup Sakal-tutan, Tepecik ve Viran-şehri mezra'aları'nda meskun olan cemaatin, 1500'de 4 h., 1520'de 7 h., 3 m. nüfusu bulunmaktaydı. Tahıl üretimi ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 1500'de 1.907 akçe, 1520 'de ise 610 akçeydi.Cemaatin tasarrufundaki mezra'aların hasılı ise 1.080 akçe olarak kaydedilmiştir(386).

-
376. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler... s.425.
 377. BA MAD TD 20 vr.90a-90b ; TD 387 s.212.
 378. BA MAD TD 20 vr.93b ; TD 387 s.212.
 379. BA TD 387 s.212.
 380. Bugün İncesu İlçesi merkez bucağa bağlı Küllü Köyü.
 381. TÜRKAY; a.g.e. s.390, 479.
 382. BA TD 387 s.212.
 383. Aynı Defter s.213.
 384. Aynı Defter s.213.
 385. TÜRKAY;a.g.e. s.706 ; A.REFİK;Anadolu'da Türk Aşiretleri, s.135.
 386. BA MAD TD 20 vr.74b ; TD 387 s.213.

SİMA-NİGAH CEMAATİ(387): Tetkik ettiğimiz dönemde Simâ-nigâh kışlağında meskun olan cemaat, 1500'de 49 h., 39 m. ve 1 imam nüfustan ibaret olup 1520 tarihli defterde kayıtlı değildir. Zirai üretim ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasılı, 4.788 akçeydi.

SİLOPİ CEMAATİ(388):1500 tarihinde Viran-şehri kışlağında meskun olan cemaatin hasıllı sancakbeyine has olarak tahsis edilmişti.1500'de 23 h., 17 m., ve 5 muaf nüfusa sahip olan cemaatin mensupları, arpa-buğday üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydılar.Bu cemaatten alınan vergi hasılı 1500'de 6.224 akçeydi.

BUĞALI TATAR KÖYÜ(389):Bugün bu isimde bir köy yoktur.1500'de köyde, 37 h., 28 c., 2 m.ve 2 muaf nüfus bulunmakta olup, bu köy ikinci tahrirde kaydedilmemiştir.Arpa ve buğday gibi zirai üretimle uğraşan köy sakinlerinden alınan vergi hasılı 8.831 akçeydi.

Karataş Nahiyesi'nde bulunan cemaatlerin hane, mücerred ve muafı ile vergi hasıllarını şu şekilde gösterebiliriz:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDĞU YER	1 5 0 0				1 5 2 0		
		HANE	MÜC.	MF.	HASIL	HANE	MÜC.	HASIL
SİMA-NİGAH	Simâ-nigâh	49	39	1	4.788	-	-	-
SİLOPİ	Viran-şehri	23	17	5	6.224	-	-	-
KARATAŞLU	Kızıl-viran	89	20	1	5.512	-	-	-
BUĞALI TATAR	Kızılca-in	131	27	25	7.615	60	16	12.421
SARU İBRAHİM	Derepınar	16	5	4	390	21	2	1.700
SARUM HACILU	Gökçe-emir	-	-	-	-	5	3	232
İVAZ HACILU	Gelbolas	40	20	1	2.280	47	22	2.200
BÖLÜK-İ ALİ	-	18	9	8	210	38	21	920
ALİ BEĞ HACILU	Boran	29	20	1	2.427	36	19	13.670
E.CUMALILAR	Kızıl-viran	-	-	-	-	17	-	1.500
DERVİŞAN	Arapgir	15	10	-	-	5	-	-
BEZİRCİLÜ	Boran	-	-	-	-	22	4	3.300
KANA ÖKÜZ	Avşar	-	-	-	-	34	12	10.490
ALİ HACILU	Kuyucak	-	-	-	-	22	7	850
ÇANAKLU	Boran	80	40	5	6.030	67	14	9.620
HALİD BAHADIR	Viran-şehri	-	-	-	-	47	7	11.200
A.MUKBİL	Boran	-	-	-	-	16	7	2.410
S.KETHÜDA	Gökçe-emir	45	9	17	5.790	18	12	1.890
HÜSEYİN HACI	Tepesi-dölek	30	9	-	-	37	27	6.038
OMUZU GÜÇLÜ	Omuzu Güçlü	4	1	1	-	6	-	180
E.SEFERLÜ	Güllü İmamlu	-	-	-	-	18	1	4.248
KARALAR	Tepecik	-	-	-	-	55	17	3.510
SOFU	Hisar-tepe	-	-	-	-	53	11	3.080

387. BA MAD TD 20, vr.85a-85b.

388. Aynı defter, vr.73b-74a.

389. Aynı defter, vr.42b-43a.

EVLAD-I MAHAN	İkiyüzlü	-	-	-	-	32	5	2.300
TACİRLÜ	Sataltutan	4	-	-	1.907	7	3	1.690
BUĞALU TATAR KÖYÜ		37	30	2	8.831	-	-	-
<hr/>								
TOPLAM		610	256	71	52.004	663	210	93.449

Tabloda da belirtildiği gibi gayr-i müslim nüfusun bulunmadığı Karataş Nahiyesi'nde 1500'de tahmini olarak 3.377 kişi, 1520'de ise 3.525 kişi bulunmaktaydı. Buna göre iki tahrir arasındaki nüfus artışı %4 civarında olmuştur. Vergi hasıllı yönünden ise iki tahrir arasında %79'luk gibi büyük bir artış meydana gelmiştir.

9. BOZATLU NAHİYESİ

Bugün aynı ismi taşıyan bir nahiyeye ve yerleşim birimi yoktur. Bozatlular, Kınık Türkmenleri'ne mensup bir boy olup(390), Bozatlular Obaları, Oturak Kızıklı Cemaati'ne tabi idi(391). Tahrir defterimizde kayıtlı olan Bozatlular Nahiyesi'nde dört adet cemaat bulunmaktaydı(392).

Bu cemaatler şunlardır:

SELİMLÜ CEMAATİ(393): Kuruköprü ve Kara-viran kışlaklarında meskun olan cemaatin hasıllı sancakbeyine has olarak tahsis edilmişti. 1500'de 19 h., 18 m., 1 muaf; 1520'de ise 27 h., 5 m. nüfusa sahip olan cemaatin mensupları, arpa ve buğday gibi tahıl üretimi yanında hayvancılıkla da uğraşmaktaydılar. Cemaatin vergi hasıllı 1500'de 3.315 akçe, 1520'de ise 6.360 akçeydi(394).

DÖĞERLÜ CEMAATİ(395): İncelediğimiz dönemde Kulu Köyü ile Batlusun Mezra'alarında meskun olan cemaat, 1500'de 12 h., 6 m., 3 muaf; 1520'de 23 h., 3 m. nüfustan ibaretti. Zirai üretim ve hayvancılıkla uğraşan cemaat mensuplarından alınan vergi hasıllı 1500'de 1.710 akçe, 1520'de ise 6.320 akçeydi(396).

İYİRİC(?) CEMAATİ(397): Bozatlular ve İkizlülce Mezra'alarında meskun olan cemaatin vergi geliri sancakbeyine has olarak ayrılmıştı. 1500'de 29 h., 26 m. ve 5 muaf; 1520'de 61 h., 13 m. nüfusa sahip olan bu cemaatin mensupları, çiftçilik ve hayvancılıkla meşgul olmaktaydılar. Bunların hasıllı 1500'de 5.710 akçe, 1520'de ise 9.110 akçeydi.

ÜYLÜK(?) FAKİHLÜ VE BAYRAM HACILU CEMAATİ(398): 1500 tarihinde Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'ne tabi Ağca-in Mezra'asında meskun olan cemaat, 1520'de Malaya Nahiyesi'ne tabi olan Akkaya, Üylük, Kavak Hasan ve Han-viran Mezra'alarında meskun olup Bozatlular Nahiyesi'ne tabi olarak tahrir edilmiştir. 1500'de 25 h., 15 m., 1 imam, 2 sipahi-zâde ve 9 muaf; 1520'de 145 h., 25 m. nüfusa sahip olan cemaatin mensupları zirai üretim ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Cemaatin vergi hasıllı 1500'de kaydedilmemişken 1520 tarihinde 14.218 akçe olarak belirtilmiştir(399). Bu cemaatin tasarrufunda bulunan Kara-yusuf, Akarsu-önü, Demircü-viranı, Ağca Öyük-viran ve Taş Ak-tekir Mezra'alarının hasıllı toplam 2.304 akçeydi(400).

390. JENNINGS; The Erciyes dağı In The Sixteenth Century, s.167.

391. F.SÜMER; Bozoklu Oğuz Boylarına Dair, DTCFD XI/1, Ank. 1953, s.76.

392. BA TD 387, s.213.

393. TÜRKAY; Oymak ve Aşiretler, s.666-667.

394. BA MAD TD 20, vr.74a-74b; TD 387, s.213.

395. TÜRKAY; a.g.e., s.336.

396. BA MAD TD 20, vr.92a; TD 387, s.213.

397. BA MAD TD 20, vr.70b-71a; TD 387, s.213.

398. TÜRKAY; a.g.e., s.231.

399. BA MAD TD 20, vr.80b; TD 387, s.213.

400. BA TD 387, s.213.

Bozatlı Nahiyesi'nde meskun olan cemaatler ile onların nüfus durumlarını ve vergi hasıllarını şu şekilde gösterebiliriz:

CEMAATİN ADI	MESKUN OLDUĞU YER	1 5 0 0			1 5 2 0			
		HANE	MÜC.	MF.	HANE	MÜC.	HASIL	
SELİMLÜ	Kara-vıran	19	18	1	3.315	27	5	6.360
DÖĞERLÜ	Kulu	12	6	3	1.710	23	3	6.320
İYİRİC	Bozatlı	29	26	5	5.710	61	13	9.110
BAYRAM HACILU	Ağca-in	25	15	12	-	145	25	16.522
TOPLAM		85	65	21	10.735	256	46	38.312

Verilen bu tablodan da anlaşılacağı üzere Bozatlı Nahiyesi'nin 1500 tarihinde tahmini nüfusu 511 iken, 1520'de %250 artarak 1326'ya yükselmiştir. Bu nüfus artışına paralel olarak vergi hasılı da 10.735 akçe iken, 1520'de %350 artarak 38.312 akçeye yükselmiştir(401).

C. KAZANIN NÜFUS DURUMU

Buraya kadar verilen bilgiler, Kayseri Kazası ve tabi nahiyelerin ver-gi nüfusunu ortaya koymaktadır. Kayseri şehrinin nüfus durumu, şehir hak-kında bilgi verilirken ilgili kısımda gösterilmişti. Şimdi, nahiyeler için bu tesbitlere, kaza merkezi olan Kayseri şehrinin nüfusunun da ilavesiyle, Kayseri Kazası'nın toplam nüfusu hakkında tahmini rakamlar elde etmek müm-kün olacaktır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Osmanlı devletindeki diğer beylerbeyliklerin hilafına Karaman Beylerbeyliği'nde ve bizim çalışma konumuz olan Kayseri Kazası'nda hane sayısı tesbit edilirken bu toplam hane sayısına mücerredler ve muaflar gibi cabaların da ilave edilmediği görülmüş-tür. Nitekim cabaların hane sayısına dahil edilmemesi hususu kanunnâmede belirtilmiştir(402). Bununla beraber MAD 20 numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nde toplam hane ve nefer sayısı bazan verilmemiştir. Buna karşılık 387 numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nde de, icmâl defteri olması hasebiyle muaf zümre belir-tilmemiştir.

Aşağıda verilecek olan I. tabloda kazanın hane ve mücerred sayısı belir-tilirken bunlara cabalar ve muaflar da ilave edilmiştir. Böylece hane, mü-cerred ve muaflar, ortaya konulmak suretiyle şehrin ve nahiyelerin tahmini nüfusunu hesaplayabilmek için daha önce de belirttiğimiz gibi, önce aileyi gösterdiği bilinen haneyi "5" katsayısı(403) ile çarpmak ve sonra buna mu-af, caba ve mücerredleri ilave etmek gerekir. Buna göre;

TABLO I

YERLEŞİM BİRİMLERİ	1 5 0 0				1 5 2 0		
	HANE	CABA	MÜC.	MF.	HANE	MÜC.	MF.
KAYSERİ(ŞEHİR)	1.579	-	709	438	1.752	451	125
SAHRA	579	318	262	25	945	420	-
KORAMAZ	939	345	319	39	1.306	371	-
CEBEL-İ ALİ	136	82	50	8	241	89	-
CEBEL-İ ERCİYES	303	128	96	35	384	156	-
KARAKAYA	16	14	8	1	10	4	-
KENAR-I IRMAK	662	23	203	33	1.167	416	-
MALYA	505	-	173	30	547	155	-
KARATAŞ	610	-	256	71	663	210	-
BOZATLU	85	-	65	21	256	46	-
TOPLAM	5.384	910	2.141	701	7.271	2.318	125

Tabloda da görüldüğü gibi incelediğimiz dönemde (1500-1520) şehir mer-kezinden sonra kır iskan merkezleri içerisinde en fazla nüfusa sahip olan Koramaz Nahiyesi olup bunu Sahra ve Kenâr-ı İrmak Nahiyeleri takip etmekte-dir. En az nüfusu bulunan nahiyeye ise Karakaya Nahiyesi'dir.

402. BA MAD TD 20, vr.2a Kanunnâme.

403. GÖYÜNÇ; Hâne Deyimi Hakkında, Tİ D 32, s.331-348.

Kayseri Kazası'ndaki müslüman nüfusun hane, mücerred, caba ve muafı ile bunların oranları ve kazadaki tahmini müslüman nüfusu şu şekildedir:

TABLO II

NAHİYELER	1 5 0 0						1 5 2 0				
	H.	M.	C.	MF.	T.N.	%	H.	M.	MF.	T.N.	%
KAYSERİ	1.249	375	-	435	7.055	30	1.323	423	125	7.163	25.1
SAHRA	435	192	201	33	2.601	11.5	709	335	-	3.880	13.7
KORAMAZ	319	95	131	33	1.854	8	366	136	-	1.966	7
CEBEL-İ ALİ	51	16	25	3	299	1.5	74	29	-	399	1.4
C. ERCİYES	200	51	63	27	1.141	5	255	74	-	1.349	4.7
KARAKAYA	16	8	14	1	103	0.4	10	4	-	54	0.2
K. IRMAK	617	192	17	33	3.327	14.6	1.092	382	-	5.842	21
MALYA	505	173	-	30	2.728	11.9	547	155	-	2,890	10
KARATAŞ	610	256	-	71	3.377	14.8	663	210	-	3.525	12.3
BOZATLU	85	65	-	21	511	2.3	256	46	-	1.326	4.6
TOPLAM	4.087	1.423	451	687	22.996	-	5.295	1.794	125	28.394	-

Kayseri Kazası'ndaki Gayr-i Müslim nüfusun şehre, nahiyelere dağılımı ve oranları ise şu şekildedir:

TABLO III

NAHİYELER	1 5 0 0						1 5 2 0				
	H.	M.	C.	MF.	T.N.	%	H.	M.	T.N.	%	
KAYSERİ	330	34	-	3	1.687	22.3	429	28	2.173	21	
SAHRA	144	70	117	3	910	12	236	85	1.265	12.1	
KORAMAZ	628	224	214	6	3.584	47.3	940	235	4.935	47.5	
CEBEL-İ ALİ	85	34	57	5	521	6.9	167	60	895	8.4	
C. ERCİYES	103	45	65	8	633	8.4	129	82	727	7	
K. IRMAK	45	11	6	-	242	3.1	75	34	409	4	
TOPLAM	1.335	418	459	25	7.577	-	1.976	524	10.404	-	

Tabloda da görüldüğü gibi Kayseri Kazası'nda 1500-1520 tarihleri arasında gayr-i müslim nüfusun en yoğun olduğu bölge %47.3'le Koramaz Nahiyesi olup, bunu Nefs yani Şehir takip etmekteydi. Gayr-i müslimlerin en az olduğu nahiyeye Kenâr-ı Irmak Nahiyesi olup, yörük Türkmen cemaatlerinin meskun olduğu Malya, Karataş ve Bozatlı Nahiyeleri'nde ve Karakaya Nahiyesi'nde hiç gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır.

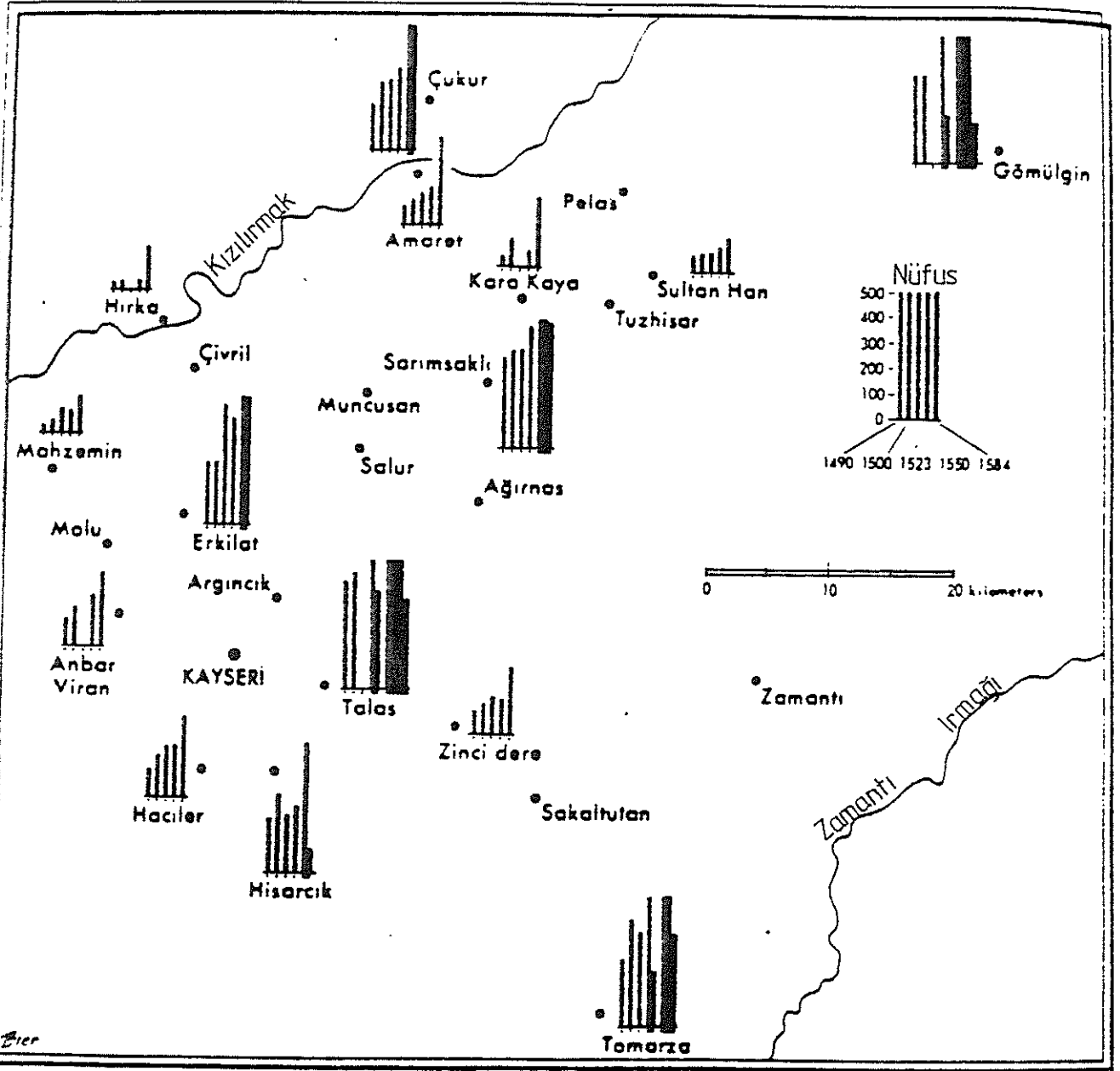
Bu verilerden hareketle Kayseri Kazası'nın XVI. asır başlarındaki (1500-1520) tahmini nüfusu ve bu nüfusun oranlarını şöyle gösterebiliriz:

TABLO IV

NAHİYELER	1 5 0 0		1 5 2 0	
	TAHMİNİ NÜFUS	%	TAHMİNİ NÜFUS	%
KAYSERİ	9.042	29.3	9.336	24.1
SAHRA	3.500	11.3	5.145	13.3
KORAMAZ	5.398	17.4	6.901	17.8
CEBEL-İ ALİ	820	2.6	1.294	3.3
CEBEL-İ ERCİYES	1.774	6	2.076	5.4
KARAKAYA	103	0.3	54	0.1
KENAR-I IRMAK	3.569	11.4	6.251	16.2
MALYA	2.728	9	2.890	7.4
KARATAŞ	3.377	11	3.525	9
BOZATLU	511	1.7	1.326	3.4
TOPLAM	30.822	-	38.798	-

Burada verilen tablolardan da anlaşılacağı gibi 1500'de nüfusun %70'i 1520'de ise %65'i müslümandır. Yerleşim birimleri içinde müslümanların en yoğun bulunduğu yer, 1500'de %30, 1520'de ise %25.1'lik oranları bulunan ve kazanın merkezi olan Kayseri şehridir. Buna karşılık gayr-i müslimlerin en yoğun olduğu kır iskan merkezi ise Koramaz Nahiyesi'dir. Verilen bu nüfus miktarları XVI. yüzyıl başlarına ait olup günümüzde adı geçen bu yerleşim birimlerinin hiç birinde gayr-i müslim nüfus yoktur.

Aşağıdaki tablo Ronald C. Jennings'ten alınmış olup XVI. yüzyıl boyunca Kayseri'nin muhtelif köylerindeki nüfus durumunu göstermektedir:

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

İKTİSADİ HAYAT VE TOPRAK İDARESİ

A. İKTİSADİ HAYAT

XVI. yüzyılda Kayseri'nin iktisadî hayatının esası, tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Nitekim hemen hemen Kayseri'ye tabi nahiyelerin hepsinde tarım ve hayvancılık yapıldığını gösteren vergi gelirleri kategorileri sunulmuştur. Tarım ve hayvancılıktan sonra bağ, bostan, meyve, ceviz üretimi ile arıcılık ve hayvancılık önemli yer tutmaktadır. Öte yandan bu zirai gelirlerin yanında küçük çapta işletmeler de mevcut olup bunların başında değirmenler ve bezir-hâneler gelmektedir. Bununla birlikte Kayseri Kazası'nda boya-hâne, mum-hâne, şab-hâne v.b. işletmeler de bulunmaktadır(1).

VERGİLER VE ÜRETİM

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde vergiler üç kısma ayrılmaktadır:

1. Rüsûm-ı Şer'iyeye(Şer'î vergiler; a'sâr, cizye, haraç vb.).
2. Rüsûm-ı Örfiyye(Örfî vergiler; çift, ispençe, bennak, arus, cürmcinayet resimleri vs.).
3. Avâriz-ı Divaniyye ve Tekâlif-i Örfiyye(Avâriz akçesi, nüzul bedeli, kürekçi akçesi vs.)(2).

Bu vergilerin esasları ve miktarları, Tapu-Tahrir Defterleri ile bunların başında yer alan kanunnâmelerde belirtilmiştir. Kayseri Kazası'nda reâyâdan, tarım ürünlerinden ve ticarî mallardan alınan vergiler hakkında, 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnâmesi ile 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnâmesi'nde bilgiler mevcut olup, bunlar ilgili kısımlarda açıklanacaktır.

1. REAYADAN ALINAN VERGİLER: Osmanlılar'da halkın büyük bir bölümü çiftçilikle uğraştığı gibi, devlet ekonomisinin temelini zirai ürünler teşkil etmekteydi. Araştırmamızın asıl kaynaklarını teşkil eden Tapu-Tahrir defterleri'nden anlaşıldığına göre, XV. ve XVI. yüzyıllarda ziraat sahaları ile bunların tasarruf şekilleri, miktar ve ölçülerine göre bir takım isimlerle tarif olunmaktadır. Şimdi sırasıyla bunlar hakkında bilgi verelim.

a. ÇİFT RESMİ: Reâyânın ziraat ettiği araziden alınan vergidir. Sözlüklerde "eş,iki" manasına gelen çift kelimesinin, tahrir defterlerinde çeşitli manalarda kullanıldığı görülmektedir. Nitekim çiftten maksad iki öküz olduğu gibi, çiftlikten de bir çift öküzle sürülebilen küçük bir ziraat sahası anlaşılmaktadır(3). Bu toprak parçaları tahrir defterlerinde, hane sahiplerinin yazılmasından sonra, isimlerinin altına ellerindeki toprak miktarına göre

1. BA MAD TD 20, vr.21a-21b; TD 387, s.200-201.
2. Abdurrahman VEFİK; Tekâlif Kavâidi, İst. 1328; AKDAĞ; Türkiye'nin İktisadî... I, s.509-518; BARKAN; Kanunlar, s.18,72,85 vd.
3. Ömer Lutfi BARKAN; Çiftlik İA III, s.392 vd.; Halil İNALCIK; Çiftlik Eİ II, s.32-33.; İNALCIK; Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu, Belleten XXIII/92, 1959, s.582.

bir çift ve nim çift olarak belirtilmektedir. Bir tam çiftliğin büyüklüğü ise toprağın verimliliği ile bölgelerin hususiyetlerine göre değişiklik arz etmektedir. Bu özelliklerine göre "a'lâ"(has, arazi-i kaviiye, verimli arazi), "evsat"(mutavassıtu'l-hâl-orta halli) ve "ednâ"(aşağı, verimsiz) olarak vasıflandırılan bu toprak parçalarının ölçüleri sancak kanunnâmeleri ile belirlenmiştir(4). Nitekim Karaman Vilayeti Kanunnâmesi'nde bu hususla ilgili şu kayıt bulunmaktadır: "Çiftlik hususunda a'lâ ve evsat ve ednâ mu'teber olup bütün çiftlik a'lâ yerden altmış dönüm ve evsat yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden yüz ve yüzyirmi dönüm demişlerdir. Ammâ beyne'n-nâs meşhûr ve ma'rûf olan çiftlik oldur ki bir çiftlik nadasına ve ekinine vefâ ide ehâli-i kurâdan ekinciler dahi ana bir çiftlik derler miktarda Bursa müddile oniki müdlük(5) yerdir. Konya müddile sekiz müdlük yer olur. Bi'l-fiil ma'mûl olan kile(6) ile altı müdlük yer olur"(7).

Burada belirtilen toprak parçalarının tamamı ziraate uygun olup, buraları tasarruf eden raiyyet, elindeki toprak miktarı ile medeni durumuna göre Tapu-Tahrir Defterleri'ne kaydedilmekteydiler. Ayrıca bu durum onların sahib-i arz'a (sipahiye)' karşı olan hukuki ve iktisadi mükellefiyetlerini göstermekteydi. Diğer taraftan çift resmi, bir çift toprak sahibi köylü ailelerin ödedikleri bir hane resmi olarak da görünür. Defterlerde çift ve nim-çift olarak kaydolunan kimseler, umumiyetle bir hane (aile) reisidir(8).

Çift resminin nasıl toplanacağı ve ne miktarda alınacağı kanunnamelerde gösterilmektedir. Arza bağlanmış olarak kaydedilen çift resminin miktarı ise, Kayseri Kazası'nda 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesinde, "...Ve bütün çift resmi 57 akçe, nim-çift 28.5 akçe" diye kaydedilirken(9), 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesinde "Resm-i çift müslümanlardan ve Kafirlerden bir çiftte 36 akçe ve nim çiftte 18 akçedir" denmektedir(10).

Kanunnamelerden anlaşıldığına göre alınan çift resmi miktarında %37'lik bir azalma olarak 1500'de 57 akçe iken, 1520'de 36 akçeye düşmüştür. Buna paralel olarak nim-çift resmi de düşmüştür. Çift resminin düşmesinin sebebi, toprağın veriminin azalması şeklinde izah olunabileceği gibi, bunun başka sebepleri de bulunabilir.

Kayseri Kazası'nda meskun olan raiyyetin durumlarını çift ve nim-çift olmalarına göre şu şekilde gösterebiliriz:

NAHİYELER	ÇİFT	%	NİM-ÇİFT	%
SAHRA	133	41	378	28.8
KORAMAZ	130	40	571	43.6
CEBEL-İ ALİ	11	3.3	87	6.6
CEBEL-İ ERCİYES	39	12	160	12.2
KARAKAYA	-		12	0.9
KENAR-I IRMAK	8	2.5	75	5.7
KARATAŞ	4	1.2	27	2.2
TOPLAM	325	-	1.310	-

4. ŞİMSİRGİL; Tokat... s.286.

5. Müd;Kırk litrelik hububat ölçüsü. 6.Kile; 875 gr.lık ölçü.

7.BA TD 387. s.4-5. ; Hüseyin ÖZDEĞER;Ayıntâb Livası, I İst.1988, s.22-23.

8. İNALCIK Raiyyet Rüsûmu... s.583.

9 BA MAD TD: 20 vr.2a. 10. BA TD 387 s.6.

Yukarıda verilen tabloda da görüldüğü gibi Kayseri Kazası'nda en fazla çift miktarı, % 41 oranla Sahra Nahiyesi'nde olup onu % 40 ile Koramaz Nahiyesi izlemektedir. Yine tabloda belirtildiği gibi nim-çift olarak, 1500 tarihinde Kayseri Kazası'nda en fazla olan yer, % 43.6'lık oranla Koramaz Nahiyesi idi. Buna karşılık Malya ve Bozatlı Nahiyeleri'nde ne çift, ne de nim-çift kayıtlı bulunuyordu.

b. BENNAK RESMİ: Bennak, evli raiyyet olup hiç yeri olmayan veya nim-çiftten eksik yeri olana denir(11). 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde, "Bennak didikleri çifti olup nim-çiftlikten eksik yeri olandır.", 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde ise, "Bennak hiç yeri olmayana veya nim-çiftten eksik yeri olana derler." kaydı bulunmaktadır(12). Bennakler, umumiyetle ekinli bennak (elinde bir miktar toprak bulunanlar) ve caba bennak (elinde hiç toprak bulunmayan fakir hane sahipleri) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır(13). 1500 tarihli tahrir defterinde reayanın isimleri altında bennak ve caba tabiri yazılmış olup, bunların ekinli bennak ya da caba bennak oldukları belirtilmemiştir. Buna göre 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde bennak resmi 18 akçe, 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde 12 akçe olarak kaydedilmiştir(14). Tahrir defterinde caba olarak kaydedilen raiyyet, avâız hanesi yekununa dahil edilmediği halde(15), 1500 tarihli defterde caba resmi 12 akçe, 1520'de ise 6 akçe olarak kaydedilmiştir. Çift resminde olduğu gibi bennak ve caba resminde de düşme olmuştur.

c. MÜCERRED RESMİ: Ataları hizmetinde olmayıp, kendi özel karında olan müslüman bekarlardan alınmaktaydı(16). Mücerred hakkında 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde "...Müslümanların mücerred oğullarına resm vaz' olunmadı. Madam ki ataları tarzında olalar, nesne talep olunmaya...", 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde ise, "... müstakil kisbi olmayana mücerred derler kat'a resim alınmaz..." kayıtları bulunmaktadır(17).

Mücerredlerin durumu, buldukları bölgeye göre değişmektedir. Evvela, Çankırı, Bolu, Yeni-il gibi bazı bölgelerde bunlar tamamıyla vergiden muaf tutulmuşlardır. Nitekim çalışma sahamız olan Kayseri Kazası'nda bulunan mücerredler bu gruba dahil edilmiştir. Karesi, Kütahya gibi bazı bölgelerde ise iş ve kazanç sahibi yaşa erişmiş bulunan bekarlardan resm-i mücerred adı altında 6 akçe resim alınmaktaydı. Bazı kanunlar, bu zamanı, eregenlik çağı bazıları ise daha açık bir şekilde 20 yaş olarak belirtmişlerdir(18).

-
11. İNALCIK; Raiyyet Rüsûmu, s.591.; Neşet ÇAĞATAY; Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, DTCFD V, Ank.1947, s.491.
 12. BA MAD TD 20 vr.2a ; TD 387 s.5-6.
 13. İNALCIK; a.g.m. s.589.
 14. BA MAD TD 20 vr.2a ; GÖKBİLGİN; XVI. Asır Başlarında Kayseri... s.101.
 15. BA MAD TD 20 vr.2a ; TD 387 s.6.
 16. İNALCIK; a.g.m. s.587.
 17. BA MAD TD 20 vr.2a ; TD 387 s.6.
 18. BA TD 387 s.6.

Buna karşılık Kayseri ve Karaman Kanunnamelerinde belirtildiği gibi, burada mücerred resmi alınmamaktaydı. Çift resmi bağlantılarının toplanma zamanı ise kanunnamede belirtildiği gibi Mart evvelinde idi(19).

1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde belirtilen bennak, caba ve mücerred miktarları ile bunların oranları şu şekildedir:

NAHİYELER	BENNAK	%	CABA	%	MÜCERRED	%
SAHRA	76	17.4	318	33.9	262	18.3
KORAMAZ	176	40.3	345	36.7	319	22.3
CEBEL-İ ALİ	25	5.7	82	8.7	50	3.5
CEBEL-İ ERCİYES	71	16.3	128	13.7	96	6.7
KARAKAYA	-	-	14	1.5	8	0.1
KENAR-I IRMAK	10	2.2	23	2.5	203	14.2
MALYA	25	5.7	1	0.01	173	12.3
KARATAŞ	41	9.5	28	3	256	17.8
BOZATLU	12	2.9	-	-	65	4.6
TOPLAM	436	-	939	-	1.432	-

Tabloda da görüldüğü gibi 1500 tarihinde bennak sayısının en fazla olduğu nahiye %40.3'lük oranı bulunan Koramaz Nahiyesi'dir. Cabaların en yoğun olduğu nahiye ise %36.7'lik oranla yine Koramaz Nahiyesi olup cabaların en az bulunduğu nahiye Karakaya Nahiyesi'dir. Nitekim mücerredlerin sayısı bakımından da Koramaz Nahiyesi ilk sırayı almaktadır.

Kayseri Kazası'nda 1500 tarihinde çift, nim çift ve caba resimleri ve bunların miktarları ile oranları şu şekildedir:

NAHİYELER	ÇİFT RESMİ	%	BENNAK RESMİ	%	CABA RESMİ	%
SAHRA	14.163	27.1	1.185	19.6	2.396	25.8
KORAMAZ	19.424	37.6	2.791	46.2	4.430	47.7
CEBEL-İ ALİ	5.784	11	525	8.6	378	4
CEBEL-İ ERCİYES	9.201	18.7	751	12.5	1.316	14.1
KARAKAYA	332	0.6	-	-	253	2.7
KENAR-I IRMAK	2.117	4	143	2.3	177	2
MALYA	-	-	560	9.3	7	0.1
KARATAŞ	997	1	90	1.5	336	3.6
TOPLAM	52.018	-	6.045	-	9.293	-

Tabloda da görüldüğü gibi Kayseri Kazası'nda her üç verginin de en fazla olduğu yer Koramaz Nahiyesi olup bunu Sahra Nahiyesi takip etmektedir. Bu vergiler hemen her nahiyede mevcut iken Bozatlu Nahiyesi'nde bu vergilerin hiç birisi bulunmamaktaydı. Her ne kadar kanunnamede resim miktarı belirtilmiş ise de yapılan tesbitlerde bunun daha düşük olarak hesaplandığı görülmüştür.

d. CİZYE RESMİ: Cizye, şeriata göre ehl-i zimmet veya zımmî adı verilen gayr-i müslimlere yüklenen bir himaye ve emniyet vergisidir(20). Buna rağmen bu verginin askerî hizmet karşılığı bir vergi olduğunu ileri sürenler de vardır(21). Osmanlılar'da Tapu-Tahrir Defterleri'nin başında bulunan vilayet ya da liva kanunnâmelerinden anlaşıldığına göre, Osmanlı Devleti topraklarında meskun olan gayr-i müslim halktan değişik adlarla cizye alındığı bilinmektedir(22).

Cizye resmi, gayr-i müslim halktan, müslümanların verdiği çift resmine karşılık alınan bir vergidir(23). Tahrir defterlerinde gayr-i müslimlerden alınan bu vergi "cizye-i gebrân" adı altında zikredilmiş olup "ispençe" ismine rastlanmamıştır. Nitekim cizye hakkında 1500 tarihli Kayseri Livası kanunnâmesinde "...ve keferesi kadîmden yirmi altışar akçe haraç virüb sayır rüsûmu müslümanlar gibi virügelmişlerdir. Çift resmi ziyade olup ve kadîmden yirmi altışar akçe virügeldikleri eılden haraçları yine hali üzerine ibkâ olundu. Ve haraç viren mücerred oğullarına resmi caba kaydolundu.....". 1520 tarihli Karaman Vilayeti kanunnâmesinde ise cizye tam açık olarak belirtilmemiş, ancak çift resminden bahsedilirken "resm-i çift müslümanlardan ve kafirlerden bir çifte otuzaltı akçe, nim çifte 18 akçedir....." kaydı bulunmaktadır(24). Buradan 1520 tarihinde gayr-i müslimlerin cizye vermediği, buna karşılık müslüman reâyâ gibi örfî vergileri verdikleri düşünülebilir. Ancak 1520 tarihli defterde gayr-i müslimlerin meskun olduğu yerlerde, köy hasılları belirtildikten sonra "cizye-i gebrân" adı altında orada meskun bulunan gayr-i müslimlerden alınan verginin miktarı kaydedilmiştir(25). Buradan da 1520 tarihinde cizye resminin alınmaya devam edildiği ancak ispençe alınmadığı anlaşılmaktadır.

Kayseri Kazası'nda bulunan gayr-i müslimlerden alınan cizye miktarları ile bunların oranlarını şu şekilde gösterebiliriz:

NAHİYELER	1500	%	1520	%
ŞEHİR*	8.684	19	16.452	30.7
SAHRA	7.752	17	7.294	13.6
KORAMAZ	24.925	54.3	23.788	44.5
CEBEL-İ ALİ	4.528	9.7	5.902	11.2
TOPLAM	45.889	-	53.436	-

20. Dündar AYDIN; XVI. Yüzyıla Ait 1552 Tarihli Değişik Bir Cizye Tevzii Defteri, A.Ü.Fen-Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi'nde yayınlanacaktır, s.1.

21. C.H.BECKER; Cizye, İA III, s.199-201; A.VEFİK; Tekâlif Kavâidi I, s.21-24.

22. BARKAN; Hakana Mahsus Defterler, s.1 vd.; BARKAN; Kanunlar, s.72.

23. ÇAĞATAY; Vergi ve Resimler, s.507.

24. BA MAD TD 20, vr.2a; TD 387, s.6; 25. BA TD 387, s.201 vd.

(*) Buradaki miktar tahmini nüfusla cizye miktarının çarpılmasıyla tahmini olarak elde edilmiştir.

e. DİĞER VERGİLER: Dönüm veya zemin resmi kanunnâmelerden de anlaşılacağı üzere hariç raiyyetten alınmaktadır. Hariç raiyyet, bir sipahinin elinde bulunan ve henüz tapu ile başkasının tasarrufuna verilmemiş olan toprakları başka köylerden gelerek işleyen raiyyettir(26). Bu durum kanunnâmede ".....ve hariç reâyâdan bir kimesne sipahinin tımarında yer tutsa rûsûmun ve öşrûn ve salarlığın tımar sahibine virir. Eğer yeri az olsa iki dönüme bir akçe virir ve ol raiyyet eğer defterde ahar sipahiye çift yazılıp raiyyet ise sipahisine heman resm-i çift vire kadîmden öşür ve saları yer sahibine ve resm-i çift raiyyet sahibine kaydolunmuştur."(27). Tetkik ettiğimiz devirde(1500-1520) Kayseri Kazası'nda dönüm ya da zemin resmine rastlanmamıştır.

Öte yandan köy vergileri grubunda zikredilen duhan, tütün, kışlak, yaylak vb. resimler de sipahinin arazisine geçici olarak yerleşen ve orada ziraatle meşgul olmayan raiyyetten alınmaktadır(28). Kışlak resmi bir şahıs vergisi olup, Kayseri Kazası'nın herhangi bir yerinde koyun sürüsü kışladığı takdirde alınan vergidir. Bu husus kanunnâmede ".....resm-i otlak kadîmden otlak için korunigelüb resm-i otlak alınugelmiş yerlerden sürüden bir koyun alınır. Bir tımara koyun gelip kışlasa sürüden bir şişek resmi kışlak alınır. Alçak sürüden(29) altı akçe alına....." şeklinde belirtilmiştir(30).

Duhan ve kışlak resminin sipahinin toprağına kışlamak için gelenlerden keza yaylak resminin de sipahinin toprağına konanlardan alınması sebebiyle bu resimler aynı maksadı taşımaktadır. 1500 tarihli tahrir defterinde Kayseri Kazası'nda alınan kışlak, yatak ve tütün resimleri oldukça az miktarda olup şu şekildedir:

NAHİYELER	KIŞLAK RESMİ	YATAK RESMİ	TÜTÜN RESMİ
SAHRA	-	500	-
KORAMAZ	35	245	-
CEBEL-İ ERCİYES	-	-	300
KENAR-I IRMAK	50	-	-
KARATAŞ	-	-	210
TOPLAM	85	745	510

Tablodan da anlaşılacağı üzere bu vergi miktarları Kayseri Kazası'nda oldukça düşük miktarda alınmakta olup alınan bütün verginin %1'i oranındadır.

Öte yandan Kayseri Kazası'nda bir de mîr-âbi vergisi(sulama) alınmakta olup, alınan vergi yalnızca Cebel-i Ali Nahiyesi'nde 300 akçe olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte 1500 tarihli tahrir defterinde Sarımsaklı Suyu ve Hisarcık Suyu'ndan mîr-âbi vergisi alındığı bilinmektedir. Diğer taraftan

26. İNALCIK; Raiyyet Rûsûmu, s.592-593.

27. BA TD 387, s.6.

28. İNALCIK; a.g.m., s.594.

29. Sürü miktarı bölgeden bölgeye değişmekte olup Tokat bölgesinde bir sürünün a'lâsı 300 baş koyundu. ŞİMŞİRGİL; Tokat, s.394 ve not 106.

30. BA MAD TD 20, vr.2a-2b.

İspile(Başakpınar) Köyü'nden çıkan sudan Tavlusun, Venk, Germür ve Cırlavuk Köyleri'nin ortaklaşa kullanmaları hakkında tahrir defterinde hüccet verildiği kaydedilmiştir. Bu vergiyle ilgili 1500 tarihli tahrir defterinde "bağları ve bostanları suvarılan kimesneleriyle ber-vech-i maktû' meblağ-ı mez-bûru sancakbeyine vere. Bu suyu ittifakla kendiler tasarruf olalar" kaydı bulunmaktadır(31).

31. BA MAD TD 20, vr.30a,40b,44b,; TD 33, s.41.

2. TARIM ÜRÜNLERİ VE BUNLARDAN ALINAN VERGİLER: Adından da anlaşılacağı üzere arazinin her yönüyle tanıtımını hedef alan, Tapu-Tahrir defterlerinde her köyün yetiştirdiği mahsüllerin nevi, miktarı ve alınan resimleri itibariyle de kaydedildiği dikkati çekmektedir. Bu bilgiler her köyde meskun olan reâyânın belirtilmesinden sonra "el-mahsûl" başlığı altında verilmektedir. Buradaki bilgilerden anlaşıldığına göre Kayseri Kazası'nda buğday, arpa, erzen (darı), piyaz (soğan), nohud gibi hububat ve bakliyat çeşitleri yetiştirilmekte ve bunlardan alınan vergiler ise "öşür" adı altında belirtilmektedir. Bunlardan buğday ve arpa Kayseri'nin her köyünde yetiştirilmekte olup, tahrir defterinde ayrı ayrı değil, "el-galle" başlığı altında verilmiştir. Burada "el-galle" adı altında zikredilen hububatın buğday (hınta), arpa (şa'ir), olduğunu yine tahrir defterindeki bir kayıttan anlamaktayız(32).

Tahrir defterlerinde öşürün miktarı, kile veya müd olarak belirtildikten sonra altlarına bir de bunun nakdî karşılığı, yani tahrir kıymeti kaydedilmekteydi(33). Tahrir Defteri'nde, Kayseri Kazası'nda yetiştirilen mahsullerden bahsedilirken sadece el-galle adı altında verilen arpa ve buğday, toplam olarak "müd" miktarı verilmiş olup, bir müd ise 30 akçe olarak hesaplanmış ve bunun nakdi miktarı belirtilmiştir. Ancak bir müd 30 akçe olarak belirtilmiş olmasına rağmen bunun buğdayın müddü mü, yoksa arpanın müddü mü olduğu belirtilmemiştir.

Buna göre Kayseri Kazası'nda yetiştirilen hububat ve bakliyat ile bunlardan alınan vergi hasıllarını şu şekilde gösterebiliriz:

NAHİYELER	GALLE	%	ARPA	%	ERZEN	%	PIYAZ	%	NOHUD	%
SAHRA	107.578	31	1.280	100	300	100	142	70	-	-
KORAMAZ	118.680	34	-	-	-	-	20	10	-	-
CEBEL-İ ALİ	11.280	3.2	-	-	-	-	-	-	-	-
C.ERCİYES	24.530	7	-	-	-	-	-	-	229	100
KARAKAYA	3.990	1	-	-	-	-	-	-	-	-
K.IRMAK	28.445	8	-	-	-	-	-	-	-	-
MALYA	26.085	7.2	-	-	-	-	-	-	-	-
KARATAŞ	26.080	7.2	-	-	-	-	40	20	-	-
BOZATLU	5.350	1.4	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	352.018	-	1.280	-	300	-	202	-	229	-

Tabloda da görüldüğü gibi Kayseri Kazası'nda hububat ve bakliyat gelirlerinin % 95'ini arpa ve buğday oluşturmaktadır. Hububatın en fazla üretildiği nahiye Koramaz, en az üretildiği nahiye ise arazisi oldukça az olan Karakaya Nahiyesi'dir. Arpa ve buğdayın yanında az miktarda da darı, piyaz ve nohud yetiştirilmekteydi.

Hububattan alınan vergiler gibi, bağ, bostan, meyve, ceviz, kovan, sebze, kendir, keten, badem, şalgam, sekerek ve aluç da öşür başlığı altında yer almıştır.

32. BA MAD TD 20 vr. 34b,

33. LÜTFİ GÖÇER; XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Me-selesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İst.1964, s.58.

Bu mahsullerden keten, kendir ve sekerek gibi endüstriyel bitkiler, Kayseri Kazası'nda az miktarda olsa yetiştirilmekteydi. Bunlardan keten ; Sahra, Koramaz ve Cebel-i Erciyes Nahiyeleri'nde yetiştirilmekte olup hasılı 659 akçeydi. Kendir ise yine Koramaz ve Sahra Nahiyeleri'nde yetiştirilmekte olup hasılı 342 akçeydi. Endüstriyel bitkilerden olup bezirhanelerde kullanılan, sekerek (zeğrek) ise sadece Sahra ve Koramaz Nahiyeleri'nde çok az miktarda yetiştirilmekte olup hasılı 51 akçeydi.

Diğer taraftan "öşr-i meyve" adı altında önemli miktarda gelir elde edilmekte ise de bunlar tefrik edilmediği için hangi meyvelerin bu gruba girdiği anlaşılamamaktadır(34). Bununla birlikte "öşr-i meyva" adı altında zikredilen meyveler arasında elma, armut, ayva gibi meyveler sayılabilir.

Yukarıda belirtildiği gibi Kayseri Kazası'nda bostan üretimi de yapılmaktaydı. Bunlardan bostandan maksadın kavun-karpuz olduğu, sebzeden maksadın da Kayseri civarında bugün de yetiştirilen domates, biber, salatalık, ispanak, marul, lahana vb. gibi sebzeler olduğu tahmin edilmektedir.

Buna göre XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda yetiştirilen meyve, sebze, bağ, bostan, ceviz, badem ve şalgam üretimi ile bunların hasıllarını şu şekilde belirtmemiz mümkündür:

NAHİYELER	MEYVE	%	CEVİZ	%	BAĞ	%	BOSTAN	%	SEBZE	%	BADEM	%	ŞALGAM	%
SAHRA	1124	12	301	9	6672	24	1491	38	100	23	-	-	-	-
KORAMAZ	5049	56	2483	75	14369	51	937	24	48	11	-	-	-	-
C.ALİ	1900	21	84	3	5034	18	400	10	-	-	-	-	54	19
C.ERCİYES	780	9	340	11	1264	4	680	18	290	66	30	100	230	81
KARAKAYA	-	-	50	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K.IRMAK	140	2	40	1	1018	3	40	1	-	-	-	-	-	-
KARATAŞ	-	-	-	-	-	-	390	9	=	-	-	-	-	-
TOPLAM	8.993	-	3.298	-	28.219	-	3.928	-	438	-	30	-	284	-

Bu tabloda da görüldüğü gibi Kayseri Kazası'nda yetiştirilen mahsuller içerisinde en fazla olanı bağ ürünleri olup bunu meyve, bostan ve ceviz izlemektedir. Kayseri'de bu dönemde en az üretilen mahsul ise badem idi.

Dikkat edilecek olursa, tabloda nahiyeler arasında Bozatlı ve Malya Nahiyeleri kaydedilmemiştir. Bu durum bu mahsullerin burada yetişmediğini göstermez. Çünkü burada Yörük Türkmen taifesi meskun olduğundan bunlar daha ziyade tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Yukarıda sayılan sebze ve meyve ürünleri burada da yetiştirilmekte idi. Ancak bunlar vergi alınacak miktarda olmadığından tahrir defterine kaydedilmemiştir.

3. HAYVANCILIK VE ARICILIK

Tetkik ettiğimiz Tapu-Tahrir Defterleri'nden Kayseri Kazası'nda, XVI. asırda hayvancılık ve arıcılık ile ilgili bilgileri ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde koyun ve keçilerden alınan vergiler, "âdet-i ağnam resm-i ganem" adı altında kanunnamelerde zikredilmektedir(35).Buradan bu resmin sadece koyundak alındığı anlaşılabilirse de yine birçok kanunnamelerde keçilerden alındığı da tasrih edilmiştir(36).1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde resm-i ganem hakkında, "... ve koyun resmi Vilayet-i Karaman kanunu üzerine koyun dölünü döktükten sonra Mayısda koyunla kuzusunu bile sayup ikisine bir akçe resim alalar, ziyade nesne almayalar." kaydı bulunmaktadır(37).Kanunnamedeki bu açıklamadan sonra, yörüklerin koyunu için de "... Amma yörüklerden tımarın ekser hasılı koyun âdeti olup ve tımar eri tasarrufunda bulunan yörüklerden sancakbeğleri koyun resmi alıgelmediği ecilden tımar olan yörüklerin koyunları resminden sancakbeğine hisse yazılmadı.Tamam resmi ağnamları tımara kaydolundu" kaydı bulunmaktadır(38).Ağnam resmi, müslümanlardan ve gayr-i müslimlerden aynı miktarda alınmaktaydı(39).

Yine tetkik ettiğimiz tahrir defterlerinde kaydedilen "öşr-i kovan" adı altında alınan vergi, XVI. asırda Kayseri Kazası'nda arıcılığın da yapıldığını ortaya koymaktadır. Nitekim 1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde "...Ve kovandan iki akçe alınup bir akçe vakfa ve mülke ve bir akçe tımara alına. Amma alınan akçe öşür vaki olacak mikdar bal eyleyen kovandan alınmak buyuruldu.Hiç bal eylemeyen kovandan nesne talep olunmaya..." kaydı bulunmaktadır(40).

Kayseri Kanunnamesi'nde "öşr-i kovan" adı altında baldan alınan vergiler diğer bazı kanunnamelerde; "resm-i kovan, resm-i küvvere, öşr-i asel, öşr-i petek" adları altında da kaydedilmiştir.Bu vergi bazı yerlerde para olarak, bazı yerlerde de bal olarak tahsil edilirdi(41).

Kayseri Livası Kanunnamesi'nde belirtildiği gibi baldan verginin alınabilmesi için, "öşür vaki' olacak miktarda bal" olması şartı belirtildiği için balı olmayan reayanın zor durumda kalması önlenmiştir. Bu durum sayesinde raiyyetin arısı telef olsa veya arılar herhangi bir sebeple kaybolursa bu durumdan reaya etkilenmeyecek ve ödeyeceği kovan resminden muaf olmuş sayılacaktı.

-
35. ÇAĞATAY; Vergi ve Resimler..., s.485. ; Feridun M.EMECEN; Ağnam Resmi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV İA) I, s.478-479.
 36. BARKAN; Kanunlar, Kemah Kanunnamesi, s.184-187.
 37. BA MAD TD 20 vr.2a ; TD 387 s.6.
 38. BA MAD TD 20 vr.2a.
 39. ÇAĞATAY; a.g.m. s.487.
 40. BA MAD TD 20 vr.2a.
 41. BARKAN; Kanunlar, Küvvâre Resmi, index.

Kanunnamelerde verilen bilgilere dayanarak Kayseri Kazası'nda 1500 tarihindeki koyun adedi ile mevcut kovan sayısını tespit etmemiz mümkün olmaktadır. Buna göre;

NAHİYELER	K O Y U N			A R I		
	KOYUN RESMİ	TAH.KOYUN SAYISI	%	BAL ÖŞRÜ	TAH.KOVAN S.	%
SAHRA	2.756	5.512	4	1.476	738	25.6
KORAMAZ	6.744	13.488	9.7	2.461	1.231	42.7
CEBEL-İ ALİ	543	1.086	0.8	389	194	6.7
C.ERCİYES	4.826	9.652	7	1.113	557	19.5
KARAKAYA	100	200	0.1	-	-	-
K.IRMAK	22.421	44.842	32.3	317	158	5.5
MALYA	13.694	27.388	19.7	-	-	-
KARATAŞ	16.394	32.788	23.6	-	-	-
BOZATLU	2.005	4.010	2.8	-	-	-
TOPLAM	69.483	138.966	-	5.756	2.878	-

Tabloda da görüldüğü gibi, XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda , koyun sayısının en fazla olduğu nahiyeye Yörük Türkmen Cemaatleri'nin meskun olduğu Kenâr-ı Irmak Nahiyesi'dir. En az koyun ise kazadaki en küçük nahiyeye olan Karakaya'da bulunuyordu.

Aricılık ise en fazla Koramaz Nahiyesi'nde yapılmakta olup en az kovanın bulunduğu nahiyeye ise Yörük Türkmenlerin meskun olduğu Kenâr-ı Irmak : Nahiyesi'dir. Buna karşılık Karakaya, Malya, Karataş ve Bozatlu Nahiyelerinden kovan resminin alınmaması sebebiyle burada arıcılık yapılmadığı veya vergi miktarına girecek kadar kovan miktarının bulunmadığı söylenebilir.

4. TİCARİ MALLAR VE BUNLARDAN ALINAN VERGİLER

XVI. yüzyıl başlarında Kayseri Şehri, ekonomik ve sosyal hayat bakımından canlılık göstermektedir. Gerek şehirde satılan ve gerekse şehre satılmaya gelen mallar ile buradan transit olarak geçen malların cins ve nevilerine ve bunlardan alınan vergi miktarlarına dair en sıhhatli ve orijinal bilgileri, 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde bulmaktayız. Bu kanunnameye göre(42);

Müslüman ve kafir taşradan kebe (yün aba), kepenek (keçe giysi), gön (deri) ve bunlara benzer nesne getirip satsa 40 akçede 1 akçe,

Kumaş yükünde büber, iplik, çuka, kemha (ipek), penbe (pamuk), kalay, kurşun yükünde 2 akçe,

Turfanda yemiştin yükünde 1 akçe, bol ise üç yüke 1 akçe,

Çıra yükünde 40 akçede 1 akçe,

Odun yükünde (kaleye gelen odun için) her yüke 1'er akçe,

Diğer yüklerde kapu resmi adıyla 4 yüke 1 akçe,

Pazarda satılan sığır için alandan ve satandan 1'er akçe olma üzere 2 akçe,

42. BA TD 387 s.5, Kanunname.

Kapanda tartılan kantardan alandan ve satandan 1'er akçe olmak üzere 2 akçe,

Taşradan koyun getiren boğazlasa satsa ve boğazlamasa satsa iki koyuna 1 akçe,

Yerli kasap boğazlasa 4 koyuna 1 akçe,

Sığır boğazlanup satılsa bir sığıra 1 akçe,

Mülk satılsa bâc yoktur,

Köylerde her ne satılsa bâc yoktur.

Köylü nakdi vergisini ödeyebilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla, maişeti için ayırdığı mahsulden artanını satmak için veya çevreden pazara gelen tüccarlarıñ mal mübadelesinde bulunmak için haftada birgün kurulan mahallî pazarlara gider ve burada yukarıda sözü edilen kanunname mucibince mallarını satarlar ve vergilerini öderlerdi.

5. KAZADAKİ İMALATHANELER

XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda bulunan imalathanelerin başında Değirmenler ve Bezirhaneler gelmektedir. Kayseri şehrinde bulunan imalâthaneler hakkında şehrin iktisâdi hayatından bahsederken bilgi verdiğimiz için burada bunu tekrar etmeyeceğiz. Bu başlık altında kır iskan merkezlerinde bulunan değirmen ve bezirhanelerden bahsedilecektir.

Kır iskan merkezlerinde bulunan küçük işletmelerin en önemlisi, değirmendir. Osmanlı Devleti'nde su veya yel ile dönen un değirmenlerinden alınan vergiye "resm-i âsiyab" denilmektedir. Âsiyab resmi muhtelif zamanlarda ve yerlerde değişiklik göstermektedir. Bu verginin, hububat olarak tahsil edildiği gibi, nakid olarak alındığı da görülmektedir. Nakid olarak alınan yerlerde değirmen yılda kaç ay işlerse, her ay beş akçe üzerinden hesap edilerek tahsil olunurdu. Ancak bu miktarın da bölgelere göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir(42).

1500 tarihli Kayseri Livası Kanunnamesi'nde değirmen resminin miktarı hakkında bilgi verilmeyerek sadece "... ve değirmenin nısf resmi divaniye nısf-ı âharı malikaneye alına..." kaydı bulunmaktadır(43). 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde ise "...Resm-i âsiyab bir yılda 60 akçe ve altı ay yürüyenden 30 akçe alına ..." kaydı bulunmaktadır(44). Kanunnamede belirtildiği gibi bu dönemde Kayseri Kazası'nda bulunan değirmenlerden alınan vergiler zikredilirken bunların yanına "üç ay yürür, altı ay yürür sekiz ay yürür vs." ibareleri konulmuştur.

Değirmen resmi bazı vilayetlerde harman vaktinde, bazı vilayetlerde ise "eyyâm-ı bahûrda" yani Temmuz'un dokuzunda alınmaktaydı(45).

Bezirhane ise; sekerek (zeğrek) ve keten tohumlarının işlenerek yağı çıkarıldığı küçük imalâthanelerdir. Bilindiği gibi zeğrek ezilip kavrulduktan

42. ÇAĞATAY; Vergi ve Resimler... s.503.

43. BA MAD TD 20 vr.2a.

44. BA TD 387 s.6.

45. BARKAN; Kanunlar, Erzurum Vilayeti Kanunu, s.67.

sonra bezirhanede mengene ile sıkılıp yağı çıkarılırdı. Zeğrek ve ketenden elde edilen bu yağa beziryağı denilmekteydi. Beziryağı boya vb. gibi şeylerde kullanılmaktaydı. 1500 tarihli kanunnamede bezirhane hakkında bir kayıt yok iken, 1520 tarihli Karaman Vilayeti Kanunnamesi'nde "...Resm-i bezirhane yılda yirmibeş akçe alına..." kaydı bulunmaktadır. Kayseri Kazası'nda bulunan bezirhanelerin sayısı şehir haric 36 idi.

Tahrir defterinde kaydedilmiş olan değirmen ve bezirhanelerin nahiyelere göre dağılımı ve vergi miktarları şu şekildedir:

NAHİYELER	D E Ğ İ R M E N			B E Z İ R H A N E		
	SAYISI	VERGİ HASILI	%	SAYISI	VERGİ HASILI	%
SAHRA	15	740	19.5	7	190	20
KORAMAZ	46	2.385	62.7	29	750	80
CEBEL-İ ALİ	3	90	2.3	-	-	-
CEBEL-İ ERCİYES	13	328	10.2	-	-	-
KARAKAYA	3	180	4.7	-	-	-
KENAR-I IRMAK	1	16	0.6	-	-	-
TOPLAM	81	3.799	-	36	940	-

Tabloda da görüldüğü gibi incelediğimiz dönemde Kayseri Kazası'ndaki değirmen sayısı 81 olup bunlardan % 62.7'si Koramaz Nahiyesi'nde bulunmaktaydı. Bezirhane ise yine kazanın en büyük nahiyesi olan Kormaz Nahiyesi'nde 29 adet bulunmaktaydı.

Bozatlu, Karataş ve Malya Nahiyeleri'nde bezirhane ve değirmenin bulunduğu dair tahrir defterinde bir kayıt yoktur.

B. TOPRAK İDARESİ

1.TOPRAĞIN TASARRUF ŞEKİLLERİ

Bilindiği gibi Osmanlı toplumunun ticari hayatı büyük ölçüde tarıma dayanmaktaydı.Bu sebeple İmparatorluk dahilindeki herhangi bir yerin geçmiş zamanlardaki iktisadi hayatını tahlil edebilmek için ilgili halkın üretim ve tüketimi, ekip-biçtiği sahalanın idari statüsü ve bu sahalara hakkın-da istatiki bilgilere sahip olmak lazımdır. Bu konudaki bilgileri, tetkik ettiğimiz tahrir defterlerinde bulmak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde arazi, mîrî, mülk ve vakıf olmak üzere üç ana kısımdan ibaret olup, bunlardan mîrî arazinin sahipliği (rakabesi) doğrudan doğruya devlete, tasarrufu ise, devlete veya devlet adına şahıslara olabildi. Vakıf ve mülk arazinin rakabe ve tasarrufu ise, tamamen şahısların elinde bulunuyordu(46). Devlet, mîrî araziye ; askeri hizmetler, muayyen vazife ve mükellefiyetler karşılığında, gelirin büyüklüğüne göre has, zea- met ve tımar olarak tevcih ederdi(47).

a. MALİKANE-DİVANİ SİSTEMİ: Kayseri'nin de dahil olduğu Karaman Vilayeti'nde malikane-divani sistemi yaygın olarak uygulanıyordu.Nitekim bu hususta 1500 tarihli Kayseri Livası'nı ihtiva eden Tapu-Tahrir Defteri'nde "Vilayet-i mezbure kadimü'l-eyyamdan iki baş mutasarrıf olunup bir başı divani deyü tımar, sair başı malikaneye zaptolunmuş. Malikane hissesinin bazı vakf ve bazı mülk olup memleket feth olalıdan evkafa ve emlaka nesih târi olmayıb vakfiyet ve mülkiyet tarrikiyle tasarruf olunmuş Padişah-ı âlempenâh dahi ber karar-ı sabık mukarrer eyledü deyu defter-i köhnede mes-tur"el-an gine ber karar-ı sabık mukarrer" kaydı bulunmaktadır(48). Diğer taraftan Karaman Vilayeti'ne tabi olan Kayseri Kazası'nda fethi müteakip evkaf ve emlak feshedilmediği gibi hemen hepsi malikane hisselerini ihtiva etmek üzere yüze yakın hurda ve şahsi vakıf bulunmaktadır.Kayseri Kazası'n-da mevcut bulunan 77 köyün 50'sinin malikane hisseleri vakfa, 14'ününkü ise mülke ayrılmıştır.Bu suretle yalnız geriye kalan 13 köyün hem malikane hem de divani hisseleri ise tımara tahsis edilmişti.Bu şekildeki tahsise iki baştan tasarruf denilmektedir.İki baştan tasarruf sadece tımara olabileceği gibi, vakfa (İmarat, Çukur, Karakaya köyleri gibi) ve mülke de olabilirdi. Ancak bu durum Karaman Vilayeti'nde sadece Kayseri Sancağı'nda uygulanıyordu.Buna karşılık Karaman Vilayeti'nde olan bazı köylerin önceden divani ve malikane olmak üzere iki baştan tasarruf olunduğu ve malikane ile divani hisselerin mahsulün beşte birinin (1/5) yarı yarıya paylaşılması suretiyle

46. Ömer L.BARKAN; Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller; İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti, Türkiye'de Toprak Mes'elesi, Toplu Eserler I, İst. 1980, s.253.

47. Ömer L.BARKAN; Tımar, İA XII/I, s.314-315 ; BARKAN; Çiftlik, İA III, s.392.

48. BA MAD TD 20 vr.61b.

taksim edildiği kanunnamede açıkça belirtilmiştir(49).

Malikane-divanı sitemine göre vakıf veya mülk olan şey, toprakta ve toprak üzerinde köylüden alınan her türlü vergiler olmayıp sadece toprağın kuru bir mülkiyet hakkıdır. Bu itibarla vakıf veya mülk sahipleri mülkiyeti kendilerine ait olan bu toprakları işleyen köylüden, yalnız bir toprak kirası istemek hak ve selahiyetine haiz bulunmaktadır. Malikane hissesi tabir edilen bu toprak kirası ise umumiyetle hububat, bağ, bahçe, bostan ve kovan öşürleriyle değirmen resminin dahil olduğu mahsulün beşte, yedide veya onda biri olarak kabul edilmiştir. Bunun haricinde toprağın ve toprak üzerinde devlete vermeye mecbur oldukları bütün diğer hak ve resimler divanî adı altında doğrudan doğruya devlete, yani devletin orada temsilcisi olan sipahi veya âmile ait bulunmaktadır. Bu haklar arasında bittabi örf ve adetlere ve toprağın verim kabiliyetine göre değişen haracı ile; çift, benek, caba, gerdek, tapu, ağnâm resimleri vb. gibi şer'î ve örfî bütün bölgelerde mevcuttur. Bu durumda, her köyün biri malikanesine, diğeri divanîsine tasarruf eden iki sahibi vardır ve köylü, yetiştirdiği mahsulden bir veya iki onda bir malikane hissesi olarak toprak sahibine verdiği gibi, ayrıca bir onda bir veya beşte bir de divanî hissesi diye sipahiye vermektedir(50).

Öte yandan malikane-divanî sisteminde, meyve ve sebze türünden olanların öşrü para olarak verilirdi. Diğer divanî vergiler de benzer şekildedir. Malikane vergilerinin ise hangi cins hububattan toplandığını tahrir defterlerine dayanarak tesbit etmek mümkün değildir. Çünkü bunlar divanî vergiler gibi listeler halinde tek tek gösterilmemiştir. Tahrir defterlerinde yalnızca teorik olarak her malikane sahibi için toplam gelir miktarı verilmemiştir(51). Yalnızca 1520 tarihli tahrir defterinde vergi gelirleri hakkında bilgi verilirken zaman zaman malikane gelirleri de kaydedilmiştir.

Osmanlılar zamanında malikane sahiplerini oluşturanlar, esas olarak askerî ve dini kurumların idarecilerinden meydana gelmektedir. Bunlardan ikinci kısma ulemâ ve şeyh aileleri de dahildir. Bunlar Osmanlılar zamanında hem şehir ve hem de küçük yerleşim yerlerinde etkili mevkilere sahiptirler. Malikane sahiplerinin hangi sınıfa mensup olursa olsun zaviye ve mescidler kurdukları ve malikanelerini bu hayır müesseselerine vakfettikleri bilinmektedir(52). Nitekim bu vakıflar hakkında şehirdeki vakıf eserleri kısmında bilgi verilmişti. Diğer taraftan malikane sahiplerinin hakları ve bunların mülk sahibi ve vâkıfların haklarına göre durumlarına gelince; Karaman

49. Ömer L.BARKAN; Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller I, Malikane-Divanî Sistemi, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası (THİTM), İst. 1939, C.II, s.138-139.
50. BARKAN; a.g.m., s.122.; Mehmet GENÇ; Osmanlı Maliyesinde Malikane Sistemi, Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar, Ank.1975, s.231vd.
51. ŞİMŞİRGİL; Tokat, s.318.
52. ŞİMŞİRGİL; Tokat, s.319, Ayrıca bkz. Süreyya FAROQHİ; XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri, Türk İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar, Ank. 1975, s.197 vd.

bölgesinde mülk ve vakıf, toprağın gelirine sahip olma hakkıydı(53).

Malikane sahipleri ile köylü arasındaki münasebetler, malikane sahibinin keyfî isteklerine bağlı değil, örf ve kanunlarla tayin edilmiş şekillerde tezahür etmektedir. Malikane sahibi, toprağını köylüye istediği şartlarda kiralamak hususunda serbest değildi. Nitekim yukarıda da değinildiği gibi Karaman'da malikane gelirine sahip olduğundan köylüye kiralayan sipahi idi(54).

b. VAKIF VE MÜLK ARAZİ: Kayseri Kazası'ndaki toprakların büyük bir kısmı, miri arazi statüsündedir ve tımarlara ayrılmış vaziyettedir. Mülk ve vakıf olan bütün kazada 1500'de 23 köy, 1520'de ise 30'dan fazla köy bulunmaktadır. Bu köylerin gelirleri Kayseri Kazası'ndaki cami, mescid, medrese, türbe, zaviye vb. gibi muhtelif eserlere vakfedilmişti.

Malikane-divani sistemden bahsederken vakıf arazi hakkında bilgi vermiş ve malikane hisselerin vakfa ya da mülke tahsis edildiğini belirtmiştik. Vakıf olan köyler kazadaki vakıf eserleri kısmında zikredildiği için burada tekrar ele alınmayacak, tahrir defterinde mülk olarak tahsis edilen köyler ile bunların kimin tasarrufunda olduğu ve gelir miktarları gösterilecektir(55).

Malikane hisseler, şahıslara mülk olarak tahsis edilirken, bir köyün malikane hissesi birkaç ya da daha fazla sehime ayrılarak bir kısmı vakfa bir kısmı mülke tahsis edilmiştir. Nitekim mülk olarak tahsis edilen köylerin malikane hisseleri de birkaç sehime ayrılarak aynı köyün malikane hisselerinin kısımları birkaç kişiye mülk olarak verilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1500 tarihinde Kayseri Kazası'nda mülk olarak verilen yerler ile mülk sahipleri ve hasılları gösterilmiştir:

MÜLK SAHİBİ	MÜLK OLARAK VERİLEN YER	HASIL
Hüccet-i Emir	Barsama, Salguma, Yabanî ky.	8.915
Abdülkerim V. Hacı Mansur	Özi, Şehreyn, İlgazi mez.	120
İlyas Çelebi V. Hacı	Kırı ky.	917
Hacı Mahmud bin H. Hüseyin	İstefana ky.	5.177
Ahi Mustafa V. Şeyh Ahmed	Ağca-in ky.	281
Yusuf-İbrahim V. Hoca Musa	Gesi, Bâlâ Gesi ky., Sekban, Kulu mez.	3.104
Hacı Mehmed b. Yusuf	Talas ky., Hacıbağ mez.	420
Pîrî b. Kaya	Mancusun ky.	1.730
Hacı Davut	Tatasun ky.	2.400
Şeyh Mahmud b. Kara Pîrî	Yazı Kınık, Sağun mez., Mancusun ky.	1.558
Dimiş Hoca	Arguncuk	860
Şerafeddin-kemâleddin..	-	3.300
Mühezzib ve Bekir	Karakuyu mez.	300

53. BARKAN; İmparatorluk Devrinde Toprak, Mülk ve Vakfların Hususiyeti, Toplu Eserler I, s.245-255; UZUNÇARŞILI; Kanûn-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hakanî, Belleten XV, 1951, s.387-388.

54. BARKAN; Malikane Divanî Sistemi, s.123-124; Neşet ÇAĞATAY; Osmanlı İmparatorluğu'nda Reâyânın Miri Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları IV. TTK, Ank. 1952, s.426-433.

55. BA MAD TD 20, vr.61b,69b.

Kutbeddin V.Çelebi	Karasun mez.	300
Ahmed b.Hoca Mehmed	Ağarnas ky.	1.474
Mehmed b.Hacı İbrahim	Dimitre ky.	350
İnehanlu b.Hasbey	Viranşehir ve tabi mez.	6.000
Ahmed b.Bahşayış	Kırçalan mez.	150
Mehmed b.Yar Ali	Sırtsaray mez.	600
Taceddin b.Hüseyin	Sosun, Sırtsaray, Avşar, Bademli	600
Muhterem Paşa b.Kâsım	Gökdere, Ağ-in mez.	-
Kaya b.İbrahim	Burunoğlan mez.	300
Sofu Zekeriya	Arguncuk ky.	3.175
Sa'di Bey	Sarımsaklu ky.	7.986
Mustafa Çelebi b.Cafer Bey	Sarımsaklu ky.	7.986
Mehmed Halife	Sülmen mez.	-
Yusuf Fakih	Arguncuk ky.	-
Dimiş Hoca V.Rüstem	Kırçalan mez.	-
İsrafil b.Sıddık	Satlun mez.	330
Sinan Paşa ve Selçuk b.Hızır Bey	Saraycık, Hisarcık ky.	1.220
Piri b.Hacı Hayrat	Karaöyük, Kızılhisar mez.	710
Fahr Ali Budak	Yazır mez.	450
Yusuf Oruç Ahmed	Yazır mez.	330
Medame Hatun b.Yahşi	Yazır mez.	120
Vefâ b.Hamza	Hırka mez.	240
Zülfe Hatun	Hırka mez.	240
Şeyh Mehmed b.Hasan Kethüda	Bulacık, Kurtini mez.	300
Abdurrahman b.Hoca Mehmed	Hasbey, Karakaya, Oyumağaç mez.	480
Kâsım b.Hoca Mehmed	Talas, Mahzemin ky.	2.040
Abdülhamid b.Ali	Solmuş mez.	240
Ahi Ali b.Sıddık	İkiyüzlü mez.	150
İsa Bey b.İbrahim	İkiyüzlü mez.	75
Mehmed b.İbrahim	İkiyüzlü mez.	150
Alpertigin b.Kaya	İkiyüzlü mez.	75
Emîn Bey	İkiyüzlü mez.	75
Ahmed Kethüda	İkiyüzlü mez.	75
Mahmud b.Hasan Bey	Kır-viran mez.	-
Oruç b.Hüseyin	Kozluca, Korkurus mez.	510
Seyyid b.Karamezid	Saslukaş mez.	120
Sofî Zekeriya b.Yakub	Saslukaş mez.	60
Hacı Hamza b.Hacı Ahmed	Saslukaş mez.	60
Emir Hacı b.Kutlubey	Ispıdın ky.	354
Mahmud b.Ali	Dadasun ky.	330
Ahmed b.Ömer	Dadasun ky.	330
Seyyid Gazi b.Süleyman	Döğër mez.	900
Halil Fakih b.İsmail	Döğër mez.	450
Rukneddin V.Tursun	Çukur Kuyu mez.	225
Evlâd-ı Hacı Mahmud	Çukur Kuyu mez.	300
Hacı Kemâl b.Yusuf	Çukur Kuyu mez.	300

Piri b.Yahşi	Çukur Kuyu mez.	34
Ömer b.İbrahim	Çukur Kuyu mez.	75
Hacı Hasan b.Hacı Yusuf	Kızık ky.	2.280
Sultan Hacı b.Hacı Mustafa	Kızık,Arguncuk ky.	1.635
Küçük Hacı	Kızık ky.	847
Şemseddin b.Hüseyin	Kızık ky.	2.280
Piri b.Gazar Seydi Ahmed	Kızık ky.	2.280
Hoca Tursun b.Seyid Ali	Kozluca,Yakacık,Gümüştigin mez.	390
Seydi Mahmud b.Cevni Bey	Kozluca,Yakacık,Gümüştigin mez.	390
Kaya b.Zekeriya	Kozluca,Yakacık,Gümüştigin mez.	505
Hacı Kâsım b.Hacı Mezid	Kozluca,Yakacık,Gümüştigin mez.	390
Melik Ağa b.İbrahim	Kozluca,Yakacık,Gümüştigin mez.	505
Hacı Ömer b.Hacı Hamza	Dimitre,Yabani,Ağarnas ky.	2.542
Hatun Paşa b.Halil	Karaöyük ky.	540
Keremullah V.Yusuf	Gök-in mez.	1.200
Verese-i Sâdik	Ulubürüngüz ky.	3.043
Verese-i Abid Çelebi	Kiçibürüngüz ky.	219
Yusuf Ali	Arguncuk ky.	569
Hacı Sinan b.Bezirci	Ağcakaya ky.	4.066
Cafer b.Haydar Bey	Ahmed Hisarı ky.	450
Hacı Veledi Oruç Gazi	Arazi-i Kebîr	150
Kâsım b.Kâsım Çelebi	Gergeme,Gesi ky.	1.841
Hacı Ahmed b.Hacı Ahmed	Madesun ky.	-
Hacı Kâsım b.Hacı Mehmed	Domuzini mez.	30
Hacı Emir-zâde b.Sa'di Bey	Kârbânsaray	-
Hacı Mehmed b.Sadeddin	Kiçibürüngüz,Üskübi ky.	1.107
Süleyman	Höbek mez.	450
İsa b.Yusuf	Mancusun ky.	868
Seydi Mehmed b.Hoca Hasan	Mancusun ky.	1.610
Seydi Kâsım b.Abdülcebbar	Kuruköprü,Batlasun mez.	690
Hacı Kâsım b.Ahi İsmail	Kuruköprü mez.	180
Behlül Tigin Mehmed b.Gazi	Kuruköprü mez.	180
İN'âm Paşa b.Hızır Bey	Palas ky.	2.250
Şeyh Müeyyed Bey	Gesi,Mancusun,Palas ky.	5.577
Hadice b.Musa Çelebi	Gesi,Mancusun,Palas ky.	3.913
Hunad ve Hüseyin Şah b.Ahmed	Mancusun ky.	1.615
Verese-i Rüstem	Mancusun ky.	1.840
Hacı Mustafa b.Bezirci	Salguma,Mancusun ky.	2.226
Seydi b.Ahmed	Domuzini mez.	390
Çırak b.Emir	Argun mez.	180
Hacı Mehmed	Gürcühamamı	-
Piri Mehmed b.Mahmud Fakih(Saçlu)	Bölücek Kavak mez.	150
Hüseyin V.Cansuz	Ispıdın,Gergeme ky.	2.403
Seydi İbrahim ve Hüseyin V.Abid	Gesi ky.	1.696
Hundi Paşa el-meşhur Ahi Yahşi	Palas,Sarımsaklı ky.	2.400
Hoca Mehmed V.Emirzahir	Gesi,Ispıdın ky.	2.276
Mükerrem b.Hacı Ahmed	Canbaz ky.	560

Hayreddin b.Tur Ali	Solur ky.	1.683
Verese-i Osman	Çaput mez.	525
Hacı Hüseyin b.Hacı Davut	Çaput mez.	262
Süleyman V.Emrem,Hacı Bayram	Çaput mez.	262
Abdurrahman b.Mustafa	Salur,Üskübi ky.	1.659
Hacı Cemal b.Sadreddin	Arguncuk ky.	187
Mehmed V.Mustafa	Hasan,Kavak,Akkaya,Aksekiz mez.	180
Mevlana Muhyeddin b.Burhan	Ağcakaya ky.	1.500
Mehmed b.İbrahim	Hasan mez.	90
İsmail Paşa b.Abid Çelebi	Bâlâ-gesi ky.	516
Hacı Hamza b.Hacı Ahmed	Canbaz ky. Hüsam Fakir,Saslu mez.	1.005
Şerefeddin b.Hasan	Kırca,Kadı-viran,Busat mez.	3.110
Sas Ali	İspile ky.	2.070
Hacı Mehmed V.Emrullah	Kızılca-in mez.	270
Emir Mahmud V.Mehmed	Kızılca-in mez.	270
Asiyye b.Şeyh Mehmed	Susal mez.	150
Saru b.Gafur Ahi	Kırçalan mez.	300
Bekir b.Ayvansah	İstafana ky.	567
Hacı Mahmud	Mahzemin ky.	600
Hacı Kâsım b.Bayezid	Mahzemin ky.	600
Kâsım Bey	Mahzemin ky.	1.800
Abdülcelil	Hamam	-
Abdurrahman b.Mehmed	Hamam	-
Hacı Mustafa b.Bezirci	Hamam	-
Mevlana Celil b.Mehmed	Candar zemini	150
TOPLAM	132	146.000

Verilen tabloda da belirtildiğine göre 1500 tarihinde Kayseri Kazası'nda 132 kişiye mülk verilmiş olup bunların hasılı 146.000 akçedir. Buna karşılık 1520 tarihinde Kayseri Kazası'nda şahıslara tahsis edilen mülklerin miktarında ve hasılinda önemli düşüşler olmuştur. 1520 tarihli tahrir defterinde kaydedilen mülk sahipleri ve mülk olarak verilen yerler şunlardır:

MÜLK SAHİBİ	MÜLK OLARAK VERİLEN YER	HASIL
Hacı Kemal	Susuz-kuyu mez.	720
Hacı Emir Ali	Muncusun ky.	14.920
Şeyh Mahmud	Sivri-kilise, Yazıkınık mez.	1.476
Hacı Ahmed	Hüsam-kır mez	180
Şemseddin	Kızık ky.	7.360
Hoca Mehmed b. Abdülhamid	Hacı-bağ mez.	1.080
Hüseyin Fakih	Ispıdın ky. Kırığı-viran, Sarşa mez.	4.541
Hacı Hüseyin V. Murad	Göğme(?) ky. Sırça mez.	5.966
Pınârî Çelebi	Kırı ky.	720
Eslem Paşa	Bâlâgesi ky.Bulamaş mez.	2.070

MÜLK SAHİBİ	MÜLK OLARAK VERİLEN YER	HASIL
Mehmed b.Emrullah	Saka, Bekerüç, Yalnız Öküz mez.	1.080
Hacı Musa Beğ	Palas ky.	10.800
Hacı Yusuf	Kuranasun mez.	900
Fatıma	Ağcakaya	5.430
Oruc Fakih	Argun, Bozca, Eryeskes mez.	1.370
Şeyh Hoca İvaz	Hisarcık ky. Yazır mez.	3.510
Ahmed	Selim, Kıran mez.	896
Şah Refi' Beğ	Hırka ky.	1.440
Şah Paşa Hatun	Sirt-saray mez.	1.870
Averdi Hatun	Korkurus mez.	180
Taceddin	Ağca-asma, Bademlü mez.	1.620
Hoca V. Ortaclu	Ökce-ağıl mez.	720
TOPLAM	22	68.221

Bu tabloların karşılaştırılmasından da anlaşılacağı üzere, Kayseri Kazası'nda 1500 tarihinde mülk sahibi olanlardan sadece birkaç kişi 1520 tarihinde de mülk sahibi olarak kaydedilmiştir.Yine 1500'de mülk sahiplerinin sayısı 132, hasılı da 146.000 iken 1520'de mülk sahibi sayısı % 85 azalarak 22'ye düşerken, hasılı da % 47 azalarak 68.221 akçeye düşmüştür.

1520 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde vakıflar belirtilirken bunlar arasında şahıs vakıfları da kaydedilmiştir.Bu şahıs vakıfları şunlardır:

ŞAHIS VAKIFLARI

VAKIFIN ADI	VAKFEDİLEN YER	HASIL
Şeyh Hoca Evladı Vakfı	Hisarcık ky. malikanesi	2.970
Emir Mahmud Evladı "	Kızıl-köşk	330
Hayrullah b. Emrullah	Dimitre ky. zemin	835
Sinan Salar Evladı	Kırı ky. "	735
Abdülvahid Evladı	Mancusun ky. "	2.306
Çelebicik Evladı	Köşk ky. "	1.642
Hacı Davud Evladı	Üskübi, Molu, Pervane, Mimarlu ky."	4.759
Mevlana Şemseddin	Gesi ky. "	1.620
Şeyh Kıvameddin	Mamalı ve Meşhed-ini ky. "	1.605
Çelebi Beğın Varisleri	Köşk ky. "	1.642
Kasım Fakih Evladı	Kırı ky. "	700
Alameddin Kayser Evladı	Kayacak mez.	300
Süleyman'ın Varisleri	Horsana ky. "	350
Pir Ömer Evladı	Hasan-in ky. "	3.447
Hacı Emir b. Abdülkerim	Dadasun ky. "	4.140
Seyyidet Hatun Evladı	Molu ky. Baraklu, Kalkan mez. "	1.440
Şah Hatun binti Hızır	Ulubürüngüs ky. "	1.110
Hasan Kethüda Evladı	Erki-ağıl, Divani, Sa'di mez. "	1.772
TOPLAM	18	31.703

2. MİRİ ARAZİ: HAS, ZEAMET VE TIMARLAR

Osmanlı Devleti'nin askeri, iktisadi ve ictimai bünyesini aksettiren tımar sistemi; geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım askerlere ve memurlara, muayyen bölgelerde kendi nam ve hesaplarına tahsil selahiyeti ile birlikte tahsis etmiş olduğu vergi kaynaklarına verilen umumî isimdir(56). Bu sistem, yukarıda da belirtildiği gibi, mîrî arazi sisteminde uygulanmakta devletin askeri, iktisadi ve sosyal bünyesini aksettirmektedir. Buna göre yapılan tahrirler neticesi gelirlerine göre umumiyetle 20.000 akçeye kadar olan gelirler tımara, 20.001-100.000 akçeye kadar olan gelirler zeamete, 100.000 akçeden yukarı olan ve padişah, şehzâde, vezir, valide sultan ya da diğer yüksek rütbeli devlet memurlarına has olarak tahsis edilmişti(57).

Has, zeamet ve tımarları belirten daha düzgün ve muntazam kayıtlar, Mufassal Tapu-Tahrir Defterleri'ndeki bilgilerden istifade ile hazırlanmış olan Tımar İcmal Defterleri'nde bulunmaktadır(58). Gerçi Mufassal Defterlerde tımar sahipleri belirtilmişse de, Tımar İcmal Defterleri'ndeki kadar açık değildir.

1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde has ve tımar olan köylerin tahriri yapılırken avâız haneleri ve divani olan hasılatı, müfredatıyla, cizyesi belirtilmiştir. Divanisi tımar olan köylerde de nisbeti az olmakla birlikte, bir liva (sancakbeyi) hissesi kaydedilmiştir.

a.HASLAR: Osmanlı İmparatorluğu'nda mîrî arazi rejiminin uygulandığı yerlerde, devlet ait gelir kaynaklarının bir kısmı doğrudan "hazîne-i hümâyun"a alınmakta, bir kısmı ise belli mükellefiyetler mukabilinde dirlik sahiplerine tercih olunmaktaydı. Doğrudan devlet hazinesine alınan gelir kaynaklarına "hashâ-i padişâh-ı âlem-penâh" veya "havâss-ı hümâyun" denilmektedir.

1500 tarihli defterde, Kayseri Kazası'ndaki Padişah Hasları kaydedilmemiştir. 1520 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde yine kazadaki Padişah Hasları kaydedilmemişken, aynı tarihli defterde İcmal-i Vilayet-i Karaman başlığı altında Kayseri, Sancak olarak belirtilmek suretiyle sancaktaki Padişah hasları kaydedilmiştir. Buna göre(59):

"Hashâ-i Padişâh-ı Âlem-penâh Halledallahu Teâlâ Mülkehû

7 suğla(60), 9 mukataa, 3 köy" has olarak kaydedilmiş olup bunların hasıllı 165.202 akçeydi.

56. Ömer L.BARKAN; Tımar , İA XII/I, s.286.

57. Halil İNALCIK; Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu, Türk Kültürü, sayı. 118, s.139-140.

58. Nicoara BELDİCEANU; XIV. Yüzyıldan XVI.Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar, Ank. 1985, s.3-4.

59. BA TD 387 s.334.

60. Suğla: Sel sularının birikerek oluşturduğu sulak, verimli köy otlığı, Derleme Sözlüğü, Ank. 1975, s.3689.

İncelediğimiz dönemde Kayseri Kazası'ndaki Beylerbeyi Hasları, yine 1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde kaydedilmemiştir. 1520 tarihli Karaman-Rum İcmal Defteri'nde ise, Kayseri Kazası'ndaki Beylerbeyi Hasları, "Hashâ-i Mîr-mirân-ı Vilâyet-i Karaman der-nefs-i Kayseriye maa Nevahi" başlığı altında zikredilmiştir(61). Bilindiği gibi 1520 tarihinde Karaman Beylerbeyi olan Hüsrev Paşa, Karaman Vilayeti'nin Konya'dan sonra ikinci sırada Paşa Sancağı olan Kayseri'de ikâmet etmekteydi(62). 1520 tarihinde Hüsrev Paşa'nın hasları şunlardır:

Kazadaki Beylerbeyi Hasları:

HAS OLARAK VERİLEN YERLER	HASIL
Kayseri sınırında bulunan yerlerdeki galle mahsülleri	18.000
Kayseri şehrindeki bağlar	senelik 8.000
Şehirdeki bağlardan elde edilen meyve gelirleri	" 5.000
Şehirdeki bostanlar	" 3.500
Sebze gelirleri	" 1.500
Hassa bahçesi	" 900
Hasan Bey bahçesi	" 300
Boza-hâne lahsulü	" 5.000
İhtisâb mahsulleri	" 5.400
Niyâbet	" 36.000
Bac,pazar ve kapan mahsulleri	" 30.000
Boya-hâne	" 30.000
Şem'i-hâne	" 1.500
Meyhâne	" 30.000
Hisarcık Suyu mir-âbı	" 1.200
Sarımsaklı Suyu mir-âbı	" 7.000
Şehirdeki gayr-i müslimlerden alınan cizye	" 11.856
Şehrin batısında bulunan çayır	" 1.500
Keykubat Köyü sınırındaki Ada Çayırı	" 1.000
Hariç raiyyetten alınan otlak,yaylak,kışlak geliri	" 10.000
Ceza gelirleri	" 14.764
Kayseri Sancağı'ndaki tartılardan	" 30.000
Karasu Cemaati Yörükleri	" 4.750
Berat ve ahkâm resimleri	" 30.000
TOPLAM	297.170

1520 tarihli defterde beylerbeyi haslarının toplamı 286.070 akçe olarak kaydedilmiş olup yapılan tesbitlerde bunun hatalı olduğu gerçek toplamın ise 297.170 akçe olduğu belirlenmiştir. Bu tarihte Kayseri Sancağı'ndaki beylerbeyi hasları ise toplam 436.644 akçeydi(63).

61. TANSEL; Yavuz Sultan Selim, s.97.;YURDAYDIN; Kanunî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri, s.8-14.

62. BA TD 387, s.200-201.

63. Aynı defter, s.334.

Kayseri Kazası'ndaki Sancakbeyi Hasları'na gelince; 1500 tarihinde Kayseri Sancakbeyi Şehsüvar Bey'in adamı olup Osmanlılar tarafından ilk defa sancakbeyliğine tayin edilen Mehmed Bey idi(64). Yukarıda da belirtildiği gibi divanîsi tımar olan köylerde az olmakla birlikte bir livâ (Sancakbeyi) hissesi de kaydedilmiştir. Buna göre Kayseri Sancakbeyi Mehmed Bey'in hasları şunlardır:

Sahra Nahiyesi ve Koramaz Nahiyesi'ndeki Sancakbeyi Hasları:

SAHRA		KORAMAZ	
KÖYÜN ADI	HASIL	KÖYÜN ADI	HASIL
Yenice	92	Efkere	17.436
Ispıdın	254	Ulubürüngüz	15.973
Dadasun	290	Dimitre	532
Kagarlı	190	Niziyye	362
Kırı	75	Sarımsaklı	1.017
Meşhedini	353	Kal'a-i Hıristos	357
Anbarviran	347	Kızın	132
Saraycık	103	Vekse	164
Hasanalp	378	Cırlavuk	687
Ağcain	209	Germür	885
Kızık	533	Gesi	1.327
Cırgalan	383	Üskübi	315
Bozgat	171	Tevanasun	340
Kumarlu	305	İspile	1.123
Alagöz	107	Selasira	127
Erkilet	1.393	Mancusun	1.547
Karaöyük	296	Canbaz	74
Muncusun	1.363	Sağarka	150
Öyükşeyh	118	Gergeme	290
Salur	912	Balagesi	156
Yabani	143	Salguma	451
Horsana	485	Şavlak	197
Arguncuk	652	Sultanhanı	101
Everek	327	Ağarnas	997
TOPLAM	9.479	Kiryat	106
		Kiçibürüngüz	290
		TOPLAM	45.136

Cebel-i Ali, Cebel-i Erciyes, Karakaya ve Kenâr-ı Irmak Nahiyeleri'ndeki Sancakbeyi hasları:

CEBEL-İ ALİ		CEBEL-İ ERCİYES	
KÖYÜN ADI	HASIL	KÖYÜN ADI	HASIL
Talas	1.094	Kıranardı	432
İstefana	311	Yazır	325
Çay	160	Zincidere	420
TOPLAM	1.565	Andronik	574
KENAR-I IRMAK		Hisarcık	979
KÖYÜN ADI	HASIL	Hacılar	725
Çukur	421	Tomarza	1.298
İmaret	274	Sosun Cemaati	1.060
Molu	496	Yamacoğlu Cemaati	318
Yörükân-ı Çakırlı	3.247	Bahadır Hacıllı "	918
Eyimli	75	Seydi Hacıllı "	1.590
TOPLAM	4.513	TOPLAM	8.639

Malya ve Karataş Nahiyeleri'ndeki Sancakbeyi hasları ise;

MALYA		KARATAŞ	
HAS OLAN YER	HASIL	HAS OLAN YER	HASIL
Aşağı Mersin Cemaati	555	Karataşlı Cemaati	5.512
Boyacıllı "	4.147	Ali Bey Hacıllı "	2.427
Karasun-Ağcain "	5.057	Canbey "	6.030
Virancıklı "	2.185	Süleyman Kethüda "	5.790
Firuz Kethüda "	267	Silopi "	6.244
Yenibeyllü "	105	Oyuç "	180
Teberrük Hacıllı "	6.610	TOPLAM	26.183
TOPLAM	18.926		

Buna göre 1500 tarihinde Kayseri Sancakbeyi Mehmed Bey'in hasları;

Sahra Nahiyesi'nde	9.479
Koramaz "	45.136
Cebel-i Ali "	1.565
Cebel-i Erciyes "	8.639
Karakaya "	75
Kenâr-ı Irmak "	4.438
Malya "	18.926
Karataş "	26.003
Bozatlı "	180

114.491 akçedir.

Bu miktar Sancakbeyi Mehmed Bey'in sadece Kayseri Kazası'ndaki haslarıdır.

b.ZEAMETLER: Yukarıda belirtildiği gibi 20.001-100.000 akçelik gelirler zeamet olarak isimlendirilmektedir. 1500 tarihli Kayseri Kazası'nı ihtiva eden Tapu-Tahrir defterinde zeamet sahiplerinin isimleri zikredilmeyecek sadece miktarları belirtilmiştir. Buna göre; Darsiyak Köyü'nden 11.864 akçe(65), Ağcakaya Köyü'nden 7.240 akçe(66) olmak üzere toplam 19.104 akçelik gelir zeamete tahsis edilmişti. Ancak burada kaydedilen miktar sadece kazadaki zeamet miktarıdır. 1520 tarihinde Kayseri Sancağı'nda üç tane züamâ bulunmakta olup bunların gelirleri ayrı olarak değil, "tımarhâ-i züamâ ve sipahiyân-ı der-kaza-yı Kayseriye" adı altında zikredilmiştir. Burada kaydedilen 900.688 akçelik hasıldan ne kadarının zeamete tahsis edildiğini tesbit etmek mümkün değildir(67).

c.TIMARLAR:Tımar, Osmanlı Devleti'nde geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen hizmet mukabilinde, muayyen bölgelerden tahsis edilmiş olan askerî birliklere verilen isimdir. Diğer bir ifadeyle senelik geliri 20.000 akçeden az olan gelir kaynaklarının muayyen bir hizmet ve vazife mukabilinde ve belli şartlarla bir kimseye tahsisi hakkında kullanılan bir tabirdir(68).

XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda mevcut olan tımarlar hakkında 1500 tarihli tahrir defterinde köylerin kimin tasarrufunda olduğu bazen kaydedilmişken bazen de sadece "tımar-ı sipahi" ya da "tımar-ı merdân-ı kal'a" ve "tımar-ı cündî" adı altında belirtilmiştir. Tahrir defterinde bu şekilde kaydedilmiş olduğundan bir kısım tımarların kime tahsis edildiği belirtilmemiştir. Keza 1520 tarihli defterde durum biraz daha karışıktır. Nitekim bu defterde köyler zikredildikten sonra malikane hisselerinin vakıf ya da mülk olduğu belirtilmiş müteakiben "divanî tımar" diye kaydedilmiştir. Bundan dolayı incelediğimiz bu defterde tımar sahiplerinin kimler olduğunu tesbit etmemiz mümkün olmamıştır. Bununla birlikte bu tahrir defterinde bazı köyler iki baştan yani malikane-divanî hisselerinin ikisi birden tımara verildiği de görülmektedir.

1500 tarihli tahrir defterinde Cebel-i Ali Nahiyesi'ne tabi olan Hacılar Köyü'nün divanî hissesi, Şeyh Çelebi evlatlarına tımar olarak tahsis edilirken, burada tımar olarak verilen bu gelir karşılığında "cebelüsüz, eşkincisiz ve hizmetsiz" kaydı konularak hiç bir hizmet istenmediği belirtilmiştir(69). Ancak bu şekilde olan tımarlar Kayseri Kazası'nda oldukça azdır(70).

65. BA MAD TD 20, vr.42a.

66. Aynı defter, vr.43b.

67. BA TD 387, s.224.

68. BARKAN; Tımar İA XII/1, s.286 vd.

69. BA MAD TD 20, vr.49a.

70. Bu şekildeki tımarlar hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer L.BARKAN; Osmanlı Devri'nin "Eşkincilü Mülkler"i veya "Mülk Tımarları Hakkında Notlar, 60.Doğum Yılı Münasebetiyle Z.V.TOGAN'a Armağan, İst.1950,s.61-70.

Verilen bu kısa açıklamadan sonra 1500-1520 tarihinde Kayseri Kazası'ndaki tımarlar hakkında bilgi vermeye çalışalım. Tımarlardan bahsederken ilk önce İç Kale(Ahmedek)'de görevli muhafızlara tahsis edilen tımarları belirtelim:

1500 tarihli defterde Kayseri Kalesi'nde kaç muhafız bulunduğu belirtilmemişken 1520 tarihli defterde kalede 1 dizdâr, 1 kethüda ve 96 müstahfız bulunduğu kaydedilmiştir. 1500 tarihinde Kayseri Kalesi dizdarına; Barsama Köyü'nden 8.828 akçe ve Cırlavuk Köyü'nden 7.130 akçe olmak üzere toplam 15.958 akçelik gelir tımar olarak tahsis edilmişti.

KALE MUHAFIZLARI TIMARLARI

TIMAR OLARAK VERİLEN YER	1500'de HASILI	1520'de HASILI
Kagarlı	2.438	-
Venk	4.313	-
Meşhedini	9.402	-
Saraycık	1.364	4.102
Hasanalp	4.852	4.885
Bozgat	1.556	-
Kumarlu	6.463	-
Alagöz	3.015	4.101
Karaöyük	4.088	5.049
Muncusun	20.028	25.229
Sarımsaklu	cizye 1.338	cizye 1.898
Germür	3.971	8.328
Gesi	13.314	17.500
Üskübi	4.138	5.161
Tavlusun	4.993	9.821
İspile	cizye 2.314	cizye 1.976
Mancusun	11.101	-
Kiryat	814	1.115
Kiçibürüngüz	3.314	4.899
Talas	15.330	18.935
Andronik	5.237	7.289
Dıraçlu Cemaati	3.028	-
Korkun (?)	-	8,915
İstefana	-	cizye 1.196
Çay	-	3.605
Kozla	-	1.598
Süksün Cemaati	-	3.140
Süleymanlu "	-	1.140
Ağarnas	-	15.831
Anbarviranı	4.131	5.079
Sürsat	-	2.177

Mahsûl-i Bâb-ı Sivas	-	300
Mahsûl-i Bâb-ı Meydan	-	300
Mahsûl-i Bâb-ı Şam	-	100
TOPLAM	130.572	163.569

Bu tabloda da görüldüğü gibi 1500'den 1520'ye kadar olan devrede kale muhafızlarına tahsis olunan gelirlerde %21'lik bir artış meydana gelerek 163.569 akçeye yükselmiştir. 1500 tarihinde kale dizdarına tahsis edilen 15.958 akçelik geliri aynı tarihte muhafızlara tahsis edilen 130.572 akçeye eklemek gerekir ki bu durumda bunlara tahsis edilen gelir miktarı 146.530 akçeye yükselmiş olur. Bu durumda da iki tahrir arasında muhafızlara tahsis edilen gelir %11 oranında artmıştır. Diğer taraftan 1500 tarihli deftere göre seraskere Gülveri Köyü'nün 3.898 akçelik geliri(71), tımarlı sipahi alaybeysine(72) Salur Köyü'nün 14.799 akçelik geliri(73) tımar olarak tahsis edildiğini belirtelim.

XVI. asır başlarında (1500-1520) Kayseri Kazası'nda tımar olarak verilen yerler ve gelir durumları şu şekildedir:

S A H R A N A H İ Y E S İ			K O R A M A Z N A H İ Y E S İ		
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
YENİCE	552	1.145	DİMİTRE	4.752	6.464
ISPİDİN	3.572	6.765	NİZİYYE	4.434	5.672
KIRI	921	3.733	SARIMSAKLU	18.934	22.306
AĞCA-İN	2.954	4.100	KAL'A-İ HİRİSTOS	10216	-
KIZIK	8.364	9.876	KIZIN(?)	2.904	=
CIRGALAN	7.854	5.438	VEKSE	3.559	-
ERKİLET	14.154	24.849	İSPİLE	7.038	10.216
KÖŞK-Ü KEYKUBAD	1.900	1.983	SELASİRA	1.707	-
ÖYÜK ŞEYH	1.301	3.413	CANBAZ	1.646	-
YABANI	3.020	-	SAĞARKA	1.471	-
HORSANA	11.351	10.900	GERGEME	3.378	3.650
ARGUNCUK	7.107	7.552	BALAGESİ	1.277	2.559
ŞEVKETLİCE	510	-	SALKUMA	3.244	5.028
GÖKCE HİSARI	8.758	10.615	ŞAVLAK	746	-
EVEREK	3.507	-	SULTANHANI	2.137	4.799
DADASUN	4.915	-	SÜKSÜN CEMAATİ	1.820	-
MAHZEMİN	-	3.819	ULUBÜRÜNGÜS	-	18.686
BAYEZİD	-	7.494	MERSE	-	1.047
KUMARLU	-	6.517	VANIYE	-	4.209
ALARI	-	1.372	MANCUSUN	-	21.218
SALUR	-	17.613	KANBAR	-	2.000

71. BA MAD TD 20 vr.31a.

72. Aynı Defter vr.50b.

73. Alaybeyi; zeamet sahiplerine alaybeyi de denilmekteydi. Bunlar harp zamanında zeametleri kadar sefere asker götürmek zorundaydı. Bunlar beylerbeyi maiyetinde askere kumanda ederlerdi.

S A H R A N A H İ Y E S İ			K O R A M A Z N A H İ Y E S İ		
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
PAŞALU	-	3.626	BARSAMA	-	9.907
MUNCUSUN	-	6.854	TİLVEŞ	-	2.027
VENK	-	5.189	EFKERE	-	18.184
MESHED İNİ	-	12.303	DARSİYAK	-	11.288
ZEMİNLER	-	2.288	PALAS	-	56.210
ÇİFTLİKLER	-	3.376	TOPLAM	69.253	205.430
ÇAYIR	-	50			
TOPLAM	80.740	165.312			

C E B E L - İ A L İ N A H .			C E B E L - İ E R C İ Y E S N A H .		
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
İSTEFANA	3.256	5.625	YAZIR	5.940	-
ÇAY	3.408	-	ZİNCİDERE	3.814	5.394
AĞCAKAYA	-	10.190	HİSARCIK	4.382	6.517
TOPLAM	6.661	15.815	BAHADIR HACILU C.	2.728	-
K A R A K A Y A N A H .			MARACA-OĞLU	200	-
EYİMLÜ	1.970	3.700	PAŞALU	1.360	-
B O Z A T L U N A H .			HACILAR	-	4.827
OYUC CEMAATİ	5.710	5.510	KIRANARDI	-	808
SELİMLÜ "	-	580	HIRKA	-	1.744
DÖĞERLÜ "	-	3.440	TOPLAM	27.406	33.397
ÜYÜLÜK FAKİHLÜ "	-	10.978		malikane	13.120
TOPLAM	5.710	20.508			
	malikane	14.904			

K E N A R - İ I R M A K N A H .			M A L Y A N A H İ Y E S İ		
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
ÇUKUR	9.402	15.306	AŞAĞI MERSİN C.	1.136	-
İMARET	2.734	3.784	KAMAN C.	980	-
MOLU	3.395	11.682	FİRUZ KETHÜDA C.	1.142	2.650
HACI YAHYA C.	875	-	SİNAN-OĞLU C.	2.017	-
DİKİLİTAŞ C.	1.072	-	VARYAN CEMAATİ	457	-
KEKLİCEK C.	380	-	GÜZGÜDEN "	640	-
MUZAFFER FAKİH C.	250	-	HACIPAŞA "	636	770
ŞEYH-YAR SALUR C.	-	9.154	DÖĞER "	1.710	-
KAFIRLU CEMAATİ	-	2.240	YENİBEĞLİ "	3.315	-
KONUKLAR "	-	7.610	CEVNİ "	1.134	-
TOGAZ "	-	8.190	KABAKLU "	917	-
SARU ÖMERLÜ "	-	3.020	KEVNİ "	893	-
HAMİR-KESEN "	-	3.140	SEYYİDULLAH "	456	-
HOCA HACILU "	-	1.080	SEYDİ HACILU "	-	8.990
GÜRGE "	-	610	BOYALUCA "	-	5.860
TAŞAN "	-	3.205	KARASUZ "	-	3.345
EVLADI TORAMAN "	-	280	DIRACLU "	-	5.540

K E N A R - I I R M A K N A H .			M A L Y A N A H İ Y E S İ		
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
İLİÇ CEMAATİ	-	3.890	ERİKLÜTAŞ CEMAATİ	-	1.120
DEMİRCİLÜ "	-	1.750	ŞEYH BARAKLU "	-	4.880
TUĞİ(?) "	-	2.656	MAHAN "	-	1.182
YEMLİHA-İ İSLAMLU C.	-	1.428	PUSADLU "	-	2.250
KEMERCİLÜ	-	2.731	SARU FAKİH "	-	1.340
TOKALU CEMAATİ	-	1.910	EMİN KETHÜDA "	-	560
ÖMERLÜ "	-	3.834	EVLAD-I TUTAK "	-	3.910
İNEHANLU "	-	1.520	KIMIZLI "	-	652
MAMALU "	-	4.330	SÜLEYMANLU "	-	756
KIZIL MAMALU "	-	4.630	VİRANCIKLU "	-	2.000
EVLAD-I ŞEREF "	-	1.420	MAYNA "	-	3.758
BOZCA "	-	1.650	SEVİNÇLÜ "	-	1.616
ÇAPANLU "	-	6.650	EVLAD-I SAY "	-	2.096
ÇAKIRLU "	-	6.140	SARU AHMEDLÜ "	-	260
GEDESENLÜ "	-	4.810	VARSAK "	-	1.030
BEKTAŞ "	-	3.060	TOPLAM	15.433	54.565
MUSA HACILU "	-	200	malikane	23.012	
ALEM BEĞ "	-	6.010			
OKCU "	-	4.282			
KURUMAILU "	-	460			
BALAMALU "	-	450			
MEZRA'ALAR	-	4.716			
TOPLAM	18.108	138.028			
	malikane	37.942			

K A R A T A Ş N A H İ Y E S İ					
TIMAR OLAN YER	1500	1520	TIMAR OLAN YER	1500	1520
BUĞALU TATAR	8.831	11.701	BUĞALU TATAR C.	7.615	-
SİMANİGAH CEMAATİ	2.394	2.334	SARU İBRAHİM C.		980
İVAZ HACILU "	-	2.200	ALİ BEĞ HACILU C.	-	8.290
EVLADI CUMALILAR	-	1.500	BEZİRCİLÜ CEMAATİ	-	3.660
KANA ÖKÜZ CEMAATİ	-	5.090	ALİ HACILU "	-	2.050
ÇANAKLU "	-	9.620	SAR "	-	6.060
EVLAD-I MUKBİL "	-	1.330	HÜSEYİN HACI "	-	4.130
EVLAD-I SEFERLİ "	-	2.340	KARALAR "	-	2.610
SEVLİ "	-	2.360	EVLAD-I MAMAK "	-	1.580
EVLAD-I TACİR "	-	1.970	SARUM HACILU "	-	232
SÜLEYMAN KETHÜDA "	-	1.890	OMUZU GÜÇLÜ "	-	180
TOPLAM	18.840	68.773			
	malikane	26.536			

Nahiyelerde bulunan tımarları belirttikten sonra, 1520 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde belirtilen ve Kayseri Şehri'nde sipahilere tımar olarak tahsis edilen gelirlerde şunlardır:

Kovan öşrü	senede	500
Hasan Beğ Bağçesi öşrü	"	200
Ser-asesan geliri	"	5.000
Şehirdeki Deştâni geliri	"	1.000
Ganem Resmi	"	100
Şehirdeki beytü'l-mâl, mâl-i gaib, mâl-i meskut	"	5.000
Kazadaki Beytü'l-mâl, mâl-i gaib, mâl-i meskut..	"	5.000
Ağnam, cerayim, bâd-ı hava gelirleri	"	30.000
Çift, bennak hisseleri	"	22.000
	<u>TOPLAM</u>	<u>68.800</u>

Bu arada, 1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde bazı köylerin hisselerinin Dulkadırlılarla müşterek olduğu kaydedilmiştir. Kayseri hududunun Dulkadır Beyliği ile temasta bulunması bazı yörük cemaatlerinin iştirakine yol açmış ve bu meyanda Şehsuvar Beğ ile müşterek olan köyler, ayrıca tespit olunmuş, bilahare II. Bayezid tarafından verilen hükümle, Alaüddevle Beğ ile müşterek olan köyler de tasrih edilmiştir. Bu iştirak, bu türlü köylerdeki tasarruf şekline göre değişmekteydi. Köylerdeki divani hisseler hem Osmanlı, hem de Dulkadırlı Beyliği'ne ait bulunuyordu. Nitekim bu husus tahrir defterinde "Divanisi Dulkadırlı ile müşterek" ifadesiyle belirtilecek kaydedilmiştir. Müşterek olan köyler şunlardır:

<u>DULKADIRLI HİSSESİ OLAN YERLER</u>	<u>HASIL</u>	<u>%</u>
ŞAVLAK	1.043	5.4
SULTANHANI	2.240	11.7
TOMARZA	8.982	46.9
AŞAĞI MERSİN CEMAATİ	1,136	6
FİRİZ KETHÜDA "	1,142	6
CEVNİ "	1.334	7
KEVNİ "	893	4.6
SİMANİGAH "	2.394	12.4
<u>TOPLAM</u>	<u>19.164</u>	<u>-</u>

1500 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde Dulkadırlılar'a tahsis edilen gelir 15.466 akçe kaydedilmiş ancak yapılan tesbitlerde bunun hatalı olduğu ve gerçek toplamın 19.164 akçe olduğu belirlenmiştir.

XVI. asır başlarında Kayseri Kazası'nda tımar olarak tahsis edilen yerleri belirttikten sonra şimdi de bütün kazadaki tımara tahsis edilen gelirleri ve gelir miktarlarını şu şekilde gösterebiliriz:

TIMAR OLAN YERLER	1500'de HASILI	1520'de HASILI
KAYSERİ ŞEHRİNDEKİ TIMARLARIN GELİRİ	-	68.800
SAHRA NAHİYESİ'NDE	80.740	165.312
KORAMAZ	69.253	205.430
CEBEL-İ ALİ	6.661	15.815
CEBEL-İ ERCİYES	27.406	46.517
KARAKAYA	1.970	3.700
BOZATLU	5.710	35.412
KENAR-I IRMAK	18.108	175.970
MALYA	15.433	77.577
KARATAŞ	18.840	95.309
HARİC EZ-DEFTERDEKİ	29.435	27.488
DULKADIRLU HİSSESİ	19.164	-
MUHTELİF YERLERDEKİ	298.903	-
TOPLAM	591.623	917.330

Tabloda da görüldüğü gibi 1520 tarihinde sipahilere tahsis edilen tımarların geliri %64 artarak 917.330 akçeye yükselmiştir. Buna karşılık tahrir defterinde verilen tımar yekûnu 900.688 akçe olarak belirtilmiştir ki, bu rakam hatalı olup gerçek toplam yukarıda belirttiğimiz şekildedir.

Kazadaki tımar gelirlerini kaydettikten sonra şimdi de bütün kazadaki beylerbeyi, sancakbeyi, kale muhafızları, tımarlı sipahi, evkaf ve emlaka tahsis edilen gelirleri vererek bütün kazanın gelirini ortaya koymaya çalışalım:

GELİR NEVİ	1500'de HASILI	%	1520'de HASILI	%
BEYLERBEYİ HASLARI	-	-	297.170	17
SANCAKBEYİ HASLARI	114.491	10	-	-
KALE MUHAFIZLARI*	146.530	12.7	163.569	9.5
TIMARLI SİPAHİ**	587.925	60.8	889.842	51.5
EVKAF	-	-	279.945	16.2
EMLAK	146.000	12.5	68.221	4
HARİC EZ-DEFTER	29.435	2.3	27.488	1.8
DULKADIRLU HİSSESİ	19.164	1.7	-	-
TOPLAM	1.043.545	-	1.726.235	

Verilen tablodan da anlaşılacağı üzere 1520 tarihinde vergi gelirlerinde %60 artma meydana gelerek 1.726.235 akçeye yükselmiştir. Buna karşılık 1520 tarihli tahrir defterinde verilen rakam 1.679.422 akçedir ki bu yekûn hatalıdır.

(*) Bu yekûna kale dizdarına tahsis edilen gelir de dahil edilmiştir.

(**) Bu yekûna zeametler, serasker, tımarlı sipahi alaybeysine tahsis edilen gelirler de dahildir.

S O N U Ç

Kuruluşundan itibaren siyasi, iktisadi ve ictimai yönden büyük bir öneme haiz olan Kayseri, 1067'de Türkler tarafından fethedilmişti. Fethi müteakib Kayseri, Anadolu Selçuklu Devleti ile Danişmedliler arasında ihtilaf ve mücadele konusu olmuştur. Daha sonra Eratna ve Kadı Burhaneddin Devleti'nin hakimiyetine giren Kayseri, 1398'de Yıldırım Bayezid zamanında Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti'nin ortadan kaldırılmasından sonra Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Ankara mağlubiyetinden sonra Karaman Beyliği'nin nüfuzu ve hakimiyetine giren Kayseri, bu arada Dulkadir, Karaman ve Osmanlılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Neticede II. Mehmed zamanında Karaman Beyliği'nin ortadan kaldırılmasını müteakip bir sancak olarak teşkilatlandırılan Kayseri ve civarı 1476'da Karaman Beylerbeyliği ile birlikte tahrir edilmiştir. Ancak bu tahririn defteri bugün mevcut değildir. Kayseri Sancağı, iki kazadan ibaret olup bunlardan birisi çalışma konumuz olan Kayseri Kazası, diğeri de Karahisar Kazası idi. 1500 ve 1520 yıllarına ait tahrir defterlerinde yine Karaman Vilayeti'ne bağlı olan Kayseri Sancağı, Kayseri Şehri civarlarını kapsayan merkez ve Karahisar Kazalarından ibaretti. Kayseri Kazası'nın merkezi olan Kayseri Şehri'nde 1500'de tahmini olarak 8.742 kişi bulunmakta olup bunun %80.7'si Müslüman nüfus idi. 1520'de ise 9.336 kişi bulunmakta olup bunun % 78.8'i Müslüman idi. Her iki dönemde de gayr-i müslimlerin nüfusu % 22'nin üstüne çıkmamıştır.

Kayseri Kazası'nın nüfusu ise 1500'de tahmini olarak 30.822, 1520'de ise 38.798 idi. Bu nüfusun % 80'i Müslüman, % 20'si de gayr-i müslim idi.

Kazadaki halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık idi. Şehirde ise halkın geçim kaynaklarının başında dokumacılık, kaftan yapımı, terzilik, diğer ticaret ve esnaf kolları gelmektedir. Şehirdeki en önemli meslek dallarında birisi de debbağcılık (Deri işletmeciliği) idi. Bu meslek dalının gelişmesi neticesinde bölgede hayvan yetiştiriciliği de artmıştır.

Kır İskân Merkezleri'nde halkın geçim kaynağı, tarım ve hayvancılığa dayanmakta olup buralarda ticari ve sınai müesseseler bulunmamaktadır. Köylerde arpa ve buğday gibi tahıl ürünleri yanında meyve, sebze, bağ, bostan ceviz, kendir, keten, sekerek ve piyaz üretimi de yapılmaktaydı. Ayrıca bu merkezlerde arıcılığın da yapıldığı bilinmektedir.

Kayseri Kazası'nda raiyyetten alınan vergilerin yekünü 1500'de 1.043.545 1520'de ise 1.726.235 akçe idi. Bu gelirlerin yarısından fazlasını tımara tahsis edilen gelirler oluşturmaktaydı.

Kayseri Kazası'nda, ilgili kısımda geniş olarak açıklandığı gibi malikâne-divâni sistem yaygın olarak uygulanıyordu. Malikâne hisselerin vakfa tahsis edildiği bu dönemde, bu sayededir ki dini ve sosyal kuruluşlar hizmetlerine devam edebilmişler ve bu eserler günümüze kadar gelebilmiştir.

XVI. asır başlarında Kayseri Kazası, iktisadi, ticari, ictimai ve kültürel bakımdan oldukça gelişmiş olup, Osmanlı Devleti'nin önde gelen şehirlerinden birisi olmuştur.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, bu çalışmanın hazırlanmasında sık sık müracaat edip dipnotta gösterdiğimiz Ronald C. Jennings, bundan 20 yıl kadar önce Kayseri'ye gelerek inceleme ve gezilerde bulunmuş ve bazı köylere de gitmiştir. İlim adına yapılan bu çalışmalar takdirle karşılanmakla beraber, gördüklerini değişik olarak yorumlama yoluna giderek hiç de ilmin dürüstlüğüne yakışmayan bir davranış göstermiştir. Nitekim Jennings'in incelediği tahrir defteri tarafımızdan incelenmiş olup, tahrir defterlerinde müslüman olarak görülen birçok köyün Jennings tarafından gayr-i müslim olarak belirtildiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan Jennings, Encyclopedia of İslam'da bulunan "Kaysarıyya" maddesinde yine bu tutumunu devam ettirerek Kayseri bölgesinde sanki hiç müslüman nüfus yokmuş gibi dikkatini gayr-i müslim nüfus üzerinde toplamış ve onların yaşamlarından bahsetmiştir. Jennings, bu nüfus durumunu verirken devamlı olarak batılı seyyahların vermiş oldukları rakamları kullanmıştır.

Yaptığımız çalışmada Kayseri Kazası'nda gayr-i müslim, genel nüfusun % 20'sinin üstüne çıkmadığı halde batılılar maksatlı olarak fazla göstermek suretiyle çeşitli yanlışlıklar içerisine düşmektedirler. Buna karşılık XVI. asır başlarındaki (1500-1520) Tapu-Tahrir Defterleri'nden elde ettiğimiz veriler objektif olarak değerlendirilmiş ve gerçekler gözler önüne serilmiştir.

A B S T R A C T

Kayseri, which was conquered by Turks in 1067, had been a conflict between Seljuks and Danishmends and then between Eretna's and Kadı Burhaneddin States. Later in 1398 Ottomans started to rule over this region. However, in this period some other states like Karamans and Dulkadırs gained power and ruled there. Finally during the reign of Mehmed II. Kayseri came under Ottoman rule. Later it became a sancak of Karaman province and it had two kazas. One of these, which is our subject of study, was Kayseri Kaza and the other was Karahisar.

Kayseri Kaza was re-registered twice in 1500 and 1520. In that period Kayseri had 9 nahiyes and 86 villages. In 1520 Hüsrev Pasha became Beylerbeyi of Karaman and started to live in Kayseri. In the first registration of 1500 30.822 people lived in Kayseri Kaza and in the second registration of 1520 there were 38.798 people. In both of these, about the 80 % of the population was Müslim and 20 % non-müslim.

In the early 16 th. century Kayseri was a developed region in terms of economics and trade to the extent that it was one of the best in Ottoman Empire. In this period Kayseri also developed culturally and socially and had many medreses.

EK I

1500 TARİHLİ KAYSERİ LİVASI KANUNNAMESİ

Defter-i mufassal-ı mücmel-i tımarhâ ve emlâk-ı Livâ-i Kayseriye
 Ki be-fermân Sultan bin Sultan Sultan Bayezid Hân bin Sultan Muhammed Hân
 halledallahu Teâlâ mülkehu ve saltana ve ifâz-ı ale'l-âlemîn berre ve ih-
 sana nebişde şud be-ma'fired-i abîdeyn-i fakîreyn Haydar bin Nasuh en-ne-
 sebü'l-meshûr ibn-i Hatib ve ale'l-kâtib aff-i anhumâ el-berrü'l-mûcib fi
 tarih sene sitte ve tis'a mie

Kânûn-ı Livâ-i Kayseriye ki derûn-ı defter mestûr est
 Vilâyet-i mezbûrenin ba'zı kurâsı ahara mülk olup kadîmü'l-eyyâmdan eshâb-ı
 evkâf ve emlâk bir öşür aldıklarından sonra dîvânî deyü tımar için gallât-
 tan ketanden ve bağdan ve bağçeden bir öşür dahi alınugelmiş defter-i atık
 mucebince gine mukarrer sebtolundu.

Zikr olan iki öşür aldıklarından sonra şahnelik ve yemlik ve harman arpası
 deyü bir mikdar galle dahi alurlarmış köhne defterde kaydolunmamış Rûm âde-
 ti üzerine alınugelmiş devlet eşiğine arzolundu köhne defterden hâric oldu-
 ğu sebebden Karaman'da iki öşür alınugelen yerler âdeti üzere mukarrer kı-
 lınub iki öşürden ziyâde şahnelik ve yemlik ve harman arpası ref' olundu ol
 cihetden yeni defterde dahi hâsıl yazılmadı.

Ve bütün çift resmi elli yedi akçe nim çift yirmi sekiz buçuk akçe ve bennâk
 resmi on sekiz akçe caba resmi on iki akçedir. Bennâk didikleri çifte olup
 nim çiftlikden eksik yeri olandır. Caba oldur ki çifti ve hiç yeri olmayan
 ve serbest olmayan tımarlardan Karaman Kanûnu hilâfınca bütün çiftten on
 beş akçe nim çiftten yedi buçuk akçe bennâkden ve cabadan beşer akçe san-
 cakbeyi haslarına kaydolunup sancakbeyi için zabtolunugelmiş yine mukarrer
 yazıldı.

Ve keferesi kadîmden yirmi altışar akçe haraç virüb sâyir rüsûmu müslüman-
 lar gibi virügelmişler çift resmi ziyâde olup ve kadîmden yirmi altışar ak-
 çe virügeldikleri ecilden haraçları gine hâli üzerine ibkâ olundu ve haraç
 viren mücerredoğullarına resm-i caba kaydolundu, müslümanların mücerredoğul-
 larına resim vaz' olunmadı mâdâm ki ataları tarzında olalar nesne taleb o-
 lunmaya,

Ve koyun resmi Vilâyet-i Karaman Kanûnu üzerine koyun dölünü döktükten son-
 ra mayısa koyunla kuzusunu bile sayub ikisine bir akçe resim alalar ziyâ-
 de nesne almayalar.

Ve serbest olmayan tımarlardan nısf-ı resm-i aġnâm sâhib-i tımara, nısf-ı
 ahar sancakbeyine kaydolunmuştur.

Ammâ yörüklerden tımarın ekser hâsılı koyun 'âdeti olup ve tımar eri tasar-
 rufunda olan yörüklerden sancakbeyleri koyun resmi alıgelmediği ecilden tı-
 mar olan yörüklerin koyunları resminden sancakbeyine hisse yazılmadı.

Temâm resm-i aġnâmları tımara kaydolundu hemân tımar olan yörüklerden san-
 cakbeyine nısf resm-i arus ve nısf-ı cürüm ve cinâyet yazıldı hilâfı def-
 ter ta'addi olunmaya.

Ve kovandan iki akçe alınub bir akçe tımara ve bir akçe vakfa ve mülke alı-
 na. Amma alınan akçe öşür vaki' olacak mikdar bal eyleyen kovandan alınmak
 buyruldu. Hiç bal eylemeyen kovandan nesne talep olunmaya.

Ve değirmenin nısf resmi divaniye nısf-ı ahar malikaneye alına,

Ve sayir rüsûm-ı reâya ve resm-i kışlak ve resm-i otlak ve resm-i bezirhane ve haricтен ekenlerin rüsûm-ı ve ahvâl-i reâya ve sayir hususat ki Defter-i Cedid'de mestûrdur, Mevlana Vildan yazdığı kanunnâme altında Karaman'ın Mufassal Defteri evvelinde bî-temamihâ meşruhdur. Ol kanunnâmede mezkun olan kavânin Livâ-i Kayseriye'de dahi icra oluna, Heman bu defterde yazılan mezkur kaziyelen Karaman Vilâyeti 'âdetine muhâlif olanlardır. Baki ahvâlde ol-defterde yazılan kanunnâme mûcebince 'amel oluna.

1520 TARİHLİ KARAMAN VİLAYETİ KANUNNAMESİ

VİLAYET-İ KARAMAN KANUNNAME-İ VİLAYET-İ MEZBURE

Kaziyye-i bâc ma'a deşt-bânî

Müslüman ve kâfir taşradan kebe ve kepenek ve gön ve bunlara benzer nesne getirse satılsa kırk akçeden bir akçe alına ve kumaş yükünde büber ve iblik ve çuka ve kemhâ ve keten ve penbe ve kalay ve kurşun ve bunlara benzer ne var ise yükünde iki akçe alına ve turfanda yemişde yüküne bir akçe alına bol olıcak iki üç yüküne bir akçe alına, ve çıra yükünde kırk akçede bir akçe alına, ve odun yükü ki kal'aya gire kapu bekleyen için yükde birer ağaç alına, ve sayir yüklerde Karaman'da kapu resmi deyü dört yüke bir akçe alınurmuş min ba'd nesne alınmaya, ve bazarda sığır satılsa sığır başına iki akçe alına bir akçe alandan ve bir akçe satandan, ve kapanda tartılandan kantardan iki akçe alına, ve bir akçe alandan ve bir akçe satandan, ve taşradan koyun getiren boğazlasa satsa ve boğazlamasa satsa iki koyuna bir akçe alına, yerlü kasab boğazlasa dört koyuna bir akçe alına ve sığır boğazlanub satılsa bir sığıra bir akçe alına, Karaman'da bir sığır boğazlansa dört akçe bâc alınurmuş yerlü kasab koyun boğazlasa satsa iki koyuna bir akçe alınurmuş kanûna muhâlif olduğu sebebden ol bid'ât ref' olundu zikrolunduğu gibi alalar, mülk satılsa bâc yoktur yani bâğ ve değirmen ve dükkan ve ev gibi, ve köylerde her ne satılsa bâc yoktur.

Bir kişinin atı veya katırı veya öküzü ekine girse davar başına beş çomak ve beş akçe alına, inek girse dört çomak ve dört akçe alına, koyun girse iki koyuna bir çomak ve bir akçe alına, buzağı girse bir çomak ve bir akçe alına, kara canavarda canavar başına iki çomak ve iki akçe alına, amma evvel hüccet ideler hüccet itdüklerinden sonra eslemeyüb davarlarına tımar eylemeyecek olurlarsa ki tahıla ve terekeye ziyân itmiş ola bu vech ile çomaklayub tehdîd ideler ve hem ziyânı dahi ödedeler ta her kişi davarına tımar idüb reâyânın terekesine ziyân olmaya, eğer köy yanında veyahud köyler arasında veya davar suvadında ekilmiş galle olursa ki davar uğrağı ola ekine avlağı ideler.

Kaziyye; fi rüsûmü'r-reâyâ ve ahvâl-i iyşân

Bir çiftlik yer tasarruf eden raiyyete Bursa müddile yılda dört müd tohum ekmek lazımdır ekmediği yılda elli akçe vire amma Karaman müddile bir müd ekse yirmi beş akçe vire ve alâ hazâ ve sayir umûruna dahl olunmaz.

Ve eğer bir raiyyete âfet yetişüb bî-mecâl olub çiftin bıraksa sipahi-
si ol yeri ahara virüb andan resm-i bennâk alına resm-i çift taleb olunmaya,
Ve resm-i gerdek a'lâsı altmış ve evsâtı kırk ve ednâsı yirmi akçe,
Ve kurâda ev yeri tapusu a'lâsı elli ve evsâtı otuz ve ednâsı on akçe,
Ve sipahiler cebirle raiyyetin kovsa girü yerine gelicek resm-i tapu
alınmaya bir raiyyet ki ihtiyârile damın ve yurdun terk idüb gitse sipahi-
nin olur,

Ve sipahi kendü hassa çiftliğinden gayrı raiyyet yerine dahl itmeye
meğer mevkûf ola,

Bir raiyyet fevt olub oğlu ve kızı kalsa çiftliği oğluna değer kıza
hisse yokdur,

Bir sipahinin yazılı raiyyeti çiftliğinin ba'zı ahâr sipahi yerinde
vâki' olsa resm-i çifti yazıldığı yerden virüb ahâr sipahiye hemân öşür ve
salârı virir meğer çiftliğinden ziyâde yer tutsa ki dönüm akçesi vire,

Ve ba'zı reâyânın babalarından değmiş müşâ' çiftlikleri olsa bir karın-
daşı fevt oldukda hissesi yine sayır karındaşlarına intikâl eder sipahi
dahleyemez,

Ve reâyâ öşürlerin yakın pazara ilemeler amma ortakçılara teklîf olun-
maya hemân köy ambarına koyalar raiyyet sipahiye köyde ambar yapıvire ka-
dâr-ı hacetce,

Ve mîr-âblığa ve gayra müteallik ba'zı bidatler ref' olunmuş anların
tafsîli Mevlânâ Vildân Kânûnnâmesi'nde vardır,

Bir sipahi kable'l-vakt raiyyetinden resim alsa amma hâsıl sonra gelen
sipahiye müteveccih olsa sonrağı sipahi evvelki sipahiden taleb idüb ala
raiyyetden taleb itmeye,

Ve kadılar ba'de'l-azl sicillâtların gelen kadıya teslîm ideler,

Ve ortakçılar nısıf hâsılın beyliğe virdikleri sebebeden avârizdan mu-
aflardır,

Evvelâ rüsûm-ı örfiye vaz' olunan reâyâ defter-i atîk mucebince dört
kısım olub çift ve nim çift ve bennâk ve caba kaydolunmuşdur,

Çiftlik hususunda a'lâ ve evsât ve ednâ mu'teber olub bütün çiftlik
a'lâ yerden altmış dönüm evsât yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden
yüz ve yüz yirmi dönüm demişlerdir amma beyne'n-nâs meşhûr ve ma'rûf olan
çiftlik oldur ki bir çiftlik nadasına ve ekinine vefâ ide ehâlî-i kurâdan
ekinciler dahi ana bir çiftlik derler miktarında Bursa müddile on iki müdlük
yerdur Konya müddile sekiz müdlük olur bi'l-fiil ma'mûl olan kile ile altı
müdlük yer olur,

Resm-i çift müslümanlardan ve kâfirlerden bir çifte otuz altı akçe ve
nim çifte onsekiz akçedir ve resm-i bennâk oniki akçe ve resm-i caba altı
akçedir bennâk hiç yeri olmayana veya nim çiftten eksik yeri olana derler
caba mücerred olan fukarâ-i reâyâyâ ve babasıyla olub müstakil kisb iden
mücerrede diler müstakil kisbi olmayana mücerred derler ka'â resim alın-
maz ve bu rüsûm mart evvelinde alınur,

Resm-i ağnâm bi'l-fiil tımar tasarruf iden sipahilerden alınmaz ve
şol muafılardan ki vâcibu'r-riâyâye olub men'i musarrah kaydolmuş ola eben-an-
ced virügelmiyeler girü virmezler,

Koyun mayıs içinde dölün döktükden sonra kuzusiyle bife sayılıb ikisine bir akçe resim alına,

Resm-i âsiyâb bir yılda altmış akçe ve altı ay yürüyenden de otuz akçe alına,

Ve şol kimseler ki defterde sipahi-zâde ve zâviye-dâr ve gayrı yazılmışdır anlar avâriz virmezler bunlar da şol kimesneler evvelden resm-i çift ve gayrı eben-an-ced virügelmiş olmaya girü virmezler ve şunlar ki virügelmiş olalar resm-i çift virüb hemen avâriz virmezler meğer ki defterde men'i musarrah kaydolmuş ola,

Resm-i otlak kadîmden otlak için korunugelüb resm-i otlak alınugelmiş yerlerden sürüden bir koyun alınur bir tımara koyun gelüb kışlasa sürüden bir şişek resm-i kışlak alınur alçak sürüden altı akçe alına,

Resm-i bezir-hâne yılda yirmi beş akçe alına,

Ve hâriç reâyâdan bir kimesne sipahinin tımarında yer tutsa rüsûmun ve öşrün ve salârlığın tımar sâhibine virir eğer yeri az olsa iki dönüme bir akçe virir ve ol raiyyet eğer defterde ahar sipahiye çift yazılıb raiyyet ise sipahisine hemân çift resmi vire kadîmden öşür ve salârı yer sâhibine ve resm-i çift raiyyet sâhibine kaydolunmuşdur,

Ve reâyânın üzerine kaydolunan çiftliklerinde kâbil-i zirâat olub hâsıl viren yerlerin sürmeyüb boz koyub varub ahar yerinde ekerler ise sâhib-i arz öşrün ve salârlığın aldıktan sonra sâhib-i raiyyet dahi bir öşür ala,

Ve üç yıl mütevâliyen boz kalub sürülmeyen çiftlikleri raiyyete sürmek teklif ittikten sonra müsâhele idüb sürmezse kadı muhâlefetiyle ahara virüb öşrün ve rüsûmun ala,

Raiyyetin azadlık kulu sipahiye müteallikdir âmil dahl itmez,

Ve reâyâdan fevt olanların çiftlikleri ale's-seviye oğullarına müteallikdir ba'zı defterde bennâk yazılsa dahi zarar itmez,

Ve sipahi tımarlarında mevkûf olan çiftlikler sonra ma'mûl olsa girü sipahilerine müteallikdir hâric-i defterdür deyü âmil dahl itmez,

Ve şol raiyyet ki ahar yerde yazılı olmayub bir sipahinin yerinde mütemekkin olsa rüsûmun ol yer sipahisi alur defterde mestûr değildir deyü nizâ' olunmaz.